

ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDEN'T
UKRAINIENNE

Число 26 (234) рік вид. VI. 29 червня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 29 червня 1930 року

Останніми часами все частіше попадають до преси звістки про трівожне становище совітської держави. Преса, як емігрантська, так й чужоземна, все більше і частіше одмічає заворушення в окремих частинах совітського союзу.

Великі заворушення одбулися і одбуваються на Північному Кавказі, в Азербейджані та Грузії, які не здолала зовсім пригасити совітська червона армія, великий повстанчий рух розпочався в середній Азії — в Туркестані та Узбекистані — що сильно занепокоїв самих червоних диктаторів. Регулярного і планового характеру набув протибольшевицький рух на Далекому Сході, де він почав загрожувати важливим стратегичним пунктам большевиків біля Тихого Океану.

На самій Україні, крім місцевих заворушень, населення веде нещадну боротьбу з окупантами, платючи кров за кров, зуб за зуб, око за око.

В сусідніх з совітами державах, особливо в Балтійських та, зокрема, в Фінляндії, виявляються явно протибольшевицькі настрої, які риводять до своєрідного блокування совітської держави з півночі.

Ці всі антисовітські рухи, починаючи з півночі, що проходять через Білорусь, Україну, Кавказ, середню Азію, та кінчаються далеко в Сибіру, на Далекому Сході, доводять, що існування совітської держави, разом із їхньою системою, сильно загрожене. Може наступити момент, коли ці рухи, оточуючи червону Москву вогняним кільцем, приведуть до рішучих подій на сході Європи, в скорому наближенню яких сумніватися вже не приходиться.

Напруження, яке існує в самій середині совітського союзу, удвоює лише всю серйозність сучасної ситуації совітів.

Перед нами, як ніколи, стає ясним завдання: бути і готовими для цих майбутніх подій. Бути готовими, щоби в момент подій дати нашій батьківщині все, що набуто нами, все, що збережено, все, чим можемо стати в пригоді виснаженій духовно і матеріяльно страдницькій Україні.

Будьмо ж організованими і об'єднаними для майбутньої боротьби, будьмо міцними і кріпкими. бо це єдина запорука перемоги. Сьогодні повинно бути одне гасло — б у д ь м о г о т о в і .

Професор Петро Холодний.

(замість некролога)

В суботу 7-го червня с. р. у Варшаві помер знаменитий мистець-маляр, відомий учений і громадський діяч, б. міністр освіти Української Народньої Республіки — Петро Іванович Холодний.

Народився Петро Холодний 18 грудня 1876 року в м. Переяславі на Полтавщині. Середню і вищу освіту здобув у Києві, де кінчив гімназію та університет. Після закінчення університету, він став асистентом та викладачем на кафедрі фізики Київського Політехнічного Інституту. Спеціалізуючися по фізиці і хемії, він був не тільки педагогом, але поглиблював свої знання; до того часу належать йому кілька наукових праць та винаходів. В цій галузі його діяльності він досяг не аби яких успіхів, але ця площина життя належить цілком спеціалістам, що вкажуть місце праці покійного.

Перед світовою війною запрошено було небіжчика обняти пост директора київської комерційної школи, яка була одинокою середньою школою, де знаходили притулок і професори і учні — українці.

Будучи людиною великих злібностей, спокійної вдачі і маючи простий практичний підход до життя, покійний здобув собі дуже велике ім'я та авторитет серед українських кол ще перед війною і революцією, і тому зразу ж після революції стає до чинної праці в новоутворених українських державних інституціях. При Центральній Раді — бачимо покійного в секретаріаті народньої освіти, де розробив він проект єдиної школи. При гетьмані Скоропадському покійний не кидає праці і лишається співпрацювати в міністерстві освіти, а при Директорії стає міністром освіти, в якій якості перейшов на еміграцію.

Спочатку покійний перебував в Тарнові, де зайнявся малярством, яким займався здавна ще на Великій Україні, і де полишив багато своїх праць. Востанні часи існування Української держави — ще в Кам'янці — розвинув сильно малярську діяльність і зробив багато портретів наших політичних діячів та військових. На еміграції він віддався

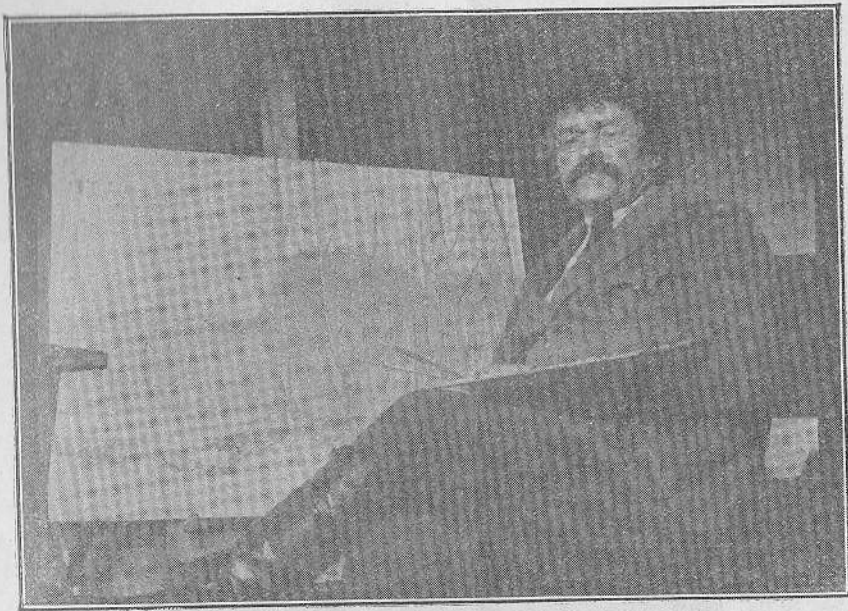

Проф. Петро Холодний.
(*18. XII 1876 — † 7. VI. 1930)

всією душею цій діяльності, і вже в Тарнові створив цілу майстерню з якої вийшов не один шедевр з під його пензля (картина «Ой, у полі жито» — темпера, кілька ікон, сила етюдів та багато портретів наших дипломатів, політиків, державних мужів та військових).

Після Тарнова перебрався покійний до Миколаєва в Галичині, де у родині д-ра Стефановича найшов дуже теплий прийом і продовжував далі займатися малярством. Врешті через півтора роки свого перебування у Миколаєві переїхав покійний до Львова на сталий побут, де крім малярства, приймав участь у громадсько-політичній життю. Якийсь час він був професором української (тайної) політехники, і в часи нагінки на українські високі школи був заарештований і відсидів кілька тижнів у тюрмі.

У Львові найбільш розвинувся його талант. Він став душею, центром мистецького руху, об'єднував навколо себе молоді сили,

Проф. П. Холодний в Тарнові у своїй майстерні у 1922 році.
(із приватної збірки М. Ковальського).

заклав Гурток Діячів Українського Мистецтва. Його ділом були українські виставки картин, як у Львові в останніх роках, так ще і у Києві перед війною. Своєю плановою працею, неусипучою енергією він сприяв тому розвитку, який є на сьогодні серед мистецтва в Галичині.

У мистецтві покійний виявив себе надзвичайно багатою і різносторонньою індивідуальністю, і його творчість одбилася у багатьох ділянках. Ось як коротко характеризує його творчість останніх часів відомий критик мистецтва Микола Голубець:

«Стінопис, іконопис, вітражі церковна обстановка — все це зосередило не тільки муравлину працю, але й молодечий ентузіазм Петра Холодного. Нині важко спромогтись на дефініцію остаточних досягнень пок. мистця у тій ділянці, але здається, що тема в роді «Фра Анджелико й релігійне мистецтво Петра Холодного», насовується тут сама собою і скорше чи пізніше будуть проведені аналогії поміж творчою психікою тих двох, часом і расою відділених, а всеж таки так дуже собі близьких мистців. Тільки, що наш «Фра Анджелико» обєднав у собі всі зусилля епохи краще й повніше, аніж вони об'єднувалися в соці творчості італійського мистця-богоугодника.

Поза релігійним мистецтвом Петра Холодного, якого творів берегтиме Галичина як безцінних скарбів, на окрему студію ждуть

портрети пок. мистця, в яких галерії не тільки зареєстровано найвидатніші обличчя сучасності, але й збережено в їх характері духа й змагання епохи. Вожді української армії, державні мужі, політики й дипломати, діячі української культури, усі вони житимуть тим життям, яким натхнула їхні обличчя вдумлива і чутка кисть Петра Холодного. Як довг сплачений вимогам часу буде записана на рахунок Петра Холодного уся його праця в користь графічного вивінування української книжки і друку взагалі. Не без належного підчеркнення лишиться його праця в обсягу історії й історії українського мистецтва.

В усіх напрямках мистецької творчості виявив себе Петро Холодний, у релігійному мистецтві почав і завершив собою цілий етап розвитку, був видимою головою й духовним провідником сучасного мистецького покоління, виєксплюатував себе в користь мистецтва, неблаганою не кидав ні кисти ні буйних замислів до останнього віддиху». («Діло», ч. 128).

Своїми персональними рисами — безконечною добротою, глибоким розумом, вдумливістю і надзвичайною тактовністю, він притягував до себе людей. Був він доступний для всіх, всіх вислухував, кожному давав те, що потрібно, і його любили й шанували всі ті, кого він зустрічав у життю. Будучи завжди живою людиною, цікавився абсолютно всім, — був цікавий і для оточення своїми думками, оповіданнями, спогадами, замітками.

Помер від хвороби, що давно підточувала його знеможений емігрантськими умовами організм. Не зважав на неї і увесь час працював, та й умови його матеріальні не були такими блискучими, щоби серйозно лікуватися.

Не стало всім знаного Петра Івановича, але жити його образ буде на віки. Най буде пером йому чужа земля, великому громадянину, творцеві, великому українцеві.

М.К.

Похорон проф. П. І. Холодного.

(лист з Варшави)

10-го червня у Варшаві на православному кладовищі на Волі виросла нова могила, яка поховала небіжчика навіть. Поховано його урочисто з належною йому пошаною. Вирази безграничної і широкі вдячності за його горіння і самопожертву для української визвольної ідеї — на його могилу разом із смутком зложили всі, хто знав його. Ті, що прийшли в цей день сказати йому своє останнє «прощай» і своє останнє «спасибі» і ті, кого великі простори і чужі границі віддаляли від місця цієї сумної урочистості.

Перед похороном відбулася служба Божа, яку відправив п. о. Коваленко з о. дяконом та з п. о. Малюжинським, Соболєвським, Магохою та Симоновичем. Співав хор українських теологів. Урочисто виглядала церква. Посередині стояла труна з останками небіжчика, овінута національним прапором, вкрита великою кількістю квітів, вінків та стрічок. Навкруги — море вогню від свічок і всі ті, що лічили своїм обов'язком

відпровадити небіжчика на місце останнього спочинку. Серед них в оточенні членів Уряду, генералів та представників численних організацій — Заступник Голови Директорії, Головний Отамана А. Лівичський, що спеціально прибув до Варшави на похорон небіжчика, з яким він був споріднений і з яким лучили його близькі та приязні відношення.

Кінчається служба Божа. П. о. Малюжинський з амвону звертається до присутніх і говорить що покійний був правдивим слугою Хрис а, бо одержані від Бога талани він сторицею віддав своєму народові, що був він великим патріотом, ще більшим, може, як ті, що підставляють груди під кулі ворога, бо ці останні знаходять раптову смерть, а покійний, як свічка, горів ціле життя і в цьому горінню, в цій праці безкрай для батьківщини, повільно згорали його душа, серце, мозок...

Сумно несеться по церкві остання «Вічна пам'ять». Пан Головний Отаман і найближчі друзі покійного виносять труну. В тиші весняного вечера лунає могутнє «Святий Боже». Довгою алеєю цвинтаря, прикритою зеленою гушавиною старих дерев, тягнеться довгий ланцюг вінків: від родини Лівичських і Холодних — незабутньому другові, батькові, дідові; від Уряду УНР — незломному борцеві, міністрові освіти; від друзів — бездоганному від друзів — останній братерський привіт, від воцтва УНР — великому приятелеві; від Українського Центрального Комітету — незабутньому провідникові українського народу; від Українського Об'єднання в ЧСР; від української еміграції з Наддніпрянщини у Львові — великому українцеві Петрові Холодному; від Української Станиці в Каліші — міністрові освіти УНР; від Союзу Українок у Польщі — лицареві правди; від корпорації «Запорожжя» у Варшаві — великому педагогові; від Спілки інженерів та техніків українців емігрантів у Польщі — Петрові Холодному; від закордонного бюро УРДП — дорогому товаришеві; від Товариств «Луги» — своїйому приятелеві; від б. січових стрільців — українському патріотові; від друзів мистців із Львова — дорогому Петрові Івановичеві; від пражської групи УРДП — незабутньому товаришеві; від мистецького гуртка «Спокій» — українському мистецтві; від родини В. і Л. Садовських — дорогому товаришеві; від К. Маціевича — дорогому Петрові; від Миноли Ковальського — незабутньому другові і товаришеві; від Василя Краснопільського — дорогому другові і вчителю.

Настав момент останнього прощання...

«Великий і дорогий скарб віддасмо ми нині в могилу», — говорять, прощаючися з небіжчиком, заступник голови Ради Міністрів проф. О. Лотоцький і пригадує, як від юнацьких літ горіла для народу душа його, як невиспуче розкидав він для нього свої сили у всіх ділянках народнього життя.

Сердечне і сумне «прощай» зложив над домовиною від імени воцтва УНР військовий міністр ген. Сальський тому, хто в найтяжчих хвиликах української армії віддавався її інтересам і ділив з нею долю і недолю, тому, чий дух буде для українського вєлка джерелом перемоги.

Довго і сумно промовляв над домовиною покійного — голова УЦК — М. Ковальський, пригадуючи найкращі сторінки його життя.

Дорогому вчителю, який відійшов в момент, коли душа його найбільше для нас потрібна, зложив останнє «прощай» — п. В. Краснопільський, говорючи від імени всіх працівників народньої освіти, що люблять Україну його любов'ю.

Від імени українських мистців і Т-ва Допомоги емігрантам з Великої України з небіжчиком прощався арт.-мал Ю. Могалевський пригадуючи шляхетні риси його характеру і даючи оцінку його мистецькій творчості.

Далі над могилою промовляв п. Зайцев, пригадуючи, що покійний був людиною, в душі якої не було ненависти, бо вона уміла лише любити, людиною, яка у всьому шукала краси.

Від імени Спілки Українських Інвалідів промовляв ген. Загородський, від імени гуртка «Спокій» — арт. мал. П. Мегик, від імени української еміграції у Львові — полк. Р. Кузьминський.

Далі зачитано було телеграфічні вислови співчуття, які надіслали — Голова Ради Міністрів — В. Прокопович, Український Громадський Комітет в Румунії, Українська Господарча Академія в Подєбрадах, Бібліотека Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові, б. січові Стрільці, Українська еміграція у Львові, Наукове Т-во ім. Шевченка у Львові, Т-во письменників і журналістів у Львові, Управа Відділу УЦК у Білостоці, п. Лебідь-Юрчик, п. Осінчук, п. Корчинський, род. Ковжунів, род. Музиків та ин. *)

Починало темніти, коли під спів «Заповіту» і «Чуєш, брат мій» замурували його домовину.

Очі беззладно дивилися на свіжу землю, на гору квітів і вінків, а в повітрі лунали слова «Заповіту» — «Не забудьте спом'янути».

І ніби у відповідь на ці слова казала думка: пом'янемо, пом'янемо там, бо тут нас мало, там буде більше. Пом'янемо, бо нестерпний дух твій живе між нами і тут, на чужині, і там, на широких просторах України, живе в твоїй праці, яку так розкидав широко ти на твоєму життєвому шляху. —

І. Липовецький.

Своєрідна інтерпретація.

Коли в ч. 84 «Дней» я перечитав вільний переказ моєї промови, яку я виголосив на диспуті в Подєбрадах, то я нічого не мав проти того що п. Керенський приписав мені те, чого я не говорив. Не говорив, але міг сказати. І про те, що для нас РСФСР чи Росія має стати чужоземною державою, і про те, що до внутрішніх порядків цієї чужоземної держави нам нема жадного діла. Наші шляхи з Росією розійшлися і після того, як на руїнах совітів повстануть незалежні і демократичні республіки російська і українська, найліпше буде для обох, коли їхні відношення базуватимуться на добросусідських принципах, визнаних і регульованих міжнародним правом і міжнародними звичаями.

Але вільна передача моєї статті, що її зробив п. Керенський в «Днях» — ч. 86 («Ставка на розпад») йде надто налеко від справжнього змісту моїх слів. В своїй статті я виразно підкреслив, що більшовики в р а т у в а л и від остаточного розпаду російську державу. Провели вони це в той спосіб, що замінили одні примусові зв'язки на інші. Вони замінили самодержав'я, владу єдиного всеросійського царя на владу совітів, владу партії. Очевидно, коли Керенський вважає, що російське самодержав'я і було тим «старими государственным зв'язямі», які давали змогу тримати в єдиному цілому велику державу російську, то сперечатися з ним не доводиться. Ми вважаємо, що це так, але також вважаємо, що зв'язок був примусовий, накинутий нам згори і проти такого зв'язку, і як проти кожного іншого, вестимемо свою боротьбу.

Я не казав, далі, що більшовики замінили ідею держави ідеєю інтернаціоналу. Це — невірно. Держава совітів існує, як реальний факт. Більшовики замінили лише ідею «єдиного руського народу» ідеєю

*) Надіслані з Парижа співчуття од кількох громадських та національних організацій та від редакції «Тризуба» напіли пізніше. І. Л.

спільного походження, спільної мови, спільного «котелку» — ідеєю інтернаціоналу. Бо там та ідея — вона збанкрутувала, вона не могла бути об'єднуючим чинником — треба було, щоби тримати вкупі всі народи під високою рукою Москви, придумати іншу ідею. Ця ідея — інтернаціонал — знову спільність, як що вже не мови, то «котелку», інтересів.

На наш погляд — більшовизм, коли це явище розглядати з погляду державних взаємовідносин Москви і України — це остання, одчайдушна спроба схоронити Росію від неминучого кінця, неминучого розвалу. І не більшовики розклали досередні сили в державі російській, як це твердить Керенський. Ці досередні сили розклалися проти волі більшовиків: в наслідок того неминучого процесу, яким супроводиться пробудження і усвідомлення націй, що були до того часу в стані поневоленому. Більшовики затримали цей процес. Але тепер, коли ми стоїмо на передодні кінця більшовизму, ми дійсно «не скриваємо свого восторга», бо бачимо, що падає, завалюється остання перепона, яка перешкоджає нам «знову вийти на широкий шлях творення власної державности». Я підкреслив «знову» — умисно. Бо в дальнішому Керенський, приводячи слова моєї статті дословно й беручи їх у лапки, це слово — «знову» — викинув із того речення, яке я тільки що навів.

Гадаю, що це не звичайна помилка, але свідоме перекручування тексту. Бо що означає слово — «знову» — (вийти на шлях творення власної державности)? Воно означає, що цей шлях обірваний був на півдорозі брутальною силою цих самих більшовиків. Воно означає, що з року 1918, з незабутнього дня 22 січня, українська нація на цей шлях уже була вийшла. Лише переможена вона примушена чекати іншого зручного моменту.

Керенський же, випустивши «знову», хоче представити справу в той спосіб, що боротьба української нації за визволення, її змагання до самостійного існування — це діло рук «пілсудчиків», і ... більшовиків; що в історії не було героїчної боротьби УНР з більшовицькою й денікінською навалою в 1919 та 1920 роках; що лише тепер, користуючися слабкістю Росії за більшовиків, «російські самостійники вскарабкиваються» на дорогу власної державности.

Це дійсно своєрідна інтерпретація тексту, інтерпретація, що межує з фальсифікацією.

І так думає, в такий спосіб потішає себе і ціла російська еміграція намагаючися встановити причинний зв'язок між змаганнями поневолених націй до визволення «зростом сепаратизму», з одного боку, і більшовизмом — з другого.

Такого зв'язку не існує; є лише рівнобіжність, співіснування двох явищ. Навпаки, більшовизм на протязі 12 років свого існування той робить, що бореться проти національних змагань, «націоналістичних ухилів» українського народу. Ліквідація УКП, шумськизм, хвилювизм, волобуєвщина, нарешті процес СВУ — це все наявні докази тому.

Слово «знову» можна викинути з тексту, переписуючи цитату; можна заховати його, щоби воно не мулило очі, не нагадувало про правду.

Але з історії не викреслити тих років творення української державности тих героїчних років існування України; їх не сховати!

І легенди про польську інтригу, як і колишні легенди про німецькі марки, не допоможуть. Історія іде вперед, а не назад!

Є. Гловінський

Українські виступи на міжнародному терені.

— Асамблея Унії товариств для Ліги Націй в Женеві. — Справа миру і промова Р. Смалль-Стоцького. — Резолюція протесту проти терору на Україні. — Організація комісії по студіюванню сходу Європи. — Національні меншості.

Звичайно Унія товариств для Ліги Націй місцем своїх річних загальних зборів, Асамблеї, обирає одну з європейських столиць, сполучаючи таким чином ділове засідання з справою пропаганди ідей Ліги Націй в тій чи іншій країні.

Але на цей раз зібралися в Женеві. Тут не потрібно агітувати за Лігу Націй і таким зібранням женевиців не здивуєш. Але Унія, збираючись до Женеві, хотіла тим самим підкреслити зв'язок з Лігою Націй. І дійсно, на відкритті Асамблеї з'явився сам Ерік Дрюмонд, беззмінний генеральний секретар Ліги Націй і звернувся до Унії з великою привітальною промовою. Пізніше дуже змістовну промову виголосив Альберт Тома, директор міжнародного бюро праці.

З'їзд був досить чисельний. Майже всі європейські країни були репрезентовані. Крім того була делегація від Сполучених Штатів Америки і від Японії. Особливо чисельні були делегації великих європейських держав. На чолі французької делегації стояв Енессі, був міністр хліборобства в кабінетах Пуанкаре, Вріана і Тардье; в складі делегації такі професори, як Бартелемі, Сель, Кассен та інші. Дуже велике значіння Унії надає Німеччина. На чолі її делегації стоїть граф Бернсдорф, що є одночасно і постійним делегатом Німеччини до Ліги Націй і спеціально до комісії розбробення. Англійську делегацію репрезентував сивий і дуже декоративний Лорд Дікінсон. Провадив Асамблею голандський делегат до Ліги Націй — був голова ради міністрів п. Лімбург, що виявив не аби які здібності до провадження цих дуже трудних зборів, де було обмірковано і прийнято силу вселяючих резолюцій і побажань до Ліги Націй та до власних органів Унії.

Українська делегація була досить чисельна: проф. Яковлів, голова Українського Товариства для Ліги Націй, проф. Шульгин, постійний делегат, проф. Р. Смалль-Стоцький, генеральний секретар і пані Анна Келер-Чикаленко, представниця жіночих українських організацій. Делегації на цей раз довелося бути дуже активною і в двох питаннях забрати слово на пленумі Асамблеї.

* * *

Питання, яке найбільше хвилювало Асамблею полягало в тому, як забезпечити мир і спокій в Європі і на цілому світі. Серед загальних слів, ширих і неширих, серед зачитуваних ріжних резолюцій і поправок до них, серед взаємних переконань про успіх і прогрес миру в світі, несподіванно в залі пролунало дійсно правдиве слово. Говорити правду може

собі дозволити або той, що все має і ні з ним не рахується, або той, хто все втратив і на все надіється і має право сказати людям те, що є в дійсності, хоч би ця дійсність і була прикрою. На цей раз ця честь припала українському делегатові проф. Р. Смаль-Стоцькому, який виголосив на англійській і потім на німецькій мові промову, яку приводимо тут повністю:

Пане Президенте, Пані й Панове!

«Дозвольте мені сказати кілька слів до наших резолюцій що-до організації миру. Я хотів би Вам показати різницю між теорією і фактами життя, — і ви сами вже зрозумієте оскільки наші резолюції можна практично приміняти до проблем Східної Європи, оскільки вони мають практичну вартість.

«Із цілого комплексу питань обмежусь двома точками. Перше — про справу «міжнародної» безпечности. Чи ви звернули вашу увагу на те, що майже у всіх державах ми маємо систематичну пропаганду горожанської війни, — організовану III інтернаціоналом, — а властиво правительством Східного Союзу? Я надіюся, Пані й Панове, що Ви пам'ятаєте сумні події минулих місяців і що ви мене зрозумієте, як що скажу, що стріли московських диктаторів попадають в кожне місце, куди вони накажуть. Большевицький генеральний штаб повідавав цілий ряд праць що ясно показують, до якого високого ступеня вже в нього розвинена і опрацьована теорія і практика горожанської війни.

«От же, Пані й Панове, ця потайна праця большевиців є одною з великих небезпек міжнародного миру і спокою. Але ми не знайдемо в наших резолюціях практичних пропозицій покінчити з тією безперестанною загрозою московських посягань.

«Друга точка має зв'язок із мирним полагодженням непорозумінь — конфліктів. Ми змагаємось в наших резолюціях до того, що би встановити мирні засоби для впорядкування всіх без винятку конфліктів між народами. Добре! Але ось задумайтесь над отакими фактами. Не буду говорити про мою батьківщину Україну, — я її долю вам покажу на прикладі Грузії. Грузія до 18 століття самостійна держава, проклямувала у 1918 році свою незалежність — як Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Україна. А в році 1921 та Грузинська держава, що була визнана майже всіма державами світу, але не встигла стати дійсним членом Ліги Націй, бо технічні формальності були ще в бігу, — ось на що Грузинську державу, державу демократичну на чолі із великим патріотом Жорданія, — без виповідження війни нападено і окуповано большевиками. Ці законне правительтво мусило покинути країну та піти в еміграцію. — А я вас, Пані й Панове, питаю тепер, де в Європі, чи на світі є той міжнародний форум, той суд, куди б грузинський народ міг подати скаргу на большевицького напасника, на окупанта, що ногами потоптав право, мир та істину. Де? Куди цьому народові вдатись?

«Тяжкі наслідки виходять із того, що на ката народів східної Європи суду немає: — а подібна до Грузії доля спіткала Україну, Кубань, і Азербейджан, і Горців, і Туркестан, і Татар, і Карельців. А це все разом 80 мільонів народу — не дрібниця.

«Ви тепер зрозумієте, Пані й Панове, чому народи Східної Європи чим раз менше надіються на мирне привертнення, реституцію своїх прав, — що передовсім молодь починає вірити тільки в саму зброю.

«Хочу, що би ніхто мене зле нерозумів. Я не закликаю Захід до ніяких інтервенцій. Нація, що потрібує інтервенції не є нацією. У нас стане сил, щоби у відповідній хвилі власними силами — кров'ю й зброєю визволитися. Пам'ятайте історію Греків,

Конгрес Міжнародної Унії Т-в для Ліги Націй в Женеві. (Українські делегати: 1. проф. А. Яковлів, 2. проф. О. Шугльга, 3. пані Ганна Келлер-Чикаленко, 4. д-р Роман Смаль-Стоцький).

Італійців, Сербів, Болгар, Чехів та Поляків. Черга до нас дійшла — і ми не сумніваємося у великому слові Масарика, правда вітезі, правда переможе.

«Тому ми не прохаємо вас про якусь ласку — а питаємо: чи наше визволення має бути знову ділом зброї? Це для нас — народу миролюбного тяжка журба, але, коли це станеться, це буде вина ваша, це вина громадської opinii західної Європи, що не цікавиться проблемами Сходу Європи і тільки наївно радіє, що більшовики підписали пакт Келого, ті самі більшовики, що в цілій західній Європі організують горезанську війну...

«Також і резолюції нашої Унії про мирне впорядкування конфліктів не вказують жадного шляху для мирного розв'язання наших східних проблем. І я питаю вас, Пані і Панове чи ті 80 мільйонів поневолених народів мають стати до кровавої війни — за свою незалежність, чи ви нам вкажете інший мирний шлях до визволення, до тріумфа права і справедливості?»

Звичайно, відповіді на свої питання українська делегація не отримала: виступати на таких широких зборах проти совітського союзу ні одна делегація, що здебільшого через своїх голів зв'язані з урядами, не зважилася, але зате зустрівся вся аудиторія промову п. Стоцького, що до речі дуже добре її виголосив, якими обієсками.

Справою, яка особливо займала увагу української делегації була резолюція протесту проти терору та релігійних переслідувань на Україні; українське товариство ще за шість тижнів згідно з правилами, Унії, подало свій внесок, де між іншими так виправдувала свої жадання:

«Тисячі інтелігентів і селян арештовано, посажено у в'язниці, заслано, розстріляно. Відбувся великий процес у Харькові, де фігурували в якості обвинувачених краєві українські письменники та учені. Академик Сфремов, моральний авторитет якого є так великий на Україні, засуджений на десять літ совітської в'язниці; багато його друзів поділяють ту саму долю. Переслідування продовжуються без перестану: Українську Автокефальну Церкву розв'язано, спрофановано і попросту знищено. Священників так само переслідуються, і віруючі не можуть часом відслухати службу. Нема чого говорити, що жадних індивідуальних свобод і в першу чергу свободи преси, ніколи не існувало на Україні під совітами».

Цей вищенаведений лист, разом з проектом резолюції був розісланий секретарем Унії і роздавався під час асамблеї.

Згідно з загальними порядками Унії, наша резолюція мала спершу перейти через відповідну комісію, а саме комісію політичну, в якій головує сам президент Унії п. Лімбург. Отже, коли дійшло в комісії до нашої резолюції, то виявилось, що мають бути заперечення з боку Англійської і Німецької делегації, які вимагали змінення тексту резолюції в напрямку її узагальнення.

Ці заперечення трохи не привели до одкладення резолюції на осінь, але свосчасна інтервенція одного з поважних делегатів Центрально-Європейських країн та української делегації привели до того, що створено було комісію для порозуміння в складі представників делегації Британської, Німецької, Чехословацької, Австрійської і, розуміється, Української. При першій же зустрічі представників цих делегацій виявилось, що англійці воліють усунути момент політичний і протестувати тільки проти релігійних переслідувань. На це другі делегати вказували, що не порушуючи суто політичних проблем, вони не розуміють чому можна протестувати проти релігійних переслідувань і замовчувати такі факти, як, наприклад, розстріли без суда. Пікантність суперечки побільшувалася тим, що німецька делегація заявила, що приєднується тільки

до протесту у загальній формі, себ то проти терору взагалі і з англійським проектом погодитись не може. Протягом двох днів українські делегати і інші, що близько до серця взяли справу протесту (а таких було кілька), вели перетрактації в цій справі, аж доки не з'ясували, що майже всі інші делегації, в тому числі французька і японська, цілковито годяться на протест і то в самих широких рямцях. Після цього нічого не залишалось, як піддати під голосування резолюції, але шукаючи єдності, пощастило українській делегації при допомозі керуючих чинників Унії знайти парентальну формулу, яка всім погодилася. Ця остаточна резолюція була негайно видрукована секретаріатом і роздана делегатам. 9-го червня вранці справа знов прийшла до комісії. Англійській делегат ще зробив одно зауваження, але на своїй поправці властиво не настоював. Граф Бернсдорф приєднався до резолюції в імені німецької делегації, хоч і зробив застереження, що вважає цю резолюцію ухилом від справжнього предмету Унії: справи Ліги Націй та миру. Але це дало тільки привід до кількох гарячих виступів на підтримку резолюції, з боку різних делегатів. Після коротких зауважень п. Шульгина, який настоював на прийнятті резолюції без змін, остання пройшла в комісії одногласно і тепер мала бути поставленою на пленум Асамблеї. Докладчиком від комісії голова призначив п. Шульгина.

Вже під вечір 9-го червня, себ то під кінець останнього засідання, пройшла наша справа. Проф. Шульгин мусів за пізнім часом обмежитися тільки короткою промовою. Подасмо наперед текст самої резолюції.

«Асамблея,

Глибоко зворушена новинами, розповсюдженими по цілому світу про переслідування, які є протилежними елементарним принципам особистої свободи кожного людського індивіда, переслідування, жертвою яких є Україна і інші республіки совітського Союзу, — протестує урочисто проти цих методів, які засуджені сумлінням цілого світу і які загрожують порушення добрих стосунків між націями, від чого залежить мир».

«Я не повинен, розпочав свою промову докладчик, подавати вам загальну картину того, що діється на Україні і в інших совітських республіках. Резолюція, яку я тут пропоную в імені політичної комісії, передбачає, що ви знаєте з новин, розповсюджених по всьому світу, про переслідування на Україні. Справа ходить тільки про те, чи ці новини відповідають дійсності. Стоючи перед відомостями протирічливими, західня людина питає часом себе: де ж правда? — От же до цього питання треба підходити так, як підходить історик до трудної доби, де багато документів і фактів, які на перший погляд протирічать оден одному. Тоді історик примінює методи критичного аналізу і після цього у нього залишається те, в чому він не має жадних сумнівів. Коли що до сучасної України і інших совітських республік проробимо те саме, то з певністю можемо встановити, що ні індивідуальної, ні політичної свободи там не існує; що людей там арештують, засилають і розстрілюють без суду, що принципи «Декларації Прав Людини і Громадянина», принципи, які всім тут присутнім є дорогі, ганебно там порушені. Отже є досить твердо встановлених фактів переслідувань релігійних і терору на Україні і в інших совітських країнах, щоб цілковито оправдати ту резолюцію, яку політична комісія вам пропонує.

«Може повстати питання чи не виходимо ми, Унія Товариства для Ліги Націй, за межі нашої компетенції, приймаючи

таку резолюцію? — Але погляньте на її останній розділ. Там сказано, що від цього «залежить мир». І дійсно, невже ви, панове, думаете, що нарід наш без кінця терпітиме цей гніт, невже ви думаете, що коли цей стан річей затягнеться, не прийде до нової війни, до збройної боротьби між народами підневоленими і їх гнобителями? Ми дбаємо про мир, отже ми мусимо дбати про припинення тих страшних фактів, які з такою силою нівечать Україну.

«Може у Вас повстане питання, яке практичне значіння матиме наш вотум? — Але як не сміються над громадською опінією совітські диктатори, з нею вони мусять рахуватися. Я не думаю, щоб ця резолюція могла вилікувати авторів терору і релігійних переслідувань, тільки гадаю, що такі резолюції поможуть цим безнадійно хворим скорше смерти.

«Але нехай навіть не буде жадного практичного висліду з цієї резолюції, вона все же буде мати своє значіння: ви дасте нам, українцям, і всім тим, що безсило дивляться на страждання близьких в совітськiм пеклі, певне моральне задоволення. Ви дасте моральне задоволення тим жертвам терору, які перед своїми катами зможуть сказати: — «у вас є сила і зброя, ви можете нас замучити, вбити, але з а с у д ж е н і н е м и, а в и і не вічним судом, у який ви не вірите, не судом історії, з якого ви смієтеся, а судом всього цивілізованого світу, від якого ви все ж залежите».

Промова була зустрінута оплесками всієї залі. Голова асамблеї поставив графаретні питання: «хто проти», «хто утримався» і стукнувши по столу своїм дерев'яним молотком оголосив: «прийнято одноголосно». Знову одностайні оплески.

Увечері, під час прощального банкету, багато делегатів здоровили українців з успіхом, висловлюючи на різні лади своє співчуття. А на другий день, подаючи звіт про останнє засідання Асамблеї, «Журналь де Женев» так писав про українську справу:

«Ганебні переслідування, жертвою яких стала Україна, викликали в Центральній залі (де засідала Асамблея) відгуки безконечної симпатії (*des echos infiniement sympathiques*) П. Шульгін, український делегат, піднімає не без зворушення завісу страшної драми, яка охопила його країну, і згідно його пропозиції асамблея приймає резолюцію протесту проти нелюдського режиму, який завели совіти на Україні».

Після резолюції, яку минулого літа було переведено на з'їзді був. комбатантів СІАМАС'у проти окупації України взагалі, це перший і дійсно голосний відгук великого міжнародного протесту у відповідь на страшний терор цього року на Україні.

* * *

Третє питання, яке під час засідання асамблеї цікавило нашу делегацію, — це справа комісії для студіювання сходу Європи. На сторінках «Тризуба» вже згадувалося про висліди подорожі проф. Шульгіна до Брюсселя в лютому місяці на засідання політичної комісії Унії Товариств для Ліги Націй. Як пригадають наші читачі, пропозиція українського делегата про організацію при Унії студій над питаннями сходу Європи зустріла сприятливий відгук в комісії і там було створено невеликий комітет для зясування і остаточного формулювання цієї пропозиції. Нині в Женеві, 4-5 червня цей комітет зібрався під головуванням італійського делегата Джаніні, що є уповноваженим міністром і директором Інститута для сходу Європи в Римі. В засіданні взяли участь австрійський делегат був. амбасадор Думба, французький делегат проф. Прудомо, польський делегат п. посол Ліпацевич та проф. Шульгін.

Український делегат, як ініціатор справи, зробив доклад, і після

обміркування комітет одноголосно вирішив бажанність створення постійної підкомісії для країн сходу Європи, що знаходиться зараз по-за межами впливу Ліги Націй. Особливу увагу на думку комітету треба звернути на нові республіки, як Україна, Кавказ, Середне-Азійські республіки, Біла Русь, Карелія, які не так давно повстали і через це є мало знані. В такому дусі було доручено п. Шульгіну скласти рапорт для постійної політичної комісії, що має зібратись в жовтні місяці в Данцігу. Є вигляди, що комісія цей рапорт прийме і що знайдено буде можливість друкувати висліди праць майбутньої постійної підкомісії для студіювання сходу Європи. Можна сподіватись таким чином, що ця наша ініціатива дасть добрі наслідки.

* * *

В комісії меншостей не обійшлося без інцидентів, які на цей раз створювали югославські делегати. Було ухвалено з де-якими змінами делекоїдучу резолюцію що-до забезпечення національних меншостей, яку ще в Брюсселі було запропоновано німецьким делегатом. Українська делегація ще в Брюсселі зазначила свою позицію в цій справі і підпирила резолюцію без застережень.

Женеvecь.

Свято Драгоманова вь Женеві.

Тридцять п'ять років минуло, коли в червні 1895 р., в Болгарії помер Михайло Драгоманів. Є чутка, що на його могилі цього року буде поставлено пам'ятник. Одночасно і український клуб у Женеві мав добру ідею відзначити це 35-ліття своїм женеvським святом. Драгоманів жив з родиною найдовший час (від 1881 до 1889 р.) в домі на rue Dancet, невеличкій затишній улиці Женеві. Там серед старого зеленого саду стоїть двохповерховий будинок. Люде, що бували у Драгоманових, кажуть, що майже ніщо не змінилось з того часу... На цьому домі і вирішено було прибити пам'ятну дошку.

13 червня об 11 г. ранку почали сходитись до будинку українці, приятелі України, приятелі Драгоманова і нарешті офіційні особи. Рівно в назначену годину (11^{1/2} г. р.) урочистість розпочинається. Першим виступає п. Туреттіні, державний радник, міністр внутрішніх справ женеvського кантону, який в коротких словах вітає присутніх в імені женеvського уряду і муніципалітета та одмічає важливість того акту, що має відбутись.

В цей мент голова українського клубу Евг. Бачинський здійсмає жовто-блакитний прапор, яким була завішана пам'ятна дошка. Розносяться оплески... На дошці вигравовано такий напис:

Ici vecut, de 1881 à 1889,

Michel Dragomanov,

Savant, publiciste et grand patriote de l'Ukraine

(тут жив від 1881 р. до 1889, Михайло Драгоманів, учений, публіцист і великий патріот України).

Другим промовцем виступає ректор женеvського університету проф. Вернер, що вітає присутніх в імені університету. Одмічаючи наукові заслуги Драгоманова, ректор згадує, як з архівів університету він довідався, що в свій час піднімалося питання про надання Драгоманову одної катедри в женеvському університеті. Згадуючи в своїй промові про недавнє заснування в Женеві студенського товариства «Україна», ректор висловлює свої щирі симпатії до українського народу, говорячи, що та

свобода, до якої ми прагнемо, є також передумовою всякого наукового досліджу.

Пані Акерман відчитала далі коретенького листа пані Шишманової Драгоманової, яка відмічає симпатії свого батька до Женеви та її демократичних порядків.

Нарешті, виступає проф. Євген Піттар, старий приятель України, відомий антрополог, декан природничого факультету. Він докладніше зупиняється на великих наукових заслугах Драгоманова, як фольклориста, географа (його співпраця з Елізе Реклю) і при цій нагоді відмічає антропологічну, етнографічну і культурну окремішність українського народу.

Останнім говорить проф. Шульгин.

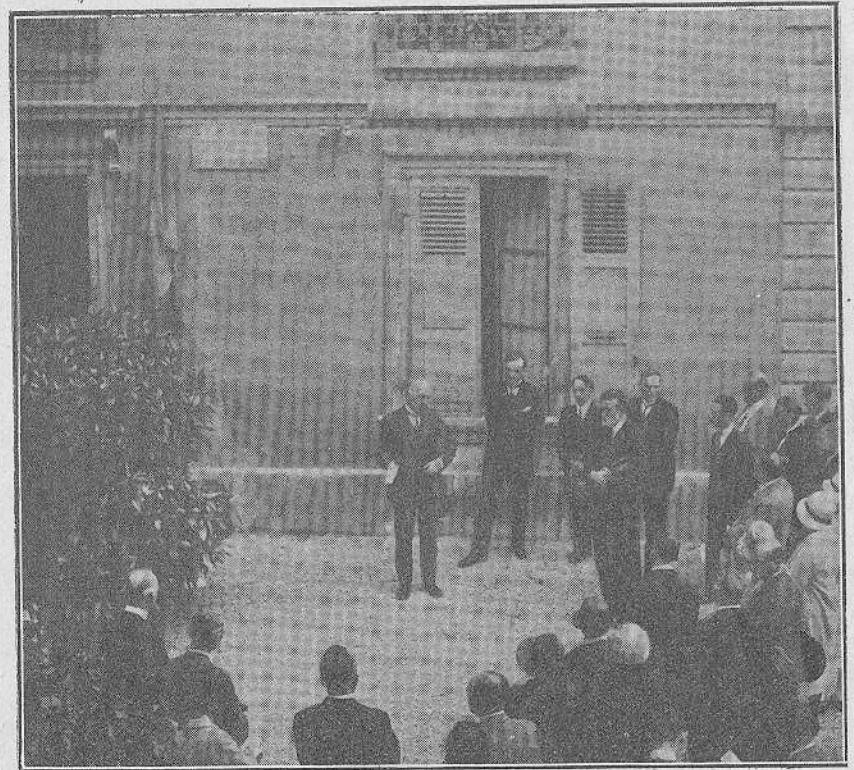
В цю хвилину починається густий дощ, але присутні не розходяться. П. Шульгин в кількох словах зазначив значіння Женеви в XIX столітті, як свого роду постійного місця осідку своєрідної Ліги Націй, еміграції поневолених народів. Женева, завдяки Драгоманову і тій діяльності, що він тут провадив, завдяки тому кличу до національного пробудження, що звідси ми почули, стала історичним містом в аналах нашого народу. Драгоманів був великим ученим, його політичні ідеї належать всьому поступовому люду; він дав багато болгарській культурі, ще більше російському лібералізму, але Драгоманів жив, працював і болів душею все своє життя за свою батьківщину, за Україну. «Він нам належить» і це дає право промовцеві подякувати офіційним особам і всім присутнім за те, що вони взяли участь в святі.

Свято скінчено. Церемонія справила як найкраще вражіння не тільки на українців, але й на сторонніх. Серед останніх треба ще відмітити кількох осіб: п. Каза, представник мійської управи; п. Руссі, секретарь університету; відома письменниця Ноель Рожер; п. Вільям Мартен, найвпливовіший публіцист Швейцарії, старий наш приятель; від литовців п. Габріс, від чехів п. Кепель; від Грузії п. Шавішвілі; голова слав'янського інститута п. Карцевський з дружиною; від сіоністів п. Аберсон. Були представники і від болгарської колонії, також і каталонці. Крім того ціла низка людей, що були особистими приятелями Драгоманова. Серед них треба відмітити пані Гольштейн, яка не дивлючись на свої більш, як 80 літ, спеціально приїхала з Парижу на свято; її син, женеvecь професор др. Вебер Болер, що дуже багато сприяв успіху церемонії; внук відомого географа Елізе Реклю, з яким співробітничав Драгоманів і т. д. З українців, крім зазначених вище, були пані Ганна Келлер-Чикаленко, заступниця голови клубу, пані Бачинська і всі студенти, що вчаться в Женеві.

* * *

Цим пам'ятний день не скінчився. На вечір, на 9 годину, призначено було збори, де мали ті, що знали твори і життя Драгоманова поділитись думками і споминами про велику людину. Вечір мав відбутись в залах «Атене», властиво в музею з гарними старовинними образами; загальне вражіння від помешкання приємне і це вже створювало відповідну атмосферу вечера. Народу досить багато, сая, де мали говорити промови — повна. Богато тих самих осіб, що були і вранці, але чимало і нових, сую вже женеvecьких обличч.

Цю інтимну академію розпочинає голова клубу п. Бачинський, який в своїй короткій, але змістовній промові відмітив великі національні заслуги Драгоманова, зазначивши разом з тим, що нині весь український народ став на ґрунт незалежності, тоді як Драгоманів висовував ще федеративну ідею. Це не заважало Драгоманову, додає промовець, вважати на прикінці свого життя добу, в яку Україна була зв'язана з Москвою, за «пропацій час». Подякувавши всіх, що спричинилися до успіху свята і відмітивши особливо заслуги в цьому д-ра Вебера Болера, п. Бачинський передає останньому головування, згадавши на кінці про при-

Свято відкриття пам'ятної таблиці на будинку в Женеві, де жив М. Драгоманів.

вітання, що поспіли на той час до Женеви від різних українських установ і окремих осіб.

Далі слово забирає проф. Шульгин, який першу частину промови своєї присвячує спогадам про ближче Драгоманову оточення, яке промовець знав особисто. Сказавши кілька теплих слів про родину Драгоманових-Шишманових, п. Шульгин згадав також про свого батька, що був на початку перебування Драгоманова в Женеві одним з найближчих його співробітників, згадав про Федора Вовка, Кузьму та інших.

Далі промовець спробував дати загальну характеристику Драгоманова, зазначивши наперед його колосальне значіння в історії політичного розвитку України, особливо в час до 1917 року. Ім'я Драгоманова носить не одна з українських установ і в першу чергу треба назвати Високий Педагогічний Інститут в Празі, який щороку присвячує академію пам'яті свого патрона.

Не маючи змоги в короткій кореспонденції передати півгодинову промову п. Шульгина, ми відмітимо тільки його лейт мотив: Драгоманів є не тільки творцем політичного руху, але й частиною історії: не можна через те, що ми перейшли на дальшу стадію нашого розвитку применшувати значіння Драгоманова, за те що він, наприклад, був федералістом.

Він був таким до того не з принципових, а з річевих мотивів, принципово він визнавав право українського народу на незалежність. Зупинившись також на його соціальних та політичних поглядах, відмітивши високу компетентність Драгоманова в студіях над національними питаннями взагалі, подавши загальні уваги про тогочасний стан України, промовець особливо відмітив те значіння, яке надавав Драгоманів і його покоління питанням моралі: «Чисте діло вимагає чистих рук». Час, закінчує п. Шульгин, вимагає від нас високого напруження в о л і , але воля людська не мусить йти всупереч з моралю, і ми мусимо чистим нести той прапорок, який передали нам попередні покоління...

Слово бере пані Гольштейн, яку, з огляду на вік і близькість до Драгоманова, аудиторія зустріла довгими оплесками. — Це була дуже приємна бесіда і що найбільше вражало слухачів це живий розум, ясність пам'яті, яскравість, з якою виходили образи минулого і особливо образ Драгоманова з уст людини, що вже перейшла на дев'ятий десяток свого життя. Пані Гольштейн дуже мило полемизувала увесь час з п. Шульгином, що тут же сидів на першій креслі, і вся її промова носила характер бесіди. Властиво більшість тез попереднього промовця вона прийняла і навіть яскравіше їх підкреслила (напр. соціалізм Драгоманова, його анархістично-ліберальні погляди, його горожанську мужність, за яку говорив теж п. Шульгин). Але пані Гольштейн, яка на дуже добрій французькій мові заявила, що вона «кацапка» (хоч її син, що вже зовсім оженився, цьому і заперечував, говорячи, що у них є трохи української крові) і вимагала хоч частину Драгоманова собі з огляду на те, що він, як це і п. Шульгин відмічав, був властиво і основоположником конституціоналізму та лібералізму в Росії. А разом з тим серед цих суперечок, на які, з огляду на вік пані Гольштейн, звичайно ніхто не поспібував реагувати, бесідиця дуже тепло змалювала образ великої людини, говорячи про його працьовитість, про його дивовижну пам'ять, про його відданість своєму українському народові і заявила, що Драгоманів визначив її власний світогляд у зрілі роки.

Нарешті взяв слово голова др. Вебер і з великою любов'ю згадував Драгоманова, як педагога, котрий непомітно умів підчиняти собі молоду людину. П. Вебер на все життя залишається вдячним Драгоманову. Згадував як в ті часи в салоні його матері цілі ночі дебатували люде між собою. Це був час надзвичайно говорючий. І тільки Драгоманів знав міру словам, бо мусів же він колись працювати. «Мені хлопцеві, здавалося тоді (звертаючись до матері), що Драгоманів був вище всіх вас».

Не можна передати всіх деталей цих інтересних споминів і дуже бажано було, щоб вони були детальніше записані обома авторами.

Кінчилась бесіда загальна, перейшли другої сально де було подано чай і почались вже більш інтимні спогади. Студенти заспівали українських пісень і це ще більше оживило зібрання. Розійшлися пізно.

Той хто перечитав ці рядки, сам зрозуміє скільки енергії треба було витратити, щоб все це так добре перейшло і цим ми завдячуємо голові клубу Бачинському і його заступниці пані Келлер-Чикаленко, що разом з ним віддала багатих сил і часу на цю справу, притягнувши до свята чимало своїх женецьких знайомих. Треба ще відмітити назвичайно прихильне відношення женецької преси: було розміщено статті, портрет Драгоманова, звіти про урочистість, про вечерню бесіду (загалом 10 ріжних друків). Це свято, як і попереднє Шевченківське, створює ту сприятливу до Українці атмосферу, яка безперечно відбиватиметься і на де-яких більш загальних справах, що мають рішатися в цій новій світовій столиці.

О. Я.

Другі збори Ради Українського Центрального Комітету в Польщі.

8-го червня б. р. відбулися у Варшаві вже другі збори обраної на 2-му делегатському з'їзді української еміграції — Ради Українського Центрального Комітету в Польщі. На збори прибуло 14 членів Ради, Головна Управа УЦК, її Ревізійна комісія та Громадський Суд. Серед членів Ради, що взяли участь в цих зборах, були: проф. О. Лотоцький, ген. В. Сальський, ген. П. Шандрок, ген. В. Сінклер, ген. Загородський, ректор Шовгенів, д-р Л. Чикаленко, п. А. Лукашевич, лейт. Шрамченко, д-р П. Шкурат, полк. М. Середа, полк. М. Чижевський, пор. Киричок і сотн. І. Липовецький. Головну Управу УЦК репрезентували: п. п. М. Ковальський, ген. В. Куш, полк. І. Золотницький, В. Краснополський, п. Сулятицький і полк. М. Садовський. Ревізійну Комісію — А. Лукашевич, М. Кудрицький, Л. Макаревич і І. Шевченко. Громадський суд — ген. В. Змієнко, П. Руткевич і С. Іванович.

Збори відкрив Голова Президії Ради проф. О. Лотоцький. В своїй промові підкреслив він вагу, яку має Рада в розпорошеному життю української політичної еміграції у Польщі. Він з сумом інформує присутніх про передчасну смерть видатного і передового українського громадського та політичного діяча, члена Ради — бл. пам. П. І. Холодного і переходить до огляду його заслуг перед українським народом, які залишив він на своєму перерваному життєвому шляху. «Сумно, але не будемо сумувати, — каже проф. О. Лотоцький. Пам'яті його, пам'яті цієї невтомної людини чину — ми присвятимо ці сьогоднішні наші збори».

Збори вшановують пам'ять П. І. Холодного вставанням та затверджують протокол попередньої сесії Ради.

Голова президії інформує, що замість вибувх із складу членів Ради Є. Галаневича, д-ра Ю. Липи та померлого П. І. Холодного — в склад її членів увійшли М. Чижевський, С. Киричок та І. Липовецький. На порядок денний виходить одна з головних точок наради Ради — справоздання з діяльності Головної Управи УЦК, яке по черзі складають її члени. Ген. В. Куш, здаючи справоздання з праці організаційної секції Головної Управи, докладно зупинився на організаційному життю поодиноких його відділів, торкнувся шляху, яким переводився перехід життя відділів на нові організаційні підстави, передбачені затвердженим вже польською владою новим статутом Т-ва УЦК, заналізував стан потреб поодиноких осередків української еміграції і задоволення їх Головною Управою УЦК, представив повну схему сучасної української еміграції у Польщі, ілюструючи її відповідними збільшення об'єднаних осередків української еміграції на місцях, а також систематичний зріст кількості членів їх. Не малу увагу присвятила Головна Управа справі відвідувань її членами поодиноких її відділів, доводячи кількість відвіданих нею в минулому році осередків до 20-ти. Належне місце в праці Головної Управи, а тим самим і в справозданні організаційної секції, знайшла також і Українська Станиця, в якій на сьогодні перебуває до 750 осіб українських старшин, козаків та їхніх родин.

Справоздання з діяльності культурно-освітньої секції Головної Управи склав п. В. Краснополський. В цій ділянці праці УЦК досягнуто також багато успіхів, а сама праця секції провадилася в напрямку забезпечення еміграції українською літературою, організації рухомих бібліотек, кількість яких на сьогодні досягла — 25-ти, підготовки і організації національних свят, розсилання на периферію зразкових рефератів, підсилення її періодичною літературою та ин. Немалу увагу було присвячено і тут відвідуванню еміграційних осередків членом Головної Управи, якого вимагала організація культурно-освітньої праці на місцях. З цієї

метою було відвідано в минулому році — 14 осередків і цілу низку їх намічено відвідати в будучині. Зупиняючися окремо на огляді культурно-освітнього життя Варшави, належить підкреслити досить поступовий розвиток української бібліотеки при Головній Управі УЦК, заснована при ній книгарні, участь в заснованню української дитячої школи, організацію низки недільних відчитів, яку на підставі ухвали Головної Управи перевела спеціальна Комісія з проф. О. Лотоцьким на чолі, які виголошувалися місцевою українською професурою та видатними українськими діячами і які з успіхом можна було б назвати — Народнім Університетом.

Про діяльність інвалідської секції досить докладне справоздання склав її керівник — полк. М. Садовський, фіксуючи в ньому невпинну працю та її численні здобутки для поліпшення долі українського інваліда в Польщі.

Також полк. М. Садовський склав справоздання з діяльності Секретаріату Головної Управи, даючи в ньому докладну статистику одержаних і висланих листувань, об'явників, рефератів та ин. кореспонденції, яка від 1 січня мин. року до дня зборів досягла — 11.000 номерів. Цифра ця сама вже собою є виразною ілюстрацією інтенсивної праці не лише Секретаріату, але і цілої Головної Управи УЦК.

Справоздання з діяльності правничої секції склав її керівник — П. Сулятицький. В ньому торкнувся він праць Головної Управи над поліпшенням правового становища української еміграції у Польщі, над урівнянням емігрантів, що прибувають до Польщі по закінченню вищих студій в інших державах, останньої реєстрації, видачі наценсовських паспортів та стану приміщення української еміграції на роботи в інших державах.

Керівник господарчо-фінансової секції — п. І. Золотницький склав Раді грошеве справоздання Головної Управи за 1929 рік, в якому по черзі торкнувся допомог Українській Станиці, українським військовим інвалідам, українським емігрантам та громадським організаціям і ин.

Голова Головної Управи УЦК — п. М. Ковальський поповнив де-в чому справоздання членів Управи і докладно зупинився на плані праці Головної Управи в біжучому 1930 році. В цьому році передбачає він ще більшу інтенсифікацію праці як в центрі, так і на місцях. Він інформує що підготовляється ґрунт до засновання цілої низки нових відділів і представництв УЦК, що передбачається нав'язання ще більшого контакту з еміграційними осередками на місцях і частіше відвідування периферії представниками УЦК, що намічається засновання постійних бібліотек при 16 відділах УЦК, організація національного хору і групи у Варшаві, засновання кількох сталих стипендій для учнів середніх і вищих шкіл. Ціла низка стремлень до поліпшення долі українських інвалідів, в проєкті Голови УЦК, завершиться будовою Дому Українського Інваліда у Польщі. Цілком слушно підкреслює він, що збільшена інтенсифікація життя української еміграції на місцях, матиме в своїх наслідках і збільшення впливів до центральної скарбниці, що в свою чергу уможливить Головній Управі поширення видачі допомог в тих ділянках життя, які найбільше її вимагають.

Річний бюджет Головної Управи УЦК на 1930 рік представив зборам — п. І. Золотницький.

Голова Ревізійної Комісії — А. Лукашевич представив Раді загальні уваги до переведеної ревізії справ Головної Управи УЦК, зазначаючи при цьому, що книговодство і справи провадилися належно, що готівка витрачалася ощадно і згідно з затвердженим бюджетом та постановами 2-го делегатського з'їзду, що мається на увазі перевести ревізію і в поодиноких відділах УЦК, що складено регулярмін для Ревізійної Комісії при Головній Управі УЦК, а також для ревізійних комісій на місцях. Збори Ради заслухали далі акт Ревізійної Комісії, який відчитав їм — п. М. Кудрицький, і після коротких дискусій апробували діяльність Головної Управи УЦК, затвердили її грошеве справоздання за 1929 рік, бюджет на

1930 рік та винесли їй подяку за віддану працю для української еміграції, якої не щадила вона в минулому і не щадить в біжучому році.

В дискусіях над справозданням з діяльності Головної Управи винесла Рада цілу низку побажань, якими до де-якої мрії поповнила план її діяльності на будуче.

Чи буде цей план реалізований цілком, чи може лише частично, — це буде залежати від багатьох причин, а в першу чергу від фінансових засобів, які матиме Головна Управа в своєму розпорядженні і від тісної співпраці цілої української еміграції у Польщі з Головною Управою. —ий.

З міжнароднього життя.

Боротьба з большевиками.

Міжнародне становище совітської держави гіршас з місяця на місяць, коли не скоріше. Політичний престиж Москви в Європі став наближатися до повного zero; інтерес до большевицької чинности пригас, а на його місці встало подраженне почуття обурення й протесту проти брудних дикунів, що несповідано залізли до компанії культурних людей. Зміну тих настроїв можна було спостерігати вже давно, але особливо помітною, — навіть і для байдужих очей, — стала вона після того, коли проти совітських методів урядування виступили представники всіх християнських релігій на чолі з римським папою. «Хрестовий похід», ними проголошений, не завмер у межах церковних, а перекинувся далеко по-за ними, до широких громадських мас, до світової преси і нарешті, до сфери чистої політики, бо ж совітське питання стало предметом дискусій та обговорення в найбільших парламентах Європи. Час наявно працює проти большевиків.

* * *

Специфічні умови існування робітничої влади в Англії спричинилися до того, що совітська справа не сходить з денного порядку британського парламенту. Як відомо, одним із перших актів кабінету Мак-Дональда було відтворення англо-совітських дипломатичних відносин, розірваних попередньою владою. Відтворення те, як проте було вказано свого часу на цьому місці, було зроблено похачем, без належного підготовання й не дало воно, як того сподівалися його автори, користі для англійської торгівлі, ні слави для робітничої влади. За те опозиції дано було до рук могутнє знаряддя для боротьби з урядом. Бо ж большевики, посадовивши свого посла в Лондоні, явна річ, не тільки не зменшили своїх «малпачих шпигун» на англійську адресу, а ще й збільшили їх, посиливши свою пропаганду, як в самій Англії, так і на цілому світовому просторі заокеанських британських територій.

На робітничу владу посипалися парламентські запитання та інтерпелляції що-до совітської агітації та взагалі до совітських справ. Але особливо настирливими, докучливими та в'їдливими стали вони після того, як до «Хрестового походу» проти СССР пристало ціле християнське духовенство Англії, що має такі великі впливи в усіх верствах англійського громадянства. Як констатував сам міністр закордонних справ Гендерсон, йому за кілька місяців довелося дати одновідь на 572 парламентських запитання, — кількість нечувана й неповторена.

Аж до останнього часу відповіді Гендерсона, що вмщував в своїх грудях дві душі: одну — імперіалістичного британського міністра закордонних справ, другу — многолітнього члена езекутиви II Інтернаціоналу, — були туманні, неясні, роздратовані й неозначені. Він не оспору-

вав дикусської практики совітської держави та її представників, але скидав усю відповідальність з совітської влади на Комінтерн, в його мові відчувалося тло, начеб то підказане його товаришами з езекутиви, російськими меншевіками Даном та Абромовичем. Большевики, мовляв, безперечно дикуно, а може й звірі, але вони персоніфікують у собі ідею російської революції, і тому займати їх не можна, бо як вони впадуть, то і Росія завалиться й буржуазія, тоб-то реакція, запанує на сході Європи. Звичайно англійський міністр говорив не цими словами і виправдував своє сприятливе ставлення до совітів не російськими, а англійськими інтересами, але це не міняє суті цілої справи.

Але такої позиції все таки і Гендерсон витримати до кінця не міг, бо його англійська душа мабуть таки сильніша за все інше. Про то свідчать його виступи на недавніх засіданнях парламенту, на яких розвинуто було широку дискусію що-до совітського питання. Відповідаючи опозиції, він зробив дуже важливу заяву на адресу Москви, що в його устах прибірає характер безпосередньої, хоч і несподіваної загрози.

Я не буду змагатися, — сказав англійський міністр-соціаліст, — переконувати палату в тому, що комуністична пропаганда проти Британської Імперії не провадиться. Я вкажу лише на те, що цей факт треба переслідити до кінця, аби можна було зв'язати його з совітською владою. З тією метою уряд недавно утворив спеціальний апарат, який працюватиме над цією справою. Коли влада переконається, що совітська влада відповідальна за вказану пропаганду, вона негайно візьметься до таких заходів: або перерва зносин з ССРСР, або побажає од парламенту, щоб він звільнив її од тих обов'язків, які вона взяла на себе раніше, коли обговорювалася ця сама справа.

Остання частина заяви не дуже то ясна, але за те недвозначна її перша половина, — принаймні для англійської політичної опінії. «Morning Post», наприклад говорить з того приводу в такий спосіб:

Коли вже й Гендерсон робить такі заяви в парламенті, то можна з певністю сказати, що міністерство закордонних справ дістало нові й дуже важливі відомості про діяльність Комінтерна, — і то такого роду, що після них сам Гендерсон не сміє надалі прикриватися фікцією про незалежність Комінтерна од совітської влади.

Можна здогадуватися про ті нові відомості, що вплинули в такий спосіб на англійського робітничого міністра закордонних справ. Торкаються вони совітської праці в Індії, а «неофіційний» відгомін їх лондонський «Times» знайшов у рапорті відомого товариша Лозовського, генерального секретаря комуністичного Про ф і н т е р н а . Той вказав:

Зараз Індія являється тим сектором нашого колоніального фронту, який нам дає найбільше задоволення. Події в Індії мають з революційного погляду велику важливість, бо індуська революція паралізує англійську економічну силу... Індійські події вимкнулися із під впливів демократичних елементів і перетворюються зараз у справжню класову війну, чинником якої являються сьогодні «червоні сорочки». Тому — червона армія закликається звернути свою увагу на колоніальні революції та на бої в Індії, що являються прелюдією до світової революції.

Можливо, що до вказаних вище «відомостей» треба зачислити й факт закинутий большевиками в Америці бойових аеропланів, призначених, як здається, на допомогу «червоним сорочкам», що їх однак вивести до Москви не пощастило, бо зробили це заборонив персональним наказом сам американський президент Гувер, кимсь про те завчасу попереджений.

Таке становище англо-совітських політичних взаємовідносин на сьогодні. Явна річ, що Москва не припинить своєї підступної праці проти Англії в Індії та де-інде, а аероплани для своїх союзників знайде десь і по-за Америкою. Як довго, при таких обставинах, англійський міністр

закордонних справ та ціла влада Мак-Дональда затримаються на позиції збирання й перевірення відомостей особливим апаратом — не знати. Це залежатиме од того, як підуть далі події, хоч би в тій самій Індії.

Аналогічну дискусію що-до совітського питання переведено було тими днями й у французькому парламенті. Справа була викликана подіями у французьких колоніях на азійському сході — в Кохинхіні та в Індокитаю, де вибухли бунти і заколоти, ведені під комуністичним прапором, нитки до яких цілком наявно тяглися до Москви та до совітів. Перед дискусією вів міністр колонії Пістрі, що за згодою цілого кабінету дав ясн у вичерпану характеристику того, що сталося, не приховуючи й тих помилок, які було зроблено самим французьким урядом. Що-до большевиків, то міністр у своїй промові просто поставив усі точки над і. Він сказав:

Спричинилася до того комуністична партія, утворена в Кантоні, яка стала агентом пропаганди III інтернаціоналу; друга партія, що існувала раніше, злилася з тою. Програмою чинності стало: знищення французького імперіялізму, встановлення пролетарської диктатури, розподіл рижевих плантанцій, анулювання боргів, приєднання до союзу совітських республік... Ціла змова спланована III інтернаціоналом на великий штиб, проти нашого панування в Індо-Китаю, абсолютно аналогічна з заходами свого часу спрямованими проти голандців на Малайських островах. Усі заколоти викликані були, — доказів тому повні руки, — пропагандою III Інтернаціоналу, як з рештою е тим і не ховаються.

Недвозначне обвинувачення III Інтернаціоналу у ворожих до Франції вчинках, згідно з дипломатичною практикою французького уряду, не потягло за собою обвинувачення в тому самому й совітської влади. «З причин нам невідомих, — пише з цього приводу «Journal de Genève», — французький уряд дозволяє большевикам поки що вести свою працю без перешкод. До якого часу?»

Менші країни не так обережно почали ставитися до большевиків та до совітської влади. Приклад тому дають в останній час Швейцарія та Фінляндія дві держави, далекі одна од одної, але близькі між собою будовою свого громадянства та його духом. У Базелі тими днями відбулася конференція представників численних патріотичних організацій, скликана для обговорення питання про рішучу боротьбу з комуністичною швейцарської влади енергійної боротьби з большевицьким рухом та видання нового закону, що посилював би кари за революційну пропаганду та за організацію заколотів та бунтів. Од федеральної влади конференція вимагає розпуску швейцарської комуністичної партії та заборони комуністам права на державну службу.

Справа поставлена конференцією не дістала ще свого вирішення в уряді, але вона енергійно підтримана швейцарською пресою. Найповажніша в Швейцарії демократична газета «Journal de Genève» бере її цілу під свою оборону, примістивши статтю під характерним заголовком «Червоним залізом до червоного струпу». Газета нагадує швейцарцям, що в країні безпосереднього народоправства не лише влада має обов'язок боротися проти небезпеки, яка загрожує державі, але й цілий народ і кожний громадянин.

Громадський дух, вирощений демократією, не порожне слово для швейцарців, і московським комуністам мабуть доведеться переконатися у тому з часом на своїх власних плечах.

У Фінляндії боротьба з московськими агентами вступила до рішучої стадії, прибираючи цілком реальних форм. Так само як і в Швейцарії почалося це з конференції патріотичних організацій. Але Фінляндія — сусідка ССРСР, пережила війну та большевицьке панування і її населення не треба довго переконувати що-до большевиків. Тому й наслідки зразу ж були іншими, ніж у Швейцарії. Конференція звернулася до президента республіки з вимогою розпуску всіх комуністичних організацій, закриття всіх комуністичних газет і друкарень, арешту комуністичних агітаторів, розпуску парламенту, до складу якого входить 23 комуніста та призначення нових виборів і т. ин.

Вимоги конференції підтримані були й безпосередньою акцією її учасників — селянською партією та союзом бувших комбатантів, на чолі яких стоять назвичайно популярні в країні люде, а саме — перший її президент Свінхувуд та генерал Манергейм, що свого часу збройною рукою очистив Фінляндію об московських большевиків. Вони самі стали закривати газети й друкарні, розпускати комуністичні організації та вивозити московських агентів із Фінляндії, доставляючи їх на совітські кордони.

Уряд Фінляндії поставився сприятливо до антибольшевицького руху, хоч і не задовольнив зразу всіх вимог вказаної конференції. В тому, однак, що так або інакше, вони будуть задоволені, як здається, сумніву немає.

Рух надто вже сильний та організований і небезпечний для самого уряду, бо в країні заговорили вже про диктатуру.

Observator.

З широкого світу.

— В Манчулі, в Манджурії, підписано большевицько-понську угоду, по якій большевики мусять виплатити 2150 фун. стер. японським підданцям за матеріальну шкоду, зроблену під час бомбардування в листопаді минулого року.

— Вища Японська Військова Рада винесла постанову недовіри Урядові за підписання Лондонської морської угоди.

— 26. 7 в Лондоні збереться Інтернаціональна парламентарна конференція.

— В Лейпцигу відкрилася інтернаціональна футряна виставка.

— Американець Гіль спустився з Ніагари в сталійній бочці.

— Норвезький уряд запропонував парламентові зменшення бюджету М-ва Війни з 46 міль. корон до 14.

— Археологічна комісія Чикагського Університету знайшла в Гхіаур Карек коло Анкари хитиські старовинні будівлі.

— Лондонський Скотленд Ярд прийняв для спроби 8 жінок детективів.

— Польський уряд звернувся до митрополита Польської православної церкви Дениса з пропозицією скликати перший синод.

— В Ризі відбувся конгрес балтійської преси, за участю делегатів Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Естонії, Латвії, Польщі, Німеччини і Данції.

Поправка.

В минулому числі «Тризуба» (ч. 24-25) у звіті про 7-ий З'їзд Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції, що відбувся 8-9 червня с. р. в Парижі, помилково було написано — «делегатом від Монтро — п. Кривич», в дійсності делегатом від цієї Громади був п. Малярчук Михайло.

Хроніка.

З Великої України

— Виступика пеликобзарів в російських цирках. Перша українська художня капела кобзарів виїхала з Києва до Москви і Ленінграду, де було виступати по цирках («Пр. Пр.» ч. 123 з 30. У).

— Конкурс на пам'ятник Т. Шевченкові у Харькові. Харьківський окривинком оголосив конкурс на проєкт пам'ятника Тарасу Шевченкові в Харькові. Термін подачі проєктів 15 жовтня с. р. («Ком.» ч. 133 з 16. У).

— Пам'ятник Т. Шевченкові в Кирилівці, де народився Т. Шевченко, збудовано селянами на власні кошти («Ком.» ч. 137 з 20. У).

— Нове районування України. Вирішено зменшити число округ на Україні. Нове районування буде переведено за спеціалізацією народного господарства, «враховуючи національно-політичні моменти» (Ком ч. 144 з 28. У).

— Збільшення платні головам комнезамів. ВУЦВК прийняв постанову про збільшення платні головам сільських комнезамів («Ком.» ч. 142 з 25. У).

— Брак телефонів. З-за браку телефонів, міська харьківська рада постановила реквізувати приватні телефони й передавати їх совітським установам. («Ком.» ч. 142 з 25. У).

— Черги по хліб. Останнім часом в Харькові знову появилися черги по хліб, якого бракує навіть по карточках («Ком.» ч. 140 з 23. У).

— Дальше зменшення видобутку вугілля. За перших 20 днів травня місяця Донецький басейн знову додав менше проти плану на

26.746 тон вугілля («Пр. Пр.» ч. 117 з 23. У).

— Брак мила. В Києві немає туалетного мила («Пр. Пр.» ч. 116 з 22. У).

— Плана сівби не виконано. Ярові засіви на 25 травня на Україні виконано на 94,5 відс.. Значно гірше справа з кукурудзою, плана засіву якої не виконано майже на половину («Ком.» ч. 144 з 28. У).

— Косовиця почалася. На Херсонщині почали косити сіно («Ком.» ч. 140 з 23. У).

— Перед жнивими. В Миколаївській окрузі не вистарчас 460 потрібних косарок та половини потрібної кількості молотарок. Крім того більшість с.-г. реманенту потребує термінового ремонту, але для цього ремонту немає ні потрібних матеріалів, ні спеціалістів. Є багато тракторів, які не будуть використані через брак запасових частин. Тільки на одній Баштанській станції не буде використано 45 тракторів. Немає навіть грабель та кос. («Ком.» ч. 141 з 24. У).

— Україна потребує для с. г. машин 225 тисяч метрів пасів, але центральними урядами в Москві їй було виділено усього тільки 55 тисяч метрів. Ця кількість має бути збільшеною до 157 тисяч («Ком.» ч. 139 з 22. У).

— План осінньої сівби. За планом, затвердженим у Москві, Україна має в-осени засіяти 11 мільйонів гектарів, з них жита 5.560.000 гект. і пшениці 5.500.000 гект. У всьому ССРСР за планом має бути засіяно в-осени 43 мільйони гект. («Пр. Пр.» ч. 123 з 30. У).

— Українізація. — Українізація в совітському апараті на Україні зменшилася. Скільки по установах зменшилася питома вага урядовців, що знають укр.

мову. Разом з тим збільшився відсоток урядовців, яких зовсім не перевіряють що-до знання ними української мови. Найгірший стан українізації є в Донецькому басейні. Там українську мову знають лише ... 8 відсотків службовців. Українізація там уже не робиться. Окружні комісії по українізації майже не працюють («Пр. Пр.» ч. 121 з 28. У).

— По деяких округах стан українізації «майже катастрофічний», як пише «Комуніст» (ч. 147 з 30. У). На Маріупольщині, напр., до першої категорії в знанню української мови зараховано лише 0,7 відс. службового складу, на Глухівщині — 2 відс., на Полтавщині — 7,5 відс.

— Українізація високих технічних шкіл посувається дуже слабо. Головне, не українська професура робить великий опір українізації. Є випадки, коли професори, які були перейшли на українську мову, знову продовжують виклади по російськи. У виклади зовсім не вносяться української тематики. Навіть студенти і ті спрацьовують здебільшого «загальні» теми, не торкаючися тематики української («Пр. Пр.» ч. 120 з 27. У).

— Українізація на Кубані обмежується заголовком газети по українськи поруч з російською назвою: «Красное Знамя — Червоний Стяг». Ця газета за постановою мусить давати що тижня принаймні одну українську сторінку, але сторінки цієї ніколи немає. В той час, як скрізь на місцях на Кубані вимагають українізації, совітські урядники висловлюються проти українізації. Інструкторів по українізації так зустрічають по совітських урядах «Чого вас тут носить? Тепер іншої роботи багато, а з українізацією можна почекати». («Ком.» ч. 138 з 21. У).

— Селянський терор. В с. Санджарівці Гуляйпільського району пострілом з обріза через вікно вбито голову сільськогосподарської артілі Марченка. Заарештовано 4 селян («Ком.» ч. 146 з 29. У).

— Селяне виходять з колгоспів. В Миколаївській окрузі відразу після засіву ярівни селяне почали виходити з колгоспів, розбираючи свою худобу. Виходять з колгоспів, головне, середняки, але виходять також і бідняки. В травні місяці колективізація скотилася до того рівня, на якому вона стояла 1 жовтня 1929 року. На 1 травня залишалася на Миколаївщині колективізованих 45,7 відс. господарств округи, 46,5 відс. земельної площі, 37 відс. робочої худоби. На округу є 800 тракторів («Ком.» ч. 133 з 16. У).

— Антисемітизм. В Києві вночі на вулиці двос невідомих зупинили групу робітників-жидів, що верталися з роботи і з окриками «ну, свреї, кого з вас різати будем» — побили їх. Як потім з'ясувалося, це було двос комсомольців, яких заарештовано («Пр. Пр.» ч. 120 з 27. У).

— Совітські ідальні. В Студентських ідальних Гуманського с.-г. інституту та педагогічного технікума немає світла і студенти вечеряють в темряві; води також немає при їді і її студенти ходять пити з гранта брудною чашкою. В ідальних панус антисанітарія, на кухні бруд. Чай вариться у тому казані, що і борщ («Ком.» ч. 144 з 28. У).

— На шкіряному заводі ім. Фрунзе в Києві, де працює 1200 робітників зовсім немає ідальні й кухні. Із взуттєвої фабрики присилають щоденно 180 холодних обідів, по які стає черга в 300-400 чол. До того ж їжа, яка присилається із взуттєвої фабрики, часто буває зіпсована і на заводі є через те багато робітників, хворих на шлунково-кишечні хвороби («Пр. Пр.» ч. 116 з 22. У).

— Нова катастрофа. На копальні «Марія» в Кадіївці трапилася чергова аварія, наслідком якої копальня закривається не менше, як на місяць. На цій копальні видобувається

1000 тон вугілля щодня («Ком.» ч. 144 з 27. У).

— Спізнення потягів. Наслідком недбайливого ставлення до своїх обов'язків залізничників та неуміння совітської адміністрації залізниць організувати рух потягів — ці останні ходять на Україні із значним спізненням. Тільки 75 відс. потягів ходять за своїм росписом («Ком.» ч. 140 з 23. У).

3 життя укр. еміграції.

У Франції.

† Павло Фолушняк. 22 червня в шпиталю Булонь під Парижем помер підхорунжий 3-ої Залізної Стрілецької дивізії — Павло Фолушняк. Покійний народився 16 липня 1901 року в м. Копайгороді на Поділлі і увесь час приймав активну участь в українській армії. Перебув інтернування в Польщі, переїхав на працю до Франції, але емігрантське життя вплинуло на виснажений організм, який довго боровся з туберкульозом. Останні місяці перебував покійний в шпиталю. Поховано його на кладовищі в Булоні 24 червня. На похоронах крім дружини покійного були представники Т-ва б. воєнків Армії та українських організацій у Парижі. Вічна пам'ять борцям.

— В Головній Еміграційній Раді. 19 червня президія Головної Еміграційної Ради відбула після довгої перерви своє чергове засідання. Розглянено питання про видання брошюри з приводу процесу в Харкові. Заслухано інформації про стан справи признання Лігою Націй української національності українським емігрантам. Затверджено звіт скарбниці і прийнято до відома відомості про збір національного податку. По докладу секретаріату прийнято до відома побажання 7-го з'їзду Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції, розіслання відозви, направленої проти організації большевиками голоду на Україні, відомості про стан ор-

ганізацій в Югославії, дані про кількість сухотників в Польщі, копію протесту Куритивських українців у Бразилії проти процесу у Харкові, результати референдуму поміж членами Головної Ради в справі часу і місця скликання 2-ої конференції Головної Еміграційної Ради і т. и.

— Ш а л е т. Мистецьким Т-вом Шалетської Громади 8 червня виставлено було під режисурою п. Шульги «Мартин Боруля», комедію на 5 дій Тобілевича. Вистава пройшла з великим художнім і матеріальним успіхом.

П. Шульга в ролі Мартина Борулі і п. Безносук в ролі Омелька викликали своєю прекрасною грою овації, пані Омельченко, Свєнціцька і п. п. Реган, В. Світличний, Маслюк, Грушецький, Бушило, Ішук, Захвалінський, Сачок доповнювали загальне враження.

Готується до постановки «Наталка Полтавка».

— Кінець авантюри Острияниці. Вислано з Франції відомих авантюристок Полтавцова, що іменував себе Острияницею, і українським гетьманом, Рішка, що носив пишний титул отамана кошу, Жеребка та ще кількох «острияничків», що чимало соромили українську справу у Франції. Як передають, претекстом до вислання повише згаданих добродіїв було те, що свого часу «гетьман» Острияниці дав своїм «арміям», що знаходилися в Мароко в особі Рішка, — наказ перейти на бік Абд-ель-Крима. Частина висланих поїхала до Мюнхена, частина — до Бельгії. Очевидно, свідомо українська еміграція у Франції може лише привітати такий виїзд «на дачу».

В Чехії

— Академія вшанування пам'яті С. Петлюри у Берні (Чехословачина) відбулась в присутності представників українських та чужоземних організа-

цій. П. Л. Гавриш прочитав гарний реферат — «Історичне вбивство». Потім виступали з промовами: п. Адиль-Гирей Кулатті — від Союзу Горців Кавказу (бернської філії), п. А. Шкварок — від організації українських націоналістів у Берні та п. М. Дараган — від бернської філії «Українського Об'єднання в Ч. С. Р.»

— М —

— Свято О. Олесея. Українським Республікансько-Демократичним Клубом у Празі улаштовано було 14. VI. 1930 в великому залу отелю Граф товариські сходи за шклянкою чаю з нагоди піднесення ювілейного дару найвизначнішому українському поетові О. Олесею.

Свято було відкрито промовою голови Клубу проф. К. Мацієвича, який між іншим пояснив, що це свято не є жадним ювілеєм О. Олесея, бо поет відмовився ще торік від улаштування його ювілею з нагоди 50-тиліття з дня його народження. Тому Клуб на зібранні по підписних листах своїх та Українського Жіночого Союзу гроші на дар поетові улаштував інтимний вечір для піднесення дарунків поетові.

Адреси-привітання були прочитані від Укр. Респ.-Демократичного клубу професором Мацієвичем, від Укр. Жіночого Союзу головою Союзу З. Мірною, від Укр. Об'єднання головою Об'єднання проф. А. Яковлевим. Тут же були піднесені поетові й дарунки: від Клубу — золотий годинник з таким же ланцюжком та золотий в українському стилі жетон і папка для адреси ручної праці на вірєць української плахти, і від Жіночого Союзу — вишиваний український рушник. Китиці з білих лілей та червоних рож доповнювали ці скромні дарунки.

Поет відповідав подякою за привітання й сказав кілька слів про свої плани на майбутнє.

В перерві перед концертним відділом було уряджено членами Укр. Жіночого Союзу чай, під час якого в живій інтимній бесіді при-

сутні мали можливість висловити свою пошану нашому славному такому для всіх нас дорогому поету.

По перерві українська драматична артистка Олена Самойлович в українському убранні продекламувала кілька віршів поета. І вірші, і декламація були такі гарні, що хотілося б ще без кінця їх слухати.

Відомий український співець Микола Самойлович, улюблений в Празі баритон, вшанував поета кількома співами на слова поета. Далі співала п. Л. Ліндфорс, і всі співи були на слова Олесея.

Сам поет прочитав кілька своїх недрукованих віршів, в яких показав всю свіжість, красу й силу свого великого таланту.

З промовами на цьому вечорі виступали М. Славінський, Ст. Сірополко, Б. Лисянський та М. Лорченко.

Інтимний характер вечора, присутність на ньому нашого улюбленого поета, декламація його віршів, співи на його слова, що наче наситили атмосферу красою Олесевої поезії, — все це зробило на присутніх таке прекрасне враження, що ніхто не хотів одходити, і коли голова Клубу проголосив закриття сходів, публіка все ж таки не розійшлася і збори було продовжено ще на пів години.

— З нагоди 69 роковин смерті Т. Шевченка Український Педагогічний Інститут в Празі улаштував свято-академію в цьому році 28. У в залі Глагол. Програм складався з реферату «Шевченкографік», який подав доц. В. Січинський, з декламації творів Шевченка студенткою Інституту В. Чупрунівною та з багатого музичного відділу, в якому брали участь все учні та професори Інституту: Ол. Самойлович (баритон), Ст. Нагірна (сопрано), Ніна Дяченко (контральто), Д. Левіцький (тенор). Далі Р. Миревич (скрипка), Р. Сімович (рояль). Зачато й закінчено свято було хором Інституту під ору-

дою п. П. Щуровської-Росіневич. При роялі була В. Березовська.

Це свято відбулося при великій участі українського громадянства в присутності представників від М-ва Школяства і Нар. Освіти і М-ва Загорд. Справ, а також представників різних українських і чужих організацій і, як і всі Інститутські репрезентаційні свята, зробило на присутніх дуже добре враження і багатством програму, і майстерним виконанням його.

— Товариство Св. Володимира вел. Князя України-Руси, що нещодавно утворилося в Празі, святкувало 1-го червня ц. р. в Сміховським Народнім Домі своє відкриття. Програм відкриття складався з: 1. Вступне слово голови Товариства В. Леонтовича, 2) Реферат проф. Дм. Дорошенка на тему «Укр. Церква й революція».

Товариство це має чисто культурні завдання, але з помітним правим напрямком.

— Присвячене пам'яті Ом. Поповича засідання Українського Історико-Філологічного Товариства відбулося у вівторок, дня 24 червня 1930 о 15 г. в помешканні Mala poslucharna (Praha V, Vrehoва 5). На порядку дня доклади дійсних членів: 1. Смаль-Стоцького, С. О. — «Мої спогади про Ом. Поповича». 2. Сімовича, В. І. — «Ом. Попович як педагог».

— Загальні Збори професорів та доцентів Українського Університету в Празі, які відбулися 2 червня б. р., обрали на Ректора Університету на 1930-31 академічний рік проф. А. Яковлева».

В Польщі

25 травня

— Відділ в Івацевичах. Зрана 25 травня було відправлено службу Божу по С. Петлюрі, на якій присутніми були як ціла українська еміграція в Івацевичах та з око-

лиць, так і численні прихильники української справи зпоміж місцевого суспільства. Після служби Божої відбулася академія на честь Вождя, яку розпочав промовою голова Управи відділу УЦК Олександр Гребенюк. За ним п. Ван Богдан виголосив реферат, який зворушив присутніх, що одповіли промовцеві урочистими звуками національного гімну:

— Відділ в Торуню. Обходина Петлюрового дня в Торуні складалася з двох частин. Зрана у військовій гарнізонній православної церкві відслужено було панахиду, а увечері відбуто урочисту академію, на якій виголошено реферати. Після академії відбулося спільне фотографування.

— Відділ у Люблині. Зрана відслужено було панахиду по С. Петлюрі та всіх, що полягли на полі бою і на еміграції. Після служби Божої відчитано було полк. Дощенком реферат, на закінчення ж проспівано «Заповіт» та гімн.

— Відділ у Берестю. Після служби Божої в місцевій свято-Миколаївській церкві відправлено було урочисту панахиду, а увечері в помешканні Т-ва «Просвіта» відбулася жалібна академія, після якої присутні склали датки на Бібліотеку ім. Симона Петлюри в Парижі.

— Колонія в Цумані в день 25 травня при участі місцевого громадянства молилася за спокій душі С. Петлюри в місцевій церкві.

— Відділ в Плотично-му. Зрана відправлено було панахиду, а увечері відбулася академія, на якій виголошено було два реферати: п. Теравським — «Слово в роковини» і п. Осмакою — «Постать героя». Поміж рефератами програм вивовнено декламаціями, співами хору і грою оркестри. Декламували п. п. Застелла, Федорович, Теравська, п. Д. Кобиланський, М. Кобиланський, Митрофанюкова, Митрофанюк, Українка-Наддніпрянка. Хор під орудою Федоровича виконав кілька річей. Оркестра

під орудою п. Серка відіграла «Журавлі» та військові пісні. Урочистість була закінчена останнім словом п. Теравського та гімном. Потім відбулася спільна вечора.

— Відділ у Білостоці. В мійському православному соборі 25 травня відслужено було панахиду. О 4-ій год. по полудні відбулися збори, на яких зачитано було реферата присвяченого покійному.

— Відділ у Тарнові. На урочистих зборах присвячених пам'яті С. Петлюри зібралось багато наших громадян, що в Тарнові перебувають. Серед них найстарший з наших генералів генштабу ген. полк. Микола Юнаків, старшина, козацтво й цивільна еміграція. Після офіційної частини відбулася спільна чашка чаю, за якою відспівано було чимало сумних пісень.

— Відділ в Озерах. В місцевій церкві відбулася панахида по Вождеві Нації та всіх тих, хто життя своє за Україну поклав. Присутніх було багато.

* * *

— Спільне засідання керуючих і репрезентативних органів У. Ц. К. в Польщі. В днях 2 і 6 червня відбулося два спільних засідання органів Українського Центрального Комітету в Польщі — Ради, Головної Управи і Головної Ревізійної Комісії. Засідання ці присвячені були попередньому заслуханню справоздань і звітів органів УЦК, які мали бути предложені пленумові 2-ої сесії Ради, яка відбулася 8 і 9 цього червня у м. Варшаві.

Участь в цих засіданнях взяли: від Ради — проф. О. Лотоцький, ген. Сальський, д-р Л. Чикаленко і ген. Шандрук; від Головної Управи — М. Ковальський, полк. М. Садовський, полк. І. Золотницький та В. Краснополський; від Головної Ревізійної Комісії — А. Лукашевич і М. Курдицький.

Після вислухання звітів, справоздань і інших матері-

алів, що мали бути предклядені пленумові Ради, встановлено порядок денний сесії, який виглядав так: 1) Відчитання протоколу з попередньої сесії, що відбулася 31 березня 1929 року, 2) Повідомлення про зміни в складі Ради, 3) Пояснення в справі речіння скликання Ради, 4) Звіт з діяльності Головної Управи, 5) План діяльності Головної Управи, 6) Річний бюджет Товариства УЦК, 7) Доклад Ревізійної Комісії, 8) Затвердження регуляміну Головної Управи, 9) Внески й біжучі справи.

— З життя клубу «Прометей». На протязі останнього часу відбулися тут наступні реферати: 13-20 березня б. р. п. д-ра М. Ковальського — «Процес 45-ти» і 27-го березня п. інж. А. Рінмана — «Господарний визиск народів, поневолення Росією на тлі загального господарства», 3-го квітня п. проф. Л. Василевського — «Мої українські спогади», 8-го квітня — полк. Фролова — «Незалежний Дон», 10-го квітня п. М. Ковальського — «Розвиток і сили прийдешньої революції на Україні», 6-го травня жіночою секцією «Прометей» був організований в готелью «Польовія» чайний вечір з широким концертним відділом, 8-го травня відбувся реферат п. І. Хітулеску — «Чим є сучасна Румунія», 11-го травня відбулося зібрання, присвячене 12-ій річниці проголошення незалежності Республіки Північного Кавказу, 15-го травня відбувся реферат п. С. Седльського — «Будування держави».

Цим рефератом закінчений був біжучий сезон в життю «Прометей». Літня перерва триватиме три місяці.

— З життя Союзу Українок емігранток у Польщі. 1-го червня б. р. відбувся чайний вечір, яким Союз Українок-емігранток у Польщі закінчив біжучий сезон своєї активної діяльності.

— Бібліотека У. Ц. К. у Варшаві. На протязі останнього півріччя, Бібліотека придбала 480 нових книжок, переважно з галузі українського

красного письменства. Її книжковий фонд сьогодні налічує 2458 книжок. Черговим завданням керівництва Бібліотеки є поповнення її книжками наукового змісту і підручниками для українських шкіл. Бібліотека має на сьогодні 60 сталих читачів. Відчинена вона щодня в годинах ранішніх і три рази на тиждень в годинах вечірніх (понеділок, середа і п'ятниця).

— Свято пластунів в Калісії. Пластуни і пластунки в день свого свята склали пластову присягу відбули пописи, на які склалися — гімнастичні вправи, біг і інші. Першу нагороду, позолочену медаль, одержав учень станичної гімназії ім. Т. Шевченка, пластун Гриць Василюк; другу, (срібну медаль) — пластун Кирило Карпюк і третю (бронзову медаль) — пластун Олександр Розумів. Увечері відбулася пластова академія, на якій навчитель станичної дитячої школи ім. С. Петлюри, С. Кость-Костенко відчитав реферата, співав пластунський хор, сольові співи й декламації. Прийняв би на себе великий гріх, коли б не відмітив тут виступу 7-ми літньої дівчинки, Клеви Назаренкової в пластовому однострою, яка безподібно, як доросла справляла артистка, продекламувала вірша під назвою «Прикладна пластунка» з «Вертепу» Коломійського Коша.

— «Запорожець за Дунаєм» в театрі «Розмаїтості». Каліське місцеве суспільство в перший раз за всі довгі роки перебування серед нього української еміграції почуло на своїй сцені українську оперу С. Артемовського «Запорожець за Дунаєм». Чудові образи з життя наших славних предків, старих запорожців, з кінця 18 віку, на еміграції в Турції, відтворили: п. Димар — Іван Карась, запорожець; п. Богданова — Одарна, його жінка; п. Богданівна — Оксана, сирота; п. Кость-Костенко — Андрій, молодий козак чорноморський; п. Мостицький —

султан; п. Левицький — Семіг-Ага, служник султана; п. Рима-ренко — Ібрагим-Алі; та Женя Степуренко — Гасан, арабія. Впорядкувало виставу Українське Товариство Допомоги Емігрантам з України, відділ у Калісії, диригував п. Процай, режисур п. Шила. Цілий прибуток од вистави призначено на будову в Карпатських горах санаторії для українських емігрантських дітей, що потребують кліматичного лікування. На жаль, шляхетні починання Товариства, при повному сценичному успіхові вистави, не дали повного задоволення з боку матеріального.

— З театру в Українській станиці. Протягом останнього часу в станичному театрі, групою артистів і аматорів, виставлено було три п'єси Перша — «Трьох до вибору», комедія на 3 дії В. Мартиневича, в якій приймали участь: п. Скворців — Андрій Стонога, купець; п. Ластівка — Ксеня, його жінка; п. Литваківська — Нуся, їхня донька; п. Тарасенко — Наталя, служниця; пп. Левицький, Гуменюк і Кость-Костенко — Василь, Гриць та Іван, три брати, жєніхи Нусі; п. Огарів — Максим, льокай.

Друга — «Чар однострою» комедія на 3 дії, переклад Заценка, в якій брали участь: п. Безносова — Вася, жінка літ 35; п. Ардашова — Мирося, її сестринця, молода вдовичка; п. Тарасенко — Ганка, покоївка; п. Огарів — Данчук, поручник української армії й п. Мостицький — Осип, його джура.

Третя — «Сто тисяч», комедія на 4 дії Ів. Тобилевича, яку відіграли: пп. Богданівна і Ластівка та пп. Гуменюк, Кость-Костенко, Помаржанський, Скворців, Собко та Шило.

Завдяки великому сценичному досвідові і через те добрій режисурі п. Скворцова всі три п'єси пройшли з повним успіхом, давши глядачам велике задоволення.

— Надзвичайні загальні збори відділу УЦК в Лодзі. 4 травня

відбулися під головуванням інж. Ліницького збори відділу УЦК в Лодзі. Прийнявши кількох нових членів, збори заслухали справоздання з діяльності уступаючої Управи відділу, яке подав голова Відділу інж. Марченкова Ганна. Переборюючи труднощі, які стояли перед Управою в життю Лодзинської колонії, Управа по причинам хвороби голови подалася на демісію. Вона все ж упорядкувала дуже величаво і добре святкування Шевченка. Ревізійна комісія

зачитала акта ревізії. Нову Управу вибрано в такому складі: підполк. Іван Нагнибіда — голова, п. Наум Чумаченко — скарбник і п. Павлюківський — секретарь.

В Литві.

— Литовський уряд (як повідомляють з Ковни) заборонив в'їзд туди вбивці Головного Отамана С. Петлюри — Шварцбардові, що хотів перебраться туди під виглядом прочитання лекцій.

Зміст.

— Париж, неділя, 29 червня 1930 р. — ст. 1. — Проф. Петро Холодний (замість некролога) — ст. 2. — І. Л. Похорон проф. П. Холодного — ст. 5
Е. Гловінський. Своєрідна інтерпретація — ст. 7. — Женець. Українські виступи на міжнародному терені — ст. 9. — О. Я. Свято М. Драгоманова в Женеві — ст. 15. — ий. Другі Збори Ради УЦК в Польщі — ст. 19. — *Observer*. З міжнародного життя — ст. 21. — З широкого світу — ст. 24. — *Хроніка*. — З Великої України — ст. 25. — З життя укр. еміграції — у Франції — ст. 27. — В Чехії — ст. 27. — В Польщі — ст. 29.

о Залізних.

Доводиться до відома всіх Залізних, що хрест «Залізного Стрільця» вже готовий і можна набувати його по адресі: М. Mlotzky, 42, Rue Denfert Rochereau, Paris 5-e.

Ціна хреста із стрічкою — 15 фр. Пересилка у Франції — 1 фр. 50 с., за кордон — 3 фр.

УКРАЇНСЬКА ОБ'ЄДНАНА ГРОМАДА У ФРАНЦІЇ (Париж).

В суботу 12 липня с.р. в салі «Сосьєте Савант» (rue Danton — metro Odeon — St. Michel) одбудеться доклад сенатора А. Марголіна на тему:

«Боротьба Сполучених Штатів за незалежність, їх конституція та горожанська війна 60-х років».

Початок о 8 30 увечері. Вхід 2 фр. на покриття видатків.

Рада Громади.

Редагує — Комітет.

Адміністратор : Іл. Коєнко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

ТРИЗЕННИК - REVUE HEBDOMADAIRE UKRAINIENNE - TRIDENT

Число 27 (235) рік вид. VI. 6 липня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 6 липня 1930 року.

Здається, що сьогодні говорити про «самостійність» совітської України — це є цілковитий анахронізм. Це питання просто зійшло потихеньку з порядку денного за непотребом. Після багатьох послідовних реформ «адміністративного» порядку, переведених большевиками на території совітської України, — ця остання стала звичайнісенькою колонією червоної Москви. Наша батьківщина перетворилася в окуповану провінцію совітів, які керують всім її життям безпосереднє з Москви, перейнявши до себе відомства більшості тих комісаріятів, що себе ще не так давно називали «урядом УССР».

Ясно, що при такому стані Україні залишила Москва єдине тільки право — це право «благоденствувати». Про це і рапортують регулярно і ретельно Москві большевицькі сатрапи на Україні.

Ще не так давно — у 1926 році — сепаратну лінію у життю совітського союзу пробувала займати філіялка ВКПб—т. зв. КПБУ, що на всесоюзному з'їзді відстоювала інтереси території України, але цей «сепаратизм» сьогодні вже не існує цілком. Акуратно проведеною лінією послідовного підбиття українських комісаріятів та керівних органів української промисловости та індустрії — запроваджено Москвою централізацію, і цей «сепаратизм» розтанув, як дим, а од нього лишився тільки спогад.

Сьогодні, так як і за царських часів. Ріжниці в становищі України немає ніякісенької.

Сьогодні голос українських комуністів лунає в суголос з ВКПб і всі резолюції навіть затверджуються під диктовку останньої. На останньому з'їзді КПБУ, до якого ми ще вернемося та наслідки якого ще одмітимо, було «одноставно і одноголосно — цілком і повнотою»

ухвалено «політичну і організаційну лінію ЦК ВКПб» («Ком.» ч. 156 з 8. УІ. 30).

Отже цілком зрозуміло, що зазначений орган моськовської окупації на Україні друкований в Харькові на українській мові — дає аншлаґ на цілу сторінку про те, що

«загартована в непримиренній боротьбі на два фронти — проти правих і «лівих» — опортуністів — КПБУ була, є і буде міцною підпорою лєнінського ЦК ВКПб».

Це ніби останній акорд сумної пісні на похороні «самостійної» совітської України, прощальне слово на могилі її відокремішности.

Що КПБУ, за допомогою якої москєвський центр керує Україною, висасує її останні соки, руйнує її економічне життя, пригноблює населення, рострілює й засилає її кращих синів, топить у терорі всі змагання України і тримає в «ежових рукавицах» непокірний народ що ця сама КПБУ «була і є» вірною опорою і прислужником Москви, — то в цьому ніхто не сумнівається, навіть самі проводирі КПБУ, що вона і буде, як запевняє «Комуніст» і далі грати цю роллю, в тому так само ніхто перечити не буде.

Але в тому, що українська нація, іменем якої КПБУ претендує говорити і провіл якою узурпує, не є і не буде підпорою Москви, то про це не тільки ніхто не сумнівається, але з певністю можна сказати, що цей стан буде навіть скоро змінений.

Не будемо говорити про те, що у всіх перед очима, не будемо повторювати те, що вже всім відомо. Потенціал опору української нації проти окупанта чужинця росте, і росте і прогресивній прогресії

Наростає гнів, якого не стримати ані жалюгідними деклараціями і бахвальними рапортами, — ні збройною силою червоної армії

І коли сьогодні КПБУ щільніше притулилася під захист ВКПб, то це тільки означає, що вона одчуває небезпеку і що розправа з нею і з «пославшими» її наближається. Це одчуття й примушує міцніше триматися за того, за ким почуває вона свою силу.

Ясно тільки одне, що одночасно з тим, як вимете українська нація окупантську силу москєвську, то разом з нею вилетить за українські межі і вірна цій силі — КПБУ.

Генштабу ген.-хор. Є. Мешковський
(в Київі в травні 1918 року).

Під Чорним Островом.

(Пам'яті ген.-хор. Є. Мешковського).

На 6 липня припадає десята річниця жахливої катастрофи й страшного бою під Чорним Островом. Як жива, встає перед очима, яскрава, могутча постать міцного духу борця за правду, чесного служителя своєму обов'язку, вояка-лицаря, генерального штабу генерал-хорунжого Євгена Василевича Мешковського.

Цей невтомний працівник, вірний оборонець батьківщини, загинув в нерівній боротьбі, даючи приклад безкрай хоробрости і чесного виконання святого обов'язку до кінця.

* * *

В ніч з 5 на 6 липня 1920 року вирушила з міста Проскурова перша валка з запальним ешеленом командування 6 армії на Волочиськ. В цій валці їхало також управління 1-го генерал-квартирмейстера головної управи генерального штабу армії УНР.

Вже в Проскурові були чутки, що під Чорним Островом господа-

рює кіннота Буденного, а тому, всі, хто їхав з цієї валкою, були озброєні карабінами, мали набої і амуніцію. З валкою їхало 2 кулемети, але з дуже незначною кількістю набоїв.

Ніч була темна, аж чорна. Всі спали трівожно, тримаючися навіть у ві сні за карабіни, чекаючи кожної хвили катастрофи. Валка летіла, як стріла—машиніст хотів скоріше минути небезпечну станцію — Чорний Острів.

О 3-ій год. вночі страшний удар здригнув валку, щось грізно загреміло в голові потягу, і валка станула. Затріщали рушничні стріли з поля.

Потяг наскочив на зірваний большевиками місток, паротяг з п'ятьма першими вагонами розбився в тріски. Большевицька кіннота почала обстрілювати місце катастрофи.

Одразу почувся могутий і бадьорий голос 1-го генерал-квартирмейстера полковника Мешковського, який закликав усіх до виконання свого обов'язку, чим і не дав можливості виявитися сполохові.

В одну мить всі здатні до бою люде вийшли з вагонів і швидко почали шикуватися в збірні сотні. На чолі першої став полковник Мешковський. Під командою наших енергійних старшин в одні шерехи стали і поляки, і українці, а навіть цивільні люде. В потязі залишилися лише родини під захистом невеликої охорони з 10 люду. Надавши кожному відділу окреме завдання, полк. Мешковський, як орел, кинувся вперед із своїми 70 багнетами на ворога, що мав над ним колосальну чисельну перевагу (більше 650 шабель) і повів наступ вздовж залізниці на Чорний Острів.

Наші маленькі відділи, не зважаючи на шалений вогонь большевицьких гармат і переважаючі сили ворожої кінноти, відбивали атаки ворога.

Біля Чорного Острова закипів жорстокий бій, затріщали кулемети й рушничі. Полк. Мешковський брав місто і станцію, ідучи увесь час спереду з рушницею в руках. О 9-ій год. Чорний Острів був в наших руках, ворога одігнано за болото і лишалося захопити однісеньку переправу, щоб забезпечити собі панування над зайнятим містом, коли раптом ворожа розривна куля вдарила полк. Мешковського в ногу вище коліна і, розбивши кістку, вирвала цілий шматок тіла. Ранений полк. Мешковський впав, в перший раз в життю почувавши себе безсилим. Перемагаючи нестерпучий біль, він почав було повзти, але друга куля вразила його в руку.

Сходючи кров'ю, він пролежав під страшною спекою кілька годин (що також спричинилося до закаження рани).

Тяжко стало. Збільшувалися ворожі сили. Затріщали нові большевицькі кулемети. Вже десять годин тягнеться страшний бій. Десять годин відбиваються знесилені люде від численого ворога. Перейняв від раненого полк. Мешковського командування полк. Тютюнник. Він пролетів на коні вздовж позицій і, побачивши, що наші

частини оточені зо всіх боків, сказав «нема що робити» і дав наказ відступати.

За той час, не зважаючи на величезні труднощі, під безупинним ворожим вогнем, вірні козаки й підполк. Чистосердів, віднесли раненого полк. Мешковського до потягу, який вже обстрілювався гарматним вогнем. З потягу на дрезині відвезено до паротяга, який присланий був з Проскурова, але не міг близько підійти до місця катастрофи із-за сильного гарматного вогню.

В Проскурові подано було першу медичну поміч пораненому, але невдало зроблена лікарем перев'язка і неможливість на протязі 3-х днів перевезти його до Тарнополя (усі залізничні мости були зірвані) в шпиталь—привели до трагічного кінця. Під покладеною лікарем гіпсовою пов'язкою утворилося газова флегмона.

По приїзді в Тарнополь, 9 го липня ранком, ампутація ноги вже не могла врятувати цього повного сил, молодості, здоров'я й енергії вірного сина України, і він того дня 9 го липня тихо одійшов у вічність із свідомістю свято виконаного обов'язку.

Жадного стогону, жадної скарги не вирвалося з тих могутніх грудей, які він з такою самопожертвою підставляв, боронючи рідну йому землю українську.

Найже в цей день родини всіх тих, кого він рятував, гинучи сам, згадають цього лицаря обов'язку й правди, в своїх молитвах. Найпам'ять про нього не вмере, не поляже, нехай ніколи не забудуться і стануть гаслом для молоді його передсмертні слова:

«Все життя моє—у мене на першій місці був обов'язок...»

* * *

Генерал хорунжий Євген Василезич Мешковський народився 12.II. 1882 р. в старій шляхецькій родині на Полтавщині. Свою військову кар'єру розпочав однорічником в Роменському полку, в 1905 році одним з перших скінчив Чугуївську військову школу. Служив в Александровському полку в Петербурзі. В 1919 році вступив в академію генерального штабу, яку скінчив в 1912 році. Увесь час великої війни перебував на фронті на різних посадах генерального штабу, персонально керуючи операціями в боях і подаючи приклад особистої хоробрости. Мав усі нагороди й ордени за бойові відзначення до Володимира та Георгієвської зброї включно.

В українській армії служив з лютого 1918 року, увесь час займаючи відповідальні посади — начальника оперативного відділу генштабу, начальника штабу Галицької армії, начальника штабу східного фронту, начальника штабу Волинської групи, начальника штабу армії і 1-го генерал-квартирмейстера генерального штабу армії УНР. За бій під Чорним Островом підвищено його було до ранги генерал-хорунжого.

Про організацію війська.

I.

Роки після великої європейської війни, в якій рішачим матеріальним чинником перемоги Антанти була перевага в техніці, позначилися дальшим розвитком технічних засобів бою та широким застосуванням їх у війську. В наслідок цього, річ очевидна, зайшли зміни в способах провадження бою і в організації війська, в першу чергу в піхоті й в кінноті.

В чужоземних арміях офіційна воєнна думка йде через те по лінії, так би мовити, заміни живої сили технікою, що в логічним висліді допровадити мусить до переобтяження війська технічними засобами, зокрема до переобтяження безпосереднього згаданих родів його. Остільки є це ясным, що вже від довшого часу доводиться спостерігати в фаховій воєнній літературі накликування до перегляду пануючої думки. Не відкидаючи наразі необхідності все більшого забезпечення війська технікою, нова думка разом з тим застерігає перед невідповідним застосуванням цього забезпечення — військо, а особливо піхота, коли в організаційній його структурі не буде дотримано засади одночасного рівномірного побільшення як засобів технічних, так і живої сили, буде технікою пересичене, переобтяжене і тим самим малоздатне до маневру.

Повища ревізійна думка знаходить відгук у широких верствах військового суспільства як в державах з бідними промисловістю й економічними можливостями взагалі, так рівнож і в державах багатих, як, приміром, Америка і Франція. Особливо цікавим є, що якраз у Франції, яка так діткливо відчуває брак живої сили і завжди намагалася цей брак заступити технікою, дається найбільш яскраво спостерегти ці нові тенденції (Percin, Lukas та ин.).

В зв'язку з підвищеними тенденціями постає проблема нових засад в організації війська. Це питання для нас є дуже актуальне через те, що в майбутній нашій праці по організації власного війська будемо мусіли йти новими в цій царині теоретичними досягненнями, не минаючи й власного досвіду.

Піхота. Більшість європейських держав наразі ще стосує у себе трьохдільну систему в організації військових одиниць, від найменших до найбільших. То значить, що, приміром, 3 чоти складають сотню, 3 сотні — курінь, 3 куріні — полк і т. д. Притім необхідно зазначити, що кулеметну сотню, яка скрізь нормальною частиною куріня, до куріня, треба зважати засадничо не органічною частиною куріня, а лише додатком, збільшуючим вогневу силу решти сотень, себто: 3-х сотень стрілецьких. Це треба віднести і до решти помічних відділів, як, приміром: полкову артилерію, відділи саперські, хемічні станції, відділи зв'язку тощо. Цю, власне, систему, яка має досить своїх додатних, хоч не менше й уємних, властивостей, було застосовано і в нас у році 1920.

Коли взяти під увагу, що бій є звичайно останнім актом певних чинностей кожної даної військової одиниці, а його попереджують: рух до поля бою, маневр в часі наближення до ворога, маневр на самім полі бою, різні помічні праці, як маскування тощо. які вимагають приділення до цього вояків, то в кінцевім висліді в бою може взяти уділ лише певна частина — добре, як це буде більша частина — цієї одиниці. Спробуємо подати більш конкретні обрахунки: розхід на похідну охорону, на розвідку на полі бою (бойову), на живий зв'язок, на нагляд за полем бою, на підношування набоїв, на різні інші потреби, навіть непередбачені, а кінечні, що виникають в часі бою — оце чинності, що зменшують навіть початкові вогневу й ударну сили кожної даної одиниці. А притім доходить потреба кожному ступенем вищому начальникові мати щось в резерві. При умові, що засадничо до кожного начальника вимогою є, аби не перемішував й не розпорюшував підрядних підлеглих одиниць, начальник буде розход вояків робити по можливості, не перемішуючи органічних складових відділів і тоді при трьохдільній системі буде в ліпшій випадковій мати до диспозиції не три, а лише два відділи.

Це у випадковій зустрічному бою. Можуть бути випадки, що обстановка вимагатиме затримати дану частину на певнім відтинкові на протязі де-якого часу, а навіть випасти може потреба застосувати на цьому відтинкові полі фортificaційні спорудження, щоб певніше оборонити цей відтінок. При обороні для військових одиниць визначається більші відтинки, ніж при наступі, через що й розход вояків буде більший, себто: скажемо, курінь мусить виставити в першу лінію 2, а навіть й усі три свої сотні, так само, сотня виставить свої чоти. Очевидна річ, що в сучаснім бою, коли відтінок оборони буде впрост засипувано залізом, трудно буде туж саму сотню, зглядно иншу одиницю, тримати в першій лінії більше 1-2 діб. Маючи навіть 2 сотні в першій лінії й 1 сотню в резерві, командир куріня не знатиме, яку з сотень першої лінії змінити сотнею резервну. Про це власне доводилося неодноразово чути скарги від командирів курінів і сотень в році 1920 — то значить і наш досвід говорив вже тоді за збільшення живої сили в розумінні збільшення диспозиційних одиниць в організаційних нормах.

Отакі думки й дані з досвіду накликають до перегляду засад існуючої організації піхоти. Зрештою, не лише про організацію менших одиниць, так само й про організацію полків а навіть дивізій, відповідно до реальних потреб війни і бою тепер, багато пишеться. Йдуть теоретичні пошукування компромісових розв'язань цієї проблеми, повстають проекти збільшення кількості чот в сотнях, збільшення лічби сотень в курінях і т. д. Існує рівнож думка збільшення живої сили в існуючих організаційних рямах — піднесення штатної кількості вояків, скажемо, в сотні з 150 до 200 люда.

На наш погляд трьохдільна система, принаймні в рямах знизу до полка включно, уступить перед системою 4-хдільною, послідовно перепровадженою. Зрештою трьохдільна система й повстала в моменті

найбільшої кризи живої сили в часі світової війни, як у військах держав Антанти, так і осередніх держав, коли треба було за рахунок наявної живої сили створити більше одиниць. Трудно заперечувати згори, що така евентуальність на майбутнє буде виключена, однак все промовляє за тим, що на самім початку війни, коли вона матиме безперечно характер маневровий, 4-хдільна система організації одиниць буде найбільш доцільною.

До цього питання особливо уважно доводиться поставитися нам при усталенні засад організації нашого війська, взявши під увагу розлеглість теренів майбутніх воєнних ділань, можливості комплектування (наявність живої сили), можливість забезпечення технічного, а на початку понад усе вимоги тактично-операційні, які створюють необхідність широкого стосування деташованих частин, навіть невеликих, бо деташування рівнож можна буде виконати при системі 4-дільній, не порушуючи організаційних норм.

К і н н о т а . Певніші думки в ще більшій мірі відносимо до проблеми організації кінноти.

Тут за збільшенням кількості, як сот в сотні, так сотень в полках уже виразно промовляють бойові вимоги. Кіннота матиме в майбутній війні широке стосування, роля її в певних обставинах може бути рішачою навіть і на Заході, а тим більше на Сході. Однак рішуче трудно припустити, щоб часто випадали можливості для чинів кінноти в кіннім бою, себто для стисло кінних атак. І досвід минулого, і сучасні теоретичні дослідження промовляють за тим, що скорше чини кінноти будуть комбінованими, то значить, що кінноті завжди треба бути готовою до ділань піхотних, зокрема оборонних, для чого кінноту, як знаємо, так широко забезпечується тепер засобами вогневого бою. Позатим, з певністю можна твердити, що лише у виняткових випадках зайти може потреба змасувати кінноту — одиниці дивізії ледво чи знайдуть тривалі можливості до попису. Наблизь, великого значіння, зокрема на Сході, наберуть чини кінноти дивізійної, в нормах: полк, курінь, окрема сотня.

Так, кінний полк для завдань більшої міри, як окрему кінну сотню (автор цього засадничо є проти ріжного роду окремих сотень, однак за існування окремих кінних сотень говорить життя) для менших завдань завжди буде вжито в сучасній війні і в бою в ріжних цілях. Самостійні, а навіть в складі кінної дивізії, чини полку вимагатимуть значного розходу живої сили для даного єднання — армії, піхотної дивізії — на службу охороняючу, наглядуючу, розвідчу, на службу для безпосередньої охорони. Колиж нарешті виявиться необхідність провадити бій, то при загально-прийнятій складі кінного полка в 4 сотні, а сотні в 3 чоти, кінний полк свого завдання не подолає. Бо після підвищеного розходу живої сили — не говоримо про певний відсоток хворих, хворих коней — коли зайде потреба все одно чи то кінної атаки, чи піхотного бою, можна з певністю твердити, що командир кінного полка матиме тоді 2-2½ сотні, а цього рішучо замало. А вже після кількох днів бойової праці склад полка так зменшиться, що ці 2 сотні бойової з себе вартости не виявлятимуть.

Необхідно прийти до висновку, що кількість сот в сотні, а головне сотень в полку мусить відповідати завданням цих одиниць і безперечно сотні 3-х чотового складу, а полки 4-х сотенного булиб з окрема для наших майбутніх потреб невідповідними.

При збільшенні кількості підрядних одиниць в кожнім данім єднанні виявляється проблема збільшення труднощів для начальника по керуванню ними, однак ці труднощі як в піхоті, так і в кінноті може бути поконано в той чи инший спосіб і вже в кожнім випадку не можуть вони вплинути некорисно на організаційні норми, до яких провадять вимоги служби полевої.

Р. С.

3 життя й політики.

— Російська дискусія на українські теми. — Федералісти з примусу. — Переконаючі заяви про неминучість війни між полуднем і північчю і непереконуючі федеративні декларації.

Коли починаеш, виконуючи журналістичний обов'язок, переглядати російську емігрантську пресу, не може не кинутися увічі та велика увага, яку вона присвячує останніми місяцями національній проблемі на сході Європи взагалі, українській же справі з окрема. Рекорд в цьому побивас «Дні». Наш часопис не ставив і не ставить собі завданням систематично нотувати і обговорювати все то, що писали й пишуть про нас російські емігранти. Шкода для того часу і місця. Шкода повторювати ще раз всім нам відоме твердження, що росіяне нічого не забули і нічому не навчилися; шкода тратити місце, щоб наводити все нові й нові факти, якими це твердження можна ілюструвати. Незнання української справи, повна відсутність орієнтування в наших відносинах, як раніше і тепер, переймає всі писання про нас російських емігрантів. Як перш, так і тепер, ця відсутність знайомства з нашою справою не являється для російських емігрантських політиків жадною перешкодою для уложення найбільш рішучих і самовпевнених рецептів розв'язання української проблеми, рецептів царських і дореволюційних, мають ту спільну хибу, що вони, так мовити, завжди приходять зи спрает, що вони являються безнадійно пережитими і застарілими.

Коли ми, не зважаючи на всі ці неминучі прикмети російських писань і розмов про нас, хочемо тепер спинити увагу читачів на тому, що вони говорять про нас, то робимо це не через те, що в російській пресі тепер висовуються думки і проекти, над якими варто булоб зостановитися серйозно. Теперішні розмови про нас — маємо передовсім те, що друкують «Дні» — заслуговують уваги через те, що дають вони матеріал для зрозуміння психологічного підходу російських політиків до нашої справи.

Чому виник і як виник теперішній інтерес до нас, вірніше занепокоєння нашою справою з боку росіян? Як дійшло до такого незрозумілого на перший погляд факту, що дискусії над докладом Керенського на зібранню «Дней» про колективізацію, учасниками якого були лише росіяне, обернулися в дискусію по національному, передовсім по українському, питанню? Не можна зробити другого висновку, знайомлючися з відповідним матеріалом, як той єдиний висновок, що сталося це не з доброї волі росіян, що є це логічний висновок їхніх політичних концепцій, а що виникло це проти їх волі під примусом фактів.

Для російських політиків на еміграції захоче повну силу і значіння популярна в російських політичних колах в царські часи формула: з початку знищення самодержавія, а потім розв'язання національного питання. Ця формула лише модернізована в той спосіб, що «спільним» вогном тепер іменують не самодержавіє, а большевицький режим, на знищення якого мусять бути направлені зусилля всіх народів бувної Росії. Як раніше, так і тепер росіяне не хочуть прийняти, що для нас боротьба з царатом і сучасна боротьба з совітським режимом є органічно і нерозривно зв'язані з боротьбою за національне визволення; вони хочуть, щоб ми учинили над собою акт політичного і національного самогубства, розірвавши той нерозривний зв'язок, який творить основу русійну силову в боротьбі наших мас проти совітської влади. А після повалення большевців вони пропонують нам «полюбовно» розв'язати нашу національну справу. Зпочатку отже «успокоює», а потім реформи. При цьому підходить росіяни до національної проблеми взагалі, до нашої справи з окрема, у них були всі психологічні дані для як найдальшого і як найбільшого замовчування, до одсування її на задній план, бо висовування її лише ускладняло б боротьбу проти «спільного» ворога. Цю політику російська емігрантська преса добросовісно виконувала на протязі багатьох років.

Коли тепер цьому замовчуванню прийшов кінець, то сталося це не з доброї волі емігрантських політиків. Що далі поступає розклад совітської влади, то все більше актуально стає справа майбутньої долі сходу Європи серед західно-європейських політичних кол. Все більш виразні і зазначені позначаються серед неї течії, які стоять на погляді роспаду колишньої Росії, на ґрунті сотворення на сході Європи низки самостійних національних держав. Справа сотворення самостійної української держави все виразніше стає на порядок європейського політичного дня.

Російські політики довго закривали очі, щоб не бачити, і затуляли вуха, щоб не чути. Довго трактовано всі ці симптоми звороту західно-європейської опінії в окремих державах, як виступи невідповідальних і непоінформованих людей, які сталися в результаті злочинних заходів націоналістів. Але всі заклинання емігрантських авгурів не могли припинити розвитку подій. Небезпека «роспаду» «єдиної» Росії починає ставати в свідомості російських політиків, як факт цілком можливий і реальний; вони усвідомлюють, що є цілком поважні сили, які працюють для переведення такого «роспаду», вони починають розуміти, що тактика замовчування української проблеми є політикою струся, що ховає голову в пісок. Цей страх перед «роспадом» СРСР, ця небезпека утворення на сході Європи самостійних держав примушує тепер російських політиків спинитися над українською проблемою й витягати з архівів поживклі шпартали партійних програмів, на яких значиться гасло федерації. Справедливість проте вимагає одмити, що інтерес до української проблеми не обмежується цілком непереконуючим відмінюванням слова федерація. Керенський висловує думку про те, що блоку сил одосередніх мусять бути протиставлена спілка всіх сил державних, доосередніх, згідно діючих на ґрунті історично даної нам тепер Росії («Дні» ч. 89). А один з можливих учасників цього майбутнього блоку — Маслов, представник селянської демократії, в своєму докладі в Білграді підкреслив, що на другий день після упадку в свій полудня і розробку плану цієї майбутньої кампанії. Цінність і вартість цієї заяви полягає в тому, що власне тільки в цій заяві є конкретний політичний зміст, є та ясність і виразність, яких бракує всім іншим репертам розв'язання української проблеми. С. Маслов дає нам повне спрацьовання суперечності інтересів українського полудня і російської пів-

ночі. Він розходить з тими російськими політиками, які, вдаючи з себе ідіотів або являючися справді ними, в році 1930 уважають можливим вертатися до питання чи український рух має коріння в масах; він уважає національний рух остільки серйозним, а суперечності остільки значущими, що справу можна розв'язати лише озброєною силою. Тому то в цьому питанні мусять забрати слово генерали, на разі без армії, в тій надії, що вони знайдуть конкретне розв'язання його на полі бою, коли будуть мати армію. Конкретна і ясна програма українсько-російських відносин.

Натомість та група російських політиків, яка не хоче дати в цій справі слово генералам, або не хоче признатися у тому, висловлює що-до нашої справи думки і погляди, у яких є все окрім конкретности і ясности. Виняток серед тих людей, що репрезентували російську «демократію» в «Днях» становить хіба п. Соловейчик. Він правда «теж» висловлюється за федерацію, але з його темпераментних виступів прямо таки проривається непереможне бажання передати розв'язання справи українсько-російських відносин генералам. І коли йому бракує ширости С. Маслова скажати це сьогодні, без всякого сумніву він скаже це завтра, бо як він справедливо зауважує «Київ — це не Камерун» («Дні» ч. 89). Що-до решти російських політиків, що виступали на згаданих зборах, то всі вони виявили при декларуванні своєї згоди з теоретичним гаслом федерації повну безпомічність і безпорадність підійти практично і конкретно до питання федерації між Росією і Україною. Треба спинитися на виясненню того, чому це так сталося, чи така постановка справи зроблена вмісно чи не вмісно, чи відсутність конкретного підходу до питання про федерацію України з Росією не означає по суті річей заховане непризнання можливости цієї федерації. Ми схиляємося до другого висновку, ми думаємо, що всі ці теоретичні прихильники федерації будуть гостро вороже виступати проти кожного конкретного проекту українсько-російської федерації. Бо не даремне вони підходять до цього питання так, що виключають всяку можливість його реальної постановки. Панове з «Днів» за федерацію, але вести пертрактації про неї вони згодні тільки тоді, коли б в українському таборі вони знайшли «черетелістів» — людей, які б вірили так званої російській демократії і щиро б йшли на порозуміння з нею. Вони ставлять таке домагання, не зважаючи на признання людини їхнього ж табору С. Івановича, що «черетелістів» що-до неросійських народностей в російському таборі мало («Дні» ч. 90), що таким чином, коли б раптом в українському таборі якимсь чудом виникла охота до порозуміння з росіянами, то тим би людям не було б з ким говорити. Вони стають на цей ґрунт, хоч мусять знати, що в українських громадських і політичних колах їм прихильників федерації не знайти. Коли в їхніх рядах була свідомість необхідности і неминучости порозуміння і згоди між Росією і Україною, вони б мусяли йти до українців і брати їх такими, як вони є, вони мусяли б доводити представникам українських державницьких течій (бо інших немає), що шлях найбільш відповідний інтересам української нації полягає в федерації з Росією. Проте російські політики цього не роблять і робити цього не збираються. Вони хочуть дочекатися появи таких українських груп, які б вони уважали гідними для розмов з ними. Що ж, хай чекають! Очевидно, що за браком Моркотуна їм доведеться мабуть спинитися на такому представникові України, як п. Соловейчик, який заявляє, що він «теж» походить з України. Але хіба для них неясно, що такий підход до справи федерації, практично означає, що вони цю справу знімають з порядку денного, що це є гра фальшованими картами. Але ж хіба для російських політиків є можливий який небудь інший підход до цієї справи, коли на тому ж самому зібранню, яке так «щиро» висловлювалося за федерацію, є можливий виступ промовця, який доводив, що на «Новоросію» Україна не повинна мати жадних претензій. Деж справді найти тих українців «черетелістів», з якими можуть говорити представники таких поглядів?

Ясно і недвозначно доводить * * * дискусія, яку розвивають російські політики над нашою справою, що навіть перспектива близости роспаду СССР не може їх привести до формулювання конкретної програми в українській справі. Ясність є лише у тих, які покликаються на неминучість війни, на аргументи од генералів. Виразно говорять тільки ті, які мріють про завоювання України.

Ці конкретні наслідки російської дискусії на українські теми мусимо ми запам'ятати виразно і твердо. Мусимо запам'ятати не тільки для того, щоб заздалегідь підготуватися до оборони проти північних завойовників, які починають ще на еміграції готувати свою зброю проти нас. Мусимо використати ці бойовничі настрої російських політиків для того, щоб вияснити західно-європейській публічній opinіo всю ту небезпеку для справи миру на сході Європи й для світового миру, яку може принести зоологічний націоналізм російських емігрантських політиків.

В. С.

З міжнароднього життя.

— Німеччина й совіти.

Увагу політичної європейської opinіo знову на де-який час було звернено на німецько-совітські взаємовідносини.

Як відомо, міжнародня політика німецької республіки базується на принципах так званої східної орієнтації, заініційованої покойним нині німецьким дипломатом Ір. Броксдорфом-Ранцау та скріпленої совітсько-німецьким договором у Рапало. Між німцями та більшовиками німецьким договором у Рапало. Між німцями та більшовиками складено було тоді економічно-торговельну згоду, а одночасно з нею — сторони взяли на себе — ближче невідомі й досі — якісь політичні взаємні обов'язки характеру, як здається, оборонного союзу, спрямованого проти цілої тодішньої Європи, що в її складі Німеччина та СССР мали причини вважати себе цілковито ізольованими.

Совітам Німеччина потрібна була, аби мати в Європі безпечний і твердий терен, звідки вони могли провадити свою легальну й нелегальну політичну та комуністичну чинність. Німеччині потрібний був СССР — як вчорашній великий економічний ринок, як прикрита колонія в майбутньому, а на час договору — вони задоволювалися головним чином тим, що Москва була їм противагою щодо західних сусідів, вчорашніх ворогів з великої війни, політика яких, як не без рації здавалося німцям, могла бути дуже шкідливою для німецьких інтересів.

Цю політику взяв за свою беззмінний аж до наглої смерті своєї німецький міністр закордонних справ д-р Штресеман; перейняв од нього в спадщину й заступник його д-р Курціус. Східна орієнтація, хоч і була персональним винаходом згаданого вище німецького дипломата, але дуже швидко стала, так мовити, загально-національною, бо за нею стали майже всі без винятку політичні партії Німеччини.

Німці увесь час виконували її надзвичайно совісно. Тяжко ще зараз сказати з певністю, чи була вона дуже корисною для Німеччини в її взаємовідносинах з західними сусідами, але для совітів вона була тою стежкою, якою вони пробралися — легально і нелегально — до цілого світу. Через Берлін, чи за його посередництвом, більшовики зачинали всі свої пересправи з європейськими державами, добиваючися визнання де jure та складання економічних і торговельних договорів. У Берліні ж організували вони свою пропагандійну централу, висилаючи звідти по цілому світу гроші, літературу та підготованих агентів. Більше того, у самій Німеччині повели вони шалену агітацію, оспорюючи у соціал-демократів впливи німецького пролетаріату та провокуючи комуністичні заклони, так звані пучі, та навіть правильно поставлені збройні бої на вулицях великих німецьких міст з рушницями й кулеметами, з сотнями ранених і мертвих.

Така поведінка більшовиків, явна річ, не завжди була німцям до вподоби; вони протестували у Москві, сперечалися, загрожували, писали ноту, але все те якось не вадило їм і не перешкоджало на міжнародній арені підтримувати більшовицьку дипломатію рішуче у всіх виступах її, навіть тоді, коли це зв'язано було безперечною компромітацією. Так, наприклад, мабуть ще в пам'яті усіх, як на женецькій конференції щодо обезбрення, скликаній Лігою Націй, заслужений німецький дипломат ше імператорських часів цілою силою свого красномовства підтримував тов. Литвинова та його чисто комуністичну пропозицію інтегрального обезбрення всіх держав і такогож інтегрального озбрення робітництва. Німці все терпіли, все виконували бо, як то пояснювали в Європі — вони мусіли триматися більшовиків, як необхідного політичного запілля на той випадок, коли б їх політика розпочата в Локарно і спрямована до наближення з Францією та на передчасну ліквідацію воєнних обов'язків, окупації рейнських провінцій і т. п. — скінчилася б неуспіхом, — СССР потрібний був Німеччині, як противага Франції.

З тих часів, обставини наче б то змінилися. Відомий план Юнга ввійшов у чинність, ліквідувавши боргові обов'язки Німеччини щодо колишньої Антанти, бо перевів їх із сфери державних взаємовідносин до площини комерційних зобов'язань; Трир та Кель покинуті останніми французькими військами, що-до Саарської округи в Парижі ведуться сприятливі пересправи між заінтересованими сторонами. Відносини Німеччини з її західними сусідами немов би стабілізовані і то за запорукою таких держав, як Англія та Франція, таких міжнародніх інституцій, як Ліга Націй. Більшовицьке запілля начеб то стало непотрібним для Німеччини.

Це — одна сторона справи. Друга складається з того, що міжнародне становище СССР, його, так мовити, престиж, набутий було за допомогою Німеччини з року 1925, за останні часи схиляється до різкого занепаду. В Англії, з якою совітам пощастило відновити дипломатичні зв'язки, більшовики набули лише тимчасовий торговельний договір, одночасно з тим своєю пропагандою викликали проти себе ненависть і майже загальне зневірря, в тому числі в значній мірі у робітничих колах. Надія на наближення до Франції, якою так пишались свого часу більшовики, пригасила майже остаточно. Такий самий, коли не гірший наслідок мали й соціальної Америки, а з де-яких держав цього континенту, як з Мексики, їх совіти і в надбаннях своєї політики в колоніяльних і напівколоніяльних країнах. Успіхи їх у Китаю змінилися повною безнадійністю щодо майбутнього, а їх чинність на території Манджурії, як здається, різко пошатнула проти них Японію. У голандській Індії та у французьких тихоокеанських колоніях викликані ними заколоти суворо роздавлені відповідними урядами; втручання ж — за допомогою так званих червоних сорочок, — ніщої влади Мак-Дональда. Міжнародня несила СССР кидается в очі, мусіли б наче б то звернути на це увагу й німецькі політичні кола.

Тай це ще не все. Підупала наче б то й віра німців у те, що СССР може вже й сьогодні бути ними економічно використаний. Німецька преса, що-до цього сконстатувала повний неуспіх. За її словами, спроба налагодити німецько-совітське співробітництво в площині авіації зосталася висіти в повітрі, так само, як і пересправи про спрятливий транзит німецьких товарів у напрямках до Персії та до Китаю; що ж до численних концесій, придбаних німецькими капіталістами, то вони майже всі зараз напередодні краху й повної ліквідації. Загальному ж становищу совітсько-німецьких взаємовідносин така солідна газета, як «Koelnische Zeitung» присягає такі слова:

Німецько-совітська конвенція дозволяє більшовикам вигадати німців із СССР, після того, як їх там довели до повного жебрацтва. Наші взаємовідносини, наче б то дружні, не перешкоджають більшовикам посилати, — під виглядом засланця, —

на смерть десятками тисяч членів німецької меншости в ССРС. Нарешті — совітсько-німецькі економічні взаємовідносини складаються в такий спосіб, що більшовики вимагають од збуднілої Німеччини далеко тяжчих умов, ніж ті, що вони їх ставлять державам, з якими у них немає жадних договорів.

При наведених обставинах, здавалося б, що німцям нема причин далі стояти на принципах східної орієнтації, бо вона нічого їм не дає, а «Рапальський канал, по виразу тої ж «Koelnische Zeitung», загрожує перетворитися впрост у болото». І коли між німцями та більшовиками розпочалися пересправи що-до характеру їх політичних і економічних взаємовідносин, то можна було думати, що на цей раз начеб то для східної орієнтації Німеччини знаходить кінець. Посиливав таку думку, ше й той факт, що як було на цьому місці вказано свого часу, німецьким канцлером після заінційованого Папою духовного хрестового походу проти більшовиків став член католицької партії д-р Брюнінг, що дуже збен-тежило і занепокоїло совітську пресу, себ-то совітську владу, бо у ССРС немає іншої преси, як урядова.

А в тім наслідок пересправ був зовсім не той, що його можна було сподіватися. Німці й більшовики, за взаємною згодою одночасно й оро-чисто підтвердили, що Рапальський договір служитиме їм на далі ба-зою державних взаємовідносин, а необхідні економічні корективи до ньо-го будуть внесені свого часу так званою комісією погодження, що її скла-дено сторонами на паритетних началах.

Таким чином східня орієнтація Німеччини залишається на далі, а як доповнення до неї має бути складений новий економічний договір. Може лише ради цього останнього захована й політична дружба? Вряд чи воно так. «Temps» з цього приводу справедливо зауважує:

З совітами неможливо скласти економічної згоди, яка б була справді корисною. Комуністичний режим з одного боку, монополія зовнішнього торгу з другого — не дають шансів на те, щоб з ССРС могли розвинутися нормальні торговельні зню-сини. Комуністична московська влада тримається виключно своїми ресурсами, які вона дістає із закордону, висилаючи до чу-жих країн продукти праці свого населення та продаючи їх за всяку ціну, дарма що в ССРС їх не вистарчає. До того ж більшо-вицька система вимагає, щоб совіти купувати закордоном, як найменше. Ця система являється справжнім підступним обманом для тих країн, що мають наївність складати з ССРС ті чи інші договори. Ніякі подробиці ні в чому не можуть змі-нити сути цілої справи.

Явна річ, що справедливості цих слів німці розуміють не гірше за французів, бо їх «совітський» досвід датується багатьма роками. І все таки Рапальський договір зостається для них базою їх взаємовідносин з совітами. Цитована паризька газета цей факт пояснює в такий спосіб:

Німці та більшовики змагаються один одного пошты у дурні. Перші сподіванки перетворити остаточно зруйнований ССРС у свою колонію, другі — сподіваються більшовизувати Німеччину, після чого мав би наступити триумф комуністичної революції в цілій Європі. Зачинаючи з часів Берестя Литовсь-кого ці задні думки творять тло політики совітсько-німецького наближення.

В цьому поясненню багато правди. Але можна було б вказати й шля-хи, про які можуть мріяти чи мріють учасники так яскраво схарактеризо-ваної паризькою газетою совітсько-німецької «гри в дурня». Обом кон-трагентам для досягнення кожним своєї мети, — потрібна перш за все єдина держава на сході Європи, але не така, яка зараз єсть, а більша — поповнена лімітрофами, в тому числі мабуть і Польщею. Ці держави муляють їм обом. Їх існування замикає перед німцями майбутність, бо нищить їх неприкриті мрії про відтворення що-найменше старих кордонів німецької імперії на сході; більшовикам же вони перегороджують дорогу

до Європи та являються загрозливими на їх погляд прикладом для приг-ноблених ними України, Кавказу, Туркестану то-що. Цієї спільної мети більшовики та німці наче б то хотіли досягти спільними силами, війною чи в якийсь інший спосіб. А далі? Далі буде видно, бо кожний із «союзни-ків» вважає себе сильнішим.

Вказано припущення може здаватися подекуди ілюзорним і не правдо-подібним. Але нам, українцям, що добре знаємо більшовиків і перебули тяжку руку німецької окупації, відомо може ліпше, ніж кому іншому, які мрійники оті «союзники» і які вони нерозсудливі й необережені полі-тики. А тому од них — всього сподіватися можна.

Observer.

Протест Ісламу.

На початку травня с. р. Комітет Незалежності Ідель-Уралу звернув-ся з відозвою до цілого мусульманського світу. В ній яскраво змалював він боротьбу совітів з мусульманською релігією та ті репресії і терор, якими стараються вони денационалізувати мусульманську людність та вбити в ній всі святощі її душі. «Світе ісламський», говорить відозва, — «почуй і довідайся про всю правду життя в Росії»... А правда ця не весела, бо, як каже відозва, — «вже можна втопитися в сльозах, які пролляв там мусульманський народ».

Для нас українців ця правда про совітську дійсність, як і самі відно-шення до всіх прометеївських народів на теренах совітського союзу не є новиною. Але для того всесвітнього Ісламу, до котрого відозва була скеро-вана, для тієї багатоміліонової богобоязної мусульманської людности — вогняні слова і вимовні приклади останнього могли сказати і напевно сказали багато. Тім більше, що Комітет Незалежності Ідель-Уралу, друкуючи свою відозву в мовах: турецькій, арабській, перській, татарсь-кій та ин. — постарався про як найширше її розповсюдження. Відозву було надіслано представникам ріжних духовних, політичних та інших організацій всіх тих країн, де тільки перебуває мусульманське населення, а в тому числі: до Єгипту, Аравії, Індії, Персії, Болгарії, Греції, Руму-нії та ин.

В відозві цій закликалося всі мусульманські народи також і до вис-ловлення протесту проти переслідування в совітах Ісламу.

Настав день 9-го травня, день свята «Курбан-Байрам», коли в ціло-му мусульманському світі відбуваються урочисті богослуження. В цей день і почувся голосний протест мусульман. Мусульманська еміграція, яка перебуває в Берліні, Лондоні, Варшаві, Вільні, Гельсінках, Нарві та в багатьох містах Румунії, під час цих богослужень відчитала згадану відозву Комітету Незалежності Ідель-Уралу, виносючи в той же час чис-ленні резолюції протестів та просячи заступництва у голови держави, в якій вона перебуває, у Папи Римського, єпископа Кентерберійського, єгипетського короля Фуада в Каїрі, у короля Геджасу Ібн Сауда в Мецці, у перського шаха, афганського еміра та президента Туреччини.

Святині Менки зібрали в цей день до 100.000 віруючих, які прибули сюди з цілого світу, за винятком совітського союзу. Під час богослуження король Геджасу прочитав тут спеціальну молитву за всіх мусульман, що загинули в обороні своєї віри, а сама звістка про переслідування Ісламу в совітах зробила на присутніх велике враження.

Преса цілої низки країн, а особливо Туреччини, присвятила цим по-діям багато місця і уваги.

І. Л.

3 партійного життя

Вельмиповажаний Пане Редакторе!

Тимчасовий Комітет У. С.-Д. Р. П.-Фракції, має за честь просити Вас не одмовитися видрукувати в Вашому поважаному журналі долучену до цього декларацію ініціативної групи У. С.-Д. Р. П.-Фракції. Наперед висловлюючи Вам подяку за виконання нашого прохання, просимо Вас прийняти вислів правдивої пошани.

Левко Чиваленко (—)
Заступник Голови Тимчасового
Комітету.
21 червня 1930 року
Варшава.

П. Сікора (—)
Секретарь.

Декларація ініціативної Групи У. С.-Д. Р. П. Фракції

В українській Соціал-Демократичній Робітничій Партії (Великої України) віддавна вже намічались розходження в поглядах на доцільність тієї чи іншої лінії в партійній тактиці. В сучасний момент, коли ці розходження виступають особливо ясно, частина членів У. С.-Д. Р. П. за кордоном вважає необхідним сформулювати свій погляд на тактичну позицію партії, який впливає з нижче наведеного розуміння сучасного політичного становища та ближчої фази революції на Україні.

Російський комуністичний режим виявляється на Україні наочним тяжким економічним та фінансовим визиском країни на користь Московщини й тяжким гнітом, за допомогою жорстокого терору, на всі прояви українського політичного, економічного та культурного життя.

Ця реакційно-утопічна колоніальна політика большевиків на Україні має своїм наслідком руїну народнього господарства, безробіття, зубожіння та нечувані страждання народніх мас. Останніми ж часами окупаційна комуністична влада на Україні насильно колективізацією сільського господарства руйнує властиве сучасній стадії економічного розвитку індивідуальне селянське господарство, чим нищить продукційні сили та саме українське селянство, як класу.

Все це разом зі скасуванням найменших ознак державної автономії, України, розв'язанням автокефальної церкви та нищенням української інтелігенції, створює, на ґрунті великого зросту національної свідомості, відповідні умови до виникнення на Україні революційного руху проти російської окупаційної влади. Тим більше, що й сама комуністична партія, руйнуючи народнє господарство та нищучи селянство, підриває підстави власного існування й підготовляє упадок своєї диктатури, який прискорюється ще й розкладом цієї партії.

В наслідок, головним чином, великого зросту національної свідомості українських народніх мас та інших підбитих Москвою народів, міжнародня політична опінія, під впливом демократії, особливо соціалістичної вже майже залишила ідею відновлення після упадку большевиків був. Росії в її старих межах.

Отже, розвиток подій ще раз за сучасної історичної доби дає українському народові об'єктивну можливість вибороти собі державну незалежність.

В сучасний момент, з огляду на майбутні події, основними політичними гаслами української соціал-демократії є державна незалежність Ук-

раїни та республікансько-демократичний лад в ній. Обидва ці гасла — сполучені в традиційному гаслі Української Народньої Республіки. Українська соціал-демократія мусить триматися такої тактики, яка найбільше забезпечувала б переведення цих гасел в життя.

Але майбутня українська революція буде носити відмінний від революції 1917-18 років характер: тоді була фаза піднесення революції і широкі народні маси, зокрема селянські, пішли за гаслами соціалістичних партій, тепер же революція вступила в фазу свого занепаду.

Справді, селянство вже на протязі більше десятка років володіло одержаною в процесі революції землею, що привело до зміцнення в ньому власницьких інстинктів. Відбирання ж останніми часами комуністичною владою, що прикривається прапором соціалізму, від селянства землі для передачі колгоспам, яке переводиться руками т. зв. робітників — активістів (переважно люмпен-пролетарів), настроює селянство проти робітників та соціалізму. І хоч селянство не буде відогравати керуючої сили, а буде лише підтримувати інші революційні елементи, то все воно безперечно буде рішачим чинником в майбутній революції. Настроєне ж проти робітників та соціалізму і втомлене перманентною революцією, воно може стати об'єктом впливів реакційних політичних течій.

В таких умовах завданням соціал-демократії що—до селянства є паралізувати впливи на нього з боку монархічних, фашистських і інших антидемократичних реакційних елементів і тим зберегти завойовані революцією. Тим більше, що це її завдання полегшується існуванням таких революціонізуючих та об'єднуючих народні маси моментів, як економічний визиск та соціальний гніт з боку комуністичної влади і над селянством, і над робітництвом.

Серед українського ж робітництва комуністична партія, через дискредитацію своїх скрайніх утопічних гасел та через погіршення матеріяльного становища робітництва, до певної міри підірвала віру в соціалізм та викликала в ньому вороже відношення до себе, що створює сприятливий ґрунт для виникнення і серед українського робітництва революційного руху. Тому завданням української соціал-демократії відносно робітництва є надати цьому рухові організовані форми і скерувати його в напрямі боротьби за державну незалежність, демократію та за свободу класових робітничих організацій.

Через неможливість, під терористичним большевицьким режимом, організованого громадянського та політичного життя, значна частина українського національно свідомого населення залишиться, під час майбутніх революційних подій, по-за впливами політичних партій. Тому, з огляду на малу соціально-політичну диференціацію українського суспільства, найважливіше чергове завдання української соціал-демократії — організація народніх мас, несамперед пролетарських, для боротьби з російською окупацією — може бути досягнене тільки шляхом створення коаліції з тими українськими буржуазними партіями та іншими політичними свідомими елементами, що стоять на ґрунті республікансько-демократичної концепції Української Народньої Республіки, і переважно з тими з них, що мають довшу партійну чи державно-політичну традицію, яка забезпечує їм певний моральний рівень та державно-творчий характер. Така коаліція, через об'єднання всіх українських республікансько-демократичних сил, може найскорше привести до ліквідації російської окупаційної влади на Україні.

З огляду ж на недостатню організованість українських народніх мас, майбутня революція на Україні, під проводом об'єднаних українських республікансько-демократичних сил, може набрати найбільшого розмаху, збудити найбільшу активність народніх мас та викликати їх творчі сили, необхідні для відбудови державної незалежності України, лише

тоді, коли на чолі боротьби і державно-творчої праці буде стояти авторитетний, об'єднуючий стремління народних мас, державно-політичний центр.

Єдиним таким центром може бути уряд Української Народньої Республіки, що перебуває на еміграції. В самому факті існування та діяльності на еміграції цього уряду на протязі десяти років є захований, в умовах нашої боротьби за незалежність, найбільш революційний момент супроти окупаційної комуністичної влади на Україні, бо цей уряд є для українського народу втіленням української державної ідеї та продовженням державної традиції.

Майбутній революційний рух українських народних мас, що в умовах большевицької окупації та режиму Г. П. У. не могли набути ні рис, ні звичок, ні зв'язків, необхідних в нормально організованім політичнім русі, швидче всього може вилятися в форму багатьох роз'єднаних територіяльно й організаційно повстань. Об'єднати всі ці місцеві рухи повстання не зможуть ні політичні партії, ні їх коаліції. Це буде під силу лише центрові характеру державного, що користується авторитетом в масах, а єдиним таким центром може бути уряд Української Народньої Республіки.

Майбутня українська революція буде мати тим більше шансів на перемогу чим швидче вдасться українському народові зорганізувати регулярну армію й державний апарат. Це можливо лише при умові існування законного державного уряду.

Створені з найбільш дисциплінованих елементів української еміграції кадри майбутньої армії й адміністрації можуть спричинитися до того, що майбутня боротьба та державне будівництво на Україні одразу прибере більш організований та культурно-європейський характер; зокрема ж, це забезпечить від виявів соціальної жорстокости та від ексцесів міжнаціональної ворожнечі. Створити ж такі кадри, об'єднати їх та підготувити до майбутнього може тільки державний центр У. Н. Р., тим більше, що він об'єднав біля себе більше трьох четвертин української політичної еміграції.

Нарешті, з ним одним держави світу можуть говорити, як з представником українського народу.

Таким чином, роля державного центру У. Н. Р. набірає в майбутніх подіях на Україні винятково поважного значіння.

Маючи ж на увазі, що державний центр У. Н. Р. весь час продовжує стояти на республікансько-демократичних позиціях та що керуюча роля цього центру в майбутніх революційних подіях на Україні буде гарантією дотримання в державному будівництві республікансько-демократичних засад, Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія мусіла б стояти на ґрунті, коли не учаси в уряді У. Н. Р. і відповідальности за його працю, то принаймні співробітництва з ним та громадського контролю, а вже що найменше визнати уряд У. Н. Р. за дійсний уряд України.

Між тим, Закордонна Делегація У. С.-Д. Р. П., замість здійснення тієї чи іншої форми впливу на уряд У. Н. Р. в напрямі більшої послідовности його демократичної лінії, не тільки ігнорує чи навіть неґує державний центр У. Н. Р., а ще й підготовляє ґрунт до утворення в найближчий будучині якогось іншого керуючого національного центру-в нашій визвольній боротьбі.

Таке відношення Закордонної Делегації У. С.-Д. Р. П. до державного центру У. Н. Р. унеможливило дійсне переведення коаліції чи, що найменше, контакту та співпраці всіх українських республікансько-демократичних сил, бо величезна більшість їх на еміграції об'єднана біля державного центру У. Н. Р. В таких умовах творення на еміграції нового об'єднуючого українську боротьбу центру приведе в найкритичніший для України момент до розбиття сил українського народу.

Не погоджуючись з такою тактикою, не можемо в сучасний, так актуальний момент, нести за неї моральну відповідальність.

Тому ми, згадана група У. С.-Д. Р. П., з 19 квітня ц. р. заснували У. С.-Д. Р. П. Фракцію.

Основною тактичною позицією У. С.-Д. Р. П. Фракції, на підставі оцінки найближчої фази української революції, являється:

а) визнання потреби дійсного переведення в життя коаліції чи, що найменше, контакту та співпраці всіх українських республікансько-демократичних сил;

б) визнання уряду Української Народньої Республіки, що перебуває на еміграції, за єдине законне правительство України.

24 травня 1930 року.

П. Білінський, К. Голобродський, Г. Драченко, М. Ковальський, Л. Панасенко, П. Сікора, М. Таранович, Л. Чикаленко, О. Чубенко.

Кінець обмовної справи

В березні 1928 р. у літографованому виданні пражському — «Вістник Українського Комітету в ЧСР» — з'явилися замітки, що мали на меті накинути тінь на когось з українських професорів, якого назвалося «всім відомим в Празі українським професором». На вимагання групи професорів, звернене до видавця тої публікації — Громадського Комітету в Празі, назвати імя професора, якого має на увазі замітка, Комітет, ухиляючись од відповіді, ужив проте натяків на проф. О. Лотоцького. Останній оддав справу на рішення чеського коронного суду, оскарживши, як видавця, цілий склад управи Громадського Комітету, на чолі з проф. С. Шелухиним, і автора статті в згаданому виданні М. Шаловала. З причини, головне, зміни адресів де-кого з оскаржених, справа не розглядалася на протязі двох років і нарешті призначена була на заслухання в суді 20 травня с. р. На передодні суду адвокат проф. О. Лотоцького дістав проголошення оскаржених, яке подаємо низше разом з листом адвоката.

Advokat
a obhajce ve vecech trestnich
Judr. Jindra Herrman

V Praze, dne 19 kvetna 1930.

....
PRAHA II
Vaclavske Nam. 12
telefon 311-04
Ucet Post. Sporz. cz. 808
Nr. M. = R.

Pan
prof. Alexander Lotocky
Warszawa
Miedziana 10, m. 20.

Slovutny pane profesore!

V zname Vam tiskove rozeprzi obdrzel jsem tesne przed hlavnim pruzlicenim, ktere jak Vam bylo oznameno bylo ustanoveno na zitrzek dne 20. t. m. od obhajce obzalovanich pana dra Vorla prohlazeni, podepsane panem prof. Szeljuchynem, Hryhorjem Omelczenkem a Leonidem Klymenkem, s notarzsky overzenymi podpisy. Podpis pana Szapovala schazi, ponevadz tyz pry z republiky odcestoval a dle sdeleni pana Klymenka dli pry nyní v Americe.

V dusledku tohoto prohlazeni vzal jsem zalobu proti vsem trem jme-

novanym zpet a ponechavam jen rzizeni otevrene proti panu Szapovalovi, proti nemuz ovsem by se mohlo jednati, jakmile se vypatra jeho adresa a proto navrhnou prozati przeruzeni trestniho rzizeni.

Tim pokladam zatim zalezitost za vyrzizenou a jakmile vypatram adresu pana Szapowala uczinim navrh na pokraczovani v rzizeni jen proti nemu.

Znamenam

s veszkerou uctou (підпис).

Переклад:

Шановний пане професоре!

В знаній Вам пресовій справі я безпосереднє перед головним процесом, який, як Вас сповіщено, був призначений на завтрашній день 20 цього місяця, одержав од оборонця оскаржених пана Дра Ворлі проголошення, підписане паном професором Шелухиним, Григорієвим, Омельченком та Леонідом Клименком, з нотаріально засвідченими підписами. Підпису пана Шаповала бракує, бо той начеб виїхав з республіки, а по заяві пана Клименка немов би нині перебуває в Америці.

В наслідок цього проголошення взяв я назад скаргу проти всіх трьох згаданих, а залишаю справу одкритою лише проти пана Шаповала, проти якого можна буде доходити, як тільки виявлено буде його адресу, а через те запропоную тимчасову перерву в карній розправі.

Тим вважаю поки що справу за вирішену, а як тільки виявлю адресу пана Шаповала, учиню внесення про продовження розправи тільки проти нього.

Висловлюю повну шану

(підпис).

Prohlášení.

Podepsani prohlašují, že články uveřejněnými v tiskopise Věstník ukrajinského komitétu a sice články nadepsanými «Tezkou cestou», «Novy zločin nepřatel ukrajinské emigrace v ČSR» a «Przemítání u okna» neměli dotknouti se eti p. profesora Lotockého, poněvadž články ty se pana profesora Lotockého netýkaly a litují také, že jména pana profesora vzpomenu bylo v dopise upravy komitétu z 19. června 1928 a zdají proto, aby pan profesor Lotocký tuto zmluku prominul. Sergij Szeluchin. Hryhorij Omelzsenko. Leonid Klymenko.

V Praze, dne 18. dubna 1930.

Переклад.

Проголошення.

Підписані проголошують, що статтями, опублікованими в друкованій Вістнику Українського Комітету, а власне статтями під наголовками «Тяжкою дорогою», «Новий злочин ворогів української еміграції в ЧСР» та «Міркування біля вікна» не мали наміру зачепити честь п. професора Лотоцького, з огляду на те, що статті ці пана професора Лотоцького не торкалися, а шкодують також що ім'я пана професора Лотоцького згадане було в листі Управи Комітету з 19 червня 1928, а через це просять, аби пан професор Лотоцький цю згадку вибачив. Сергій Шелухин. Григорій Омельченко. Леонід Клименко. В Празі, дня 18 квітня 1930.

З преси

Уся московська преса без різниці кольорів радісно ухопилася за безсоромну видумку большевиків про сварки серед членів українського уряду з приводу підписання, мовляв, якогось нового договору про розділ територій.

Не змовчало і паризьке «Возрождение». На другий день після появи спростовання цього всього в нашому журналі згадало воно про це, базуючися на... «Известиях». Ось що пише «права» російська газета:

«Головний Уповноважений Української Республіки і Головний Отаман Української флоти і Війська батько Левицький подався до демісії. Приводом до цього, як пишуть «Известия», було небажання Левицького підписати новий договір з Польщею».

«Возрождение» посилається на «Известия», які одержали свої відомості з ГПУ. Справді «трогательное єдиненіє».

9-го липня с. р.

в десяти річницю героїчної смерті генерального штабу
генерал хорунжого

**Євгена
Мешковського,**

що вмер від ран, отриманих в бою під Чорним Островом, буде
одслужено заупокійну службу Божу та панахиду в місцевій
церкві м. Тарнополя, де він похований.

Хроніка.

3 Великої України.

† Академик Тутковський. 2 червня в Києві помер акад. Тутковський, відомий геолог («Ком.» ч. 152 з 4. УІ).

— Інститут Організації Праці в сільському господарстві, завданням якого є вивчати організацію праці в колгоспах та совгоспах на Україні. Директором Інституту призначено Бляу («Пр. Пр.» ч. 131 з 10. УІ).

— 3'їзд української асоціації фізиків. В Києві 7-11 червня відбувся 2-й з'їзд української асоціації фізиків («Ком.» ч. 159 з 11. УІ).

— Нове об'єднання російських письменників у Києві. 18 квітня закладено в Києві нову організацію російських письменників — «Комунна Писателей» («Пр. Пр.» ч. 130 з 8. УІ).

— Реорганізація високого шкільництва. Совнарком України ухвалив передати високі школи у відання одних наркомів, утворюючи окремі інститути різних спеціальностей. Реформу цю має бути переведено до липня с. р. У віданню комісаріату народньої освіти залишаться поки-що деякі багат факультетні високі школи, як напр., Харківський, Київський та Одеський Інститути Народнього Господарства, бо немає поки що приміщень, де б поодинокі Інститути, утворені з факультетів могли поміститися.

Тому що комісаріати, яким високі українські школи передаються, на Україні не існують, школи ці таким чином поступають у безпосереднє відання Москви («Пр. Пр.» ч. 132 з 11. УІ).

— Україні не буде повернуто всі награбовані москалями цінності. Відома комісія «по обміну» культурними цінностями між УССР та РСФСР відбула своє друге засідання. Із зброї України буде повернуто тільки «зразкові збірки» зброї різних часів. Україні передадуть тільки частину пам'яток матеріальної культури, починаючи з часів литовсько-польської доби. Між іншим, буде Україні повернено збірку річей ограбованої Меншиковим церкви в Батурині при його зруйнуванню москалями («Ком.» ч. 157 з 9. УІ).

— Військова організація високих шкіл. У всіх високих школах сов. України провадяться із студентами військові навчання з метою приправити їх на командирів чот у військовий час. Це військове навчання студентів має такі великі розміри, що у військовий час старшин у червоній армії, які пройшли вишкіл у цивільних школах, буде значно більше, ніж тих, що скінчили спеціальні військові школи («Ком.» ч. 154 з 6. УІ).

— Підвищення диференційованого пая в кооперації. Ті особи, які мусіли платити пай в 50 карб., надалі будуть платити 60 карб., пай в 40 карб. підвищується до 47 карб., замість 30 карб. буде платитися 34 карб. 50 коп., замість 20 карб. — 23 карб. і замість 15-17 карб. Члени родин мають платити $\frac{1}{4}$ пая основного члена родини. Наймити платять за пай 5 карб., члени комун також 5 карб., і члени артільей — 10 карб. («Ком.» ч. 155 з 7. УІ).

— Плана весняної сівби не виконано. Планові завдання по сівбі вповні виконано тільки у 18 округах України і то тільки на 1 червня («Ком.» ч. 151 з 3. УІ).

— В деяких округах недосіяно дуже багато. Напр., в Миколаївській окрузі технічних культур засіяно: махорки — 53 відс., бакуну — 18, конопель — 31 відс., буряку — 58 відс., картоплі — 76 відс., цукрових буряків — 83 відс. По соняшнику ж та по кукурудзі Миколаївщина плану не виконала цілком («Ком.» ч. 153 з 5. УІ).

— На Луганщині кукурудзи на 1 червня було засіяно тільки 30 відс. плану («Ком.» ч. 154 з 6. УІ).

— Мило по карточках. Починаючи з червня місяця в Харківі почала видавати по 1 куску туалетного мила на кооперативну книжку і на цілу родину («Ком.» ч. 152 з 4. УІ).

— Брак води в Донецькому басейні. Совнарком України визнав, що справа водопостачання Донецького басейну знаходиться в такому загрозливому стані, який межує з повним зривом промислового плану із-за браку води («Ком.» ч. 151 з 3. УІ).

— Ростріли. Виїзна сесія Ніженського окресуду засудила до розстрілу п'ятьох селян села Лосинівки за приналежність під час горожанської війни до антисовітської організації. Крім того, чотирьох чоловік засуджено до ув'язнення на ріжні строки («Ком.» ч. 150 з 2. УІ).

— Селянський терор. У с. Колійниця Герляківського району підпалено колгоспівську стайню, в якій згоріло 22 коней («Ком.» ч. 158 з 10. УІ).

— Велике нещастя в школі. В 14 трудовій школі в Харківі під час кіносеансу в кімнаті на 3 поверсі, в якій було 400 дітей віком від 6 до 11 років, спалахнула фільмова стрічка. «Чорний» хід у школі було замкнено, сходи було пагано освітлено і до того головний вхід було також замкнено служницею, яка, замкнувши двері, прийшла дивитися кіно. В результаті діти під час паніки збилися на сходах, поручі яких не витримали і змамалися, наслідком чого вбилося 28 дітей, падаючи до додолу і поранилося 11 («Ком.» ч. 158 з 10. УІ).

3 життя укр. еміграції у Франції.

— Пожертви на бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі. В червні місяці одержано пожертви: 1) від України. Гуртка в Аннесі по листу ч. 367 — 30 фр. (збірка п. Боллоби), 2) від панства Олесі та Миколи Рибачука з Сувалок — 57. 15 фр., 3) від Б.-отця Д. Д. Лещинина з Дофін, Канада — 1 доллар, 4) від Укр. Громади в Еш, Люксембург по листу ч. 365 — 100 белг. фр., 5) від Укр. Громади в Ліоні по листу ч. 250-120 фр., 6) від філії Т-ва б. вояків армії УНР в Ліоні по листу ч. 251 — 126. 60 фр., 7) від Управи Т-ва б. вояків армії УНР у Франції — 50 фр., 8) від різних осіб за марки з портретом С. Пет-

тлюри — 33.50 фр., 9) від Спільни Українських Студентів в Німеччині (Берлін) — 314.20 фр. замість панахиди в 4-у річницю смерті бл. п. С. Петлюри, 10) від представника в Букарешті п. Дм. Геродота — 715 фр., 11) від Української колонії в Crespin, Blanc, Misseron, Nord, по листу ч. 357 — 45 фр. (збірка п. І. Варнак-Вонархи), 12) від Укр. Громади в Шато-де-ля-Форе по листу ч. 360 — 67 фр., 13) від Комітету Укр. Організацій в Парижі (Укр. Громада у Франції, Організація Укр. Націоналістів та Укр. Греко-Католицьке Брацтво) — 70 фр.-решта від зібраних під час Академії пам'яті С. Петлюри 24. У. на вінок на могилу С. Петлюри, 14) від п. М. Гмирі — 5 фр., 15) від пані Юлії з Нью Джерсей (USA) — 3 долари, при відвідинах Бібліо-

теки, 16) від панни Ольги Кірчан з Н'ю-Джерсей (USA) — 1 доллар, при відвідуваннях Б-ки, 17) від Українців в Pont de Cherny-Isere — 27 фр. (збірка п. З. Різнікова), 18) від п. представника Б-ки в Чернівцях полк. Д. Антончука зібраних під час Академії 25. У. по підд. листах чч. 275-6-7 — 520.85 фр. 19) від п. Каленика Лисюка з Н'ю Йорку — 500 фр., 20) від пані Л. Ілляшенко з Алжиру — 100 фр., 21) від Україн. Драматичного Гуртка в Ліоні по листу ч. 249 — 45 фр., 22) від Спілки Укр. Воєнних Інвалідів армії УНР в Каліші — 50 фр., 23) від Союзу Українців-Наддніпрянців в Детройті, Спол. Держави, через проф. Вол. Тимошенка по листу ч. 172 — 506.25 фр., 24) від Укр. Громади в Л'єжі, Бельгія, по листу ч. 366 — 130 бельг. фр., 25) від п. В. Королева з Мельника, ЧСР — 16 кор. чеш., 26) від Укр. Громади в Оден-ле-Тіши по листу ч. 356 — 170 фр., 27) від Народного Дому ім. С. Петлюри у Вонда, Саск. Канада — 13 доларів, 28) від рідних осіб по листу в самій Бібліотеці ч. 376 — 134.10 фр. Всього поступило в касу до 28 червня 6072.50 фр.

Всім жертводавцям Рада Б-ки висловлює свою щирю глибоку подяку.

— 3 життя Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. За місяць червень 1930 р. Бібліотека дістала, як дар, рідних друків від 23 осіб та 6 організацій. Ці дари надійшли від: 1) п. М. Галагана (Прага) — 2 кн., 2) відс. п. Костя Штундера (Польща) — 2 кн., 3) п. Ф. Дзюби (Париж) — 3 кн., 4) п. Бориса Лазаревського (Париж) — 2 кн., з них одна: Археологічний Збірник, від ВУАН, дуже рідка, бо все видання, що вийшло на Україні р. 1927, знищено потім комуніст. владою, 5) Клубу «Прометей» (Варшава) — 2 кн., 6) від п. А. Рішка (Париж) — 7 чч. журналів та архив Укр. Нац. Коз. Т-ва (Унакото), 7) п. Л. Буткевича (Париж) — 18 кн., 8) п. І. Варнак-Вонархи (Креспен) — 7 кн., 3 чч. жур-

налів та 10 малих друків, 9) від Книгарні «Тризуба» — 20 кн. та 1 лист, 10) від Укр. Громад. Вид. Фонду (Прага) — 44 кн. та 3 чч. журналів, 11) п. інж. В. Проходи (Подєбради) — 1 кн., 12) проф. Б. Мартоса (Подєбради) 1 ч. журн., 13) п. С. Хоменка (Тарнополь) — 12 чч. газ. Schwila за р. 1927 — процес Шварцбарда, 14) п. інж. О. Костюченка (Польща) — 1 кн., 15) пані З. Кушинської (Прага) — 1 кн. і 1 ч. журналу, 16) п. М. Мілоцького (Париж) — Хрест Залізних 3-ої дивізії, 17) п. Т. Савули (Відень) — 1 кн., 18) від В-ва «Сіач» (Прага) — 25 книг своїх видань, 19) від п. В. Королева-Старого (Мельник, ЧСР) — 14 книг, 6 чч. журн. та три стрічки від вінків на могилу пок. Каленського, 20) від п. П. Книш-Слободжанського (Париж) — 8 книг, 7 чч. журн., 1 рукопис, 2 грамоти Унакото, мапа укр. земель, три фотографії та малюнки: прапора Мароканського Коща Унакото, побратимського знаку Унакото та бунчуків, перначів і уніформ Унакото. 21) від п. інж. М. Шумицького (Париж) — 1 кн., 22) від пані М. Кучерявенової (Париж) — 1 кн., 23) від п. Коваля (Прага) — 24 чч. журналів і газет, 24) від Укр. Громади в Білгороді (Югославія) — 2 листівки від Громади, з яких одна подає статті Переяславського Трактату з Московщиною в сербській мові, 25) від NN (знайдено в скринці для листів) 3 нм. книжки-26) від п. І. Токарецького-Карашевича (Париж) — 8 книг, 18 чч. рідних газ. і журн., 27) мал. і фотографій з портретів гетьманів та інших діячів україн. і чужинецьких, 27) від пані Г. С. Келлер-Чикаленко (Женева) — 20 фотографій укр. діячів, 28) від по. Д. Д. Лецишина з Дофін, Канада, одержано коперту з першого листа, висланого 20 березня 1930 р. з поштової контори ім. С. Петлюри, отвореної в Канаді, в штаті Манітоба. На коперті є й посвідчення, коли цей лист був доручений п.-о. Лецишинові. Ініціативу до від-

криття цієї контори подав п.-о. Лецишин, а всю справу перевів п. Федір Мужилівський, котрий і став її першим начальником.

Разом п.-о. Лецишин надіслав і мапу, де означив місце положення контори.

Крім цих пожертв Б-ка дістала ряд більших пожертв. Міжорганізаційний Комітет вшанування пам'яті С. Петлюри в Празі подарував 500 прим. виданого Комітетом «Збірника пам'яті С. Петлюри». Українська Громада в Вел. Герцогстві Люксембурзькому передала свою громадську бібліотеку у власність Б-ки ім. С. Петлюри в пам'ять помершого свого члена сотника Йосипа Твардовського. Українська Громада в Оден-ле-Тішу (Франція) на Загальних Зборах 23 лютого 1930 ухвалила: «книжки, журнали, ноти, мапи, портрети, гравюри, прапори по ліквідації Громади переходять у власність Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі, як рівнож і все, підходяче під одну з зазначених категорій, що буде придбано в майбутньому». В постанові зазначено, що «де вирішення не може бути відкинута або змінено ніякими постановами майбутніх Загальних Зборів». Ця Бібліотека Громади лишається в Оден-ле-Тішу до дня ліквідації Громади й іменується філією Б-ки ім. С. Петлюри в Парижі.

Таким чином на провінції вже існує дві філії: в Шалеті й Оден-ле-Тішу.

Всім жертводавцям Рада Бібліотеки приносить вислови воєї щирої подяки.

В червні місяці Бібліотеку відвідало 98 осіб.

— 24 червня Рада Бібліотеки мала приємність вітати в помешканні Б-ки М-ме Ch. Bonin, що зробила таку цінну й велику жертву для Б-ки. Разом з нею завітали п.п. Castagné і Bonin. На спомин цієї візити Рада Б-ка вручила М-ме Bonin альбом укр. вишивок з адресою й орнаментом мистецьки виконаним малярем-артистом п. Омельченком.

— Збори, присвячені пам'яті проф. П. Хо-

лодного. В неділю 29 червня в помешканні Української Об'єднаної Громади відбулися збори, присвячені пам'яті проф. Петра Холодного. Короткою промовою одкривши збори, Голова Громади п. М. Ковальський запросив присутніх вшанувати пам'ять покійного хвилиною мовчанки і вставанням. Слово взяв потім проф. О. Шульгин, який в своїй промові подав особисті спогади про політичну і громадську діяльність небіжчика та його характеристики. Після того слово було дано п. Шумицькому, який оповів присутнім свої спогади про Київський період життя проф. П. Холодного. Нарешті на останку п. М. Ковальський спинився над характеристикою покійного під час його перебування в Тарнові на еміграції, та побіжно торкнувся зокрема його малярської діяльності. З трьох промов перед присутніми виросла велична, така багата, різностороння й оригінальна постаць небіжчика, одного з найвидатніших людей новітньої української епохи.

— В Союзі Укр. Емігр. Організації у Франції. 16 червня відбулося перше засідання нової Ген. Ради Союзу, вибраної на останньому 7-му з'їзді Союзу у Парижі 7-8 червня. По розподіленню функцій поміж своїми членами, Генеральна Рада розглянула такі справи: 1) лекційну і роз'їзди. Вирішено в ближньому часі вислати представників до Гавру, Альзасу і Громад в околицях Парижу. Одночасно вжити справу з приїздом лекторів з-за кордону, а також можливість використати для лекцій в Громадах представників кавказької колонії у Парижі. 2) справу розмежування сфер діяльності Громад і філій т-ва вояків. Запроксовано виробити практичні вказівки по згоді Ген. Ради з Радою Т-ва вояків; 3) справу пропаганди і вербування членів Союзу. Вирішено виробити спеціальний проєкт; 4) справу заснування фонду допомоги хворим. Доручено виробити проєкт регуляміну і фінансування його.

5) церковну справу. Затверджено текст зверення до Уряду УНР відповідно постанові в цій справі з'їзду союзу.

Крім повищих справ заслухано доклад скарбника, затверджено біжучі прибутки і видатки, а також розглянено ріжні прохання членів Союзу. Що торкається обміркування справи видавання союзного органу, то вона за браком докладу на цьому засіданні ще не була розглянена. Так само справа здійснення постанови з'їзду про заснування двох стипендій для бідних студентів членів Союзу має бути розглянена лише по виробленню спеціального регуляміну і проєкту фінансування.

— 30 червня відбулося чергове засідання Ген. Ради, на якому було заслухано 1. звіт члена Генер. Ради п. Косенка про свято Франка в Гаврі 29 УІ, а також доклад про становище цієї організації. В зв'язку з цим докладом Генер. Рада постановила сформувати рухому бібліотечку ч. 2 з тим, що ця бібліотека в першу чергу має бути передана для користування Громаді у Гаврі; 2) обговорено становище укр. колонії в Ліоні спільно з ген. О. Удовиченко і в результаті обміну думок винесено резолюцію, текст якої постановлено надіслати обом існуючим в Ліоні укр. організаціям; 3) обговорено доклад комісії по видаванню органу Союзу. Рішення Генер. Ради в цій справі відкладено до чергового засідання; 4) в справі лекційної постановлено зробити відповідну асигновку Паризькій Громаді на улаштування лекції сен. Марголіна. Що до лекцій на периферії вирішено прийняти пропозицію інж. Бремів'а, з тим, що лекції мають бути відчитані у всіх громадах Союзу.

— Ліон. 11-го червня в Ліоні відбулася вистава «Жидівка Вихрестка». Цією виставою «закрили сезон» і наші ліонські українці. Вперше в Ліоні виступили добре відомі ще по таборовим виставам та по Кнютанжу пані Таран та Іванова Мальвіна. Треба підкреслити, що у Ліоні пере-

буває дуже мало сімейних українців, через що Ліонський Драматичний Гурток завжди болочче відчував відсутність жіночих сил. За останній час Ліон поповнився українцями за рахунок Кнютанжу, завдяки чому ми мали приємність побачити у себе на сцені гарно виконану досить тяжку для постановки «Жидівку Вихрестку».

Роллю Сарі виконала пані Таран. Присутні разом з артисткою переживали тяжку душевну драму жидівки Сарі. Виконання ролі справило величезне враження на присутніх. Пані Іванова чудесно виконала роллю старої класичної селянки-баби. Видно, що не вперше виконує відповідальні ролі. Приїзд пані Іванової до Ліону — цінне придбання Драматичного Т-ва. Роллю Приськи добре провела пані Логошина. Роллю Оришки виконала пані Ковальчук. Лейбу граврежисергуртка пан Логошиний. Цю тяжку роллю провів він надзвичайно гарно. Особливо сильне враження справила остання сцена — прокляття Сарі і божевілля його. П. Григораш дав велику приємність в ролі п'янички-селянина Треба сказати, що п. Григораш на ролях коміка здобув собі велике ім'я і признання публіки.

Ця остання вистава показала, що Ліон посідає не аби-які містецькі сили, і коли тільки ніщо не перешкодить праці Гуртка, то безперечно праця його матиме великий успіх, якого ми бажаємо йому од всього серця.

Вистава закінчилася національним танком в дивертисменті під орудою п. Ларіончука, після чого був бал до ранку.

— Гавр. У неділю 29 червня Гаврська Громада улаштувала свято річниць смерті І. Франка. Доклад про життя, творчість і значіння Ів. Франка прочитав член Ген. Ради Союзу п. Косенко. Після свята відбулося ділове засідання Ради Громади на якому було знов підкреслено, як на 7-му з'їзді, необхідність як найшвидшого зорганізування рухомої бібліотеки Союзу ч. 2 улаштування виставки книжок, часописів у

Гаврі і необхідність перетягнення до Гавру для праці в Громаді яко могла більшої кількості культурних робітників. З обміну думок вияснено також повну можливість улаштування бажаючих прийти до Гавра на працю фахову, а також і не кваліфіковану в порту, на заводах і в різних підприємствах. Кільки разів Громаду запрошено дати хоріві концерти в церквах Гавру, але з-за браку диригента Громада немає змоги організувати собі хор і тим більше за його допомогою популяризувати українську справу в Гаврі.

— Омекур. 21 червня в Омекурі заходами секції націоналістів відбулися збори української колонії, що винесли резолюцію про уповноваження інж. Д. Андрієвського на репрезентування Омекурської колонії в Дорадчій Раді Ліги Націй. Даремно де-хто з присутніх вказував на те, що цією справою займається Головна Українська Еміграційна Рада і ті представники, що там давно вже є і від української еміграції у Франції, і від інших країн, збори, на яких було присутніми більше половини не-емігрантів, а заробітчан, під впливами «націоналістів» все ж таки вирішили, що Омекур уповноважує п. Андрієвського до Ліги Націй. Омекур, який існує тільки як колонія, а не як Громада чи яка будь організація, і Ліга Націй. Це справді анекдот, але прикрий, хоч дуже частий в нашому житті.

Між іншим при підготовці цієї «акції» по розкладенню української еміграції, де-хто не посоромився вдатися і до дуже націоналістичних способів; було розпущено чутку, що мовляв за те, щоб п. Андрієвського провести в Дорадчу Раді стоять і проф. О. Шульгин і інваліди. Тим, хто цьому в Омекурі не повірив довелося навіть спішно запитувати Париж про те, чи це правдиво, і одержати телеграфічне спростовання Головної Еміграційної Ради, яке і було прочитане на зборах.

Підчас зборів «націоналісти» між

іншим, як аргумент за те, що треба дати уповноваження п. Андрієвському, наводили й те, що таке уповноваження вже дане Громадою у Франції (невідомо було тільки — що це за громада у Франції чи Ля-Тур Мобурська чи Шаповала). З того, як справа ставилася «націоналістами» в Омекурі ясно, що їхній провід за всяку ціну хоче провести свого представника, хоч би способи цього проведення були й шахрайські, і робити в Дорадчій Раді шкоду загально-еміграційній українській роботі, яка ведеться вже від довшого часу.

З промов, які говорилися на Омекурських зборах можна було собі цілком здати справу, що ті, які влаштовували збори і настоювали на наданню мандату, абсолютно не уявляли собі ні того, як попадають представники до Дорадчої Ради, ні того, як зареагує Дорадча Рада, як така, по нову претензію на представництво з боку якихось нових українських нікому невідомих формацій. В своїй душевній простоті і ініціатори, і ті, що голосували, про це все забули. Може це й краще, бо це вказує на явну несерйозність акції. Шкода тільки, що тереном для цієї «акції» націоналісти вибрали Омекур, знов Омекур, той Омекур, що здавалося вже на багатьох своїх помилках і авантюрах міг де-чому навчитися.

— Хворим воякам армії УНР у Франції. Крім одержаних раніше 261 фр. надійшли пожертви від п. Джуса — 10 фр., та по підп. листові від україн. колонії в Crespin, Blanc, Misseron, Nord, (збірка п. І. Варнак-Вонархи) — 105 фр.: п. К. Генцита — 5, І. Вонарха — 10, С. Кремін — 20, В. Банк — 25, П. Гульдинський — 15, Ф. Котвицький — 15 та П. Мамонтів — 15. Всього зібрано 376 фр. З цих грошей вислано хворим: п. О. Семкові (Париж) — 100 фр., Кушнірові (Ліон) — 100 фр. та видано на похорон П. Фолушняка — 143 фр. Лишається 33 фр.

В Польщі

— Українська Дитяча Школа в Варшаві. 15 травня б. р. закінчено шкільний рік і розпочалися літні ферії в Українській Дитячій Школі у Варшаві, що її засновано 10 листопаду мин. року. Вона ділилася на дитячий садок, нормальну школу і недільні лекції українознавства. В дитячому садку, до якого вчалося 7 дітей (вік від 4 до 6 літ), навчання відбувалося по програмі нормальних дитячих садків і провадилося під проводом п. А. Нестеренкової до Різдяних свят і п. Назаркевичевої — після них.

В нормальній школі, до якої вчалося 4 дітей у віці від 7 до 10 літ, навчання відбувалося згідно програму мійських нормальних шкіл, а самі лекції викладали: проф. Біднов (релігія), О. Теліга і Л. Лукасевич (рідна мова), К. Чайківська (польська мова), інж. О. Ільницький (аритметика), п. Пушкарева (німецька мова), М. Мандзенко (французька мова), С. Лукасевичева (краснопис), О. Теліга (танці) і п. Назаркевичева (руханка).

На недільних курсах українознавства, які відвідувало 10 дітей у віці від 8 до 12 літ, викладали: проф. В. Біднов (релігія і історія України), Л. Лукасевич (укр. мова і література), інж. О. Ільницький (загальна географія) та д-р Чикаленко (географія України). Навчання перекладалося по програмі доповнюючих курсів українознавства. При школі з ініціативи укр. пластунок було організовано пластовий гурток, який працював під проводом п. Поповичівної.

Школа існувала під протекторатом УЦК у Польщі, який вже виступив перед відповідними владами з справою легалізації.

Справами школи керувала Педагогічна Рада за посередництвом президії, в склад якої в минулому 1929-30 шкільному році входили: інж. О. Ільницький, голова, інж. П. Нестеренко — секретар і Л. Лукасевич — секретар. На протязі минулого

шкільного року в Школі відбулося 342 викладових годин при 98 викладових днях. Матеріальні засоби, потрібні для свого існування, Школа черпала з оплати за навчання, яка в дитячому садку виносила — 10, в нормальній школі — 25 і на недільних курсах українознавства — 10 зл. на місяць, з прибутків від улаштування розваг, з пожертв по підписних листах то-що. Загальний актив школи виглядає так: платня за навчання і шкільні прилади — 293 зл. 58 гр., пожертви окремих осіб — 707 зл. 05 гр., Українського Клубу у Варшаві — 33 зл., Союзу Українок-емігранток у Польщі — 61 зл. 80 гр. прибуток від лотереї на ялинці та вечірці для дітей — 231 зл. 47 гр. прибуток від буфету на них — 243 зл. 65 гр. та від продажу книжок — 101 зл. 05 гр. Це разом дало — 1.671 зл. 60 гр. і забезпечило Школі існування в минулому шкільному році. Підкреслити треба офірну працю цілого педагогічного складу Школи. Крім навчання Школа в міру можливості робила і періодичні заботи для дітей цілої української колонії у Варшаві. Багато праці покладено в підстави будови нової потрібної для Варшавської колонії установи. Але праці не шкода. Вона дала наслідки, вона розвивається і йде вперед.

I. Л.

В Болгарії

— 25 травня в Софії. 25 травня в день 4-ої річниці смерті б. Головного Отамана С. Петлюри в церкві св. св. Кирила і Методія в Софії заходами «Української Громади в Болгарії» було відслужено панахиду за спокій душі Великого Патріота і Мученика. Присутніми були члени Громади із своїм прапором і запрошені гості — члени «Укр. Об'єднання» та інші українські емігранти м. Софії, а також і болгарари.

— Студентська екскурсія з Праги. 30 травня із Праги (ЧСР) прибула до Софії екскурсія студентів Празької політехніки.

В числі студентів знайшовся і наш українець п. Микола Маліів голова «Громади Українських і Білоруських студентів лісової інженерії в Празі». Заявивши до президії нашої Громади 1 червня, п. Маліів передав нам привітання від його організації. В той же день Рада Громади в повному складі вкупі з п. Маліівим вдалася на Могилу Михайла Драгоманова, на яку останній поклав вितिю квітів. На засіданні своїм Рада Української Громади в Болгарії постановила рахувати почесним членом нашої Громади вищезгадану організацію в чім і видано було її голові членську картку. Незалежний.

В Італії

— Вечір української поезії та музики в Турині. 30 травня в Турині влаштовано було заходами пані Млади Липовецької «Вечір української поезії та музики». Успіх був грандіозний. Всі залі були повні народу. Вступне слово, в якому пані Млада Липовецька дала короткий нарис укр. історії було заслухано з великою увагою, і оплескам не було кінця. Декламація віршів Т. Шевченка в італійській перекладі, зробленім панією Липовецькою за допомогою відомого італійського поета Чезаре Меано, зробила колосальне враження, а «Заповіт» викликав навіть сльози. Цей переклад ще не надрукований, але його бачило багато італійських письменників і находило дуже владим. Декламував дуже добре інж. Джакомо Негри.

Українські пісні в супроводі арфи (арфистка відома туринської публіці панна Ельза Піера Ольмо) мали також великий успіх. Де-які з пісень, перекладено п. Липовецькою на італійську мову, викликали оплески і публіка примушувала їх повторювати.

Місцева преса дуже тепло й прихильно одізналася на цей вечір, присвятивши йому багато заміток. «La Stampa» знайшла ук-

раїнські пісні дуже гарними і висловила побажання, щоби пані Липовецька продовжувала працю по розповсюдженню української музики й поезії серед італійського суспільства. Так само гаряче вітала і «Gazetta».

В Чехії

— В українському Історично-Філологічному Товаристві відбулися у вівторок дня 17 червня 1930 р. о 15 г. в помешканні Mala poslucharna (Praha V, Brehova ul. 5) доклади дійсних членів: 1. Сімовича, В. І. — «Михайло Лучкай з нагоди 100-ліття виходу в світ його граматик». 2. Артимовича, А. В. — «Модерні погляди на теорію грецької метрики».

В Америці

— Обходни 4-ої річниці смерті бл. пам'яті Головного Отамана С. Петлюри в Вонда, Саск., Канада. 25 травня Українці м. Вонда за проводом Заряду Народного Дому ім. С. Петлюри вшанували пам'ять С. Петлюри урочистою панахидою в місцевій Православній церкві. Тогож дня у вечері в салі Народного Дому відбулася Академія зі слідуною програмою: 1. Вступне слово — п. Ів. Данильчука. 2. «О, Україно» — відспівав хор Народного Дому. 3. Декламація: «На смерть Петлюри» — вик. панна М. Щербань. 4. «Ой, вправ стрілець» — Хор Народн. Дому. 5. Реферат: «С. Петлюра і його заслуги» — відчитав п. Ю. Стечишин, Голова Укр. Інституту ім. Петра Могили. 6. «Гей на горі». — Хор Народн. Дому. 7. Декламація: «В сумні роковини» — п. В. Васильців. 8. «Отамане» — виконав муж. хор Нар. Дому. 9. Декламація «Каменяри» — п. Іван Данильчук. 10. «Не пора, не пора» — відспівав хор Нар. Дому.

Присутніх на Академії було поверх 200 осіб, хоч погода була досить несприятлива, а до тогож

і наші люде не є всі скупчені у Вонда.

На фонд пам'ятника С. Петлюрі Народний дім вислав 13 доларів.

— В Детройті. На початку травня в Дейтройті в Америці більшовики організували були віче для винесення протесту проти надто м'якого присуду харківського суду над акад. Єфремовим і товаришами. Однак місцеві українські організації проти цього повстали і, з'явившись на більшовицьке віче у великій кількості, його розігнали. Більшовики покликали були американську, звісно буржуазну, поліцію, але й це не помогло. Комуністам нічого не залишалось іншого, як позивати українців в суді. У відповідь на безсилу демонстрацію більшовиків українці скликали своє віче протесту проти харківського суду. До цього протесту приєдналося, з гаслом «Єдиний фронт проти більшовиків», до 30 місцевих укр. організацій. Тимчасом суд виправдав тих українців, що розправилися з більшовиками їхніми ж способами.

На Далекому Сході.

— «Сто тисяч» в Харбині. 9 червня місцева секція українського драматичного гуртка УМСА «Просвіта» виставила п'єсу Тобілевича «Сто тисяч». Добре провели ролі п. М. Ласкавий, Н. Григор, Шабельний, пані М. Сличенко і Л. Григор. Треба особливо одмітити п. Т. Нестеренка, який показав великі здібності. Паславський був на місці в своїй ролі. (Іун-Бао» ч. 1070 з 11. VI).

З газет

— «Путь Труда» (ч. I 16. У с. р.), що виходить в Парижі російською мовою, в статті «В чем здесь дело» гаряче нападає на шерлокхольмську діяльність бувшого московського революціонера Бурцева, що від дов-

шого часу вже зробився детективних справ майстром. Між іншим в згаданій статті згадується і про ролю Бурцева в процесі Шварцбарда. Судячи по статті, вона, ця роля, була не дуже гарна і зводилася до того, щоб за всяку ціну насолити українцям. Можливо, що це все більше розкриється після того, як Бурцев підійме рукавицю кинуту йому журналом «Путь Труда». Не зробити цього він не може, бо надто вже важні кинуті йому обвинувачення.

— «Oglu Jurt» турецька газета за 28. У. с. р. умістила статтю про процес Спілки Визволення України.

Лист до Редакції.

Високоповажаний Пане Редакторе,

21 червня ц. р. Загальні Збори Укр. колонії в Омекурі винесли постанову видати од колонії мандат п. Андрієвському (Дмигаторові) на третього представника в Комісії при Лізі Націй. Я, персонально не погоджуюся з означеною постановою, про що доводив зборам, бо співпраця п. Андрієвського мусить бути обумовлена згодою представників наших, що вже мають: п. Шульгина та представника од інвалідів. Лишень тоді ця праця може бути продуктивною. п. Андрієвський, що належить до «націоналістів», яких програм дуже відрізняється від поглядів п. Шульгина, безумовно буде перебувати в стадії хронічної опозиції до починань останнього, а це буде шкодити справі і компромітувати представництво в цілому. З огляду на те, що я перебуваю в Омекурі, а постанову під впливом місцевої організації «націоналістів» винесена від цілої колонії цим листом мушу од постанови відцуратися.

З правдивою повагою
А. Тарнавський (—)

Омекур
21 червня 1930 р.

Зміст.

— Париж, неділя, 6-го липня 1930 року — ст. 1. — Д. Під Чорним Островом (пам'яті генштабу ген-хор. Є. Мешковського) — ст. 3. — Р. С. Про організацію в Іська — ст. 6. — В. С. З життя й політики — ст. 9. — O b s e r v a t o r . З міжнародного життя — ст. 12. В. Протест Ісламу — ст. 15. — З партійного життя — ст. 16. — Кінець обмовної справи — ст. 19. — З преси — ст. 21. — Х р о н і к а . З Великої України — ст. 22. З життя укр. еміграції у Франції — ст. 23. — В Польщі — ст. 28. — В Болгарії — ст. 28. — В Італії — ст. 29. — В Чехії — ст. 29. — В Америці — ст. 29. — На Далекому Сході — ст. 30. — З газет — ст. 30. —

З'їзд представників організацій інженерів та техніків українців на еміграції

В кінці жовтня або на початку листопада місяця біжучого року відбується в Празі з'їзд представників організацій інженерів та техніків українців на еміграції.

До участі в з'їзді вже зголосили наступні організації:

1. Спілка Українських Інженерів у Франції.
2. Спілка Інженерів та Техніків Українців у Польщі.
3. Українська Господарська Академія в ЧСР.
4. Спілка Українських Лісівників в ЧСР.
5. Спілка Сільсько-Господарських Техніків в ЧСР.
6. Спілка Українських Економістів в ЧСР.
7. Спілка Гідротехніків та Меліораторів при У. Г. А.
8. Секція Інженерів у Празі.
9. Спілка Українських Інженерів на Словащині.
10. Гурток Інженерів у Брні.

Завданням з'їзду є утворити професійний аполітичний Союз інженерів та техніків українців на еміграції, який би об'єднував всі фахові українські організації.

Перший день з'їзду відбудеться в Празі, а останніх два дні з'їзду — в Подєбрадах. Про день відкриття буде оголошено окремо. Організації українських інженерів та техніків, що цікавляться справами з'їзду чи бажали б взяти в ньому участь, за відповідними інформаціями мають звертатись до Голови Організаційної Комісії проф. Шереметинського по адресі: Чехія, Подєбради-Лазне, готель «Централь».

Професор Ір. Шереметинський
Голова Організаційної Комісії.

Тузів.
Секретарь.

Збірник пам'яті Симона Петлюри

виданий Міжорганізаційним Комітетом вшанування пам'яті С. Петлюри в Празі можна набувати в Бібліотечі ім. С. Петлюри в Парижі.

Ціна 1 долар — 25 фр. з пересилкою.

Гроші слати на ім'я бібліотекаря:

Mr I. Rudicev. 11, Square de Port Royal Paris XIII. France.

З'їзд Українських Інвалідів в Польщі.

На підставі § 48 Статуту скликається УІІ-й черговий делегатський З'їзд членів Спілки на 10 годину рано дня 14 липня 1930 року в Українській Станції при м. Каліші.

Делегати на З'їзд вибираються з числа членів Спілки в пропорції: один делегатів від трьох виборців.

П р и м і т к а : На підставі § 37 Статуту член Спілки, який має на день 1. VII. 1930 р. трьохмісячну залежність членського внеску, не може бути обраним на делегата, як рівнож не може брати участі у виборі делегатів.

Делегатські мандати (уповноваження) підписують вибравші делегата інваліди і підписи останніх засвідчуються на мандаті Правлінням Спілки або-ж іншими Організаціями чи представниками польської влади, з приложением круглої печатки.

Програм З'їзду.

1. — Відкриття З'їзду
2. — Обрання Мандатної Комісії і перевірка мандатів
3. — Обрання Президії З'їзду
4. — Зачитання протоколу УІ-го делегатського З'їзду з дня 12. I. 1928 року.
5. — Звіт про діяльність Правління Спілки за час від УІ-го З'їзду.
6. — Звіт Скарбника Правління Спілки
7. — Доповідь Ревізійної Комісії
8. — Затвердження кошторису на наступний рік
9. — Вибори репрезентативно-виконавчих Органів Спілки
10. — Вільні внесення.

Каліш, дня 27. VI. 1930 року.

Правління Української Спілки
Воєнних Інвалідів

Ген.-хор. Загородський (голова) Скрипка (секретарь)

Єдина адреса Редакції й Адміністрації

« Т Р И З У Б А »

42, Rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Для поштових переказів у Франції застається по старому: «Le Trident».
Chèque postal 898. 50. Paris

Редагує — Комітет.

Адміністратор : Іл. Косенко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

ТРИЗУБА REVUE HEVDOMADAIRE
UKRAINIENNE **TRIDENT**

Число 28 (236) рік вид. VI. 13 липня 1930 р. Ціна 2 ₰. (Prix 2 fr.)

В десятиліття лицарської смерти генерального штабу
генерал-хорунжого

Євгена Мешковського,

що вмер 9-го липня 1920 року в Тарнополі од ран отриманих
в бою під Чорним Островом,

Одправлено буде в неділю 27 липня с. р. панахиду по с. у ж-
бі Божій в грецькій Православній Церкві (5, rue Georges Bizet).

В суботу 26 липня о 9 год. вечера Т-во Вояків Армії
УНР у Франції улаштовує в салі (49, av. d'Orléans) жалібне
зібрання присвячене пам'яті покійного лицаря.

Париж, неділя, 13 липня 1930 р.

В минулому числі «Тризуба», в огляді «З життя й політики», одмічено було заяву представника російської демократії п. Маслова про те, що «на другий день після упадку большевиків неминуча війна між полуднем і північчю і що один російський генерал вже план цієї військової кампанії розробляє». Це заява видного росіянина лівого толку.

Можемо навести подібну заяву вже з іншого сектора російської політичної думки, а власне з правого сектора, Петра Рисса, що в статті «Росія і Польща» пише майже те саме.

Правда, хоч ця його стаття торкається стосунків російсько-польських і чіпляє українську проблему, так мовити, з боку, але вона не позбавлена інтереса. Не будемо торкатися зараз тих тез, що їх автор висовує, а одмітимо лиш його слова що-до України. До цієї статті ми ще вернемося пізніше.

Автор заявляє, що у випадку, коли повстане незалежна Українська держава, то тоді

«позбавлена хліба та руху на Кавказ, Росія примушена буде вступити в боротьбу з Україною. Неминучість війни в цьому випадку є очевидною».

Отже, питання, як виходить, значно простіше виглядає, ніж воно виглядало раніше. Перед тим українське питання для цих панів з «обще-русского» гнізда було то чужоземною інтригою, оплаченою чужинецькою валютою, то «внутреннім рускім» питанням з ефемерною автономією і т. д. Але в силу того, як українська проблема набірає міжнародного значіння і де-далі то чіткіше проступає в тумані майбутнього, як реальна незалежна держава, то треба признати великий поступ, як у Маслова так і у Рисса. Це признання України, як воюючої сторони. Це вже великий прогрес.

Звичайно, в цих заявах нічого конкретного нема. Є тільки одчуття боязкості перед неминучістю факту, що вже для росіян починає бути зрозумілим — це одірвання України від Росії, повстання Української незалежної держави. Є тільки ширість цього страху в словах, що Росія буде «позбавлена хліба та руху на Кавказ». А найголовніше це признання неминучості війни з Україною. В цьому признанню є де-що втішного, що матиме безперечно свої наслідки.

Цього одвертого признання ми чекали давно. Перед ним були лише неясні загрози, як у Яблоновського та Мілюкова, але то були

лише натяки. Сьогодні вони обертаються у фрази із де-яким змістом. Але завтра вони можуть обернутися в чин, так як дванадцять років тому назад подібні фрази були переведені в чин на Україні большевицьким вождем — Муравйовим.

Отже, нотуючи цю чергову заяву, мусимо все ж таки взяти її на увагу і робити той же висновок, який ми зробили з чину Муравйова, а саме

«чолом проти півночі».

На теми дня.

Процес 45-ти.

(уризок з доповіді).

Про нього треба багато думати, його треба виучувати, але говорити про нього тяжко. Юридична сторона процесу? Не знаю, чи єсть вона в ньому, — большевицькі правні розуміння — це щось таке, що його годі зрозуміти не большевицьким людям. Процес просто був публічною інсценіровкою, де московські люди, — хоч і говорили де-які з них українською мовою — хотіли виявити своєю наче б то непереможну силу на Україні, хотіли скомпромітувати українську інтелігенцію, церкву й селянство, а з ними й ту творчу національно-державну й політичну ідею, що виросла з цілого циклу подій української революції, прибравши своє втілення у формі УНР — Української Народньої Республіки. Зробити це большевикам не пощастило...

Не буду й не можу тут давати оцінку поведінки підсудних та міру провокації, що її можна виявити в цій справі. Це все дуже неясні і невинуваті для нас на сьогодні речі. Боюсь навіть користуватися всіма зізнаннями підсудних, бо не знати, з якою метою говорили вони про ті чи інші факти та ідеї. Наприклад, — всі каються, як один, без оговорок. Що це за каяття? З переляку? Ні, бо на процесі — не підсудними — засвідчено, що такі люди, як, скажемо, Єфремов, с т р а х у не знають. Далі підсудні одповідають на все, ставлять, — з їх же стів, — над «і» одну, дві і три крапки, говорять до к р е ю до к і н ц я . Для чого? Суду і большевикам і без того все відомо. Більше того — підсудні визнають за собою більше вини, ніж од них вимагають — і навіть прокуратура припиняє ті визнання. А в тім — на цілому процесі не подано ні одного ч и н н о г о ф а к т у і ціла справа точиться у площині виключно ідеологічній.

Тому в дальшому обмежуюся лише промовами большевицької

прокуратури та так званого громадського обвинувачення. Ті промови дають нам вичерпану характеристику сучасного становища на Україні. Картина така: на нашій батьківщині переходить зараз перманентна революція, а то — фізична, економічна, національна і ідеологічна. Стоять одна проти одної муром дві сторони.

Одна — це експозитура Москви, комуністична партія більшовиків України, що складається з москвинів, жидів та почасти з відданих малоросів, підтримана до певної міри бюрократизованим пролетаріатом, розбещеним і здеморалізованим, національно — майже цілком не українським. На боці цієї сторони стоїть розташоване на Україні військо — регулярне та загони ГПУ — так само майже цілком національно не українське.

Друга сторона — це українська інтелігенція та українське селянство. Інших громадських верств там, не рахуючи робітництва, згублено фізично немає.

45 — це не вони самі це — ідеологічна голівка українського народу, яку треба знищити. Але поза ними є сотні й тисячі інших, які також підлягають знищенню в боротьбі. 45 — нищили на показному процесі. Інших нищать без тієї процедури. Митрополит Василь Липківський та 6 єпископів — зараз у Соловках; на Україні — за два чи три останні місяці виконано 1.600 смертних кар, а скільки їх залишилось невідомих! Сюди ж треба додати важки й потяги з селянами, висланими до Сибіру та деінде.

Большевицька сторона працює судами, вигнанням, тюрмами та розстрілом. Українська — організується в наукових установах, у церкві, школах, в кооперації, в селянстві, у ювілейних організаціях.

Встановився абсолютно єдиний український фронт; соціалістична прокуратура не вміє знайти однієї між повстанцем та членом Академії Наук, між святителем та гайдамакою. І над тим фронтом має єдиний прапор — прапор Української Народньої Республіки. В центрі того фронту — рад.-дем., по старому с.ф., зліва — с.-д. та с.-р., справа — ієтманці і фашісти. І всі вони під тим прапором — індивідуальної власності, політичної демократії, національної, незалежної, Української республіки.

Тим самим незвичайно яскраво встановлений на процесі самими ж більшовиками несподіваний для них та цілком природний для нас факт, а саме: політичні лінії української сторони там на батьківщині ті самі, що й лінії переважної більшості української еміграції. Інак-

ше воно й бути не могло. Бо ж наша українська революція, в однину од московської, має на собі не тільки соціальні, але й державно-національні риси. Ми вийшли за кордон не тому, що ми були проти соціальних вимог нашого народу, як сталося з переважною більшістю російської еміграції, а тому, що ми боронили як раз народні — не тільки соціальні, але й національно-державні змагання і досягнення. Тому то ми не одірвалися од свого народу на еміграції, а — коли це можливо — ще тісніше злилися з ним в єдиній боротьбі і по тих самих політичних лініях...

Процес 45 — чергова фізична перемога совітів, але ідеологічно — це їх велика поразка. Це зрозуміли на процесі самі більшовики, і прокуратура їхня примушена була навіть взятися до несподіваних заходів. У найбільшу вину 45 вона ставила, — сміху гідна річ, — те, начеб то підсудні були проти української самостійности, а змагалися до федерації, — навіть з Москвою! Такий то був суд, — Єфремів проти української суверенности?!

М. Славінський.

Францішка з Лехно-Васютинських Вольська. (Некролог).

Знову сумна звістка наспіла до нас з Києва. Довго чекали ми її підтвердження, поки врешті не впевнилися в її дійсності.

23 квітня померла відома патріотка пані Вольська. Зникла ще одна постать, характерна і незабутня, старшої генерації українських діячів.

Францішка з Лехно-Васютинських Вольська, була всім на Правобережжю відома ще перед революцією, за часів, коли, не зважаючи на переслідування російського уряду і де-яку ворожнечу свого оточення, з стихійним ентузіазмом посвятила себе цілковито пропаганді українського національного відродження.

Народилася вона 29 січня 1868 року у Янушполі, Бердичівського повіту, в домі своїх батьків Домініка і Марії з Пігловських Лехно-Васютинських. Походила вона із старої шляхецької родини, представники якої так вірно заховували місцеві українські традиції, що не вагалися «показачитися» при Хмельницькому і помімо різних денационалізуючих впливів, стояти вірно при національній прапорі до кінця. Впливи західної культури і католицької віри лише поглиблювали її патріотизм і скріплювали у них почуття національної окремішности.

Вже над коліскою майбутньої діячки схилився, як би з пророцтвом, відомий свого часу поет Тимко Падура, який був її хрес-

Францішка з Лехно-Васютівських Вольська
(* 29. I. 1868 — † 23. IV. 1930)

ним батьком. Вибір такого хресного батька для своєї доньки свідчить про ті настрої, що панували в домі її батьків.

Все своє життя провела небіжчиця на Україні, на рідній Київщині, чи у Києві, де мешкала постійно від 1897 року. Тут вона вийшла заміж, тут виховувала своїх дітей, тут працювала і розвивала свою горячкову діяльність. І традиції, і спогади, і ціле життя зв'язували її з батьківщиною, до якої горіла такою безмежною любов'ю, що ця любов переходила в якісь містичні почування. У цій любові знаходила сили на все: і на благодійність, і на участь у громадських організаціях, і на повну постійну самопожертву.

Починаючи з 1905 року не було майже ні одної ділянки українського життя, де б пані Вольська безпосередньо, чи посередньо не приймала живої участі. Бажаючи хоча б притягнути, як найширші кола правобрежньої шляхти до українського національного руху, приймає вона жваву участь в організації і життю т. зв. «краєвої партії», якої органом була польська часопис «Przegląd Krajowy» — врешті сконфіскована і заборонена.

Велика війна дала небіжчиці нове поле до діяльності — це опіка над в'язнями, виселенцями, полоненими і пораненими українцями з

Галичини, це посередництво між Галичиною і католицьким світом, і митрополитом гр. Шептицьким під час його примусового перебування у Курську та Ярославлю. У неспинній праці, весь час у русі, віддаючи нечислим послугам, провела три роки, після яких Рим нагородив її хрестом «заслуги».

З вибухом революції ця кипуча діяльність поширюється і, зрозуміло, стає ще більш національною. Пані Вольська заходжується організувати «Союз Українців Католиків», головою якою стає гр. Михайло Тишкевич, допомагає галицьким священикам, спричиняється до будівлі уніятської церкви у Києві, а рівночасно не пропускає зборів клубу «Родина» та інших таких численних у ті часи. На національному конгресі у квітні 1917 р. спільно з гр. Андрієм Холодівським та іншими організовує консервативну українську групу, яку однак нівечать гіпертрофовані тогочасні революційні настрої.

Все це однак не відбирає небіжчиці її невичерпаної енергії і, коли приходять трагічні дні большевицької навали і еміграції, вона, як жоднір на посту, залишається у Києві, не перестаючи приймати участь у всіх справах, які залишаються доступними. З дрібної посади у Київській бібліотеці черпає матеріальні засоби до життя, але переносить і тяжке бідкування, і страшну хворобу (двічі плямистий тиф), і розлуку з доньками, все очікуючи визволення убогої батьківщини.

Не дочекалася. Її добре, чує на людську біду серце перестало врешті битися і спочило пані Вольська у тій землі, яку так любила, — може хоч це було їй втіхою.

Нам, яким не дано можливості віддати їй особисто останню пошану, залишається лише сказати: вічна їй пам'ять, і запевнити її рідних про наше щире співчуття у їхньому горю, яке є також і нашим горем.

Я. Т. К.

Що до Дніпрельстану.

Говорять де-які цивільні: зрештою, не все те зле, що комуністи творять на Україні, от, прикладом, будують Дніпрельстан. Це має, ніби, бути грандіозне сирове джерело, енергією якого відчуже і далека Сіверщина, і темне Полісся, і західне Поділля. Коли прийде час і ми вернемося до наших хат, наша угага буде скерована на те, щоби розвинути цю велику будівлю України. Натрути Дніпрельстану повстануть модерні фабрики, заводи, — великі багаті міста, проміннями потече електрична енергія по цій Україні — морем світла, вогню, і спалахнуть наші чужі міста та села, і буде, мовляв,

Світе тихий, краю милий, моя Україно...

Це так говорять, часом, цивільні... На жаль, ми, військові, не по-

діляємо цього цивільного загалу, і нам здається, що це все взагалі мрії, що нічого подібного з Дніпрельстану не буде, більше — це просто твір злої ворожої гоні, яка добре знає, що і для чого вона це робить.

Доля Дніпрельстану буде подібна до доли т. зв. Троянського валу, що лежить під Білою Церквою, з тою очевидно різницею, що цей вал, як і інші наші старогинні могили та городища, ми будемо хоронити, та залишимо їх, як прекрасні пам'ятники далекого, чисто невідомого, історичного минулого. Дніпрельстан же ми зруйнуємо, і не лишиться навіть камінця, який нагадував би нашим нащадкам про планетарні ідеї пережитого комунізму.

Може повстати питання: яке має відношення і що має спільного ідея комунізму з електрофікацією України?

Розуміється — нічого спільного. Але вона має відношення до іншого, про що і торкнемося в цій статті.

Коли кінчилася війна, коли самоозначилися народи, коли на політичному обрії змечених народів в образі «Ессесчкі» з'явилася Ліга Націй — багато людей поїрило чистим серцем, що ні потопа, ні війни більше ніколи не буде. Але це було тоді. Сьогодні — «минули веселі дні Аранжуеца». Сьогодні держави напередні озброюються, а не роззброюються. Навіть Швейцарія, на території якої вже одинадцять літ гостює Ліга Націй, на іть ця маленька держава на сесії союзного парламенту затвердила асигнування на купівлю 150 бойових літаків. Отже озброюються навіть ті, кому це взагалі не личить, бо ж Швейцарія гарантована на вічність своїм нейтралітетом.

Чи ж є можливість війни в майбутньому? Трудно сказати. Може буде, а може й ні — тільки цією класичною формулою можна одповісти. Коли не буде війни — буде добре, а коли буде, то буде зле, і то дуже зле. Війни в Європі ніхто не хоче, але боязкість перед можливим кошмаром змушує народи не тільки в Європі, а й в цілому світі, замислюватися над питанням можливості війни, як також і над всіма тими проблемами, які зв'язані з нею.

Сучасне життя, розвиток, майбутність країни базуються виключно на електричній енергії. Кількість силових станцій означається тепер, як коефіцієнт прогресу тої чи іншої країни. Електрофікація — це є життя, проміння кабелів, що розходяться у всі боки, — це є кровеносні вени країни. Перебої в роботі силових станцій — це є перебої життя країни. Порваний кабель паралізує мускулову систему держави. Силові станції не працює — відповідний терен країни є хорий.

Коли буде війна, то щож станеться з електрофікацією. Великі і малі зграї ворожих літаків в момент оголошення війни раптово налітять — спочатку на великі силові станції; гримод розривів могутніх бомб і снарядів в той же мент означатиме знищення силового джерела країни.

Життя враз завмре, погасне світло, стануть заводи та фабрики, по залізничних торах самотніми купками сумно стоятимуть ешелони, і ціла країна в тривозі затримає подих. В шагеному розриві, разом

з могутніми силовими станціями вилетить в повітря ціла енергія народу. Країна раптом скорчиться в страшних конвульсіях агонії, і ворог зможе творити свою волю.

Ці картини неприємного можливого турбують всі держави світу. Нарешті це питання — як сполучити електрофікацію з війною — передати військовим. І авторитетні военні кола поділили країни по типам. 1. Країни ізольовані (Америка, Австралія), 2. Країни глибокого «господарчо-стратегічного» терену (Росія), 3. Країни з частинно прикритим тереном (Франція в південно-західньому куті). 4. Країни без заплілля (Німеччина, Україна).

Географічно-стратегічне поження України та Німеччини, між іншим, абсолютно подібне. Море українське, як і німецьке, це не є прикриття — і хіба надається для того, щоби в хвилину розачу стрибнути у нього.

Отже военні теоретики думають, що такі люксові будови, як могутні силові станції — дозволено будувати лише країнам першого, другого та при відповідних умовах третього типу. Країни же четвертого типу мають шукати інших рішень до своєї електрофікації. Але особливо цікаві спостереження можемо зробити у росіян, в їхньому намірі скупчити головні силові джерела країни на Уралі. Той дуже помиляється, хто хоче зв'язувати цей намір виключно з геологічними даними. Це ідеальне положення головних силових джерел, віддалення від кордонів, прикритих густими лісами та погіррями, має основним завданням забезпечити країну енергією, головним чином, під час війни. Умови російських стратегічних просторів 1950 року абсолютно нічим не будуть різнитися від 1812 року. Росія, як була, так і лишиться надалі країною нездоланих стратегічних просторів.

Але яку ціль переслідує Росія, коли буде Україні грандіозне силове джерело, подібного котрому не має ні одна країна Європи? Чи ж тут є бажання «ощасливити» Україну? Чи дійсно відповідає інтересам України скупчення головного промислового центру тільки в Криворізькому басейні? Чи відповідає інтересам України абсолютна затежність і промислових центрів від одного тільки Дніпрельстану? А чи не криється тут просто прихований ворожий намір здавити в відповідній момент в Дніпрельстані всю волю України? А чи ж добре уявляють собі ті з українців, що не є приятелями большевиків, але які в будівництві Дніпрельстану вбачають «користь» для нашої батьківщини? Чи можуть вони собі уявити, що через дві години — після відповідного моменту — замість могутнього Дніпрельстану може залишитися тільки купка камінців?

Але ж, коли, на наш погляд, цінність і вага Дніпрельстану під час війни рівнятиметься зеро, то вже таки, як електрофікувати Україну? На це питання постараємося дати відповідь.

Вище ми бачили, що Україна належить до четвертого типу країн і найпростіше рішення в цьому випадкові — дає нам приклад Німеччини. Німці думають так: 1. в майбутньому цілком відмовитися від будівництва великих (не грандіозних) силових станцій, 2. винайти

засоби охоронити існуючі, 3. перейти до системи ма-еньких силових станцій і ними мов би сіткою покрити країну, 4. зв'язати групи станцій і тим уможливити в разі потреби переключення току.

Німці є люди практичні, і вони навіть ніколи не намагаються спорудити могутнє джерело, від якого зажага б ціла, або велика частина країни. Вони знають, навіть по-ишаючи питання загрози війни, що подібна будівля є просто нерациональна з різних причин конструктивних, господарчих, і, навіть, соціальних. Існуючі зараз до Німеччині силові джерела, це є в більшості стандартні типи. Зрозуміло, німці не мають найменшої охоти руйнувати їх, але до цього вони мають свої причини. Отже, відмовляючися в майбутньому будувати великі силові джерела і маючи на меті в ближчому часі перейти до системи ма-еньких станцій, німці вже зараз стурбовані питанням — як захистити існуючі. Вони думают, що теоретично і в деяких випадках (але не в загальному) — це їм пощастить.

В цьому випадку і гони виходять з того положення, що більша частина Німеччини є місцевість лісова, а це приводить їх до думки, що би більш раціонально використати цілковито засадити лісом і таким чином сховати їх. Крім того, перебудувати форму цих будівель — знести дахи та деякі поверхи, а будови покрити плоскостями дахами та обсадити їх городами. Подібні засоби, які є направлені на те, щоб захопити який-небудь об'єкт, зробивши його подібним до місцевості, що оточує, або до предметів навколо, до фарб — звуться у військовій термінології — камуфляжем.

Наведені нами вище засоби камуфляжу силових джерел, на жаль, являються недостатніми ще й по тій причині, що головним зрадуючим злом ситуації такого джерела будуть проміння кабельових башт чи щогол з їхніми трансформаторними станціями. Ці високі з різкими профілями та рівномірними дистанціями — густими проміннями — розбіжними лініями та баштами будуть вже з дальньої вишини зазначені і особливо ранком та увечері, коли вони відкидають тіні. Можна думати, що ці башти чи щогли самі по собі будуть вже цілком окремими літаками, тим більше, що лінії цих башт прокладено просто по відкритих полях. Літак, розбивши таку окрему башту паралізує сполучену трансформаторну станцію. Таким чином, навіть при ідеальному камуфляжі силового джерела його місце буде точно означене збираючим центром ланцюжних башт. В цьому випадку німці думають допомогти справі тим що в ближчому радіусі силового джерела пустять кабелі під землю. Зрозуміло, що на те аби пустити цілу систему кабелів під землю — не вистарчить фінансових засобів ніякої країни.

Все вищенаведене в загальних рисах очевидно торкається тільки тих силових джерел, місцевість положення яких сприяє камуфляжу. Силові джерела, що знаходяться на відкритих місцях для орієнтації місцях, мають в майбутньому бути перебудованими або просто знищеними, оскільки виявляється, що т. зв. димові завіси практично не досягнуть основних завдань маскування.

Що ж ми будемо робити з нашим Дніпрельстаном? Лежить він на Дніпрі, блискуча смуга якого прибаглює та орієнтує літака вже за 100 кілометрів, дагі навкруги — розлогий степ український, по якому замисленими журавлями будуть стирчати кабельові башти-щогли. Зрештою — чи можна закамуфлювати Дніпрельстан? Річ абсолютно неможлива. Отже, чи Україна захоче зв'язати добробут та волю свого народу із Дніпрельстаном? Чи захоче вона зв'язати свою долю з одною злою хвилиною? Ми переконані, що ні. А тому — повинні самі допомогти руйнації Дніпрельстану.

Бо інакше він буде пам'ятником, на якому ворожа рука напише українською рукою — «memento mori».

Отже, мусимо зазначити, що зо всіх поглядів, звичайно, воєнної стратегії й тактики (а тільки їх мусимо приймати під угагу на перших порах відбудування нашої державности) — Дніпрельстан ми повинні, за прикладом німців, замінити системою ма-еньких силових станцій, і в цьому нам допоможе старий Дніпро і сам, і своїми притоками.

По Дніпровій смузі, від темного Подісся через пороги до моря будуть стояти ма-енькі українські силові джерела. І хвилі вікового Дніпра стануть на допомогу у творенні нової України. Сіткою трансформаторних станцій покритиметься Україна правого і лівого берегу і тоді спалахне Україна морем вогню та світла і настане

Світе тихий, краю мий — моя Україна.

Берлін

Сотник Шпідієвський

Українська проблема на міжнародньому форумі і наші завдання.

(Доклад І. Мазепи).

28 травня вь Подєбрадах з рамен Подєбрадської групи УСДРП відбувся доклад І. Мазепи під наведеним вгорі заголовком. Власне, доклад складався із двох частин: перша, що відповідала зазначеній темі і присвячена була головним чином розгляду і оцінці резолюцій, що винесені були Вик. Ком. II Інтернаціоналу в травні б. р.; в другій же частині докладчик виключно займався справою Харківського процесу і оцінкою його політичного значіння.

В першій частині докладчик спочатку підкреслив велике значіння того, що українська соціал-демократія бере участь в II Інтернаціоналі. Ця праця приносить і зараз великі користі, а ще більше вона принесе їх в майбутньому. Діяльність Інтернаціоналу набуває все більше практичного характеру, і це особливо після війни. Докладчик приводить приклад, що на останньому засіданню В. К. (травень) велику увагу було присвячено питанню азилу, при чому укр. представники спеціально використали це питання, що би піднести справу нахсеновських паспортів і національного імени українського в них. Головною ж справою, якою займався Вик. Ком., це була справа Сходу Європи, при чому в результаті обговорен-

користувався признанням. Політика не має сантиментів, і тому на всі питання ми мусимо відповідати з цілковитою ясністю і категоричністю.

Чи мусимо ми йти шляхом СВУ і далі? — Ні, бо ці шляхи збанкрутували. Докладчик далекий від того, щоби кидати камінням в організаторів СВУ. Але він твердить, що ці люди — вони не були політиками, не були борцями. Безумовно, що на їхні свідчення на суді, на їхні каяття вплинув терор. Але і те, що вони по натурі не були борцями — це відіграло головну роль і в діяльності СВУ, і на процесі. Історія України знає процес Кирило-Методієвського брацтва. На ньому справжнім борцем виявив себе лише Шевченко, що лише один із всіх підсудних поніс, тяжку кару.

Ми знаємо тих людей — головних підсудних Харківського процесу. Чехівський — він ніколи не стояв за боротьбу з більшевизмом. Гермайзе — це виразний культурник, Єфремов і Дурдуківський — теж. Так, вони мученики, так, вони зробили те, що могли, що було в їхніх силах. Але, безперечно, вони не були репрезентантами реальної політичної акції. «Вони не займалися політикою», каже «Тризуб». Ні, це не вірно — вони займалися політикою по-своєму. І ці «свої» методи політики і привели до краху. Приклад: вести конспіративну роботу і вести одночасно шоденник, де записувати все те, що дало потім багатіший матеріал до рук суддів. Докладчик згадує аналогічний випадок в процесі Голубовича, коли тодішній громадський обвинувач Мануїльський сказав: — «після того, як ми масою в руках цей документ (шоденник Голубовича), нам не потрібно жадних інших документів, не потрібно вислухувати зізнань свідків і підсудних». Так ті, що ведуть політичну працю, не роблять, каже докладчик. І коли ви не вмiсте провадити цю працю, то не беріться!

Докладчик вважає, що процес привів до зменшення революційної активності на Україні, викликав певну пасивність і розчарування. Правда, він наробив шуму, але ці наслідки не окупаються тими дефектами. Підсудні були культурниками, вони не могли уберезти себе від впливів агентів ГПУ, що провокували їхню працю. Ці люди дійсно дискредитовані, але лише люди, а не ідеї. Такими методами ми не визволимося. Треба мати ясність мети, треба усвідомлювати собі реальність засобів, треба мати непереможну волю. Процес мусить мати оздоровлюючий вплив. Ми масою переглянути методи, відкинути обивательщину і просвітянство. Мало любити Україну, мало бути патріотом, треба бути політиком і в політичній праці вживати відповідних засобів. Це — в першу чергу — організація мас.

Не мусимо бути наївними, каже докладчик, і закидає Головні Еміграційні Раді таку наївність, коли вона у своїй відозві, виданій з приводу процесу, твердить, що тільки політична еміграція може виконати «підготовчу працю для визволення батьківщини нашої та встановлення нашої державності».

Ленін з'явився в Росії в заплomboваному вагоні, але його на фінляндському дворці зустрічали тисячі зорганізованих послідувачів. В цьому напрямку повинна бути скерована і наша праця.

На цьому доклад закінчився. Докладчиків був поставлений ряд запитань, головним чином з приводу того, чи посідає II Інтернаціонал дійсно такий вплив, щоби його рішення були безумовно обов'язковими для всіх його членів. Докладчик відповідає, що сила II Інтернаціоналу виключно моральна; що примусити соціалістичні партії робити те, або інше, він не має змоги, що кожна партія, яка не погодиться з рішенням, може з Інтернаціоналу виступити. Ще раз підкреслює, що резолюція II Інтернаціоналу не заперечує збройної боротьби. В разі потреби він сам, Мазепа, візьме рушницю і піде здобувати незалежність України. Надаючи велике значіння участі УСДРП в II Інтернаціоналі, він зазначає, що, коли б для визволення України потрібно було б, щоби УСДРП зникла, він перший би пристав на це.

Дискусій, не дивлячися на те, що записалося де-кілька промовців, організатори викладу не улаштували з невідомих для подебрадської суспільності причин.

«X».

Не виголошена промова.

Оскільки після доповіді п. Мазепи, звітлення про який подається в цьому числі «Тризуба», дискусій з незрозумілих для мене причин не відбулося, і оскільки докладчик в своїй докладі дав трактовку деяких проблем, з якою я погодитися не можу, дозволю собі використати сторінки «Тризуба», щоби в головних рисах зазначити мої розходження з докладчиком.

Українська справа і II інтернаціонал.

Праця українських с-д. в II Інтернаціоналі безумовно є позитивний чинник у нашій визвольній боротьбі. Таке повинно бути загальне ставлення. Інша річ — оцінка конкретних, окремих фактів і досягнень. Гадаю, що реальні політики повинні оцінювати ці факти реально, себто по тій питомій вазі, що ці факти мають, беручи під увагу цілий комплекс обставин сучасного міжнародного життя. З такою реальною оцінкою ми мусимо підходити і до тієї резолюції, що прийняв Вик. Ком. СРІ на своєму травневому засіданні.

II Мазепа каже про цю резолюцію, як про «нашу перемогу». А Потресов у «Днях» вважає, що ця резолюція — «окрик» — Викон. Комітету по відношенню до соціалістичних партій «національних меншостей» — мовляв, В. К., нагадуючи цим партіям про їхню приналежність до міжнародної родини соціалізму, застерігає їх проти націоналістичних ухилів і шукання «неподобючих союзників у неподобючих місцях». І ми ще не знаємо, що писатимуть російські учасники Інтернаціоналу — Дан і Абрамович, але ми певні, що їхня думка різнитиметься дуже й дуже від думки п. Мазепи.

Але для нас не є міродайними оцінки Потресова, Дана та Абрамовича. Ми лише навели слова Потресова, щоби показати приклад суб'єктивного підходу до певного явища. І нам здається, що і в оцінці п. Мазепи є теж багато таких суб'єктивних моментів.

В наведеній вище (дивись доклад) резолюції лише перший абзац можна об'єктивно визнати за позитивний факт, позитивне досягнення. Це стверження принципу самоозначення націй — необмежене, за всіма народами, що заселяють Сов. Союз. Але це вже було на Марсельському конгресі, і тут кроку наперед ми не бачимо — хіба лише в тому, що зайвий раз представникам європейських соц. партій було нагадано, що Сов. Союз — це не єдина Росія, і що там є конгломерат різних національностей, які змагають до державної незалежності. І друге застереження. Ми знаємо, як далеко від визнання принципу до його здійснення, до перетворення його в життя в конкретних реальних формах. Ми знаємо, що цей принцип самоозначення проголосив і Вільсон, і його держави переможці взяли за основу будови нової Європи. І на власній шкурі знаємо яка дистанція була між принципом, теорією і практикою життєвої дійсності. (Не кажемо вже про інтернаціонал III-ій).

Мені може заперечат, що то, мовляв, були уряди «буржуазні», а це ж — Соціалістичний Інтернаціонал. Але якраз історія останніх років найкраще показує, що і соціалісти, коли приходять до влади, ідуть тим же шляхом в міждержавних відносинах, що ним ішли уряди «буржуазні». Принаймні, радикальної різниці ми не помічаємо. Буває, навіть, і навпаки,

Так, консервативний уряд Англії проголосив і почав здійснювати ідею «жидівського дому» в Палестині. Це був «гарний жест» (хоч за цим жестом ховалися нафтові устремління англійського капіталу). Макдональд забороняє жидівську іміграцію до Палестини (бо нафта вже захоплена, а треба давати лад з розбурханим мусульманським світом).

Між високими принципами і їх конкретним втіленням завжди залишається дистанція. Вона може бути більшою або меншою. На жаль, в даному випадку вона, на мою думку, ще більшого розміра. На це вказують інші абзаци резолюції. Ці дальші абзаци в корні заперечують і наявність і виправданість національної боротьби; бо вони цю боротьбу засуджують на такі методи і засоби, які при сучасному режимі в СРСР не дають жадної надії на успіх («вони розраховують на успіхи демократії» — при большевицькому режимі !); вони оперують з такими категоріями, які лише свідчать про повне нерозуміння діячами II Інтернаціоналу того, що є й що відбувається на Сході Європи. Така категорія-інтервенції, страшне слово, «жупел», яким лякають — не знати тільки кого. Бо інтервенція — це втручання у внутрішні справи даної держави. Але інтервенцією не можна назвати боротьбу за визволення в союзі з іншою державою проти держави окупанта. Я знаю, що п. Мазепа визнає, що сучасна влада на Україні окупаційна. П. Мазепа пише в «Соціал-Демократі», що ми не можемо негувати допомогою інших держав в боротьбі з Росією. І мені здається, що тут між настроями і розуміннями суті справи п. Мазепа і настроями і розумінням його товаришів по II Інтернаціоналу залишається величезна прирва, глибоке нерозуміння, яке, на жаль, нашим укр. с.-д. ще не вдалося перебороти.

П. Мазепа особливо підкреслював практичне значіння праці і моральну силу постанов II Інтернаціоналу. Але нічого «практичного» в резолюції нема. Тільки ріа desiderata. А що-до морального впливу цих «благочестивих побажань», то це виявилось із тих відповідей на запитання, що поставлені були докладчику. І у мене залишилося вражіння, що моральна сила і єдність Інтернаціоналу зводиться поки-що до такого положення: коли я не погоджусь з постановою, я виїду, — боюся, що ця моральна сила і вплив лише до першого вибуху гармати.

Інтернаціонал не хоче війни. Так, весь не тільки соціалістичний, але й демократичний світ війни не хоче. Але в незалежних державах соціалістам у влади це не перешкоджає будувати нові панцирники і провадити велику акцію по озброєнню (Німеччина); не перешкоджає посилати війська на умиротворення Індії і захист британських інтересів; соціалістам в опозиції — це не перешкоджає виносити резолюції, що робітничі класи повинні збройно боронити свою батьківщину і її реальні інтереси (ліві французькі соціалісти - Поль Фор, Луї Баян). Лише соціалістам поневолених окупованих націй, позбавлених своєї держави — самого необхідного, життєвого й елементарного - рекомендуються мирні засоби для здобуття — не лише для оборони, а для здобуття — своєї незалежності. Ми, мовляв, свої інтереси охоронятимемо з гарматами і скорострілами, а ви своє право на незалежне життя виборюйте мирним демократичним шляхом — і це в тій державі, де ніколи не було — і, може не скоро буде — справжньої демократії. Ми теж пацифісти і теж не хочемо війни. Але ми знаємо, що незалежність ніколи ще не здобувалася мирно й тихо, без того останнього засобу, яким є зброя. На жаль, це так, і реальний політик не повинен віддаватися ілюзіям, а мусить рахуватися з жорстокою дійсністю.

Кажуть — большевизм — це продукт історичного розвитку Росії, і це є цілком вірно. Кажуть, що большевизм повинен бути вижитий із середини зусиллями російського народу — може і це вірно. Але ми, українці, тут при чому? Чого ж це ми маємо чекати на те переродження російського народу? І навіть, коли большевизм впаде, то нема жадної певності, що російська політика по відношенню до самостійності України буде відмінною. Ні один ще з російських політиків на еміграції (демократів і соціалістів включаючи) не висловився за самостійність України. Вони

всі дружнє лають Сталіна за те, що той своєю політикою сепаратизм розвиває. Вони — ці соціалісти і демократи — очевидно, поведуть іншу політику, що цей сепаратизм буде поборювати. А якими методами — та чи не однаково нам це?

Зробимо висновок. 1) Мені здається, що об'єктивна оцінка одержаної «перемоги» на II Інтернаціоналі все ж таки розходиться з оцінкою, що її дав п. Мазепа. П. Мазепа значно перебільшив і значіння резолюції і значіння Інтернаціоналу. І в словах самого п. Мазепа ми знаходимо з'ясування цьому — це той пістет, що він має перед «заслуженими» діячами II Інтернаціоналу, перед їхньою сивиною в першу чергу. Але на пістеті — та ще такого сорту — не можна будувати реальної політики. В комісії, що будим то має вирішати загальні судьби України, засідають, напр., діячі австр. соц. демократії. Ці люди не могли у своїй країні дати раду; в критичні моменти Австрію рятував не хто інший, як старий віденський обер-поліцеймейстер (Шобер). І дуже показне пропорційне представництво — від Австрії в комісію входять аж два представники, а від України представник закликається лише з дорадчим голосом.

2) Інтернаціонал — це не все і далеко не все, що означає і напрям, і розвиток міжпартійних відносин. Є сили, сильніше за нього, і самі соціалісти в життю своїх країн з цими силами рахуються і ними керуються. Тому не треба віддаватися ілюзіям і переоцінювати власної праці, порівнюючи з працею інших. Тому не можна відкидати інших методів нашої міжнародної праці; не можна відноситися до них з погордою; навпаки, треба, коли щиро змагатися за незалежну Україну, цим методам не перешкоджати, не підривати їх із середини і не ставити перепони зовні.

2. Харківський процес.

Цілком погоджуюся з п. Мазепою, що процес вказав на живучість ідеї демократії в українському народі, і що ідеї ці процесом не дискредитовані. Але вважаю, що п. п. Мазепа не є цілком консеквентний. Своє твердження про живучість ідеї демократії він — цілком правильно — виводить із того, що большевики, зааранжувавши цей процес, за всяку ціну намагалися здискредитувати демократичну ідеологію. Але так само — може ще в більшій мірі — большевики змагалися дискредитувати і іншу ідею — ідею УНР і її сучасних носіїв, себ-то державний центр УНР. Скільки брехні та фальші було кинуте в промові Любченка на цілу діяльність УНР — від початку і до сучасного моменту! Скільки злоби та ненависти виявилось в большевицьких промовах і писаннях якраз по відношенню до сучасного державного центру і його представників! І в цьому потоці брехні і фальші, через цю злобу і ненависть проглядає справжній жах — «перед укусами скажених собак» — по слову Любченка. Зовсім інакше, в іншому тоні говорився про гетманат, про денкиніаду. Що це означає? Коли йти шляхом п. Мазепа — а це, безумовно, є вірний шлях — то треба сказати;

большевигам треба було скомпрометувати ідею демократії, бо ця ідея жива в укр. народніх масах, большевикам треба було скомпрометувати і УНР, її уряд, її представників, —

бо, очевидно, якраз існування і праця державного центру УНР виявляється найбільш загрозливим для них; бо, очевидно, — треба ж бути логічними до кінця — ця праця відповідає інтенціям і настроям широких мас укр. народу.

П. Мазепа каже, що, мовляв, у членів СВУ державний центр УНР не був популярним. Він забуває про те, надзвичайної ваги, оповідання Ніковського, що, коли він повернувся до Києва з самим критичним відношенням до уряду УНР, то йому це відношення довелося радикально змінити з огляду на те, що воно не знаходило у членів СВУ жадного кредиту.

Такі політичні висновки з процесу. Мені здається, що цього вже досить. Це вже вказує нам на еміграції на наші завдання і напрям нашої

праці; це вже означає зміст наших ідей і наших доктрин. Але п. Мазепа хоче йти далі — хоче урахувати значіння процесу, як факту в сучасній ситуації наших визвольних змагань на Україні і хоче діячів СВУ поставити після суду і присуду в Харькові на новий суд — суд політичної еміграції.

Що до першого, то п. Мазепа висловлює твердження, що процес привів до зменшення революційної активності. Доказів цьому твердженню він не приводить, і тому вже дозволено буде сумніватися у правдиво ті цього твердження. Зрештою і тяжко привести докази — революційна активність до виміру не надається. Але коли ми навіть приступимо, що це так, що процес — це не наша поразка, то що з того? Воно і повинно було б бути так, бо інакше для чого було б большевикам цей процес зааранжовувати? Вони панують і, користуючися цим своїм пануючим становищем, вони дійсно могли нанести ще один удар по наших визвольних змаганнях. Але коли процес є поразка, то це ще не значить, як твердить п. Мазепа, що і ціла діяльність СВУ була помилкою; так само — коли процес є зайвий удар нашому визвольному руху, то це не значить, що в цьому винили діячі СВУ. А п. Мазепа до таких висновків приходить. Не треба було братися, коли не вміли, коли довели діло до процесу; коли ви не борці — політики, а культурники і просвітняне; коли ви пишете щоденники і залишаєте їх до рук слідства; коли ви допускаєте себе спровокувати агентами ППУ; коли ви виступаєте на суді з покайними заявами. Ось головна думка п. Мазепа, і проти цієї думки я рішуче виступаю — не із сантиментів, яких політика дійсно не знає, але тому, що вважаю ці висновки скороспілими і легковажними, що виносять присуд явищу і людям, не беручи на увагу цілої ситуації, цілого комплексу обставин.

На моє глибоке переконання, значіння СВУ, під кутом зору наших визвольних змагань, було позитивним. Вже тепер, не знаючи ще всього, не маючи змоги урахувати багатьох факторів, ми можемо це сміливо твердити. Ми ж можемо собі поставити питання — що б було, коли б не було СВУ? (Історик такі питання ставити не сміє, політик — зобов'язаний). І на це питання з повною свідомістю можна відповісти — було б ще гірше, була б безпроглядна темрява, — занепад і вгасання наших державницьких ідеалів. Оця ослабленість большевицька, оці тяжкі присуди, що винесені головним діячам СВУ — це свідчить, що СВУ був силою, і що його праця викликала цю ненависть і ослабленість. Вже одне те, що з'ясувалося на процесі з діяльності СВУ, доводить те позитивне значіння. СВУ уможлилював культурну національну працю укр. діячів, підтримував їхній дух в часи страшного ліхоліття, охороняв українську культуру перед повністю московського інтернаціоналізму; СВУ не давав приспати нашій національній ідеалі, будив і будірував національну думку; СВУ був справжньою фортецею укр. державницької ідеології і укр. національної культури. Фортеця цю взято. Хай буде так, хоч ми всього не знаємо. Але ті, що будували цю фортецю і що трималися в ній 10 страшних років большевицького панування, — хіба вони не заслуговують на наше повне визнання?

Вони культурники і взяли не за своє діло; мовляв, як би в цій фортеці засіли політики, фортеця не була б здана. Можливо. Але політики ж не взяли. В тому то весь жах большевицького панування, що за політичну справу довелось взятися людям, далеким від політики. Бо політиків там нема. Політики повіздили на еміграцію; політиків задалегідь знищено, зіслано. Слава і похвала тим, хто партизанами і добровольцями від політики пішли на цей хресний шлях, пішли будувати і тримати проти навали ворожої цю фортецю української державницької ідеології!

Вони не політики і тому вели справу невміло, допустилися мільйонів хиб...

Але — ось — в 1917 р. Україна повстала до незалежного життя? Хіба тоді до державної керми прийшли справжні фаховці — політики?

Хіба не були тодішні державні мужі в більшості такими же партизанами і добровольцями від політики? Може, коли б в 1919 р. у нас замість п. Мазепа прем'єром був Кавур, успіхи нашої боротьби були б інші. А так — поразка ж. Але ми не сміємо закидати тим людям, що бралися за справу, до якої не були підготовлені, яка перевищувала їхні сили. Бо ми знаємо, що інших людей не було.

Аналогія з Нобілем, по меншій мірі, невдала. Нобіле ніхто не примушував легіти до північного бігуна. Тут — діячів СВУ — національний обов'язок, страшна свідомість необхідності, щоб що небудь врятувати, щоб як-небудь ще провадити боротьбу, примушувала братися до тяжкої відповідальної, невдячної і страшної справи. І не молодики тут провадили працю, як це буває, звичайно, в революційних організаціях. Пішли на підпольну, конспіративну роботу в нечужаних умовах большевицького режиму люде — в більшості старшого віку, яких не могли вабити пригоди революційної діяльності. Серед них люде — і академік Єфремов у першу чергу — що досягли вже найвищого, що могло би дати задоволення їхньому честолюбству, член Академії, видатний вчений і письменник, його ім'я і без того вже входило в історію. Не лаври перемоги їх вабили. Песій обов'язок — коли вжити слово Франка — їх примусив до того, і ми повинні бути гордими, що серед нашої старшої генерації знайшлися такі люде.

Вони не борці, і звідси їхне каяття на суді. Гус, мовляв, і на кострі продовжував визнавати свій символ віри.

Що аналогія з Гусом так само невдала, як і аналогія з Нобілем, то це, здається, доводити не треба. Бо вік ХУ — це не вік ХХ. В ХУ віці смерть на кострі — звичайна справа. В ХХ віці, большевицький терор — це поодинокі і нечуване в історії культурних народів явище. Тут, на еміграції, ми не можемо собі і уявити ту систему тортур — фізичних і моральних — большевицького терору; ми не здібні відчувати ту атмосферу знущання над людською особистістю; тому ми не можемо уявити і ті межі, до яких може там воля людська протівитися цим тортурам, і маємо нахил ці межі значно приблизувати. Але незавжди боротьба має йти до того кінця, щоби, будучи переможеним, безвільно класти свою голову на плаху. Не завжди смерть є логичне завершення програми. Історія часто робила люде великими і без того, щоби вони в своїй поразці до такого кінця йшли. Із нашої історії ми маємо приклади: Петро Дорошенко вмер, як царський воевода на Вятчині, Павло Полуботко сконав у царській в'язниці. Так що і це не є критерієм для винесення певного засуду діячам СВУ.

Революціонери старих часів інакше тримали себе на суді.

Це вірно. Але вірним є й те, що і суд тих часів не був подібний до суду большевицького. І в ті часи суспільство до таких підсудних могло виявляти вільно свої симпатії, своє співчуття. Тут — ціла соцієтська суспільність, інсценізована владою, кричить: «Расни його!» А народ український мовчить, скований терором, його голосу підсудні почути не змогли. Хіба тільки стріли в селянстві та пожежі колгоспних мастків свідчили про те, що цей народ з ними, а не проти них.

В московській «Правді» від 21. IV б. р. знаходимо такі ж закиди підсудним: що, мовляв, вони не були політичними до колишніх революціонерів, що вони не змогли захистити свої позиції. В країні, де задушена кожна вільна критична думка, де на протязі 12 років панує нечуваний гніт над вільним словом, де за найменший вияв незадоволення владою люде гинуть десятками і сотнями тисяч, де від «вільних» громадян пролетарського союзу вимагається не тільки лояльність до всіх без винятку заходів влади, але і «соцієлістичний ентузіазм» — в такій країні дивно було би очікувати вияв незалежної думки і слова і то не з речницької трибуни, але з лави підсудних, під ворожими очима спеціально підібраної юрби. І коли закид «Правди» — це просте глузування, що не знає

сорому і меж, то закиди наших укр. діячів на еміграції звучать, по меншій мірі, дивно і незрозуміло.

Кажуть методи збанкрутували. Не нам, сидячим на еміграції, казати про реальність тих або інших методів і засобів для визвольної праці там. Ми переконані лише в одному. Не дивлячись на те, що кожна політична праця в большевицьких умовах є виключена, що шпигунство, противокація і терор — три кити, на яких тримається совітський режим — унеможливають будь-яку систематичну організаційну роботу, не дивлячись на все це — большевизм буде зметений тим вибухом ненависти, що нагромадилася в серцях мільйонів людей за ці страшні роки. І треба, щоби цей вибух народнього гніву на Україні був спрямований в національне русло, треба, щоби темним і сліпим силам народніх мас українських світили вогники української державности. СВУ був одним із вогників на чорному беззоряному фоні совітської дійсности. Згас цей вогник чи ні — працю вже зроблено; найтяжчий етап перейдено; цей вогник не дає згасити національно-державної думки.

Чи була у них ясність мети? Так — бо ті гасла, що вони виставили — незалежна держава, політична демократія, індивідуальна власність — для совітських умов являються цілковито вистарчаючими. Вони не тільки знаменують собою неіацію того, що є, але ясно означають той ідеал, за який треба боротися. «Організатори СВУ не потребували докладно розробленої програми, каже один із адвокатів: досить було сказати УНР — і навколо них збиралися люде».

Так що інших критеріїв ми мусимо шукати, щоби спромогтися на оцінку діячів СВУ, не в тому, чи були вони фахівцями в тій справі, за яку взялися. І не в тому, що на сьогодні укр. визвольна справа зазнала ще одну поразку, чи часткову перемогу. Цей інший критерій — в чесності цих людей і в чесності тих ідеалів, за які вони боролися. «Будь проклята кров ледача, не за чесний стяг пролита!» — ось що повинно бути нашим критерієм. А в чесності і цих людей — головних діячів СВУ — і в чесності того стягу, що вони несли, у нас сумніву нема.

Є. Гловієський.

Похорон кн. Какуци Чолокашвілі.

В суботу 5 липня в Парижі відбувся похорон князя Какуци Чолокашвілі, відомого національного героя маленької Грузії, що особливо себе прославив в боротьбі з червоними. Його хоробрість, завзята та здібність партизана створили нестерпну славу йому. Будучи ранений кільки разів ворожими кулями, провадив до останнього боротьбу, і тільки після того, як грузинську державу було розгромлено остаточно большевиками і коли червона армія її затопила в крові, змушений був покинути шукати рятунку на еміграції. І тут захопив його другий ворог — туберкульоз. Од нього і вмер 1-го липня в Саваї славний грузинський воєк.

На похороні зібралася майже вся грузинська колонія, на чолі з Головою Держави п. Носем Жорданія, п. А. Чхенкелі, міністром Грузії в Парижі, представниками уряду, організацій політичних і громадських, представлені були і приятелі грузин — українці, кавказці північні, азербейджанці, вірмени, багато французів то-що.

Від українців були п. п. О. Шульгин, М. Шумицький, кн. Я. Токарежєвський-Карашевич, ген. О. Удовиченко, панство Єремєєвих, М. Ковальський та ин. Від українців було покладено кілька китиць квіток з укр. національними кольорами.

Жалібний похід після служби в грецькій церкві рушив на кладовище

в Сент-Уан, де над могилою небіжчика виголошені були промови. Серед багатьох промов, сказаних грузинами і чужинськими представниками, від імені українців виголосив промову проф. О. Шульгин, в якій сказав наступне:

«Я приношу братерський останній привіт від України смертним останкам грузинського героя, приношу сюди найщиріші співчуття грузинському урядові, товаришам Чолокашвілі по зброї, грузинській колонії і всьому вашому народові.

В ті часи, коли Чолокашвілі вів боротьбу в горах Кавказу, — на Україні повстанці вели таку ж боротьбу.

Грузини й українці, два народи глибоко миролюбні, але коли ходить про виборення незалежности, ми всімо і можемо боротися. Один за другим цілими групами народи здобули їхню незалежність. Тепер черга за Україною і народами Кавказу. Зараз ми перебуваємо в романтичному періоді боротьби. В подібні періоди треба такі постаті, що мають хоробрість Чолокашвілі, ентузіазм Петлюри.

Говорять «люди вмірають — ідеї залишаються». Акти і чини лишаються може більше, ніж ідеї. Думка без чину лишається блідою і безсилою. Чини й героїзм дають силу життєву ідеї незалежности наших народів.

Тяжко бойовим товаришам сказати «прощай» своєму начальникові. Але навколо імені воєд, що загинув, твориться легенда і часто мертвий воєд є сильнішим і більш небезпечним для ворога, ніж живий.

Тяжко друзям переживати передчасну смерть повного сил чоловіка. Але він вмер за батьківщину. І в старовину ж говорили: «солодко й почесно вмерти за отчизну»...

Похорон видався дуже імпазантно. Сумно і помаду розходилася публіка від могили, в якій поховано цю просто легендарну людину, яким був князь Какуца Чолокашвілі.

С. М.

Третя виставка мистецького гуртка «Спокій» у Варшаві.

Українські молоді мистці мають у Варшаві власну організацію-мистецький гурток «Спокій», засновану тут перед трьома роками. «Спокій» — це символ їх творчости. Таким на їхню думку мусить бути мистецтво в своїй закінченій формі, таким воно булоу народів давнього Єгипту, Асирії, Греції, Візантії.

Мета гуртка — в праці своїй поволі поступати вперед, крок за кроком наближаючися до рівня мистецтва всесвітнього, поглиблюючи одночасно і національний зміст мистецького твору. Три виставки праць членів гуртка, які пройшли перед очима Варшави, найліпше свідчать про те, що гурток поступово ці завдання реалізує. Оскільки перша виставка, яка відбулася в квітні 1928 року носила характер проби, то вже здалеко більшим дорібком і здалеко більшою певністю своїх сил виступив гурток «Спокій» на 2-ій виставці в травні 1929 року. Третя виставка, що відбулася 8-10 червня с. р. в салі Т-ва УМСА була далеко кращою від виставки 2-ої.

В творах більшости членів гуртка було видно слід цілорічних зусиль і праці, більшої свідомости своїх мистецьких цілей, засобів, свободи техніки. А це потягнуло за собою у деяких членів гуртка і збільшення підходів до мистецького завдання, до розширення обсягу мистецької культури, що мусить стати конечністю кожного працівника на полі ук-

раїнського мистецтва сьогодні та його потреб. І це найбільше і виразно відбивалося в працях Васильківського, Хасевича і передовсім Мегики.

Місце п. Мегики на виставі рясно репрезентували праці з обсягу малярства, декоративу, графіки. Звертали на себе загальну увагу і різькокольорові тканини, виконані згідно з його проєктом, які в біжучому році прийшли на зміну минулорічним проєктам килимів, та проєкт репрезентаційної ідальної салі, яким доповнив автор в цьому році свій цінний дорібок на полі внутрішньої архітектури, додаючи тепер ідально салю до минулорічних — просвітнянської читальні і кабінету.

Виділялися тут також і його досконалі рисунки з народного будівництва, студіям якого присвячує автор багато уваги. Серед картин бачимо дві, виконані темперою технікою. Кожна праця має тут цілком інший підхід технічно-композиційний.

П. Васильківський виразно схиляється до жанру. Його участь в цьогорічній виставі була репрезентована далеко більшою кількістю праць, серед яких портрети викликали загальне задоволення з техніки і похвалили за солідний підхід до портрету.

П. Хасевич, праці якого на цьогорічній виставі заняли також вже більше місця, виказує широкі спроби позбутися різким шляхом своїх пригашених сіро-бруднавих тонів та більше зрозуміння композиції картини площини. На цій виставі дав п. Хасевич вже перші свої спроби в темперній техніці та цілу низку цікавих малюнків і графічних праць, як об'єднання до книжок, видавничі знаки, печатки та ин.

п. Дунаєвський дав на цьогорічну виставу досить цікаві праці пейзажу.

Новою особою на виставі в цьому році був п. Бучковський, якого рисунки звертали увагу всіх своєю ширістю малярською та простою засобів. Послугуючися лише олівцем, дав він цілу низку цікавих образів з галузі народного будівництва, краєвидів та ин.

На цьогорічній виставі не була заступлена різьба. Боляче відчувалася туї брак праць бл. пам. В. Побулавця, трагічно і передчасно загинувшого в минулому році. Але і він мав тут свій куток старанно уряджений його товаришами: на темному тлі, в жалібному серпанку висів його портрет і були представлені фотографії з його невисланих різьб і різьб з познанської виставки та свіжі білі квіти перед ним.

І. Липовецький

З міжнародного життя.

— Мусоліні про Пан-Европу. — Совіти та європейське об'єднання.

Як відомо, французький міністр закордонних справ Аристид Бріан, розсилаючи європейським державам свій проєкт що-до об'єднання Європи, просив дати йому ту чи иншу відповідь до 15 поточного липня. В час, коли пишуться ці рядки, всіх відповідей ще немає, принаймні офіційних. Ті ж, що єсть, не дають вказівок на те, що справа, заініційована першорядним французьким дипломатом, у скільки будь близький час може стати на порядок міжнародного дня, як річ реальна, що підлягає реальній дискусії.

Відповіли багато менших держав, як Бельгія, Голандія, Румунія, Чехословаччина, Польща, Балтійські держави, то-що. Усі вони вітають французьку ініціативу, готові до дискусії над нею, навіть до реалізації об'єднаної Європи, але кожна з них ставить певні умови, робить певні оговорки, які не завжди такого порядку, щоб їх можна було легко вирі-

шити, бо торкаються вони таких річей, на які вряд чи погодяться їх сусіди, що мають свої оговорки, протиріччі й не злагождені з першими.

Але більше того, коли б ці інтереси менших держав і можна було б в той чи инший спосіб погодити й вирівняти, це ще не прочистило б шляхів для реалізації ідеї Аристиди Бріана. Бо потрібне ця ідея перше за все категоричної згоди всіх великих держав, принаймні континентальної Європи, а без тої згоди її нема чого навіть і розпочинати.

Що то за держави, чи зацікавлені вони в реалізації об'єднаної Європи? На цьому місці свого часу вказано було, що ціла в справа зводиться до того, як поставляться до ідеї Бріана дві головніші європейські держави, а саме Німеччина та Італія. Коли б ці дві держави пристали до Франції, то тим утворився б такий могутній блок континентальної Європи, що решта менших держав булаб неминуче, силою річей, втягнена до сфери впливів того блоку, бо не змогла б противитися йому ніяк і ні в чому. Фундамент європейської федерації було б закладено.

Але вже сьогодні виявляється, що вряд чи можна сподіватися тієї згоди. Офіційна Німеччина своєї відповіді ще не давала, але в тому, якою вона буде, немає жадного сумніву вже й зараз, бо політична опінія Німеччини вже сформувадала свою думку що-до того. Теоретично Німеччина буде безперечно по боці французької ідеї, але практично — поставить такі передумови, над якими мабуть таки не зможе дискутувати сьогодні ніяка міжнародна конференція. Ніхто з офіційних німецьких людей про ті передумови в голос ще не говорив, але за них сказав про те італійський диктатор в одному із своїх інтерв'ю. З його слів видно, що німецькі передумови зведуть до перегляду Версальського та інших договорів, до ревізії східних німецьких кордонів, до злиття Австрії з Німеччиною, до повертоту німецьких колоній і т. и. Тоб то до таких річей, що про них сьогодні догворитися мирно наче б то зовсім не можливо.

Мабуть ще гірше, ніж з Німеччиною, стоїть справа і з одповіддю італійською. Засву ж таки, офіційної відповіді на французьку пропозицію італійський уряд ще не дав. Але відомою стала одповідь ультра-офіційної італійської особи, бо про ідею Аристиди Бріана заговорив на шпальтах європейської преси не хто инший, як сам Беніто Мусоліні. Цей виступ італійського диктатора являється видатною політичною подією, якої проминути не можна. Наведемо тому де-які уступи з його статті, примішеної в «Journal de Genève».

Автор-диктатор дав своїй статті заголовок «Пан-Европа» і вказує на те, що такі політично державні комбінації з приставкою — «пан» себ-то «все» — річ не нова, завжди існували в історії, і остання з них — пангерманізм — була на довгий час пририта великою війною. На сьогодні існують кілька таких комбінацій.

Перша з них — це Британська Спільнота (Common — wealth) инакше Ліга британських націй, як де-хто з політиків воліють звати Британську імперію. Те, що зовуть Домініонами, єсть держави (автор вживає французький вираз — нація — nation), що являються складовою частиною держав, які згруповані під Пан-Британською егідою. Історична доктрина Монроє утворила Пан-Америку. Далі існує Пан-Русизм, який дарма що має зараз инші змагання ніж ті, які мала царська довоєнна Росія, але має їх поглиблені та відповідно поширені. Те, що звали колись панславизмом зосталося і зараз тим самим; до нього лише додали ще пансовітизм, що змагається охопити собою цілий світ. До того масмо ще паісламізм, який, хоч і припинений зараз в Туреччині, тим часом виявляється чинно і сьогодні в усіх мусульманських країнах. Масмо також паніндуїзм і т. д. Приймаючи на увагу існування згаданих вище різноманітних комплікованих комбінацій, являється питання: яку мету може мати запропонована Аристи-

дом Бріаном П а н - - Е в р о п а , яке місце могла б заповнити вона, які практичні придбання моглиб бути зв'язані з об'єднанням усіх європейських держав?

Перше, ніж одповісти на це питання, Мусоліні аналізує історію походження трьох найбільших в світі конфедерацій: Британії, Сполучених Штатів та Німеччини, які витримали всі історичні бурі й заховалися незмінно й до наших днів. Почуття спільних інтересів і необхідності спільної оборони були, на думку автора, тим цементом, що злипував їх і утримує ті об'єднання. Чи маються ті самі елементи, що спричинилися б до злипування європейських держав у якусь цілість? Мусоліні дає негативну відповідь. Аспірації європейських держав і народів не полагоджені, ріжнотоманітні, а часто і виросли протилежні і загрожують конфліктом.

Зараз для Європи немає достатньої рації, аби вона творила ту чи иншу федерацію. Цей процес міг би перейти, але для того потрібна якась загальна і могутня причина, — особливо зовнішня, про яку зараз не може бути мови. Європі ніщо не загрожує іззовні, але європейська федерація могла б спричинитися до того, що така загроза з'явилася б найскоріше з боку П а н - А м е р и к и чи П а н - Б р и т а н і ї .

Неможливість європейської федерації Мусоліні аргументує ще й існуванням двох таких держав, як Англія та ССРСР. Коли б Англія ввійшла до федерації разом із своїми колоніями, то тим федерація перестала б бути європейською, а поширилася б на цілий світ. З другого боку — без Англії, федерація не була б європейською, бо найсильніша держава Європи була б по за об'єднанням. Що до ССРСР, то по-перше до його території входить ціла північна Азія, а по-друге чи ж можна погодити «політичну філософію» ССРСР із європейським розумінням?

На прикінці своєї статті Мусоліні зауважує:

Європа відчуває потребу, пекучу потребу остаточного замирення, але її сучасне тяжке становище, почуття незадоволеності та лихі територіяльні договори перетиняють всякі шляхи до пан-європейської консолідації.

На думку італійського диктатора, перше ніж братися до загального погодження, треба ширі й поважно переглянути всі ті пакти та договори, якими зараз регульовані взаємовідносини європейських народів.

Згадане вище інтер'ю Мусоліні та наведена стаття його, мабуть таки, ставить хреста на скільки будь близькі можливості реалізувати ідею французького міністерства про європейське об'єднання. Про те, що Англія ухилиться од участі в європейській федерації, було відомо зразу, і з цим рахувалися самі автори федеративної справи. Ніхто не думав також і про те, що більшовики можуть стати членами європейського «буржуазного» об'єднання. Широка думка про загально-європейську федерацію зразу ж була обмежена до скромнішої справи погодження, стабілізації та об'єднання Європи континентальної без англійських островів та московського сходу. З відповіддю Мусоліні падає й ця обмежена континентальна федерація. Дипломатична процедура зв'язана з ідеєю федеративної Європи, звичайно буде ще тягтися; можливо, й те, що її офіційно не буде припинено, але фактично — цілу справу мабуть таки вже можна вважати похованою.

* * *

По питанню європейської федерації з відповідною заявою виступив і паризький посол ССРСР тов. Довгалевський, що для того після довгого тихого піддіння на вулиці Гренель, випросив собі побачення у французького міністра закордонних справ. Властиво, це було несподіванкою, бо ніхто не питав його думки що-до цієї справи. До ССРСР пропозицію Аристиди Бріана було вислано не з метою запросити більшовиків до європейського об'єднання, а з метою інформаційною, але московські дипломати вирішили використати випадок, аби вставити й своє слово.

Підхорунжий Павло Фоліуняк.
(* 16. VII. 1901 — † 22. VI. 1930)

Цілої заяви тов. Довгалевського поки що не опубліковано. У короткому звідомленню до преси вказано тільки, що за словами московського посла — ССРСР нічого не має проти того, щоб європейське об'єднання утворилося. А в тім світі ставлять з свого боку якісь то умови й оговорки, що залишилися відомі лише міністру Аристиду Бріану, який із службового обов'язку холодно вислухав їх і, як повідомляють газети, нічого на те не одповів може тому, що не було потреби одповідати.

Одночасно однак з візитом тов. Довгалевського до французького міністра закордонних справ в середієвропейській пресі з'явилися чутки, що більшовики на П а н - Е в р о п у Аристиди Бріана заготовили не лише словесну одповідь, але й фактичну. Сталін начеб то умовився з Ремалем пашою про те, щоб П а н - Е в р о п і , в якій їм обом не стало місця, протиставити П а н - А з і ю , на чолі якої вони обидва разом могли б стати. До тієї П а н - А з і ї , немовби, мають ввійти всі самостійні й несамотійні азійські народи, аби боротися з Європою під проводом Туреччини й совітів. Час вваже, скільки правди єсть у тих чутках.

Observer.

Од Редакції.

З огляду на літні вакації наступні числа «Трибуна»: вийдуть чч. 29-30 в неділю 3-го серпня, а чч. 31-32 в неділю 31 серпня.

Хроніка.

З Великої України.

— Змагання жидівських інституцій. «Інститут Єврейської Культури» при ВУАН в січні місяці с. р. склав угоду на «соціалістичне змагання» з «Єврейським сектором» Білоруської Академії Наук. Складено тепер спеціальну комісію для перевірки наслідків цього змагання («Пр. Пр.» ч. 142 з 22. УІ).

— Професори-чужинці в Києві. По дорозі на всесоюзний з'їзд математиків в Києві зушилися і знайомилися з містом закордонні вчені, що направлялися на цей з'їзд — член Франц. академії Я. Гадамар, професори Монжель, Донжуа та Мандельбруа, з Німеччини проф. Бляшке та з Польщі проф. Пшеборський («Пр. Пр.» ч. 144 з 25. УІ).

— Новий територіальний поділ України. Цілоком розформовано буде такі округи: Кам'янецьку, Шепетівську, Коростенську, Ніженську, Глухівську, Прилуцьку, Ізюмську, Куп'янську, Старобільську, Тутьчинську, Першомайську, Роменську та Могилівську. Території цих округ буде приділено: Кам'янецької до Проскурівської з центром у Проскуріві, Шепетівської до Бердичевської, з центром у Бердичеві, Коростенської до Волинської з центром у Житомирі, Ніженської до Чернігівської з центром у Чернігові, Глухівської до Конотопської, з центром у Конотопі, Прилуцької до Лубенської з центром у Лубнях, Могилівської до Вінницької з центром у Вінниці, Ізюмської та Куп'янської до Харківської з центром у Харкові, Старобільської до Луганської з центром у Луганську.

Тутьчинської округи райо-

ни Гайсинський, Соболевський, Джулінський, Ладжинський, Бершадський, Ольгонівський та Тутьчинський приєднуються до Гуманської округи, решта районів — до Вінницької округи.

Першомайської округи райони Хащеванський, Ново-Архангельський та Добровеличківський приєднуються до Гуманської округи; решта районів — до Одеської округи.

Роменської округи райони Смілянський, Недригайлівський, Липово-Далинський, Синівський, Гадяцький та Вепрацький приєднуються до Сумської округи; решта районів — до Лубенської округи («Ком.» ч. 162 з 14. УІ).

— Українізація. Стан українізації на Дніпрельстані цілковито розпачливий. Адміністрація до українізації ставиться байдуже. Скрізь у бюро вживається тільки російської мови. Навіть між робітниками і то українізація переводиться фактично тільки між 570 чоловіками, які працюють в гуртках українознавства. Решта, багатотисячна маса робітників, позбавлена навіть і того. В політехнічному інституті на Дніпрельстані викладають виключно російською мовою («Ком.» ч. 167 з 20. УІ).

— В газеті 1-ої державної друкарні в Києві — «Поліграфіст» українізація доходить до таких курйозів, що дописи, надіслані до редакції по українськи вміщуються під російським заголовком. Редакційна колегія цілком не дбає, рівно ж як і заводський комітет («Пр. Пр.» ч. 139 з 19. УІ).

— На заводі ім. Артема в Києві, де більша частина робітників — українці, бібліотека складається з 2431 книжок, з яких

тільки 481 книжка на українській мові. Заводська газета «Молот» останнім часом українізована в той спосіб, що все пишеться по російськи, але перед її випуском перекладається на українську мову. Адміністрація заводу цілком російська, в конторі ніколи не чути жадного українського слова («Пр. Пр.» ч. 138 з 18. УІ).

— Жидівські колоністи власною працею не можуть обробити даної їм землі. В жидівських національних районах на Україні сівба пройшла з великим успіхом. Самі колоністи тільки не можуть упоратися на відведеній землі і для жнив вони потребуватимуть наймати робітників. Тільки в одному Калінінорфському районі бракує жидівським колоністам 1500 робітників («Пр. Пр.» ч. 141 з 21. УІ).

— Перед жнивими. На Сумщині з 59 двигунів відремонтовано лише один. На Миколаївщині ще й половини збіральных машин не відремонтовано («Ком.» ч. 165 з 17. УІ).

— Брак продуктів. В Харківській рибу видається на кооперативну книжку раз на 15 днів: 200 грам оселедців та вобли та по 2 грамки консервів («Ком.» ч. 164 з 16. УІ).

— Сталінградський тракторний завод на укинченню. На Сталінградському тракторному заводі випущено 17 червня перший трактор («Ком.» ч. 165 з 18. УІ).

— В совітських «дитбудах». В дитячому будинку ч. 49 в Києві отруїлося сметаною 60 дітей. Більшість дітей уже видужала. Поки смертних випадків немає («Пр. Пр.» ч. 141 з 21. УІ).

— Нова катастрофа на шахті «Марія». Наслідком вибуху газу на шахті «Марія» забито 36 робітників. Крім того є багато робітників тяжко і легко поранених («Ком.» ч. 166 з 19. УІ).

— Велика злива в Києві. Велика злива з гра-

дом, що пронеслася в околицях Києва 15 червня, затопила на Куренівці цегельню, консервний завод, трамвайний парк, ветеринарно-бактеріологічний інститут та 50 приміщень. Доцева вода несла з собою пісчану лавину в пів метра, яка проти трамвайового парку досягла 2 метрів завтовшки. По окремих місцях Дмитровського завулку вода досягала 2 метрів височини. Для порятунку було викликано крім міліції 500 червоноармійців та Дніпровську Військову флотилію. Збитки великі. Людських жертв не було («Пр. Пр.» ч. 137 з 17. УІ).

З життя укр. еміграції у Франції.

— Поіменний список, що зложили датки на Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі по підписних листах. По листу ч. 372, виданому п. М. Гаврилюком. Збірку провадив п. Яворський Андрій в St. Denis коло Парижу. Датки зложили: 1) Гораїн — 25 фр. 2) п. Горолюк — 50, 3) п. Курчинський — 10, 4) п. Ілляшевич — 15, 5) п. Федоренко — 5, 6) п. Яворський — 20, 7) п. Корецький — 5, 8) п. Райлюб — 5, 9) п. Ладухин — 5, 10) п. Денисюк — 5, 11) п. Житенко — 5, 12) п. Пастушок — 5, 13) No No — 2, 14) п. Василь — 5, 15) п. Очеретний — 5, 16) п. Могилівський — 5, 17) п. Капула — 5. Разом по листу ч. 372 — фр. 170.

По листу ч. 375, пушеному підчас Академії пам'яті С. Петлюри, влаштованій Укр. Об'єднаною Громадою в Парижі. Збірку провадив п. В. Никитюк. Датки зложили: 1) п. К. Хоменко — 100 фр., 2) п. Половик — 50, 3) п. Гаврилко — 20, 4) підпис нечигкий — 5, 5) п. Куценко — 10, 6) п. Бокитько — 5, 7) пані Є. Мешківська — 3, 8) п. Хохун — 10, 9) п. Собко — 10, 10) пані Каленська — 10, 11) п. Мішанинець — 10, 12) пані Єремівна — 10, 13) п. А. Чехівський — 10, 14) п. Бахтин — 5, 15) п. Удод — 10, 16) п. Д. Теній — 10, 17) К.

Миколайчук — 10, 18) С. Литвиненко — 10, 19) пані Ю. Шульгинова — 10, 20) В. Солонар — 10, 21) М. Шульгин — 20, 22) п. Бордогівський — 10, 23) п. Куриленко — 10, 24) підпис нечиткий — 10, 25) п. Лазаркевич — 10, 26) п. Морозовський — 10, 27) п. Охмак — 5, 28) п. Шавлів — 5, 29) п. Редька — 10, 30) п. Недайкаша — 7, 31) п. Каленічук — 10, 32) Підпис нечиткий — 10, 33) п. Трублаєвич — 20, 34) п. Шмалій — 25, 35) п. Малашко — 5, 36) п. Єременко — 5, 37) п. Токаржевський — 10, 38) п. М. Єремів — 10, 39) п. Казимірчук — 25, 40) п. М. Діденко — 50, 41) п. Хмелюк — 5, 42) Т. Якимчук — 5, 43) п. Нечай — 5. Разом фр. 600.

По листу ч. 368, виданому Громаді у Villard. Датки зложили: 1) П. Бобро — 50, 2) П. Завальницький — 50, 3) п. К. Хведір — 25, 4) п. В. Льодій — 25, 5) п. П. Побережний — 25, 6) п. В. Воблій — 15. Разом 165 фр. Збірку перевів п. Бобро.

По листу ч. 354, виданому філії Т-ва б. воєнів армії УНР в Оден-ле-Тині Датки зложили: п. Кузь — 10 фр. і по 5 фр. пп. Нетреба, Лук'яненко, Поптаренко, Яцишин, Пухальський, Євдошенко, Іванюта. Разом 45 фр.

По листах чч. 208 і 209, виданому Представникові Б-ки в Шалеті, п. Вержбицькому. По листу ч. 208 збірку перевели молоді українці: Вержбицька Л., Дерев'яно Г., Гербанівська В. Датки зложили: 1) п. Вержбицький — 10, 2) п. Грушецький — 10, 3) п. Ішук — 20, 4) п. Хоменко — 15, 5) Підпис нечиткий — 5, 6) п. Бацуца — 10, 7) п. Світличний — 5, 8) п. Лузяк — 5, 9) Підпис нечиткий — 5, 10) підп. нечиткий — 5, 11) п. Шаповал — 5, 12) п. Панів — 5, 13) підп. нечиткий — 5, 14) п. Сачок — 5, 15) підп. нечиткий — 5, 15) Д. Мороз — 10, 16) п. Троцький — 5, 17) Оп. Шербина — 25, 18) Невідомий — 5, 19) п. Марушак — 10, 20) п. Бордоженко — 30, 21) п. Беляков — 5, 22) п. Мандрика — 50, 23) п. Павловський — 5, 24) підпис нечиткий — 5.

По листу ч. 209 збірку перевели панночки: Омельченко В., Татариуля В. Якубовська Л. Датки зложили: 1) т. Вержбицький — 10, 2) родина Татарулі — 5, 3) п. Дерев'яно — 5, 4) п. Безносок — 5, 5) п. Бр... — 5, 6) п. Панів — 5, 7) п. Ю. Гербанівський — 2, 8) п. Шкроб — 5, 9) п. Троцький — 2, 10) п. Марушак — 1.50, 11) п. Реґан — 5, 12) підпис нечиткий — 3, 13) Оп. Шербина — 15, 14) п. Сачок — 2.50, 15) Невідомий — 3, 16) п. Хоменко — 5, 17) Д. Мороз — 10, 18) п. Світличний — 10, 19) п. Омельченко — 5, 20) п. Ковган — 5, 21) п. Гербанівський — 5, 22) п. Гутівський — 5, 23) п. Марушак — 5, 24) п. Меснів — 10, 25) п. Босій — 5, 26) підпис нечиткий — 10, 27) п. Павловський — 5, 28) підпис нечиткий — 5, 29) п. Бушило — 5, 30) п. Левицький — 5, 31) п. Бацуца — 5, 32) М. Будзь — 5, 33) Підпис нечиткий — 5, 34) п. Малашко — 3, 35) п. Пашін — 5, 36) п. Марушак — 6, 37) п. Грушецький — 5, 38) п. Біликов — 5, 39) п. Якубовський — 5, 40) п. Мандрика — 5, 41) No No — 4, 42) No No — 10, 43) підпис нечиткий — 5. Разом по двох листах фр. 505.

(Далі буде).

— По Союзу Укр. Еміґрант. Організацій у Франції. 7 липня, відбулося чергове засідання Генер. Ради. Прийнято прохання Діжонської Громади про вступ до Союзу, заслухано інформації про заг. збори Паризької Громади, звіт генерального секретаря про перебування в Громаді в Дамарі, асигновано Гурткові Укр. Скаутів у Парижі 50 фр., внесено остаточну постанову про положення в Союзі колегії по виданню орґалу Союзу, уділено позику Паризькій Громаді на улаштування лекції сен. Марголіна, затверджено статута фондів стипендій студентам і допомог хворим членам Союзу. Між іншим по статусу фонду студентських стипендій останні мають уділятися лише студентам членам Союзу, що про-

були в організації не менше, як рік.

— Загальні Збори Української Об'єднаної Громади. 5 липня с. р. відбулися загальні збори Громади. Головою зборів був інж. М. Єремів, секретарем — п. Журавель. Прийнявши нових членів та виключивши двох, збори заслухали звіти Ради — доклади Голови, секретаря й скарбника. Після дискусій по докладам, збори винесли подяку за переведену працю. Зараз в складі Громади нараховується 44 члени. Громада виконує свої обов'язки перед Генеральною Радою зразково — не тільки не має у неї боргу, заплачено членські внески по Союзу навіть за липень місяць. Таку акуратність слід завдячувати активному виконанню обов'язків скарбника Громади — п. Б. Бокитька. Перейшовши до наступної точки денного порядку — збори одхилили демісію Ради, попросивши її повинити обов'язки до наступних зборів, що їх запроєктовано в місяць вересню. Заслухавши справи, що були вирішені на з'їзді і які підіймали делегати Паризької Громади, збори, прийняли їх до відома (справа церковна і студентська), висловивши побажання, щоб Генеральна Рада затвердила одну із намічених стипендій для члена Громади п. І. Каленічука. Що ж до справи видавання газети, збори розібралися цю справу, поставилися до неї позитивно і постановили одноразово оподаткувати всіх членів Громади в 10 фр.

— Діжон. Після того загалу, який вніс Шаповал в Діжонську Громаду вона цілком очистилася від небажаного елемента. Ті, що вийшли, в більшості не захотіли вступити до гуртка з п'яти душ, який заснував Шаповал, а zostалися по-за гуртком.

29 червня Громада улаштувала вечірку, яка пройшла у всіх відношеннях добре. Зараз вживається заходів за допомогою Мистецького Т-ва при Шалетській Громаді дати в Діжоні виста-

ву або концерт. По-за тим дуже бажано було б улаштувати якусь серйозну лекцію, бо досі громадянство чуло тут лише одного п. Шаповала. А його «лекції» вже відомі всім: крім обплывування всього українського організованого руху нічого він сказати не може.

В Польщі

— 25 травня в Олександрові. Українська еміґрація в Олександрові Куявському урочисто обходила день четвертих роковин смерті Головного Отamana Симона Петлюри. На цей день було відремонтовано цвинтар-пам'ятник «Козацька могила», де поховані борці за волю України, що померли в Олександровському таборі для інтернованих. На могилі цій запрошений управою відділу УЦК в Олександрові п. о. Дмитро Маган з Бидгоща відслужив панахиду по Головному Отаманові С. Петлюрі за всіх полеглих у боротьбі за волю батьківщини. Хор під проводом п. Мироненка відспівав «вічну пам'ять» і «Заповіт». На цій панахиді були всі українці, що мешкають в Олександровському районі, а також члени відділу УРК в Торуню в особах голови відділу п. Ярового, заступника його п. Соловійова та п. Лотоцького з родинами.

Покладено було вінки від відділу УЦК в Торуню, відділу УЦК в Олександрові та від українського жіноцтва в Олександрові.

На відбутій академії відчитано було реферата «Силует Симона Петлюри». Після академії по підписному листу було зібрано на бібліотеку С. Петлюри в Парижі 23 зл. 50 гр.

— Підписний лист Жирардівської української колонії. 1. Федір Гнойовий — 2 зл., 2. Йосип Ромок — 1 зл., 3. Кирило Кулик — 1 зл. 50, 4. Іван Екштейн — 1 зл., 5. Александер Черненко — 1 зл. 50, 6. Коновал — 3 зл., 7. Станословів — 2 зл., 8. Федір Волосевич — 0. 50, 9. Тимошенко Яків — 2 зл., 10. Бі-

лашена—Ол 1 зл., Разом 15 зл.
50 гр.

— Список осіб Рейовецької колонії, пожегтованих на фонд пропаганди Української Ідеї за кордоном. 1. Лисенко Харитон — 3; 2. Григоренко Микола — 3; 3. Ілаксій Михайло — 3; 4. Пукало Сергій — 3; 5. Струтинський Демян — 1; 6. Темякін Іван — 1; 7. Закревський Микола — 1; 8. Хомчук Охрим — 1; 9. Співак Грицько — 1. Разом — 17 зол.

— На Бібліотеку ім. С. Петлюри зібрано в Рейовцю 22 зл. 50 гр.

— На будову дому відпочинку для інвалідів у Франції по підписному листі під No 4591 склали: 1. Голик Петро — 1 зол.; 2. Сорока Єгор — 1; 3. Лисенко Харитон — 1; 4. Остапчук Лазар — 1; 5. Пасішниченко Данило — 1; 6. Святенко Василь — 1; 7. Буравченко Євген — 1; 8. свящ. В. Мархута — 1; 9. Шідінг Сергій — 1; 10. Панченко Гнат — 50 гр.; 11. Нестеренко — О. 30; 12. Ляйчук Василь — О. 40; 13. Но — О. 60. Разом — 10 зл. 80 гр.

На протязі останнього часу до представництва «Триуба» у Польщі зложено наступні пожертви:

— Для Головної Еміграційної Ради — п. п. В. Овсієнко — 10 зл., інж. О. Костюченко — 5 зл., Й. Хропещкий — 4 зл., М. Храшевський — 4 зл., С. Пилипчук — 3 зл., І. Басенко — 5 зл.

— Для бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі — п. п. інж. І. Плюш — 25 зл., Д. Лимаренко — 30 зл., І. Когуцінський — 10 зл.

— Для «Вдови» — п. В. Овсієнко — 5 зл.

— По підписному листу корпорації «Запорожжя» у Варшаві Головної Еміграційній Раді на її заклик зложили — п. п. І. Липовецький — 5 зл., ген. В. Змієнко — 5 зл., І. Чудненко — 5 зл., М. Миронович — 3 зл., С. Сологуб — 3 зл., Л. Клименко — 3 зл., полк. Д'яченко — 3 зл., полк. Куликівський — 3 зл.,

В. Білінський — 2 зл., М. Отрешко-Арсський — 2 зл., Навроцький — 2 зл., К. Смовський — 2 зл., І. Красножон — 2 зл., О. Ільницький — 2 зл., П. Денисенко — 2 зл., М. Тименко — 2 зл., В. Яновський — 1 зл., М. Лівицький — 1 зл., В. Мойсенко — 1 зл., П. Мегик — 1 зл., М. Янчевський — 1 зл., М. Волосянко — 1 зл., В. Іванович — 1 зл., А. Кмета — 1 зл., О. Вишнівський — 1 зл., Ю. Науменко — 1 зл. та В. Зарудний — 2 зл.

В Чехії

— В Українським Історико-Філологічним Товаристві 1 липня 1930 р. о 15 г. в помешканні Mala poslucharna (Praha V, Vrethova 5) відбулися доклади дійсних членів: 1. Артмович, Аг. В. — «Модерні погляди на теорію грецької метрики». 2. Гнатишака, М. Л. — «Причини до формально-естетичного розбору творчості Ст. Руданського». 3. Феденка, П. В. — «М. Драгоманів і П. Ж. Прудон».

— Вибори керуючих органів українських високих шкіл в ЧСР на академічний рік 1930-31 відбулися в червні при чому обрано:

— В Українській Господарчій Академії в Подєбрадах на ректора проф. Б. Іваницького, на проректора проф. Л. Бича, на секретаря професорської ради доц. Є. Голіцинського, на декана агрономічного факультета — проф. В. Чередіва, на проректора доц. І. Мазену; на декана економічно-кооперативного факультета — проф. С. Бородавського, на проректора доц. М. Добриловського, на секретаря лект. В. Сапичького. Вибори деканату інженерного факультету, як також і вибори секретаря деканату агрономічно-лісового відкладено на осінь.

— В Українському Університеті в Празі обрано: на ректора проф. А. Яковлева, на проректора проф. Д. Антоновича; на декана правнич-

ного факультету проф. С. Шелухина, на декана філософського факультету проф. Б. Матюшенка, на проректора проф. В. Щербатівського.

— В Українському Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова в Празі обрано — на ректора проф. д-ра В. Гармашова, на проректора проф. М. Славінського, на секретаря професорської ради доц. М. Дольницького; на декана історико-літературного факультету — доц. д-ра П. Феденка, на проректора — проф. М. Тимченка; на декана факультету математичного і природничого — доц. д-ра Ф. Гулу, на проректора доц. С. Риндика.

— Загальні збори Т-ва Українських Економістів в ЧСР відбулися 26 червня 1930 року в Подєбрадах. На цих зборах Управа Т-ва уклала звіт з своєї діяльності за минулий рік. Діяльність ця полагала в улаштуванні наукових зібрань, де члени Т-ва зачитували доклади, і у виданні журналу «Український Економіст». Обмеженість матеріальних засобів дозволяє Т-ву випускати «Український Економіст» лише раз на рік то в літографованій формі. Досі вийшло 3 томи журналу. На наступний рік обрано нову Управу в складі Голови — доц. В. Садовського і членів доц. М. Добриловського, лект. В. Сапичького і інж. К. Ніщименка.

— Українське Академічне Товариство для Літи Націй теж відбуло свої звичайні збори 26. VI 1930 р. На цих зборах Голова Т-ва проф. Бородавський зробив доклад про засідання Ради Міжнародної Університетської федерації для Літи Націй, що відбулося в Парижі на початку ц. р. На цьому засіданні окрема увага присвячена була меморандуму, що подало наше товариство з проханням визнати його рівноправним членом федерації (до цього часу воно є лише членом співробітником). Справа ця не була розв'я-

зана, а перенесена на майбутній конгрес Т. У. Ф., що має відбутися в Женеві у вересні. Причини цього в тому, що в федерації представлені Т-ва, як повноправні члени, лише ті, що представляють незалежні держави. Крім того на цьому засіданні був відсутній і делегат від укр. т-ва (за браком коштів) і це також спричинилося до відсунення справи на майбутній конгрес. Делегатом на цей конгрес від укр. т-ва обраний проф. С. Бородавський. Ухвалено також просити пані Келер-Чикаленкову увійти в склад делегації. На наступний рік обрано нову Управу Т-ва в складі — голови — проф. С. Бородавського, членів — проф. Л. Бич, інж. О. Євтухів і К. Ніщименко.

В Німеччині

— В Українському Науковому Інституті в Берліні 2 липня відбувся доклад укр. мовою інж. д-ра С. Володимирова на тему «Проблема енергетики і електрофікації Дніпрельстану».

В Болгарії

— Річниця смерті проф. Шишманова. 22 червня в другу річницю смерті професора Софійського університету п. Шишманова, бувшого болгарського посла на Україні і зятя М. Драгоманова, родиною покійного було відправлено на його могилі панахиду, на яку було запрошено і «Українську Громаду». Останню репрезентувала Рада її в складі Голови — п. Романюка і членів — п. п. Цибульського, Дементюка і Мищенка. Головою Громади покладено було на могилу квіти. На могилі були присутніми й інші українці, як члени, так і не члени Громади.

Незалежний.

Зміст.

— Париж, неділя, 13 липня 1930 року — ст. 2. — М. Славинський. На теми дня. Процес 45-ти — ст. 3. — Я. Т. К. Францішка з Лехно-Васютинських Вольська (некролог) — ст. 5. Сотник Шпільнський. Дніпрельстан — ст. 7. — Х. Українська проблема на міжнародному форумі (лист з Подєбрад) — ст. 11. — Є. Гловінський. Не виголошена промова — ст. 15. — С. М. Похорон кн. Чолокашвілі — ст. 20. — І. Липовецький. Виставка Гуртка «Спокій» у Варшаві — ст. 21. — *Observer*. З міжнародного життя — ст. 22. — Хроніка. — з Великої України — ст. 26. — З життя укр. еміграції. — у Франції — ст. 27. — В Польщі — ст. 29. — В Чехії — ст. 30. — В Німеччині — ст. 31. — В Болгарії — ст. 31.

Збірник пам'яті Симона Петлюри

виданий Міжорганізаційним Комітетом вшанування пам'яті С. Петлюри в Празі можна набувати в Бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі.

Ціна 1 долар — 25 фр. з пересилкою.

Гроші слати на ім'я бібліотекаря:

Mr I. Rudicev. 11, Square de Port Royal Paris XIII. France.

Незабором вийде книжка поезій

Є. МАЛАНЮКА

„Земля й Залізо“

Ціна 10 фр.

Замовляти в книгарні «Тризуб», 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V).

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагус — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.

ТИЖНЕВИК: REVUE HEBDOMADAIRE UKRAÏNIENNE TRIDENT

Число 29-30 (237-8) рік вид. VI. 3 серпня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 3 серпня 1930 року.

У нашої еміграції одна думка — про рідний край. Та живе вона не самою тільки думкою тією, але й ділом, яке оправдує її існування, робить його потрібним і корисним. Це діло — діло її життя — це боротьба непримиренна з червоними окупантами, це визволення поневоленої країни нашої, відбудування її державности. Вже самим своїм існуванням служить українська еміграція тій справі, служить їй всім чином своїм, що має за мету наблизити слушний час.

Роблючи все, що в спроможності її, щоб допомогти визволенню отчизни та прискорити його, має вона за одно з своїх завдань по змозі докладніше й яскравіше освітлювати перед широким світом справжнє становище нещасного краю, який стогне в кривавих пазурях московського окупанта, переконувати й доводити на кожному місці, що ворог наш — то ворог всього світу, що боротьба з ним неминуча, не тільки з мотивів справедливости, але й в інтересах загального миру й спокою в інтересах всієї сучасної цивілізації.

Нижче ми містимо заклик Головної Еміграційної Ради до цивілізованого світу. Змалювавши в стислих словах те страшне, жахливе становище, в якому опинився під нелюдською владою чужинців наш народ, і яке ще загострилося через останні заходи гнобителів в царині економічній та соціальної, заклик звертається до культурних націй з виразною і з енергійною вимогою:

«Не купуйте хліба, краденого на Україні!
Припиніте торгівлю з совітами!»

Не купуйте, бо на тому, що звідти вивозиться, людська кров!

В заклик знаходимо ті холодні, логичні міркування, які повинні промовити до розуму сучасної людини, знаходимо ті гарячі слова, палке почуття, які повинні б знайти стежку до її серця.

Але діло трудне вельми. Адже ходить тут про гроші, прибуток, спокусу легкої наживи. А ці аргументи матеріального характеру в наш вік здебільшого переважають, засліплюють навіть найурівноваженіших людей; дарма, що легким побитом набуто сьогодні завтра повертається на непоправну шкоду тому, хто тепер вважає, що доконав доброго гешефту.

Діло трудне. Але розпочато його в свій час і потрапило воно на добрий ґрунт. Адже на наших очах вже стався той психичний перелом у відносинах світу до совітів, який виявився в однодушних протестах проти релігійного терору і який свідчить, що й на Заході починають розуміти справжню суть червоних катів. Та до того-ж, яку велику силу не мають в сучасних стосунках матеріальні вигоди, не весь торговий і промисловий світ поділяє непохитні основи московської торгівлі: «не обманеш не продаш», «деньги не пахнуть». Принципи честі й чесности лежать і в основі операцій дійсно цивілізованих комерсантів, тих, що не торгують совістю людською, людською кров'ю.

Останні звістки, які приносять газети, говорять про те, що рух проти ганебної торгівлі з убивцями, грабіжниками і злодіями прокидається в різних країнах, охоплює де-далі ширші й ширші кола. Свого часу наводили ми ухвалу могутньої торговельної голандської організації проти купівлі хліба, живосилом видертого в голодного населення поневолених совітами країв. Сьогодні маємо аналогічні факти. В Сполучених Державах Північної Америки заборонено ввійти в нью-йоркський порт двом пароплавам з совітським лісом. В тому факті добачають початок кампанії проти торгівлі крамом, що його здобуто примусовою працею. Одночасно телеграф приніс звістку, що конференція англійських садоводів в Норфольку, виходячи з тих самих мотивів, особливо гаряче доводила неприпустимість ввозу до Англії варення з совітів.

Ці факти — це добрі симптоми для тої кампанії, що її розпочала Головна Еміграційна Рада. В цій кампанії повинна взяти діяльну участь вся наша організована еміграція. Вона повинна використати ті сприятливі настрої, про які ми говорили вище. В кожній країні і наші еміграційні організації, і окремі люде мають докласти всіх зусиль, використати всі свої зв'язки і впливи, щоб знайти місце для заклика на сторінках місцевої преси, поширити його ідеї в тамош-

ньому громадянстві, переконати його, що не можна купувати хліба, на якому людська кров, не можна торгувати з убивцями і грабіжниками.

Хто це робить?

Мабуть цікаво буде нашому громадянству познайомитися з тими методами, які вживають московські червоні окупанти в своїй боротьбі з українським визвольним рухом і з репрезентантом його — урядом Української Народньої Республіки. Здавалося би не варт звертати увагу на еміграцію, «кволу, нікчемну, розкладаючися, навіть гнилу» як її характеризують самі большевики. Та й «оперетковий уряд» за большевицькою термінологією, або «група А. М. Лівницького» за «Розбудовою Нації» — органом Організації Українських Націоналістів, яка ще до того напевно додасть: «полонофіли, зрадники, запроданці» і т. п. милозвучні епітети з лексикону свого редактора.

А все ж, не дивлячись на таку впрост зневажливу оцінку, вживають большевики різних підступних заходів проти тієї еміграції та того уряду УНР. Очевидно робиться це для прискорення «гноення» їх. Коли прослідкувати ці заходи протягом певного періоду, то побачимо цікаве явище. А саме те, що большевикам уже не вистачає наклепів у власних газетах, необхідною є ще закордонна марка, бо очевидно суспільство совітської України все ж більше вірить відомостям, що містяться зпочатку за-кордоном. Так би мовити потрібний етикет made in Ausland (зроблено за-кордоном).

Аби не бути голословними, наведеномо приклад:

1) У березні 1927 року в віденській газеті «Абенд», що знаходиться на послугах комуністів, як рівнож у літовській «Літауше Рундшау» (26 березня), що виходить в німецькій мові, було вміщено ніби то автентичні листи бувшого міністра закордонних справ УНР Токаржевського-Карашевича та Голови Ради Міністрів А. Лівницького. В цих листах ніби висвітлювалося питання військової підготовки української еміграції за попертям Польщі та Франції, як рівнож говорилося про гроші, які платить Франція урядові УНР на пропаганду та про недостатність фондів, що одержує УНР з боку Польщі. Кому були потрібні такі листи? Хто на це відгукнувся? Отже вже 16 квітня ці листи з відповідними поясненнями, просякнутими самими шляхетними обуреннями, під крикливим наголовком: «Як вони торгують Україною» були надруковані утриманкою большевицького посольства в Парижу, лихої пам'яті «Українськими Вістями» та в ч. 30 за 1927 рік «Пролетарської Правди» і, здається, ще в «Комуністі».

«Автентичність» цих листів було виказано судовим процесом у Відні, який засудив відповідального редактора «Абенда». Правда, що сповіщення про цей вирок даремно було б чекати у тих большевицьких органах, що надруковали листи.

Отже, як бачимо, ефект було зроблено і, безперечно, дехто з легко-вірних навіть повірив. Бо-ж стільки було витрачено «шляхетного» обурення, такою жалісною виглядала ота Україна, що нею торгують оті «запроданці»! Ну, а відомо, що ні на що так охоче не лапається на гачок наш «хохол», як на шляхетні прояви та жалість.

2) В органі гітлерівців, що виходить в Мюнхені «Volkischer Beobachter» від 10-11 червня 1928 року вміщено було допис в Праги під наголовком: «Українці агенти Польщі». В цьому дописові знову вкладалося до уст А. Лівницького різні нісенітници, стверджувалося контакт з польськими колами, навіть ділання по їхнім інструкціям. Обвинувачувалося генерала Сальського і А. Лівницького з розкидання «без роздумування 10-ти тисячними банкнотами», влаштуванню щодня банкетів, «що зробило в Празі погане вражіння». Далі подавалося, що ніби-то різні групи української еміграції протестували проти праці А. Лівницького і т. п. І нарешті знайомий мотив: «для українців немає жадного сумніву, що тут при посередстві польської агентури мусить бути зроблена продаж України, а український визвольний рух мусить бути зпровокованим». Знов ані одного словечка правди, але треба зробити вражіння, що українська еміграція не має жадної сили, а коли, мовляв, УНР працює, то лише продаючи Україну полякам. І знов, пошукавши в большевицькій пресі, находимо відгук у «Пролетарській Правді» ч. 162 від 1928 року, яка подає за «Известіями» від 20. VII — 28 року, грубими літерами: «Авантюристські плани ватажків української еміграції під наголовком: «Таємні наради петлюровців в Варшавській орієнтації»; при цьому «Известія» за джерело цих відомостей вказують бюлетені Руспреса (Біло-емігрантське російське агентство).

3) В «Українському Голосі» (ч. 21, від 1 червня 1930 року), що видається в Перемишлі і є органом українських націоналістів, або по термінології большевиків — українських фашистовських кругів — з'явилася стаття під назвою: «Розвал», під заголовком: «Де-що про полонофільський табор наддніпрянської еміграції». Поруч з артикулом вміщено дописи анонімних власних кореспондентів з Праги, Варшави й Парижа, в яких подано сенсаційні відомості, що послужили ніби-то підставою для зазначеного артикулу. Самий артикул є виссаний з пальця і цілковито підтверджує, говорючи словами одного з дописувачів, що: «група УНР сильно таїть» свої плани і «уважно око» дописувача (певно й вуха?) нічого не довідалось, а тому він пустився на провокацію, мовляв: будуть спростовувати — щось довідаємось, а не будуть, — то все одно розхвилюємо еміграцію та обмастимо всіх «інакомислящих» і, дивна річ, ворожих червоному окупантові чинників. Справді, мазнули не тільки по УНР та її головних репрезентантах, чіпнули й Мазепу з С. Д. та Старосольського з краєвими С. Д., протягли й УНДО, особливо тих його членів, що «не бачуть принципів причин ставитися до УНР опозиційно». Словом, вдарили по всьому ворожому москалям національному таборвові за винятком

радикалів. Однак, треба важати, що оті всі чинники притягнуто між іншим, «для декорації», а головний удар вимірено в УНР, верхівка якої ніби розкололася з певних причин. От тут саме і є зарита собака! А саме: заключено новий договір з поляками на випадок майбутньої війни з СССР, по якому Польщі віддаються «старі польські» міста: Кам'янець, Проскурів, Староконстантинів, а навіть передбачається посунення Польщі до кордонів 1772 року і доступ до Чорного моря. З приводу відмови А. Лівницького підписати такий договір, його усунено і заміщено генералом Сальським, який вже його підписав.

Отже, «розвал УНР», на який так довго чекають большевики, але замість котрого приневолені інсценізувати в себе показательні процеси, — і «державний переворот» і якась «військова фракція» і «запроданство», «зрада інтересам українським», «польські гроші», «кордон 1772 року» і нарешті «перетворення «Державного Центру УНР у загально-національний, що згодом перейде до політичного магазину життя, як це сталося з багатьма емігрантськими творами».

Все це вже старі вищерблені стріли большевицької пропаганди, разом з побожними бажаннями зліквідувати той «оперетковий уряд УНР». Кожний читач може знайти їх в большевицькій пресі. Новою є тут лише претензія, що до цієї «групи УНР» не мають доступу «живі й активні та творчі елементи молодшої еміграції, що вже придбали собі вистарчаючий досвід для відповідальної політичної роботи».

Отже повстає якась нелогичність, не в'язка. З одного боку «група запродавців», що мусить так ганебно скінчити своє існування, а з другого вона ніби з'являється об'єктом стремлень «молодої еміграції», якій на перешкоді стоять «старі схолястики вчорашнього дня», що не підпускають цю молодь до праці. Значить ідея УНР притягає молоду еміграцію? І ходить лише про роботу? Бо центр УНР не тільки не відштовхує молоду еміграцію, а навпаки притягає її до праці, що правда, перевіряючи її працездібність та карність, а не покладаючись лише на саморекламні атестації та отаманські замашки.

Отже, повстає питання, для чого пишуться такі артикули? Кому вони вигідні? Відповідь находимо в большевицькій пресі, в біло емігрантській — «За Свободу», в польській ендецькій — «Газеті Варшавській». Зворушливе об'єднання «друзів української справи»!

Отже, зупинимось лише на тих з них, які можуть зробити скорий ужиток з цього артикулу. «Известія» від 8-УІ і «Правда» уділяють багацько місця ревеліціям «Українського Голосу». «Известія» називають подані ним фантазії «собитіям сугубо оперетковими» (свята правда!) Все-ж добачають в них: «внешнее проявление собитій, которие имеют далеко не шуточный характер і могут иметь серйозные последствия для мира восточной Європи». «Правда» ж, якій не дає спокою твердження польських газет про правність договору польського уряду в урядом УНР в 20 році, запитує: «как обстоит дело з юридической стороны нового «договора» с УНР, заключенного по свидетельству «Українського Голоса» Польським Правительством только в самое последнее время».

Характерно, що при цьому докладно подається, що «Український Голос» видається на польській території і має зв'язок з українськими фашистівськими кругами.

Отже не маємо сумніву, що зазначений артикул буде використаний більшовиками для різних демаршів перед польським урядом. Не повелася справа з замахом на совітське посольство, що мусіло дати притоку вимагати закриття українських емігрантських організацій, або й виселити когось з небажаних осіб, — пробують тепер інший хід, аби добиватися того-ж самого та остаточно морально забити своїх «унутрішніх ворогів» — прихильників УНР. І це робиться за допомогою часопису націоналістів-фашистів (?), мовляв, найбільших контрреволюціонерів. Отже, добропорядочність марки в очах українського совітського громадянства мусить бути по-за всякими сумнівами.

Коли друкувалися подібні річі в чужих часописах, то над ними проходили по порядку денного, знаючи чия це робота. Однак в останньому випадку маємо до діла з газетою українською, більш того, газетою, що репрезентує групу, яка хвалиться своїми непримиримо націоналістичними засадами. І тут не можемо пройти мимо та обійти мовчанкою, бо хоч ми й «філи», «запроданці» і т. д., але дбаємо про чистоту засад і зриваємо маски, як за ними ховаються інші наміри ніж ті, які офіційно голосяться. І з цього погляду стаття в «Українському Голосі» заслуговує на увагу, бо ж редакція газети, вміщуючи поруч артикула дописи кореспондентів, сама відчувала брехливість цього артикула. Можливо, що редакція була впроваджена в блуд своїми анонімовими кореспондентами, можливо, що цей артикул написав хтось з «молодих, живих, творчих елементів» еміграції, то тоді треба признати, що він має майже вистарчаючий досвід для розкладової роботи, але не для творчої. У кожному випадкові, порівнюючи цей артикул з вищенаведеними, можемо сконстатувати, що «Український Голос» опинився в мережі, яку розкидає більшовицький павук. Отже, редакції його це діло треба «розжувати», а головне перевірити своїх кореспондентів: інакше у читачів можуть повстати прикри припущення.

Як бачимо з наведеного, більшовицькі методи обманення і зпровокування мають досить різноманітний характер. Можна чекати ще більш з їх боку удосканалених способів боротьби. Тому громадянство мусить собі зятати, що це лише квіточки, а згодом, з побільшенням внутрішніх труднощів на Україні, з'являться і ягідки. А це вимагає певної розважності, поміркованости і заховання спокою, які-б не з'являлися артикули в пресі або пускалися плітки. В кожному випадкові, еміграція наша на цих прикладах яскраво бачить, що боротьба не припинилася, тільки вживається інша зброя і що її існування, як рівно-ж державного центру УНР, є сіллю в оці більшовиків. А для розтоплення, знищення цієї сили, більшовики вживали, вживають і вживатимуть безліч засобів та зусиль.

М. Садовський

Харківський процес «Спілки Визволення України».

Організуючи процес 45-ти членів «Спілки Визволення України» (СВУ), більшовицький уряд поставив собі завдання не тільки «ізолювати» назавжди чи на більш менш довший термін видатніших українських наукових та культурних діячів, але й дискредитувати український визвольний рух, уряд УНР та його діячів, ідею української національної державности і взагалі українську ідею.

Коли першого завдання — знищення підсудних — більшовики могли досягти і нішком, не публічно, то другого завдання можна було досягти лише шляхом певної публічності. З цією метою процес було влаштовано прилюдно і в супроводі найбільшої публічності, яку тільки можливо було перевести в умовах більшовицької диктатури. На процесі перебувало тисячі громадянства, всі часописи подавали досить повні звіти, процес записували стенографи, нарешті, передавався він по радіо, так що його було чути не лише на території совітського союзу, але й закордоном, в сусідніх державах західної Європи.

Дякуючи цьому ми ознайомилися з процесом, хоч і не вповні, та збогатили свій досвід відомостями про те, як функціонує більшовицький суд та більшовицькі органи охорони, що до цього часу було цілковито невідомим для нас.

I.

Суд розпочався в Харькові 9 березня і скінчився 19 квітня 1930 року, отже продовжувався 41 день, але перед процесом ще провадилося попереднє передсудове слідство, яке розпочалося раніше, ніж були переведені перші арешти. Коли саме почалося слідство, сказати трудно, але де-які відомості вказують, що початок попереднього слідства можна віднести на перші дні р. 1929. Дійсно, із зізнання Павлушкова видно, що до суду він просидів у в'язниці 11 місяців, отже його було арештовано дець у квітні 1929 року. З часописів довідуємося, що арешти розпочалися в перших місяцях 1929 року. Так що, правдоподібно, попереднє слідство в справі, яка була предметом Харьківського процесу, розпочалося на самому початку 1929 р.

Матеріали процесу дають вказівки, що не всі обвинувачені були арештовані водночас. Одні сиділи 11 місяців, другі — 8, треті лише 6 місяців (Товкач сидів 6 місяців, а Болосович навіть 2 роки). Можна думати, що в першу чергу були переведені арешти серед студентів, серед молоді. Павлушкова було арештовано в квітні 1929 р., разом з ним Б. Матушевського, його брата Миколу, Юрка Виноградова та ин. В червні було переведено найбільше арештів; тоді було арештовано головних підсудних: Єфремова С., Дурдуківського В., Чехівського В. та ин.

Треба зазначити, що по відомостям більшовицької преси, які підтверджуються й даними процесу, було арештовано значно більше число осіб, ніж їх фігурує на процесі. Не було, напр., на процесі згаданого Ю. Виноградова, ані М. Матушевського, про якого Б. Матушевський сказав, що брат його, Микола, зараз сидить у БУПР'і; не було брата підсудного Білого, Левченка та багатьох інших осіб, членів різних філій СВУ. Підсудні згадували про них у своїх зізнаннях, називали їх прізвища, подавали кількість членів їх філій. Автокефальна церква, що мала 1.100 парафій, була представлена на процесі лише двома братами Чехівськими. Митрополита Липківського і багатьох єпископів було арештовано, але на суд не поставлено. Липківського й 6 архієпископів вислано на Соловки, в тому числі Ярещенка і Орлика, про яких згадувалося на процесі. Деж

поділися ці відомі й невідомі нам українські діачі і патріоти? Сидять по БУПР'ах, чи вислані на Соловки, на Сибір, або пущені «в розход» розпорядженням ІПУ? Відомостей про це не маємо. В листі одержаному під час процесу з України, повідомлялося, що 7 осіб, переважно академічної молоді, померли «від відомої хвороби».

Відомості, які до цього часу з'явилися в закордонній пресі, про умови перебування в большевицьких в'язницях, надто у в'язницях ІПУ, призначених для осіб, що знаходяться під слідством, зачально відомі. Маємо досить літератури, в більшості споминів бувших в'язнів, і можемо уявити собі ті страшні умови, в яких перебувають в'язні. Знаємо також де-що і про способи, які уведено в систему і які вживаються для того, щоб вплинути на в'язнів та примусити їх зізнаватися те, що потрібно слідчим агентам ІПУ. Знається, лише на цьому єдиному терені большевики побили рекорд всіх в'язниць, всіх тортур, які існували коли й де-б то не було на світі. Само собою розуміється, цей бік пенітенціальної системи больше-на наннях та в заявах оборонців ми знаходимо де-які конкретні вказівки на умови перебування підсудних під час попереднього ув'язнення. Так з одного боку Старицька-Черняхівська на запит прокурора одповіла, що поведіння у в'язниці було добре, і вона не може покаржатися. Оборонець С. Єфремова — Ратнер послався навіть на протокол з 23.XII.1929 р., з якого видно, що Єфремова одвідали в БУПР'і голова ІПУ Балицький та заступник Наркомюста, прокурор Михайлик та що на їхній запит, чи не було допущено будь-якого порушення під час слідства, Єфремов заявив, що умови, в яких він перебував в місці ув'язнення, а також переведення слідства «б буквально ідеальні». Не відомо лише, як розуміти вираз «ідеальні» — чи з погляду в'язнів, чи з погляду ІПУ! Товкач заявив на суді: «В якій державі, в якому суді дають підсудним бутерброди з чаєм» (дійсно на фотографіях, вміщених в совітських часописках, фігурує на першому плані «шклянка з чаєм»). Думав Товкач чим подякувати совітській владі, але замість того несвідомо підкреслив, що бутерброди з чаєм щось нечуване для совітського режиму.

Але з другого боку мають такі заяви підсудних, такі вирази й кваліфікації, які дають певну підставу думати, що умови перебування у в'язницях ІПУ, коли й були «ідеальні», то у всякому разі не для в'язнів. Той же С. Єфремов сказав: «8 місяців ув'язнення мали дуже велику вагу для власного самоозначення», або «у своїх попередніх свідченнях, їх писавши (у в'язниці) я довго не думав, бо мені надокучило». Товкач заявив: «шість місяців, що я був у в'язниці, дуже на мене вплинули». Павлушков сказав: «сидючи вже 11 місяців у в'язниці, один день сидіння дає більше, ніж життя». Гребенцький на запит голови признав: «я розповів все, що я пережив, прочув, усім цим переболів, кров'ю серця, соком своїх нервів, так воно дійсно було». Токарівська на запит оборонця Ковалевської, чи не так воно дійсно було», Токарівська на запит оборонця Ковалевської, чи не так воно дійсно було». Токарівська на запит оборонця Ковалевської, чи не так воно дійсно було». Токарівська на запит оборонця Ковалевської, чи не так воно дійсно було». Черняхівський сказав: «Я фізично пережила все». Черняхівський сказав: «те, що я пережив, будучи у в'язниці, і все те, що перейшло передо мною в роботу... Я фізично пережила все». Черняхівський сказав: «Я дорогою ціною, ціною фізичного життя». Голоскевич заявив: «Я дорогою ціною, ціною фізичного життя». Кудрицький просить: «я просив би призначити мені таку форму кари і в таких кліматичних умовах, щоб я міг вже не багато, кілька років працювати... В останній час здоров'я моє погіршало». Удовенко сказав: «тільки ціною тяжких ударів і особливо матеріальних за час ув'язнення й суду, я виборов, що мені бракувало». Болзович сказав: «2 роки повної ізоляції. За ці часи багато передумав, пережив».

Наведені вирази підсудних, що торкалися їх перебування у в'язницях ІПУ, говорять за те, що в в'язниці залишила глибокі сліди як на фізичному, так і на психичному їх стані. Можливо, що на цей раз агенти

ІПУ не примінювали до підсудних чисто фізичних способів примусу, але все такі фізичні умови перебування у в'язниці, та ще й в «одинокках», в «суворій ізоляції» («ізолюваний від цілого світу», як каже Павлушков) не могли не вплинути в самий негативний спосіб на підсудних. Ми знаємо, наскільки виснажені були підсудні, як вони кашляли на суді, як скоро втомлялися на допиті, коли голос їх в радіо втрачував силу, стихав, переходючи в шепотіння. Ми знаємо, як часто підсудні просили перерви для відпочинку; про Дурдуківського кореспондент «Комуніста» писав, що, не дивлячись на силу резонаторів, поставлених всюди в залі театру, де відбувався суд, все таки «шепотіння цього дідуся» (а йому зараз якихось 50 років) «погано було чути». Оборонець Дурдуківський сказав, що Дурдуківський «передчасно постарів». Ми знаємо також, що Дурдуківський під час допиту, після 3-х слідуючих одна за другою перерв, не в силі був закінчити зізнання: в нього пішла кров горлом... Ці факти безперечно свідчать про виснаження, отже значить і про «фізичні страждання» підсудних.

Ще тяжчі були психичні страждання підсудних, принаймні більшості з них. По тим, можна сказати, блискучим результатам, яких добилися агенти й слідчі ІПУ, видно, що в цьому відношенні ІПУ широко й необмежено використало самі різноманітні способи психичних тортур і психичного примусу. Було вжито провокації, одурення, залякання, обіцянок і т. д. Щоб не бути голословним, наведемо факти, які дають нам право зробити зазначені висновки про психичний примус підсудних. По-перше, нечуваний в судовій практиці політичних процесів, факт повного признання всіма підсудними своїх вини, а що найважливіше, признання, висловленого одиоманітно майже в однакових виразах 45-ю підсудними, в стадії попереднього слідства. Той факт, що де-хто з підсудних одмовився потім, на суді від тієї чи іншої частини свого признання, та ще в таких виразах, як от: «я переборщив» (Дурдуківський), або «я довго не думав, бо мені надокучило» (Єфремов) і т. и., ще більше підкреслює виключність факту признання вини всіма підсудними. Дивним являється й те, що признання було дано як раз по тим питанням, які складають основу обвинувачення, і в такій формі, яка потрібна була слідчим органам ІПУ.

Як же треба пояснити цей нечуваний факт? Іншого пояснення не можна дати, як тільки таке, що під час попереднього слідства відносно підсудних було вжито психичного примусу, такої форми й сили, що прігнічена довгим сидінням в суворій ізоляції психика підсудних не витримала, подалася й вони зробилися іграшкою в руках випробованих большевицьких катів.

Як можна думати на підставі даних процесу, одним із засобів психичного примусу були часті довготривалі допити підсудних, наговорювання слідчих одним підсудним на других, пред'явлення їм зізнань іноді може і фальшивих інших підсудних, всякого роду несподівані допити, наочні ставки, залякання, обіцянки і т. д. Як на доказ сказаного, можна послатися на заяви підсудних на суді, що вони дізналися про існування СВУ або про його програму лише під час перебування у в'язниці, під час попереднього слідства (про це заявили: Матушевський, Ганцов, Шарко, Кривешок, Панченко-Чаленко, Болзович і ин.). Крім того із зізнання Гермайзе на суді видно, що на попередньому слідстві йому було пред'явлено «документи», «нотатки» Єфремова і при цьому вимагалось у нього признання, що він був членом БУД'у та приймав в ньому діяльну участь. Знаємо також із слів де-яких підсудних, що їм було пред'явлено «щоденні» Єфремова, документ, який по своєму інтимному характеру не признався автором для оголошення навіть в більш менш-далекому майбутньому.

На початку ув'язнення підсудні заперечували свою вину. Але ІПУ вимагало від них «щирости», повного признання вини, а потім і каяття. Ганцов, напр., заявив «що-до нещирости, то це було в перші тижні по арешті». А Дурбовському навіть і на суді ставилося в особливу провину те, що він вперто не хотів признатися до вини. Прокурор запитав

згадуєте серед різних політичних угруповань не політичні угруповання, які були за цей термін?» Павлушков: «Це теорія соняшних плям акад. Граве, що особливі розрухи відбуваються в момент найбільшого нагромадження соняшних плям і що як раз в 1931 р. в зв'язку з цим можливі заворушення на землі». Далі прокурор: «А як дивився Єфремов щодо визначення основних засад будучої України?». Павлушков: «Що Україна буде вільна тоді, коли од прем'єра і до в'язня... всі будуть українці». Прокурор: «А хто у нас прем'єром, чи не українець?». Павлушков: «Здається тов. Чубарь». «А хто у в'язниці сидить, чи не ті українці, що на лаві сидять? Так ви свого досягли». Наведені приклади свідчать, що в цих випадках існувало ніби якесь порозуміння між тим, хто запитував, і тим, хто відповідав. Таке порозуміння могло бути наслідком тієї підготовчої праці, яка переведена на попередньому слідстві, того «оброблення» деяких підсудних, які на це піддалися, які одверто, чи мовчки піддали під керуючу руку тих, хто підготовляв до інсценіровки цілий процес. Правда, на суді траплялися випадки, коли «слухняні» підсудні не попадали в «такт» і тоді особливо різко означався перебой, дисонанс між тим, хто допитусь, та підсудним. Наведу тут особливо яскравий випадок такого дисонансу при допиті Павлушкова. Любченко: «Ви утворили вашу організацію для боротьби за незалежну Україну». Павлушков: «Так, ми розглядали сучасну Україну, як колонію Росії». Любченко (сердитися): «Значить ви, син тувльського священника, плюс Матушевський, син укр. поміщика (?), й син проф. Виноградова, вирішили визволити Україну з-під окупаційної влади, приєднавши до себе таких, як ви...?». «Можливо, що й так: приєднавши до себе таких, як і ми». «Значить робітничо-селянська влада єсть окупаційна?». «На ці питання була відповідь моїх попередників». «Кого саме ви вважали за окупантів?». «Радвладу». «А чим вона створена?». «Радянською Росією». «А хто утворив мійські ради, районні та інші ради на Україні?». «Ради—фікція, а в дійсності існують призначені виконкоми». Після короткого налагодження контакту знов «колесо» заскочило. Любченко: «Ви говорили про диктатуру, для кого вона потрібна і кого мала б захищати?». Павлушков: «Проти агентів зовнішніх сил». «Чи це не значить—проти німецьких сил, що окупували Україну в 1918 р. ?». «Німецьке військо ми вважали за дружнє військо». «Так проти яких зовнішніх сил ви захищали Україну та проти кого диктатура?». «Проти півночі...» Такий дисонанс, такі перебої серед судового матеріалу, що уявляє здебільшого суголосність між закидами прокуратури і відповіддю підсудних, мимоволі звертають на себе увагу та підказують про якусь зарані складену, зарані виготовану програму, яку мусіли виконати суд, прокуратура, підсудні і навіть оборонці.

Попереднє слідство в цьому процесі займалося не лише підсудними але й річевими доказами. Вони також підлягали певній обробці в руках агентів ПІУ. Відповідно основній меті процесу, треба було не тільки підшукати підходящі документи, але й поповнити прогалини відповідною підробкою й фальшуванням. І от ми бачимо, що на процесі з'явилися документи різного роду, починаючи з давніх часописів 1917-1919 р. р., як українських, так і російських, література, відповідно підібрана, різного роду акти міжнародного характеру, що суд іменував «договорами», листи урядового і приватного значіння, записки, мемуари, щоденники і т. и. Всі ці документи не тільки цитувалися на суді, але були виставлені разом з іншими на огляд публіки, ніби-то аранжери процесу бажали запевнити публіку, що ці «надзвичайні» документи дійсно існують в природі, не підроблені й не сфальшовані. Як подає «Комуніст» в ч. з 22.ІІІ. у фойє театру, де відбувався суд, була влаштована Архивною Управою ціла виставка «пожовклих паперів», як назвав документи співробітник «Комуніста» Д. Вирін. Тут були виставлені: часописи, «Нова Рада» з р. 1918 та інші, фотографії з погромів, прокламації повстанців Струка, присуди німецьких військових судів і само собою розуміється ті документи, що фігурували на суді. Щоб не вертатися більше до цих документів,

зазначимо тут найважливіші з них. Ними найбільше цікавився громадський обвинувач Любченко, і це з його промови, головним чином, ми виписали їх:

1. Т. зв. «договір України, Білоруси, Дону й Кубані», якого ніби то склали Галіп і Марголін, тов. міністра закорд. справ, на початку існування Директорії. Документ на російській мові і по змісту уявляє не договір, а ноту до «государств Антанти через посередство Верховного Союзного Командованія». В цій ноті лише згадується про те, що Україна, Білорусь, Дон і Кубань готові, ніби-то скласти федерацію. Дати цього документа не подано, а тому й трудно щось сказати про цей документ. Але вражає факт замовчання того, що Галіп був тов. міністра закорд. справ гетьмана і дійсно був висланий гетьманом до Румунії для переговорів з Антантськими представниками в справі підтримки гетьманової федерації. Отже цей документ, коли він відповідає дійсності, говорить зовсім не про те, що зазначає Любченко.

2. «Договор, складений ген. Грековим (б. військ. м-ром при Директорії) і Матвієвим, і підписаний: генер. Гришиним -Алмазовим, полк. Антоновичем, генер. Д. Ансельмом та ин., про угоду з Антантою, про федерацію України з Росією». Такого договору ніколи не було складено і підписано. Натяки на цей ніби-то «договір» є у Винниченковій книзі «Відродження Нації», але й там він висловлює сумнів, чи дійсно цей договір був підписаний. Отже і цей документ сфальшовано.

3. Нота про ратифікацію цього договору Директорією та про віддачу України під протекторат Франції. Такий же фальшивий документ, як і попередній договір.

4 і 5. «Договір з Денікіним і Врангелем», а в дійсності документи, що торкаються спроб координації військової акції проти большевиків.

6. Невідомий невадо складений «лист Васильєва» про те, що Україна за допомогу повинна б заплатити гонорари: Чехії — Підкарпатською Рус'ю, Румунії — Буковиною і Бессарабією, Польщі — Галичиною. Невдала підробка.

7. «Лист Л. Чикаленка з припискою В. Садовського з р. 1926 з наказом організувати СВУ на Україні». Тепер вже немає жадного сумніву, що цей лист фальшивий, складений і висланий Єфремовою провокаторами. Автентичність цього листа категорично, як Л. Чикаленком, так і В. Садовським заперечено.

8. 2 листа Зайцева до Єфремова з р. 1923. Коли не такого ж походження, як і попередній лист, то у всякому разі викликають великі сумніви.

9. Варшавський договір 1920 р. в редакції С. Шелухина і з його коментаріями. Отже також документ сумнівної достовірності.

10. Договір Галицької армії з Денікіним року 1919 не сфальшований лише тому, що був у свій час опублікований.

Були ще й інші документи подібної якості і достовірності, як, напр., зачитаний Любченком список погромів, dokonаних ніби-то українською армією, серед яких зановано відомі погроми Денікинської армії у Фастові, Блисаветі, Черкасах та інших.

Всі ці фальшиві підроблені документи фігурували на процесі і так були представлені підсудним, що не викликали жадних заперечень.

Ми спинилися так довго на попередньому слідстві тому, що в цьому своєрідному процесі головна праця припала власне попередньому слідству; воно перевело всю підготовчу роботу, а суд лише йшов по готовому. Коли за нормальної судової системи на долю попереднього слідства припадає часом важлива частина праці, то в системі большевільських судів попереднє слідство відіграє більшу роль, ніж сам суд, а в Харківському процесі на долю попереднього слідства припало не тільки виявити винних, але і в значній мірі утворити самий злочин та прив'язати до нього підсудних, просто кажучи, спровокувати інкриміновану організацію і її членів.

(Далі буде).

А. Яковлів.

Наші позиції.

Визвольна боротьба, яку провадив український нарід від революції 1917 року, закінчилася трагічно. Незвичайно зручний історичний момент, що витворився на прикінці великої війни і що його так добре використали інші поневолені народи — чехи, поляки, фіняндці і т. д. — не приніс Україні незалежної державности, во ім'я якої тисячі патріотів українських проливали кров під прапорами Української Народньої Республіки. Припинилася збройна боротьба нашої армії, яка разом з урядом УНР мусіла покинути власну територію. Завданням провідників українського національно-державного руху стало перебороти зневір'я в рядах борців за визволення батьківщини і переконати їх, що сучасний стан української справи є тільки хвилива перерва, під час якої мусимо готовитися до нової завзятої боротьби, що прийде неминуче і принесе Україні довгождану волю. Так сталося: як на землях українських, так і на еміграції — на вигнанні — продовжується боротьба в інших формах і йде невпинна підготовка кадрів до майбутніх, недалеких уже, віримо, подій.

В цьому процесі не аби-яка роля і велика відповідальність за сумлінне виконання її повинна припадати молодшому поколінню українців; серед інтелігенції — студентам і абсолювентам вищих шкіл. Страшні умови життя від окупацією большевицькою на Великій Україні, де не людським терором нищиться все українське і некомуністичне, хоч би й людським, — унеможливають легальний розвиток організацій української національно-державницької патріотичної молоді, а дуже добре розвинена шпигунська робота Г. П. У. дає підстави думати про брак відповідної кількості добре зорганізованих конспіративних організацій молоді на Великій Україні. Таким чином, під большевиками немає жадного ґрунту для свобідного розвитку державницької ідеології підрастаючого покоління українців, і тому ще більша відповідальність падає на мочолодь українську по-за межами совітського союзу. Молодше покоління українців на еміграції і на тих землях українських, де є для подібної праці відповідні можливості, повинно переховати, розвинути і передати молоді цілого українського народу величнн державницькі традиції її, найвищим проявом яких був чин під Крутами.

Для цієї мети повинні повстати відповідні організації молоді. Цілоком професійні студентські чи фахові організації, до яких можуть належати і не зовсім витримані ідеологічно елементи, є неvistарчаючими. Не можуть ними бути і різні політичні партії українські через засадничу апартийність академічної молоді, що уявлятиме з себе головне ядро тих організацій. Завдання таких організацій є по-над завданнями окремих партій, і тому до них можуть належати особи різних політично-соціальных переконань, бо лучитимуть їх однакові погляди на справу національно-державного визволення України.

Одною з таких організацій є Корпорація «Запорозжя» у Варшаві, а основними підставами її «Вірую» є:

1. Українська самостійна і соборна державність на засаді ухвал народних представництв України — Центральної Ради і Трудового Конгресу — яко найвища, найсвятіша мета, до якої мусить стреміти кожний український патріот, віддаючи для неї всі свої сили, здоров'я і життя до останньої краплі крові.
2. Плекання традицій збройної боротьби і самопосвяти за рідний край і творення культу полеглих за батьківщину, серед яких перше місце — підступно забитому вождеві народу українського Головному Отаманові Симонові Петлюрі належить.
3. Заховування побожної пошани до національно-державних свят українських, з яких найбільшими є: 22 січня, 25 травня, Свято Шевченка, бій під Крутами, 1 листопада, Базар.
4. Дотримування вірности і готовість служити на кожний поклик

державному центрові українському, урядові Української Народньої Республіки, яко єдиному законному представникові України, що очолює боротьбу за визволення українського народу. Відношення своє до уряду УНР Корпорація вважає за аксіому для всіх правдиво державницьких і самостійницьких організацій українських, виходючи з тих міркувань, що лише уряд УНР є спадкоємцем Укр. Центральної Ради і Трудового Конгресу. Уряд УНР до кінця очолював збройну боротьбу українського народу за волю, продовжує цю боротьбу і тепер на еміграції, роблячи все можливе в надзвичайно несприятливих для себе обставинах, щоби розпочати нову чинну акцію, до якої на поклик уряду стануть члени Корпорації «Запорозжя», як дисципліновані воєнки і вірні виконавці волі провідників великої нації української. Ріжних напрямків політичної діяльності окремих кабінетів міністрів УНР, а зокрема певних міжнародно-дипломатичних посуень їх, викликаних ріжними обставинами на тернистому шляху боротьби, Корпорація не торкається. Для неї міродайним є головню те, що Українська Народня Республіка, яко форма державности, і уряд УНР, яко виконавчий орган її, є єдиним символом української незалежности і єдиним носієм і виконавцем заповітів 22 січня 1918 і 1919 років.

В своїй внутрішній діяльності «Запорозжя» головню увагу зверне на плекання військової дисциплінованости серед членів і розвитку товариського, дружнього співжиття, беручи під увагу насамперед якісний, а не кількісний поступ організації. Кар'єризм, інтриги, уникання праці — не матимуть місця в Корпорації. Дбаючи про самовиховуючу працю членів на основі єдиної ідеології — служення батьківщині — «Запорозжя» влаштуватиме реферати і дискусійні сходи та стремітиме до поглиблення ерудиції своїх членів у всіх галузях науки. Кожний член Корпорації має придбати як найбільше знань і опанувати один певний фах для майбутньої праці на користь Держави Української.

Виходючи з відомої засади: «в здоровому тілі — здоровий дух», — «Запорозжя» дбатиме про плекання найріжнородніших спортів, а шляхом фізичних і умових змагань по-між окремими членами стремітиме до гартування сили волі, так потрібної для успіхів у майбутній боротьбі.

Перебуваючи на чужині, члени Корпорації пильно стежитимуть за всіма процесами, що відбуваються серед нашого народу, а також старатимуться запозичити все найліпше у культур західних народів.

Одним з завдань «Запорозжя» є поширювання ідей і поглядів своїх серед загалу української молоді, чи то при помочі преси, чи прилюдних відчитів. Метою цього не є дешева агітація, самореклама або переконування когось у слушности наших поглядів. Натомісь шляхом обміну думок і дискусії, «Запорозжя» бажає спричинитися до витворення спільної ідеології, якою мала б керуватися українська державницька молодь.

С своїй діяльності «Запорозжя» має заховувати непохитну віру в осягнення ідеалів українського народу, залізу певність правильности обраного шляху й усалених переконань; має плекати радісну бадьорість духа і творчий молодечий запал.

Оскільки во ім'я величнних святих ідеалів Нації Української Корпорації удасться створити міцні ряди получених спільною державницькою ідеологією й особистою дружбою Запорозжців, що на заклик уряду УНР стануть до боротьби і з'єднаються в творчих зусиллях для добра батьківщини з молоддю, що перебуває під порожом окупацією, — завдання наше буде виконано.

Корпорація «Запорозжя» у Варшаві

Літературні спостереження.

XVII

ПАНАС МИРНИЙ

Панас Мирний в більшості своїх творів є письменником тенденційним і та тенденція ідилічного соціалізму, яку він і висловлює просто од себе, і освітлює образами, не раз всупереч своїм життєвим вражінням, для наших часів здається наївною і людям соціалістичного напрямку. Не в тенденції сила творчости Мирного, тенденція навпаки іноді зменшує її яскравість та силу.

Ще більше характеристичним для творчости Мирного є те, що життєвий його досвід часто суперечить його теоретичним думкам і тоді, давши правдивий малюнок життя, Мирний силується пояснити події згідно з своєю тенденцією, хочби і невідповідно дійсності. Заподіє, напр., що Чипка («Хиба воли ревуть») грабує заможних, «щоб віряє, напр., що Чипка («Хиба воли ревуть») грабує заможних, «щоб одібрати в їх своє», тоді як у подіях, ним описаних, Чипка грабує тих, хто не мав і нагоди його визискувати, а грабує для себе, а не для тих, кого вони визискували, як робив легендарний Кармелюк.

Але вражіння життя з такою силою впливали на художню уяву автора, що він не міг ні замовчувати того, що бачив, ні послідовно пристосовувати спостережені факти до своєї тенденції. Через це саме подані ним образи в більшості правдиві і яскраві. Не автор, не хиби його праці, а тенденційні упередження суспільства, що натискували на автора, винні тому, що ні критика, ні сам автор не зрозуміли і не правдиво витолкували типи де-кого з його героїв, насамперед Чипки. Під впливом настроїв семидесятих років Мирний хотів змалювати Чипку людиною особливо чулою до усяких порушень правди, мужнім її оборонцем, який умовами життя позбавлений можливости боротися з кривдою легально і тому вдається у нелегальну боротьбу, але збивається на шлях злочинства. Через що? Автор хотів би те пояснити чимсь незалежним од тих чи інших вад самої вдачі Чипки, напр., безправністю селянського становища, та факти, що він їх подає, стверджують саме протилежне пояснення. Що Мирний розумів Чипку саме так, як нами зазначено, і де-далі в тій оцінці стверджувався, видно вже з того, що першу назву повісти — «Хиба воли ревуть», яка підкреслювала лихий вплив злиднів на психику (хоч Чипка злочинцем дійствував не тільки, поки був бідний, а і забагатівши) змінив він згодом на іншу — «Пропаща сила», що підкреслювати мала ніби особливу природну моральну силу Чипки.

В семидесятих роках і пізніше, аж до революції у нашої інтелігенції, під впливом її опозиційних настроїв, малося замилювання особливо дражливими, розбишацькими з загостреною ненавистю типами селянства, бо інтелігенція хотіла в них бачити своїх спільників у боротьбі з старим ладом. Тільки революція показала оскільки то був небезпечний союзник, бо саме цей антидержавний, антигромадський та руїницький елемент допоміг перемогти большевикам.

Але у Мирному ще жили згадані симпатії і для його Чипка — про-

паща, не по своїй вині, сила. Не раз на протязі повісти Мирний од себе висловлює такий погляд на Чипку, як на виключно розумну та чулу поміж селянами людину. Так теоретично оцінював і таким хотів змалювати Чипку Мирний та на художній уяві автора відбилося багато вражіннь зовсім іншого гатунку, які, увійшовши у твір, наперекір теоретичним міркуванням автора, говорили багато проти них і говорили правду.

Насамперед чи вірне твердження автора про особливе уболівання за правдою у його героя, про його щире обурення на кожную кривду, чи можливо вважати Чипку лицарем, що хоче до загибуні за правду битися? Перегляньмо факти з чипчиного життя, як подає їх сам автор, і ми не знайдемо у них ґрунту для такого твердження. Аже такий лицарь правди мусів би боляче відчувати кожне її порушення незалежно від того, чи зачіпає воно його особисто чи ні, мусів би визнавати правність і того, що йому особисто шкодить, якщо того вимагає правда і насамперед не дозволив би собі самому кривдити інших, а за кривду, ним самим вчинену, судив би себе тяжче ніж інших. Ненависть до тих, хто чинить кривду, не могла б бути в такої людини дужчою, ніж співчуття до покривджених і в кожному разі не могла б бути почуттям первісним, вона могла б витворитися тільки роками, розпалена частими перемогами кривди, розчаруванням і т. д. А як раз у всьому тому бачимо у Чипки протилежні риси.

Ще в дитинстві все, що здавалося Чипці неправдою, викликає у нього безкраюлютість, бажання мститися злочинними способами-підпалом, вбивством, катуванням, та зовсім не кожда кривда запалює в ньому ті почуття. Те, напр., що його батько, бувши жонатим і не приєднавшись у тім, оженився з його матір'ю, а, приживши з нею дитину, покинув її та помандрував знову на Дін до першої сем'ї, не обурює його. Це вже примушує думати, що в основі його люті є щось ще опріч співчуття до покривджених.

В дорослому віці що саме викликає у йому найбільше роздраження на неправду і то таке, що вибиває його з рівноваги та нахиляє до злочинства? Вперше це сталося, коли якийсь давній виселенець з їхнього села, повернувшись з Дону, забрав у чипчиної матері землю, яку вона дістала, яко спадщину, од далекого родича, що йому і той виселенець був також родичем та, очевидно, ближчим од неї. Вдруге так само сталося, коли Чипку не затверджено членом земської управи, яко залишеного судом на підозрінні у крадіжці та вбивстві. В обох випадках роздраження викликано в Чипці порушенням його особистого інтересу, а ще більшу має вагу те, що в обох випадках і не було власне жодної кривди, отже не було і рації на неї обурюватися, а причиною обурення була тільки особиста втрата. Там де визнається право власности і право спадщини, природно право ближчої родича переважає право дальшого і жодного ні правного, ні морального права на те, щоб та земля належала йому, в Чипки не було. Так само закон має повну рацію, охороняючи суспільство, позбавляти людей, підозрінних судом в злочинах, не лише пасивного, а і активного права

виборчого, отже Чипка, що добре знав за себе, що він дійсно і крав, і вбив людину, тим паче не мав жадної рації обурюватися на те, що його обрання скасовано.

Нарешті, що то за оборонець і местник за правду, яке в його право повставати на чужі менші провини, коли він сам і різав, і грабував, і зневажав мати та вигнав її з власної хати поневірятися по чужих людях.

Взявши на увагу усі ті інші факти з чипчиного життя, треба признати, що Мирний зтворив у його образі зовсім не тип лицаря правди, скаліченого оточенням, як хотів, а досить, на жаль, розповсюдженний по наших селах тип неурівноваженої людини, заздрісної та нестримної, без вдатности критично ставитися до себе та своїх вчинків, без волі, щоб мала силу стримувати її лихі поривання, людину, з якої заздрість та лютість зробили хулігана та злочинця. Коли така людина і виступає часом, як це було з Чипкою під час езекуції в Пісках, в оборону покривджених, це в неї є тільки одним з вибухів пристрасти і викликається скоріше загальним роздраженням, ніж потребою оборонити покривджених. За часів революційної боротьби в нас, як те буває і скрізь, такі люде часом спливали на поверх, але, вибившись на гору, вони чинили безліч надуживань та злочинств, поводитися ще гірше од тих, кого вони раніше обвинувачували та поборювали в імені правди. Надзвичайно правдиво підкреслив Мирний, що не стільки бажання корисної громадської праці, скільки жадоба честі та самолюбство керували Чипкою, коли він допоминався бути обраним у земство.

Почуттям художньої правди Мирний безперечно відчув дійсну природу свого героя. Инакше тяжко було б пояснити заведення до його життєпису цих та подібних фактів. Теж почуття підказало Мирному надати Чипці походження од батька, теж очевидячки неурівноваженої людини, що хилитається під тиском своїх нестриманих волею та нескерованих розумом поривань — не знати чого повернувся з Дону, при живій жинці одружився з іншою, за два роки, занудьговавши не знати з чого, кидає її та подається знову на Дін до першої сем'ї... Очевидячки неурівноваженість Чипки дісталася йому у спадок од батька.

Та оточення і критика натискували на творчість Мирного, під їх впливом йому почало здаватися, що Чипка не є просто людиною з своєю волею, а може і справді морально та розумово обдарована людина, уболіватель за правдою, ворог кривди — «пропаша сила», що загинула серед несприятливих обставин. Цей громадський натиск відбився і на самим виконанню типа Чипки, примусивши автора додати деякі неприродні цьому типові настрої та вчинки.

В різних творах Мирного не раз знаходимо ліричні уступи з міркуваннями в дусі старого ідилічного соціалізму, як, напр., сумування над тим, що люде не працюють сполу, кожен на користь усім, що вони хочять мати власність, розгородили землю межами та тинами і т. д... В тоні Мирного чується, що все те здається йому якимсь непорозу-

мінням, що треба переконати люде, щоб вони одкинулися своїх гріхів, почали жити так, як вважає за краще автор, та що досягти того можно легко та швидко. В наші часи після революції та большевизму міркування для несоціалістів ще більше чужі, як раніше, для соціалістів вони давно вже здаються сантиментальними... Ідилічний соціалізм не винний був сам в насильствах, не вважав їх потрібними, сподівався словами нахилити люде зрєктися власности та перейти до соціалістичного ладу, але в міру того як ті надії між соціалістами слабли, замість його висунувся попереду соціалізм революційний, що винуватив за існування власности самі вищі верстви та хотів силою поборювати їх, а нарешті і большевизм, який вже не покладається ні на кого, ні на селян, ні на робітників, ні на інтелігенцію, хочби і соціалістичну, не йме віри, щоб вони справді хотіли соціалізму та визнає єдиним вдатним способом (теж на всправжки невдатний) перебороти в людях нахил до власности — силоміць примусити їх жити по соціалістичному.

Згадані уступи з творів Мирного є тільки піричні од автора міркування, які, оскільки їхня тенденція не відбилася б на правдивості життєвих малюнків, що складають суть белетристики, нічого не шкодили б, та на певні частини творів Мирного вони таки поклали свій колір, переважно на ті, у яких малювалися не селянські верстви. Саме в них художність та правдивість опису часто тратить од впливу тенденції, може і через те, що ззамолоду, коли вражіння яскравіші, автор ті верстви менше знав. В творах Мирного персонажі з усіх інших верств пріч селянської (почасти ще міщанської) — пани, попи, крамарі, жида, урядовці — без винятків загострено негативні. Правда, і в селянах нераз зазначає він лихі риси, та до селянських гріхів ставиться м'ягче, ніби даруюче, наче перекладає відповідальність за провини селян на обставини, на когось іншого, хто за них винний, люде же інших верств осуджує рішуче та гостро, часто з тону описувателя переходячи на тон обвинувателя. Того не досить. Почасти через захват обвинувачування, почасти через малу ознайомленість з тими верствами, иноді в фабулі творів Мирного маються події в дійсності неможливі, або такі, які могли б статися дуже зрідка, отже не типові. Так, напр., щоб осудити панське земство, що воно горнуло на панську руку та визискувало селян, Мирний розповідає, ніби земські збори того повіту, де відбуваються події повісти «Хиба воли ревуть», ухвалили такий розполог податків на землю, щоб великі маєтки платили з десятини менше од дрібних. Але такого в історії земства не тільки не було, а і не могло бути, бо закон про земські установи дозволяє земельне оподаткування в єдиній формі однакового оподаткування кожної десятини і згаданої постанови земських зборів, якби така десь і була ухвалена, адміністрація не затвердила б, яко противної закону.

Що Мирний не знав інших верств суспільства, пріч селянської та міщанської, видно вже з того, що з тих верств не дав він жодного яскравого типу, хоч і присвятив їм не мало сторін своїх творів. Про

них автор більше розповідає, ніж показує їх з їх словами та вчинками і вже через це на цих образах дужче відбивається тенденція автора. З трьох постатів панів—пана Польського з «Хиба воли ревуть», Башкірева з «Лихо давне і сьогочасне» та Батієва з «Як ведеться так і живеться»—двоє, Башкірев та Батієв, оскільки можна вгадувати по окремим рисочкам та подібності їхнього життєпису, не так вже читкого малюнку, власне повторюють той самий тип. Це повторювання теж дозволяє думати, що у автора таки і не малося багато образів та спостережень з тієї верстви.

Мирний був безперечно великим майстром слова, але в будові, особливо більших його творів, можна йому чимало закинути. В них бракує суцільності, так ніби кілька окремих оповідань без потреби сполучені в одно, а ще між ними і не витримана пропорція відповідно їхній важливості. Особливо це помічається там, де автор вкидається в публіцистику, в якій він зовсім не таким є майстром, як в художньому опису. У способі викладу Мирного треба зазначити деяку старомодність, особливо в надмірній розтягнутості уступів од автора, насамперед в малюнках природи. Як не майстерно вони виконані, яка не є блискуча їхня мова, та з сучасного погляду цілком неможливо стільки часу займати увагу читача самими описами природи, як, напр., у нарисі «Серед степів».

Ті зазначення ні в якій мірі не зменшують великого значіння Мирного в нашій письменстві. На кожному письменникові неминує відбиваються риси його часу. Инакше не може бути. Мирний був великим майстром слова та надзвичайним знавцем селянського життя та психології селянина. Ніхто ні до нього, ні після нього не зміг так глибоко освітити психологію селянина. В цьому, а не в тенденції, якій, здається, сам Мирний надавав найбільше значіння, і не в образах з життя інших верств, виявилася сила його талану. Саме мова та глибина психологічного аналізу роблять його твори і донині цікавими читачам, дарма на рішучу зміну умов життя на Україні.

Це таки і є найбільше вартим в белетристичній творчості. Психологія людська є сталою, змінюється дуже повільно, залишається в ній багато незмінного при усяких умовах та на усіх стадіях розвитку людства, суспільні та політичні ідеали мінливі і жоден з них, з яким би запалом не прямували до його люде, не задовольняє їх при здійсненні. Твори жодного, хочби і найгеніяльнішого письменника не живуть вічно, але для творів чи частин їх, головним змістом яких є психологія людська та побут, час забуття надходить пізніше, ніж для творів тенденційних чи тенденційних частин творів.

□ Давній

Із спогадів про Т. Г. Масарика.

I.

У перше я в Празі опинився на початку 1906 року після остаточного розгрому жовтневої російської революції 1905 року. Прага була другим моїм етапним пунктом після Прагова на шляху до Парижу, тодішньої

революційної Мекки для всіх тих, хто мусів тікати від безпросвітньої столичинської реакції.

Обставини склалися так, що Прага, замість бути тільки етапом, фактично і на довгі роки стала для мене місцем постійного осідку. Як і всі, що потім почли російські школи, про чехів я дуже мало знав. Крім Івана Гуса — і то з Шевченка — мабуть нічого; зрештою, це була для мене Австрія. На разі навіть назва столиці чеського народу — Praha — видавалася мені трохи неприродною. Природнішою — не знати чому — була німецька її форма — Prag.

Австрія тоді, під впливом революційних подій у Росії, політично «відмолочувалася» і на зовні трохи демократизувалася. Велася саме рішуча боротьба за реформу виборчого закону до віденського парламенту. Відбувалися часто політичні віча, а на весні і робітничі маніфестації.

Все це на глі жахливої реакції у царській Росії — приємно вражало, рятувало перед невчасним песимізмом після революційного дебаклу. Натомість прикро вражало некритичне і етикетне, так би мовити, чеське русофільство, що часто густо скидалося аж до наявного царофільства і очевидно ворожнечу до революційних прямивань по той бік чорножовтого кордону.

Не можу тут не згадати одну з пригод, добре характеризуючу це чеське слов'янське русофільство в той час. Десять років після мого приїзду до чехів, у Празі з'явився з лекцією про Росію відомий галицький ренегат-теперішній російський професор, д-р Вергун. Мене сповістив про цю лекцію в останній мент Л. Ганкевич. Було наперед відомо, що вона буде чорносотенна, хоч влаштовували її кола, близько стоячі до нац. соц. партії В. Клофача. Вдалося на швидку змобілізувати все, що було революційного у Празі з під царату, на цей виклад. Ми не помилялися: промова д-ра Вергуна була суто чорносотенна і виявляла повне ігноранство у внутрішніх політичних справах Росії. Головним його джерелом було відоме «Новое Время». Ми, опоненти, з місця реплікували на його капітальні дурниці щодо жовтневої революції. Він наразі був збентежений, бо не сподівався опозиції, відтак титулував нас «бомбометателями» і нацьковував проти нас аудиторію, яка і так була вороже настроєна щодо нас. Мало що не дійшло до бійки. Нам не дали слова, і ледве що не вигнали силою із зали. Студентська молодь поступова, присутня на цих зборах, потім виявилася, що це були головне «масариковці» — влаштувала ad hoc нове віче в «Академічному Домі» і закликала на нього д-ра Вергуна для дискусії. Там Л. Ганкевич і я поклали москвофільського референта про Росію на обидві лопатки і примусили його прилюдно заявити, що він нічого не пам'ять у революційних справах на Сході Європи.

Була складена відповідна заява про це, яку він відмовився підписати, не заперечуючи зрештою її по суті, але не годячися на різку стилізацію її та обіцяючи нам ще раз приїхати до Праги для дебатів з приводу політичного становища у тодішній Росії (обіцянка, якої він, зрештою, ніколи не дотримав, навпаки завжди і свідомо уникав прилюдної зустрічі на зборах з «бомбометателями»).

Цю заяву нашу другого дня опублікували с.-д. «Pravo Lidu» і масариковська газета «Cas». З приводу цього епізоду, я, як член делегації від згаданого віча — був в обох цих редакціях. Протицарське становище с.-д. органу було зовсім природне. Дивнішим трохи здавалося, що у Празі є ще інша газета, яка критично ставилася до Росії, це був орган проф. Масарика — «Час». Тоді з приводу виступу д-ра Вергуна, я мав нагоду познайомитися з його політичним редактором К. Душеком, вже покійним дипломатом молодшої ЧСР, а перед війною і в часі війни — з одним із найближчих співробітників проф. Масарика на фронті чеської політики.

Мене зацікавив цей орган і напрямком (реалізм), репрезентований ним. Розуміється, що одночасно я почав цікавитися його ідеологією, себ-то проф. Масариком.

В той час він готувався знову до відновлення своєї парламентської діяльності у Відню. Нераз виступав на вічах, писав у своєму органі, і таким чином я пізнавав його у першу чергу, як активного політика та журналіста. В одному і другому випадкові залишалося незабутнє враження. Відразу якимось відчувалося, що тут перед вами не буденна людина; своєрідна індивідуальність, яка по своєму все розуміла і яка сприводу кожної справи мала щось власного сказати.

Мені згадується Масарик — промовець. Безліч разів доводилося його чути з приводу найрізноманітніших питань і серед всіляких обставин: на катедрі університету, на мітингу, звичайних зборах, серед інтелігенції і серед робітничого табору. Він ніколи не захоплював зовнішніми ораторськими ефектами. Йому чужа була будь яка дематогія. Він ніколи не залицявся до аудиторії. Проте він з перших же усупів своєї промови чи викладу абсорбував всю увагу слухачів, полонив їхню думку; переконував їх залізною логікою своїх висновків, завойовував аудиторію ясністю і доступністю свого викладу. Про найтяжчі проблеми філософії або закордонної політики проф. Масарик вмів говорити так просто, що його розуміли селяне. Послухав (від 1907 р. аж до війни) від моравської округи, звідки був родом — і де село на загал менше освічене, ніж в чехах. Своїх виборців він знайомив просто, «не мудрствуя лукаво» зо всіма тонкостями австрійської дипломатичної кухні фірми Еренталь-Бердстольд. Так само, як і журналіст, Масарик був майстром цього фаху, який він, до речі, дуже любить і високо шанує.

Про нього можна сказати словами Буфона «Le style — c'est l'homme», — стиль Масарика яєний, прозорий, пластичний і рел'єфний. В ньому годі шукати тасмничу містику німецької складні і словесну гіпертрофію німецьких речень. Скорше в його писаннях взагалі, а зокрема у журнальних статтях — можна додати життєвий реалізм англійської мови і прозору ясність та гальську образівість рідної мови Русо та Вольтера. На журналізм він дивився, як на вищу школу життя. Звідси ці великі вимоги, які він ставив адептам і працівникам на цьому полі — слід сказати, що його орґан «Cas» міг вважатися зразковим прикладом доброго часопису. Безперечно він мав величезний вплив на новочасну чеську журналістику і на формування чеської громадської опінії, хоч здебільшого йому доводилося плисти «proti proudu» (проти течії).

У мене залишилися з «Cas'ом» до кінця як найкращі відносини. Головне ж — з його головним редактором і знаменитим біографом Масарика д-ром Гербелом та покійним вже редактором наукового додатку — проф. Друбною. На сторінках цього орґану не раз порушувалася і захищалася українська справа у той час, коли у чеській журналістиці взагалі (крім «Slovanskeho Prehledu» та «Prava Lidu»), вона була на слов'янському індексі, як «made in Germany».

Особисто я мав нагоду ближче придивитися до проф. Масарика у 1908 р. з приводу справи, яка відіграла у моєму життю фатальну роль та з якою теоретично і публіцистично я все ще не можу жадним робом розплутатися.

Маю на думці стару, як людська суспільність, проте повсякчасно палку і болючу проблему кари смерті. В добі «столипінських новітців», як з кривавою іронією прозвав Родичев щибениці з цієї післяреволюційної ери, це питання болюче мусіло приймати всіх тих, найближчі приятелі та співробітники його, гинули там майже щодня з руки ката. Європа від молодих років була моєю духовною батьківщиною. Я ніколи не поділяв ні слов'янського, ні революційного месіянзму Росії. З московської в'язниці царату я тікав в Європу немов до дому. На жаль,

при ближчому особистому знайомстві з Європою, перебуваючи в її серці, я незабаром переконався, що вона далека від того ідеального образу, який у мене витворився там над Дніпром в сутінку бібліотек та, головне, у призмі книжок про неї.

Мене тому жахливо вразив факт прилюдного страчення у Саксонії жінки (Грети Баєр), засудженої на смерть і котру саксонський король з особистих причин (зводючи порахунки з місцевою пресою, яка домагалася помилування засудженої і котру (пресу) король ненавидів за те, що вона перед тим прилюдно писала про його особисту драму, коли його дружина втікла з одним учителем-італійцем) — не помилював, затверджуючи вирок смерті та відкидаючи прохання суду за помилування. Кажу, мене вразив не тільки самий факт страчення цієї жінки, але, головне, жахливі обставини, серед яких відбувся цей кривавий акт.

Отже, прилюдність страчення, майже театральний ритуал переведення його. Видавалися урядово вхідні квитки. Щось 215. Бажаючих зголосилося аж 1.500. Серед них сила жінок. Поліція була у парадній формі. На вступних білетах для публіки було видруковано: циліндр і салонове убрання. Пані були у бальових сукнях. Словом наймодерніший ультраєвропейський канібалізм in effigie та salonsfaehig.

Після цього я кілька ночей не міг спати. Моя fata morgana культурної Європи розвивалася на очах. Розуміється я був далекий від того, щоб перейти відразу на віру «ex oriente lux» та шукати порятунку «на другому березі» (Герцен), але мусів я якось стихійно зареагувати на цю автобласфемію Європи.

Я сів і протягом кількох днів написав щось на зразок трактату проти кари смерті під заголовком — «Геть кару смерті».

По чеськи я ще не вмів писати і тому переклад його надиктував одному приятелеві. Коли я пишу ці рядки, ця праця з перед 22 років лежить передо мною. Ось її дальша історія. Рукопис її я послав проф. Масарикові для його щомісячного журналу «Nase Doby». За кілька днів я одержав цей рукопис з його коротенькою листівкою, сповіщаючою мене, що у такім стані її не можна надрукувати: вона занадто чуттєва і за довга, але щоб я зайшов до нього поговорити з приводу неї, бо у скороченій переробці вона бажана. Я пішов того ж самого дня перед обідом. Проф. Масарик мешкав тоді у затишній вулиці за Влтавою під Градчанами. Прийняв він мене привітливо у своєму кабінеті-бібліотечі. Все було тут скромно. Скрізь панувала книга, але також лад. Не було того славетного професорського непорядку. Навпаки, задивлювала впрост якась майже програмова систематичність у всьому. Систематичність жива і реальна. Згодом, коли я прочитав монографію проф. Масарика — «Спроба конкретної логіки» я зрозумів цю систематичність, котра мене здивувала при перших відвідинях у нього.

Автор реальної класифікації наук і у своєму життю дотримувався все конкретних класифікаційних метод. З погляду доцільності і, головне, економії часу — ці методи були дійсно чудовими засобами для полегчення праці.

Згодом я мав нагоду ближче придивитися до них, позичаючи книжки з бібліотеки проф. Масарика, або звертаючися до нього за порадою з приводу того чи иншого питання, яке саме публіцистично мене цікавило.

Багато де-чого я засвоїв собі з техніки праці цього ідеального і доброзичливого вчителя, у котрого є сила учнів і про існування яких він, можливо, не має найменшої уяви та які підсвідомо ставалися ними, відвідавши раз чи два його хату та одержавши від нього якусь раду, вказівку з приводу справи, що їм боліла або цікавила. Але про це потім. Тепер вертаюся до своєї першої візити у проф. Масарика.

Вражала відразу безмежна людина його доброзичливість, щира і справжня увага до кожної людини. Про це я чув від багатьох і у цьому сам мав

нагоду добре переконатися. Проф. Масарик нікого не збував. Він не знав того, щоб я назвав би формальним бюрократичним відношенням до людини. До нього міг прийти кожний і з приводу будь якої справи: громадської чи особистої. Його хата була завжди відчинена для всіх. До нього зверталися робітники, що рвалися до сонця правди і краси, хотіли бути поетами або письменниками; приходили нещасні жінки, приголомшені тягарем особистої якоїсь драми. У нього шукали поради молоді адепти науки і т. д. та взагалі, хто тільки з приводу чого лишень не звертався до проф. Масарика?

Ніхто і ніколи не виходив від нього з порожньою душею, або із зневірним серцем. Кожного він уважно вислухав і кожному по змозі дав щирі поради. Іронія, глум в таких випадках були для нього чимсь чужим, хоч як би не були безглуздими іноді бажання чи справи прохача.

Беру для ілюстрації хоч би свій «трактат» проти кари смерті. Соціологічно і теоретично, розуміється, це була слаба річ. Сила його була лише у стихійному протесті і в обуреному почутті. Все це мені мудро виклав проф. Масарик. Порадив відповідну літературу. Де-що відразу ж дав. Я мав свою статтю переробити, себ-то зконтролювати обурення і бунт серця критичною логікою розуму. Але цього рукопису я не переробив. Я залишив його свідомо на пам'ять, як живу вказівку, як слід на будуче працювати. Я полинув у криминологію і соціологію злочина. Почав студіювати історію кари смерті. Цікавився проблемою ката, технікою страчення. Майже щорічно писав щось з приводу цього питання. Завжди протестував проти кари смерті, але і досі ще не вичерпав цієї проблеми так, щоб написати про неї основну вичерпуючу монографію, як просктував це anno domini 1908. Боюся, що може я ніколи не напишу її, так складна і необ'ятна ця жахлива проблема, дарма, що так просто вкладається в аксіомне, так би мовити, гасло «геть кару смерті». Для мене цей «трактат» про кару смерті на все зв'язаний є з моїми спогадами про знайомство та першу візиту у проф. Масарика. В моєму житті ця зустріч мала рішаче значіння. Від неї датуються ідейний вплив проф. Масарика на мене, якому я багато завдячую в напрямку і характері моєї публіцистичної діяльності та котрий згодом, як соціолог, спеціально зацікавив мене своєрідним розумінням національного питання, що попри кару смерті сталося далі головним завданням моїх дослідів.

5.

У 1908 р. вийшло друге видання класичної монографії проф. Масарика про чеське національне відродження. Маю на думці дуже цікаву його працю — з цілого циклу розвідок, присвячених дослідженню чеського національного відродження — «Ceska otazka» (чеське питання).

Отже, ця праця мене у перше познайомила з новочасною чеською проблемою. Це була майстерна соціологічна аналіза модерного національного ренесансу на живому і конкретному прикладі, де процес відродження відбувся, мовляв, у найкласичніших формах. Врешті в ній приковувало увагу стороннього читача небуденне якесь трактування цієї справи, так би мовити, — *sub special alternitatis*.

Пригадую собі те глибоке вражіння, яке зробили не мене де-які вступні уваги з першої передмови до цієї монографії.

— «Чеське питання, — казав проф. Масарик, — я не розумію тут у політичному сенсі, отже у сенсі політичної практики, але трактую його соціологічно, як аналізу всіх тих основ, котрі напрошуються самі тому, хто хоче збагнути сенс чеської історії, хто хоче пізнати, чим ми — як окрема нація — культурно живемо, що хочемо, чого сподіваємося? Які аргументи масо для своїх національних прямивань?...»

І трохи нижче він писав:

— «Для мене чеське питання є питанням про долю людства; є питанням сумління...»

Це був трохи інший підхід до національної проблеми, ніж той, з яким доводилося перед тим зустрічатися у революційних та соціалістичних колах, котрі в найкращому разі трактували націю, як свого роду *malum necessarium*. Для лівих ортодоксів — вона була взагалі буржуазним забобоном.

«Ceska otazka» — була отже для мене увертурою до дослідження питання поневолених народів взагалі, а зокрема — на сході Європи. Ознайомившись згодом з Драгомановим, я найшов в його відомих працях найкраще розуміння національних відносин у східній Європі. Так я собі сформулював масариковський «problem maleho narodu». Передовсім і конкретно це означало систематичне вивчення національного пробудження приспаних історією східно-європейських народів.

Таким чином, під впливом проф. Масарика та у зв'язку з студіюванням його чехознавчих праць, повстала моя розвідка, присвячена спеціально українському питанню та аналізі українського національного відродження, друкована на сторінках слов'янського журналу «Slovansky Pehled» (1910 і 1911 р.) під заголовком «Ukrajinska otazka».

Вже у першому її розділі, критикуючи схоластичну філологічну методику, звичайно вживану для з'ясування російсько-української проблеми, я мав нагоду покликатися на виступ проф. Масарика з цього приводу у віденському парламенті, де він у 1908 році полемізував з німецькими москвофілами на цю саму тему, відкидаючи їх філологічні аргументи, а натомість підкреслюючи значіння суспільного і політичного моменту у національному питанню, а передовсім, очевидно, національної свідомості, супроти чого, на його думку, теоретична філологія, врешті респіт буде змушена напітуловати.

Я згадую тут про відношення Масарика до українського питання лише *en passant* тому, що саме пишу про це спеціальну працю, де воно буде докладно з'ясоване.

Праця над проблемою поневолених народів мене захопила. Я став, на жак моїх соціалістичних товаришів, неопитом «національного ренесансу». За це вони мене іронічно називали національним «гробкопателям» і закидували мені, що, мовляв, Масарик збив мене з певного і єдиного вірного шляху соціалістичного інтернаціоналізму і що взагалі я проваджу Сизифову роботу, викладаючи чи пишучи про поневолені народи, над якими історія давно вже перейшла до денного порядку і що тому немає жадної рації даремно гальванізувати цих історичних мерців.

Щоб закінчити про це, мушу тут ще додати, що дальші мої праці на національні теми, напр., про фінляндське питання або більша книга про «Поневолені народи царської імперії», книжка, яка опинилася на денікнінському індексі *librorum prohibitorum* та у 1920 році була у Києві спалена, генетично всі повстали під цим вище згаданим впливом масариковської філософії та ідеології національної проблеми. Врешті і мій проект націології та націографії є, власне, спробою реалізації одного з наукових побажань про потребу окремої соціологічної дисципліни для дослідження нації, не раз і при різних нагодах висловлених проф. Масариком в його працях.

6.

Але щоб не відхилитися занадто від хронологічного порядку, вертаю знову до 1908 року, котрий взагалі залишив у мене багато спогадів про проф. Масарика. Отже, весною цього року він виступав у віденському парламенті з приводу української справи, про що я згадував вище. Це був цікавий захист самостійності української нації соціологічною методою та належна відправа всім тим політичним спекулянтам, котрі хотіли хитро зневажити авторитет науки (славістики) — для повалення нелюбої їм української справи.

Згодом проф. Масарик прислав мені текст цієї промови у стенографічному протоколі з відповідного парламентського засідання, власноруч-

но затитулувавши її «Polen und Ruthenen». Під час тусу і заарештування мене на початку всесвітньої війни, поліція не знала чому забрала у мене цю стенограму. Я докладно зreferував цей його виступ на сторінках «Української Жити» (1912 р. ч. IV) у статті—«Проф. Г. Г. Масарикъ обь українскомъ впрось».

(Далі буде)

О. Бочковський

З життя й політики.

— З'їзд ВКП, як завершення ліквідації комуністичної партії, як партії. — Висновки з нього. — Український робітничий рух і українська соціал-демократія. — Українські с.д. за кордоном. — Їх організаційна робота. — Їх ідейні роздоріжжя.

Коли пишуться ці рядки, в Москві відбувається з'їзд всесоюзної комуністичної партії. При тому опізненню, з яким доходять за кордон совітські газети, в дану хвилину не можна мати всіх тих матеріалів, які потрібні для повної і докладної оцінки цього з'їзду, рішення якого будуть мати першорядне значіння для всіх совітських держав, зокрема для України. Але й по тих звітках, які подає закордонна преса, звітках уривочних і несистематичних, можна проте зробити висновок про те значіння, що його має з'їзд для майбутньої долі комуністичної партії. Немає сумніву, що він ставить хреста над комуністичною партією, як партією, що він довершує її перетворення в знаряддя для панування всесоюзного диктатора Сталіна, що він закінчує її відрив від тих робітничих мас, на які ніби то вона хотіла спиратися. Процес остаточного перетворення партії в знаряддя диктатури на цьому з'їзді, де участь опозиції була цілком унеможливлена, де всі рішення приймалися одноголосно, де провадилися суперечки відносно того, чи задовольняючу форму носило казяття Томського і Рикова, виявився з повною виразністю і ясністю.

Але завершує цей з'їзд не тільки процес історії комуністичної партії в совітських державах; більше того, закінчує він певний період історії соціал-демократії в бувшій Росії. Не треба забувати того факту, що ідеологія большевизму, його організаційні і тактичні принципи, склалися в рядках російської соціал-демократичної партії, що історія большевизму є одна з сторінок історії російської соціал-демократичної робітничої партії. Російський соціал-демократичний рух мав ту особливість, що, розпоряджаючи великою кількістю марксистської інтелігенції, він мав до діла з чисельно слабою, несвідомою і аморфною робітничою класою. Теорія не могла бути перевірена і виправлена практикою робітничого руху, безпосереднім впливом і активністю самих робітничих мас. Тим то і сталося, що, хоч російська соціал-демократія й мала в своїх рядках таких теоретиків міжнародного значіння, як Плеханов і Аксельрод, фактично в рядках партії набирали все більше значіння й впливу анархистично-близькі конценції Леніна. Процес розвитку цієї групи, з якої склалися теперішня комуністична партія, закінчився теперішнім з'їздом. По-за цією групою від колишньої впливової в Росії партії лишилася лише емігрантська група Абрамовича і Дана, позбавлена більшого впливу і значіння, група т. зв. інтернаціоналістів, які на протязі багатьох років з гідним жалю усердия змагаються знайти той стілець, на якому б вони мали твердо сісти.

Цей сумний підсумок історії російської соціал-демократії, ці манівці, на яких вона опинилася, мусять бути пересторогою і застереженням для соціал-демократичних партій всіх країн і народів, яким доводиться

працювати серед несвідомого і аморфного пролетаріату. Бо тільки наявність масового робітничого руху створює для соціал-демократії кожної нації ту гарантію, яка забезпечує її провідників від ухилення на манівці.

* * *

Ті рефлексії, які викликає теперішній з'їзд комуністичної партії, мимо волі обертають думку до ближчої і важнішої для нас справи — справи українського соціал-демократичного руху і тої партії, яка цей рух репрезентує. Не треба доводити, що не тільки з поглядів інтересів соціалістичного руху, але й з погляду повноти й всесторонності розвитку національного життя, справа майбутності українського соціалізму і української соціал-демократії являється питанням першорядної ваги. В кожній молерній нації соціалістичний рух являється неминучим складовим елементом національної культури; культурні, політичні і економічні потреби робітничої класи в кожній нації обслуговуються в першу чергу соціал-демократією. Відсутність або слабкість соціал-демократії серед даної нації веде за собою неминуче слабу або ж і ніяку участь робітничої класи в національному життю даної нації. Це є лише частина аргументів, в силу яких справа майбутності української соціал-демократії мусить привертати до себе увагу не тільки вузько партійних кол, але й нашого ширшого демократичного загалу.

При тих умовах, в яких перебував український рух взагалі, український робітничий рух зокрема, являється цілком зрозумілим і природним, що УСДРП до революції не могла створити з себе масової партії. Була це передовсім інтелігентська група з певним робітничим прошаруванням, яка, не зважаючи на свою довгу історію, проте не встигла сконсолідувати остаточно і виробити певні єдині загально визнані принципи партійної тактики. Вплив російської соціал-демократії фатально відбився на українській соціал-демократії, утворивши в ній течію близьку до російського большевизму; їм протистояла група, яка хотіла створити для української соціал-демократії ту тактичну лінію, яка би відповідала складності наших національних обставин. Тим то й сталося, що в рядах одної і тої партії в свій час працювали люди, які під час нашої боротьби за державність зайняли діаметрально протилежні позиції — з одного боку В. Винниченко і М. Порш, і з другого боку С. Петлюра й А. Лівичський.

Згадуємо ми про цей дореволюційний, так мовити, дитячий період в історії української соціал-демократії не для того, щоб ставити її його на карб; був він, як ми зазначили, цілком природним і неминучим. Підкреслимо ми це для того, щоб виявити всю важність й необхідність для українських соціал-демократів, які пробувають за кордоном, в умовах вільного політичного режиму, подбати нарешті про те, щоб виявити умовне обличчя партії, формувавши основні позиції, — й ідеологічні й тактичні, — українського марксизму, які могли б пізніше бути використані, в необхідними додатками й поправками, практикою українського робітничого руху на Україні після упадку совітського режиму. Завдання само собою не легке і непросте, але завдання, розв'язання якого полегшується тим, що українські соціал-демократи мають можливість користувати досвід і практику міжнародного робітничого руху.

Хто відновить собі в пам'яті діла й дні українських соціал-демократів за кордоном, той не може не прийти до висновку, що для українських соціал-демократів час перебування за кордоном в зміслі виконання цих завдань був пропаним часом. Не згадуємо вже про те, що кількість випущеної українськими соціал-демократами літератури за час перебування на еміграції є мінімальна, що вона абсолютно не відповідає тому питомому титраневі, який займала українська соціал-демократія в українському житті і тій кількості інтелігентних сил, які вона за кордоном мала. Не торкаємося питання про те, чи використали українські соціал-демократи можливість для поширення своїх ідейних впливів серед емігрантських мас; не будемо розв'язувати справи про те, як це сталося, що, наприклад, в тих тисяч академічної молоді, які перейшли через високі школи — ук-

те, чи мають вони обмежити свою діяльність лише виконанням стисло партійних класових завдань, чи навпаки мають дбати про виконання загально-національних завдань і змагатися до координації і об'єднання всіх творчих сил української нації для здобуття власної державности. І в зв'язку з цим стоїть перед ними і не сходить з порядку денного питання про відношення про державного центру УНР. З одного боку вони заявляють: «в інтересах цілої української справи (ростріл наш. В. С.) українська соціал-демократія повинна стояти по-за всякими урядовими центрами за кордоном, бути вільною самостійною силою, бо лише таким шляхом вона своєю діяльністю може спричинитися до освіднення та організації як найширших українських мас» («Соц. Дем.» ч. 4 ст. 22). Але з другого боку — «це не значить, що ми «протидержавна партія». Це не значить, що ми не визнаємо потреби в існуванні одного керуючого національного державного центра в нашій визвольній боротьбі... «не може бути сумніву, що в рішучий момент, коли на Україні розвиток піде іншим темпом і буде руба це питання поставлено на порядок денний, то такий керуючий центр буде створений в одну ніч (ростріл наш. С. В.) зусиллями всіх активних національно-революційних сил нашого поневоленого народу» (ч. 4 ст. 24). З третього, нарешті, боку, висловуючи свою теорію «однієї ночі», українські с.-д. на питання, коли дійде ота «одна ніч» дають таку езопівську відповідь: «чи такий слушний час вже настав, цього ще сказати не можна. Але багато даних за те, що ми наближуємося до обставин, які неминуче поставлять перед нами вимогу коаліції певних українських політичних сил для спільної національно-визвольної боротьби» (ч. 5 ст. 9). Це є одна низка міркувань, про ступінь означеності і ясності яких можуть судити самі читачі. Можемо потішити укр. с.-д., яким для визначення своїх позицій доводиться укладати такі казуїстичні позиції, лише тим, що пригадати, що в цих їхніх теоретичних шуканнях в поті чола ще раз справджуються слова їхнього величкого учителя К. Маркса про те, що буття визначає свідомість. Коли торішнього полеміка Закордонної Делегації з ген. Сальським і матеріали, опубліковані з приводу цього в пресі по питанню, чи приймають укр. с.-д. участь в роботі державного центру, лишила для сторонніх людей враження суцільної неясності, то при такому неясному «бутті», як може бути ясною «свідомість»?

А ось дві других цитати, що торкаються того часого питання, які ми лише наводимо, лишаючи їх без коментарів. Лишаємо їх без обговорення, бо не знаємо, про що вони свідчать — чи тільки про неясність чи й про авантюру: «Прапор УНР (українська незалежна демократична республіка) лишається й надалі революційним визвольним прапором на Україні, але оскільки ми хочемо освіднювати та організувати широкі українські маси, ми мусимо цей прапор взяти в свої власні руки (ростріл наш. В. С.), ми не можемо відштовхнути від себе ці маси пропагандою цієї ідеї в імені того центра, що втратив свій авторитет в масах» («С. Д.» ч. 4 ст. 24). Отже, при роботі на Україні тактична директива — робота під прапором УНР з тим, щоб цей прапор взяти в свої руки. Натомість для роботи за кордоном дається друга директива, яка не вважає потрібним використовувати охоронний кольор прапору УНР: «все, що є здатного до активної творчої праці, мусимо підготувати і організувати під прапором незалежної демократичної республіки» («С. Д.» ч. 5 ст. 8).

Можна було б продовжати перегляд тих неясностей, тої безконечної плутанини, яку виявляють українські с.-д., об'єднані коло закордонного організаційного центру, в цілій низці інших питань — в своїх проінозах щодо розвитку подій на Україні, в своєму відношенні до селянства, навіть в своїх позиціях до Інтернаціоналу, хоч і обговорюють вони цю справу в останній час дуже старанно і усердно. Але думаємо, що і цих ілюстрацій досить.

Доповнимо лише цю характеристику ідейних позицій укр. с.-д., репрезентованих Закордонною Делегацією, ще тим, що одмітимо, що всі ці неясні і взаємно суперечні твердження висловлюються надзвичайно ав-

торитетним і недопускаючим сумнівів тоном. Автори виявляють колосальну самозакоханість і повний брак почуття самокритики; у них одних і тільки у них, на їхню думку, є патент на розуміння того, чого вимагають інтереси демократії і соціалізму; вони одні — хоч і пробувають вони, як і всі ми грішні, на еміграції вже десять років — мають право говорити, як репрезентанти українських народних мас. Болюче і неприємно вражає цей тон, коли читаєш писання с.-д. публіцистів з рамени теперішнього організаційного центру укр. с.-д. за кордоном, так і тхне од нього — скористуємося терміном популярним в «Соціал-Демократі» — безнадійною хлестаковщиною і найбільш обмеженим хуторянством.

* * *

Наші уваги по-над міру розтягнулися. Мусимо кінчати. Кінчаємо тим, чого почали. Хай ті манівці, на яких опинилася тепер російська соціал-демократія, будуть пересторогою і застереженням і для українських соціал-демократів. Бо шлях, на якому вони зараз стоять — принаймні стоять ті, що їх офіційно репрезентують, — він не віщує жадних втішних перспектив для майбутности українського робітничого руху, для майбутности української соціал-демократії.

В.С.

3 міжнароднього життя.

— Звіт комісії Саймона що-до справ Індії.

Англо-індуський конфлікт прибірає начеб-то новий аспект, до чого спричинилося опублікування звіту т. зв. комісії Саймона.

Комісія та має вже свою історію. Складено її було років три тому, ще за часів кабінета Балдуїна, з представників усіх трьох англійських партій: консервативної, лібералів і Labour party, — під головуванням члена найменшої з них — ліберала Саймона. Це вже історичний англійський метод — для справ загально-імперського характеру складати парламентські комісії з представників усіх партій, а на чолі її ставити по можливості представника опозиції. Бо ж влада переходить од партії до партії, а загально імперські справи мусять бути незалежними од тих змін.

Комісія Саймона мала своєю метою, як про це було свого часу викладено в «Тризубі», простудіювати політичне становище в Індії, зібрати відповідний матеріал та предкласти парламенту та урядові основні лінії необхідних реформ. Комісія мала працювати прискореним темпом, а по тому, що року 1919 британський уряд зараз же після підписання мирових договорів, приймаючи на увагу, з одного боку, посилення політичної свідомости індійського населення, з другого — вдячний за його допомогу метрополії під час світової війни, — виголосив для Індії початок нової ери, встановивши там перші основи конституційного та автономного ладу. Реформу цю заведено було на спробу, аби на протязі десяти літ перевірити, оскільки вона надається для урядування такою країною, як Індія, а потім, на основі того досвіду, перейти до дальших вже радикальніших у тому ж самому напрямі.

Десять літ наближалось до кінця, і комісія Саймона спішно виїхала до Індії, аби там на місці з'орієнтуватися та вивчити цілу справу, в чому, як того сподівалися англійці, мали допомогти їй місцеві політичні кола, що, здавалося, мусіли б бути заінтересовані в скорому й сприятливому перебігу комісійної праці. Сталося не так, як гадалося. До англійської комісії Індії поставилися негативно й ніхто з індуських національних політиків не захотів з нею співпрацювати, за винятком, правда, невеликої групи поміркованих інтелігентських кол, групи васальних князів-магарадж та певних національних меншостей. Індійський парламент, більшість чле-

нів якого належить до індійських самостійників (сверадж — своя рада), також ухилився од співпраці з комісією Саймона, вважаючи її чужою для Індії, бо до її складу належали лише англійці. Марно доводили індусам, що в англійському парламенті, з членів якого лише й могла бути обрана комісія, на той час був лише один індус, та й той — комуніст (відомий Сакатлава, що перепав на останніх виборах).

Комісія мусіла сама, ізольовано од найсильнішої політичної групи в Індії, взятися до своєї роботи. Працювала вона довго і пильно, об'їздила вздовж і поперек майже цілу Індію. Чинність її переходила при самих несприятливих умовах, бо припала на час політичних заколотів, а пізніше відомого анти-британського руху під проводом Ганді, але комісії пошало довести своє діло до кінця. Вона збирала вичерпуючий матеріал, і, повернувшись до Лондону, звела його до купи та систематизувала в особому звіті.

Звіт комісії складається з двох великих томів, кожний по кілька сот сторінок. Перший том дав елементи проблеми, а саме опис країни, її населення, його державну, релігійну, расову, соціальну і національну статистику. Комісія Саймона нічого нового тут подати не могла, бо ж Індія давно вивчена європейцями. Своїм оригінальним і найсвіжішим матеріалом вона лише підтверджує те, що вже було відомо тим, хто хоч книжно ознайомлений був з цією країною.

Нагадаємо де-кількі даних. Індія — це цілий окремий світ, великий континент, трохи менший за Європу. Населення в ній по-над 319 мільйонів, і склад його надзвичайно різноманітний. Говорить вона на 222 мовах, в тому числі 2,5 мільйона говорить англійською мовою, хоч природних англійців там немає й 200 тисяч людей. В країні поширено сім великих світових релігій і багато дрібних вір, сект та їх відтінків. Населення розділено між собою не тільки мовою та релігією; воно належить до багатьох рас, поділено на десятки племен, що нічого спільного між собою не мають. Але головну рану завдають Індії відомі цілому світу к а с т и — одвічна місцева одміна, якої індуси порушити не мають охоти. Каст там без кінця і краю; лише один браманізм нараховує по-над 2. 300 каст, що з них кожна спадщиною і неodrивна від людини. І між тими кастами єсть одна — парії, що її члени викинуті індусами з усякого людського обороту, а таких парії в Індії десятки мільйонів.

Державно Індія так само не єдина. Приблизно дві третини населення та половина території входять до складу т. зв. спеціальної Британської Індії, — решта — це кілька десятків більш-менш незалежних держав, де правлять магараджі, місцеві давні монархи, що визнали над собою англійську зверхність. Одділити ці дві частини Індії не можливо, бо вказані васальні князівства в різних місцях вклинені до британської території, як островні шматки її.

Згідно з конституцією року 1919 в Індії урядування складалося в такий спосіб. На чолі країни стояв віце-король, призначений з Лондону, який правив за допомогою ради міністрів, що в її складі мусіло бути два члени — індуси. Законодатна влада виконувалася на англійський кшталт, двома палатами: верхньою — державною радою та нижчою — парламентом, обраним на основі певного цензового права. Названі установи вирішували всі справи за винятком тих, які торкалися загальних інтересів Британської імперії; ці справи йшли на затвердження англійського парламенту. Індія мала свої митниці, свій бюджет, свої закони, але військо її було частиною імперської армії і стояло під командою високої англійської старшини.

Комісія Саймона мала дати відповідь на запитання: як освідчилася ця система на протязі десяти літ. Відповідь на те дано в другому томі комісійного звіту. Комісія визнала сучасний стан річей в Індії впрод незалежності і запропонувала радикальну реформу системою індійського урядування. В основу реформи вона ставить ідею майбутньої федералізації цілої країни, навкреслюючи зараз лише ті шляхи, якими можна і треба йти до зазначеної мети.

Сучасна система централізованої Британської Індії має бути зрушеною. Замість того країна мусить бути розділена на дев'ять великих провінцій, відповідно територіальним умовам та інтересам населення. Кожна провінція мала б законодавчу установу для місцевих справ, обрану на основі значно поширеного — без розділу каст, віри і статі виборного закону. Виконавча ж влада мала б належати раді міністрів, відповідальних перед вказаним провінціальним парламентом, а на чолі цілої провінції стояв би представник верховного характеру.

В Делі, біля віце-короля, верховного правителя Індії, замість двох палат має бути встановлена Федеральна Рада із представників місцевих законодавчих установ. Федеральній Раді належали б функції загального законодавчого порядку, але загально-індійська адміністрація, як то було й до свого часу, відповідальна не перед нею, а перед англійським парламентом через британського міністра колоній. Поруч з Федеральною Радою, призначеною для справ Британської Індії, має бути утворена ще Рада Великої Індії, до складу якої входило б двадцять представників вказаних вище індійських провінцій та десять членів, що представляли б васальні індійські князівства. До компетенції Ради Великої Індії мали б входити справи загально-індійського характеру і мала б вона голос лише дорадчий, підлягаючи віце-королеві.

Такі загальні лінії запропонованої комісією Саймона реформи Індії. До цього треба ще додати, що із загально-індійського комплексу має бути виїнята ціла Бірманія, бо знаходиться вона з Індією у формальному зв'язку, як також і те, що північно-західній провінції, що лежить на кордонах Афганістану, мали б бути надані поширені автономні права щодо політичного самоврядування.

Звіт комісії Саймона зробив велике враження, як в Англії, так і в Індії. Індуські націоналісти, явна річ, цілком незадоволені, вони вже й дали публічну відповідь, організувавши протестні маніфестації та спаливши портрети членів комісії та зшитки, що мали собою означати друкований комісійний звіт. Що-до Англії, то її політична опінія висловилася з приводу звіту майже однодушно в той спосіб, що проєкт комісії Саймона — це британські уступки Індії, дальше яких не може піти ні одна англійська влада.

Як здається, такої самої думки тримається й голова сучасного робітничого кабінету Мак-Дональд, що призначив на осінь, — дець на жовтень місяць, утворення спеціальної комісії в Лондоні, де б «за круглим столом» відійшли англійці з індусами, обговорили б справи та прийшли б до того чи іншого рішення. Те саме виголосив і віце-король в Делі, завіривши індусів, що його торішня заява про те, що Англія хоче довести Індію до стану домініона, зостається в силі.

В Індії зараз націоналістичні заколоти начеб-то притихають, і можна було б сподіватися, що індуси через де-який час повернуться до більш поміркованих методів чину. Але до осені ще далеко, і не знати також, хто на той час буде у владі в самій Англії, і чи не доведеться консерваторам продовжити справу, виголошену робітничим кабінетом? Чи можлива одміна влади англійцям не завадить, але як до того поставляться в Індії? На всі ті питання може одповісти лише час.

Observer.

† Полковник М. Фролов.

(Некролог)

В молодому віці, в розквіті сили помер полковник Михайло Фролов, який був в нашій армії командиром 3-го Кінного полку. Містимо присвячені пам'яті покійного рядки, що їх прислали нам його земляки-дошці.

* * *

Ми довідалися про смерть одного з наших чільних борців — полк. М. Ф. Фролова. Ця несподівана звістка нас дуже засмутила, бо ж з особою дорогого нам небіжчика ми втратили одного з найнепохитливіших борців за волю козаку.

Як жива встає перед очима яскрава, могоча постать міцного духом борця за правду, чесного служителя свого обов'язку, воюка-лицаря та доброго політика. Цей невтомний працівник, вірний оборонець батьківщини, загинув у зовсім ще молодому віці. Смерть його для нас, козаків, невимовна втрата. Ми не забудемо найбільшої його заслуги, як першого піонера, що високо підняв прапор боротьби за козаке діло.

Не говоритимемо тут багато про ролю М. Ф. Фролова в історії нашого козачого визволення, про діяльність його, як воюка-лицаря та яко політика-патріота, що заснуванням Вільного Козацтва привернув до праці на козачому ґрунті найактивніші елементи козачої молоді. Вони до того часу знаходили вихід своїй енергії в діяльності російських організацій і, потопуючи в московському морі, без жадної користі гинули для рідного краю.

Покійний народився у Новочеркаську. Був сином директора гімназії у Н-Черкаську, яку й скінчив. Після того він закінчив військову школу. У році 1917, як командир — спочатку сотні, а потім полку — воював на північному донському фронті проти большевиків. Тут він показав себе дуже хоробрим, безстрашним. Денікінське командування перекинуло його на фронт проти України, але цей патріот зо всім своїм полком перейшов на український бік. Перейшов одкрито, нікого не неволучи, й за його на український бік. Перейшов одкрито, нікого не неволучи, й за його покликом пішов увесь полк, виключаючи лише 4 старшин. Перейшов, щоб аж до останнього боротися поруч з українцями за волю козаку — з спільним ворогом.

Після окупації України, перейшов разом з своїм полком і всією українською армією за кордон України до Польщі, а потім переїхав до Ч. С. Р. Тут спочатку він був секретарем «Пути Казачества» й тут об'єднав козацьку молодь на ідеалах самостійности козачої та підготував ґрунт для організованого виступу козаків-самостійників.

Після того, як йому не повелось повернути на шлях козачої самостійности «Путь Казачества», він разом з організованими лавами Вільного Козацтва, закладає свій журнал «Вільне Козацтво — Вольное Казачество», якого був першим редактором.

В останній час він працював у різних державах над об'єднанням козацтва на тих основах, які були символом віри його послідовників, а також старався як найтісніше зв'язати ідеї й стремління козаків на еміґрації з рідним краєм під московською окупацією.

Серед цієї відповідальної, тяжкої, але такої плідної й такої почесної праці й зносила його невблагана смерть.

Поховано його 13. VII. с. р. в Літомише, коло Моравської Тшебови, в ЧСР.

Його смерть, вирвавши з наших рядів улюбленого командира й першого громадянина, спонукує нас з подвійною енергією взятись за ту працю, яку провадив він. Це буде — найкращою пошаною його пам'яті.

Заклик Головної Еміґраційної Ради.

З усього цивілізованого світу підіймаються однодушні протести проти релігійних переслідувань, які переводять большевицькі правителі, проти скасування волі сумління, проти терору, який панує в країні совітів.

Але правительство московське не задовольняється тільки з того, що силою накидає свій політичний режим: воно руйнує економічно народи, які мали нещастя потрапити під його панування.

Коли влада совітська має утруднення фінансові, то їй мусять виручати найбогатші республіки союзу, і в першу голову Україна. Система примусового продажу збіжжя, реквізиції (що по суті є справжнім грабуванням селян) вже протягом років руйнують Україну.

До всього того лиха ще додається тепер уславлена колективізація села, утворення хліборобських комун, що абсолютно протирічить індивідуальному духові українського селянства. У нього віднімають, на користь комуні, його худобу, його знаряддя господарські, все його добро, що його він надбав довгими роками праці. Всі ці заходи, які комуністи вважають за триумф їхньої доктрини, в дійсності мають тільки одну мету: зруйнувати селян більше чи менше заможних і таким побитом знищити активний спротив України проти окупантів московських. Але ясно, що цей новий соціальний режим дає наслідки цілком протилежні бажанням окупантів, і українські селяне дають енергійну одсіч заходам большевицьких агентів. Грабунок, під прикриттям колективізації українського села, йде в парі з терором, нечуваним досі, який виявляється в тисячах арештів, масових засланнях на Сибір та Соловецькі острови, в сотнях розстрілів. Рішучіші з-поміж селян відповідають жорстокою помстою; інші, в одчаї, шукають порятунку, тікаючи до Польщі та Румунії. Нарешті трапляється багато випадків самогубств серед селян.

Двічі большевики призвели Україну до голоду (в р. 1921 і в р. 1929). Нема сумніву, що терором і сучасною колективізацією вони ще раз вкинуть край в найгірше нещастя. Фатальний розвиток подій не може бути спинений декретами нерозумними, які намагаються приховати жалюгідні наслідки колективізації.

Увесь світ повинен зрозуміти, що Україна знаходиться на передодні справжнього голоду, що пограбована й зруйнована вона живе з дня на день, що в неї видають останній шматок хліба, потрібний для її власних дітей.

Іменем великих мас української еміґрації, розсіяної по Європі, ми звертаємося до цивілізованого світу з гарячим закликом, просимо не підсилювати ганебної торгівлі совітів, не купувати хліба з України, вкритого кров'ю наших селян, не фінансувати окупаційної влади російської на Україні.

Наша отчизна прагне до свободи, миру, поступу. І було б нелюдським давати підтримку, якаб вона не була гнобителю, режимові, який веде на смерть увесь наш народ.

Не купуйте хліба, вкраденого на Україні!
Припиніте торгівлю з совітами!

Провадячи торгівлю з совітами, ви підтримуєте окупаційну російську армію на Україні, ви підтримуєте грабїж, терор, голод, ви допомагаєте правительству московському продовжувати його панування, ви допомагаєте йому вести підступну пропаганду в широкому світі, ви сприяєте політичним замахам, які скеровано проти вас самих, проти цивілізації світової.

Червень, 1930.

В Парижі.

Головна Рада Української Еміґрації.

З діяльності уряду Української Народньої Республіки.

Пан Голова Ради Міністрів одбув недавно велику подорож, побувавши в Празі, Варшаві, Букарешті, Софії і Константинополі. Головною метою її було ознайомитися ближче з становищем нашої еміграції на Балкані, з умовами, в яких вона перебуває, вяснити її потреби та поновити безпосередній контакт з її провідниками.

Разом з тим подорож мала завданням ввійти від імени Головної Еміграційної Ради в зносини з Вселенським Патріархатом, висвітлити перед ним сучасне становище церкви на Україні та релігійні потреби нашої еміграції і можливості їх задоволення. Вселенський Патріарх, уділивши аудієнції В. Прокоповичеві і з великим інтересом поставившись до порушених ним питань, передав через його своє благословення всій українській еміграції.

Перебування своє в різних центрах скупчення нашої еміграції, Голова Ради міністрів використав для того, щоб одбути цілу низку нарад з нашими чільними політичними і громадськими діячами.

Докладніші відомості про подорож В. Прокоповича та про його перебування в різних містах буде подано в наступному числі.

Хроніка.

З Великої України

Виключення з Академії Наук академиків Єфремова і Слабченка. На останній сесії Академії Наук одностайно виключено з числа членів Академії Наук академиків Єфремова та Слабченка. («Прол. Правда» ч. 164 — 18. УІІ).

Новий президент ВУАН. Президентом ВУАН обрано на місце померлого акад. Заболотного—академика О.О. Богомольця, який працює в Москві. Подаючи коротку біографію акад. Богомольця, совітська газета зазначає, що новий президент працював «в парижському та сорбонському університетах». («Прол. Правда» ч. 164 — 18. УІІ).

«Чистка» в Академії Наук. Комісія чистки для співробітників Всеукраїнської Академії Наук приступила до роботи. До складу цієї комісії увійшли робітники київського Червонопрапорного й паровозоремонтного заводів, Сталінського металургійного заводу та инш. Комісія розділилася на 11 «робітничих бригад», які почали «обслід і вивчення діяльності всіх установ Всеукраїнської Академії Наук у процесі практичної роботи». («Ком.» ч. 191 — 13. УІІ).

Проект бюджету Академії на 1930-31 рік складено Академією в сумі 1.900.000 карб. Крім того, Академія хотіла б витратити 1.000.000 карб. на нові будівлі та 500.000 карб. на збільшення платні. («Прол. Правда» ч. 163 — 17. УІІ).

Харківські робітники «обізнають ся з роботою Української Академії Наук». Харківський електричний завод ДЕЗ надіслав до Києва 75 робітників-

делегатів для «обізнання з роботою Всеукраїнської Академії Наук і для щільного зв'язку з нею».

Робітників в Академії зустрінуто було в бібліотечній салі ім. Антоновича віце-президентом Академії Воблим, неодмінним секретарем Корчак-Чепурковським, ще кількома академіками та секретарем «партосередку» Академії Артемським. Академик Граве розповів робітникам про свою книгу «Теорія механіки», а акад. Крилов — про роботу своєї катедри. З доповіді Артемовського з'ясувалося, що при Академії є «партячейка» в складі 5 академиків та 19 наукових співробітників.

Робітники в своїх промовах вимагали, щоби Академія віддала свої сили для «соціалістичного будівництва» та запросили академиків прибути до них до Харькова «для живого зв'язку, бо велика робота, яку Академія проробила, ще невідома харківським робітникам».

Віце-президент Академії Воблий відповів, що він вислухав робітників з великим задоволенням, а акад. Граве просив робітників з ним листуватися. На закінчення прийняття робітники спільно з академіками зфотографувалися. («Прол. Правда» ч. 156 з 9. УІІ).

— Реорганізація Народнього Комісаріату Освіти. За постановою Ради Народніх Комісарів сов. України на Народній Комісаріат Освіти покладено ідеологічне, навчальне та методичне керівництво освітою на Україні, включаючи й ті навчальні заклади, що їх тепер передано у відання инших народніх комісаріатів. На чолі комісаріату Освіти буде стояти комісар та чотири заступники, при яких буде утворено «раду культурного будівництва», зложеною з представників инших народніх

комісаріятів, професійних спілок, господарських об'єднань та громадських організацій. Комісаріят буде поділено на 9 секцій й при кожній секції буде організовано «секторіяльну нараду» («Ком.» ч. 173 з 27. VI).

— **Плани і дійсність.** Рада Народніх Комісарів сов. України установила такі контингенти набору до високих шкіл на Україні в році 1930-31: до інститутів — 44.615 осіб, до технікумів — 90.000 за два рази — в-осени й весною. Ця норма є втричі більшою проти минулого року.

Робітничі факультети й професійні школи можуть дати лише 16.000 студентів. Решту «пролетарського» студентства більшовики думають набрати «індивідуальним порядком».

В-осени треба буде забезпечити житлом 15.000 студентів, приміщень, однак, є тільки на 9.000 чоловік. Такий самий стан є і з шкільними приміщеннями, шкільним приладдям і професорським складом — всього дуже мало для виконання планів. («Ком.» ч. 174 з 28. VI).

— **«Академія Народньої Освіти».** Колегія Народнього Комісаріату Освіти сов. України ухвалила утворити «Академію Народньої Освіти» для підготовки керівних кадрів народньої освіти з робітників. («Прол. Правда» ч. 156 з 9. VII).

— **Реорганізація «семиріччя».** Народній Комісаріат Освіти сов. України ухвалив реорганізувати в шкільному році 1930-31 всі сільські семирічки в районах, де переводиться посилену колективізацію, на «школи колгоспної молоді». Реорганізацію має бути переведено на засадах «сполучення теоретичного навчання з виробничою та громадською працею». («Ком.» ч. 182 з 4. VII).

— **Курси для наймитів для підготовки їх до високих шкіл.** Світі Народніх Комісарів України постановив організувати в Тирасполі та в усіх окружних центрах України 10-тимісячні курси

для підготовки 1200 наймитів і бідняків до вступу на робітничі факультети. («Ком.» ч. 174 з 28. VI).

— **Берлінський Робітничий театр** в Києві. В Києві на гастроліх був Берлінський Робітничий театр. Ставилось німецькою трупною між іншим «Ціанкалі» — п'єса, протестуюча проти німецького законодавства що-до заборони робити жінкам аборти («Ком.» ч. 174 з 28. VI).

— **Жидівська капела** буде державною. На початку серпня місяця жидівська капела «Бвканс» виїжджає з Києва на гастролі по Україні — до Дніпропетровського, Черкаса, Кременчуку, Запоріжжя, Зінов'ївського, Херсону, Миколаїва, Прокурава, Кам'яниці—Подільського й інші.

З 1 жовтня ця жидівська капела стає державною. («Прол. Правда» ч. 158 з 11. VII).

— **Конкурс на оперовий театр** у Харківі. Большевиками оголошено міжнародній відкритий конкурс на проєкт оперового театру в Харківі. Театр розраховується на 4.000 місць. Встановлено 12 премій за кращі проєкти. Перша премія — 10.000 карб., друга — 8.000, третя — 6.000, четверта — 5.000, п'ята — 4.000, шоста — 3.000, сьома, восьма та дев'ята по 2.000, десята, одинадцята та дванадцята по 1.500 карб. («Ком.» ч. 171 з 25. VI).

— **Знову на села** посилюються робітники для відібрання урожаю. На села ухвалено послати з міст 500 робітників «на допомогу селу в хлібозаготівній кампанії». Для всіх командирських утворюється спеціальні курси, на яких робітникам буде дано «основні засади політики партії на селі» й буде ознайомлено їх «з практичними завданнями наступних жнив і хлібозаготівньої кампанії». («Прол. Правда» ч. 158 з 11. VII).

— **Викриття протисовітської організації** учнів. В Велико-Токмансь-

кій школі ім. 1 травня на Мелітопольщині викрито тасмну протисовітську організацію учнів, якою руководила учениця 7 класи. Ця організація, за «Пролетарською Правдою», мала на меті «сіяти ворожнечу між дітьми різних національностей у школі й зокрема цькувати євреїв». Члени організації зривали в школі совітські плани роботи, нищили стінну газету в школі, псували портрети революційних діячів, розсидали загрозливі анонімні листи комуністам та поширювали чутки про те, що «ось незабаром прийдуть поляки й відновлять самостійну Україну».

Після викриття цієї організації, большевиками було розпущено учительський склад школи та звільнено завідуючого школою. Де-яких учителів звільнено з заборною ім'язгалі працювати на педагогічному полі. Учнів — активних членів організації — також звільнено зі школи. («Прол. Правда» ч. 146 з 27. VI).

— **Українізація.** На шахті Щеглівка понад 60 відсотків робітників — українці. Є клуб і бібліотека, але скрізь робота провадиться російською мовою.

— В заводському комітеті Сталінського заводу, як і в клубі, всю роботу переводиться російською мовою, хоч протоколи комітету й пишуться по українськи.

— **Кооператив «Червоний Хемік»** тресту «Донсода» постановив розповсюдити українську книжку між робітниками. Але в дійсності, ті, від кого то залежало, постачали робітникам такі книжки, як «В стране кочевников», «Сообщество животных», «Зоологические экскурсии» й т. под. Серед всіх цих книжок українських було лише 0,01 відс.

— **«Агітпроп»** одного з комуністичних осередків на заводі ім. Ворошилова, діставши від Центрального Комітету комуністичної партії України директиви що до заводу в українській мові, заявив: «Дайте мені цю постанову російською мовою, а цією мовою я не можу провадити зборів».

— **Маківський місцевий комітет** звернувся по книжки для своєї бібліотеки до сталінського «бібліолектора». Коли там запропонували взяти замість російських книжок певну частину українських, то місцевий комітет цілком відмовився від книжок і удався по книжки до Москвищини.

— З 340 заводських і копальняних газет на Артем'івщині українізовано лише 5. В багатьох газетах українізація не йде далі заголовка, написаного по українськи. («Ком.» ч. 184 з 6. VII).

— **Жидівські здобутки** на Україні. В Києві почали видавати жидівську газету. З цього приводу «Комуніст» зазначає, що Київ стає визначним осередком жидівської культури; особливо останніми роками в Києві збільшилося число жидівських культурно-освітніх установ та різних жидівських учбових закладів, де уживається виключно жидівської мови. В Києві також відкрито жидівські відділи при різних високих школах («Прол. Правда» ч. 152 з 4. VII).

— **Селянський терор.** В селі Дубрівному на Чернігівщині заbito з рушніци члена колгоспу «Перемога» — Молойка, коли він йшов уночі зі зборів додому. («Прол. Правда» ч. 161 з 15. VII).

— В селі Желепухи, Мошинського району на Черкащині селяне спалили увесь сінокос с.г. артілі. («Ком.» ч. 191 з 13. VII).

— **Селяне хутору Ново-Садовки**, Гришинського району на Артем'івщині напали на члена колгоспу «Шлях до соціалізму» — Рутченкова й побили його мало не на смерть. («Ком.» ч. 195 з 17. VII).

— У селі Тростяниці Червонобасівського району на Черкащині селяне забили комсомольця Слюсаренка і кинули його тіло до річки. Заарештовано 6 селян. («Ком.» ч. 191 з 13. VII).

— У Володарському районі на Маріупольщині селяне надіслали анонімного листа до колгоспників такого змісту: «Не готуйтеся до жнив — все одно

спалимо». («Ком.» ч. 183 з 5. УІІ)

— В житті однієї артілі в селі Макарівці на Полтавщині знайдено шматки заліза, залишені там селянами, щоб колгоспники зламали жнивярку. («Ком.» ч. 190 з 12. УІІ).

— Жнива почалися по всій Україні. Не готові, однак, для хліба складні приміщення, бракує транспортних засобів, немає мішків та брезентів. («Прол. Правда» ч. 162 з 16. УІІ).

— До жнив на Полтавщині не підготовлено машини. Треба було відремонтувати 6410 збіральних машин, а відремонтовано всього 1946. Молотарок треба було відремонтувати 2353, а відремонтовано лише 518. Двигунів на ремонт чекає 706, з яких лише 107 справлено. Зі 142 тракторів, тільки потребували ремонту, відремонтовано лише 99. («Ком.» ч. 171 з 25. УІ).

— Почалися й хлібозаготівлі. На півдні України уже почалися і так звані хлібозаготівлі. Хліб селяне мусять здавати большевикам цілими валками. («Прол. Правда» ч. 158 з 11. УІІ).

— Де дезорганізація транспорту. Внаслідок дезорганізації на залізницях, не можна виконати навіть тих можливостей, які сучасний стан залізниць дозволяє. Так, наприклад, Катерининська й Донецькі залізниці за перше півріччя біжучого господарського року не виконали плану щодо перебігу паровозів та вагонів. На Катерининській залізниці пересічний добовий перебіг паротягів становив лише 128,2 кілометрів, замість 147,5, перебіг вантажних вагонів — 56,1 замість 66,5 кілометрів. На Донецькій залізниці пересічний добовий перебіг паротягів становив 143 кілометрів, замість 160, а перебіг вагонів — 68,5 замість 85 кілометрів. На цій самій залізниці за розписом відправлялося лише 82 відсотки товарних паротягів, а прибувало за розписом тільки 51 відсоток. («Ком.» ч. 173 з 27. УІ).

— За перших дві декади червня місяця Донецькі залізниці не виконали своїх завдань і щодо

планів добового навантаження. Замість 6140 вагонів кожної доби навантажувано пересічно тільки 5379 вагонів у першій та 5607 у другій декаді. Найгірше навантажувалося вугілля. Замість 3553 вагонів щодня навантажувалося лише 2930 у першій та 3056 вагонів у другій декаді, усього ж за 20 днів червня недовантажено 6350 вагонів вугілля. Протягом цих двох декад недовантажено також 3770 вагонів будівельних матеріалів.

Велика кількість катастроф на залізницях та дрібних аварій не зменшується також — наслідком низької трудової дисципліни. («Ком.» ч. 171 з 25. УІ).

— З-за браку матеріалів, до осінніх перевозок хліба не буде приготовлено багато вагонів, чому і плани перевозок хліба не буде виконано. Для ремонту вагонів на Південних залізницях, наприклад, потрібно 7,7 тон дахового заліза, а є його всього 0,9 тони; кутового заліза треба 60 тон, а є всього 6 тон. («Прол. Правда» ч. 146 з 27. УІ).

— Занепад вугільної промисловости. За останніх 9 місяців Донецький басейн не додав 735.000 тон вугілля. («Ком.» ч. 183 з 5. УІІ).

— Сто відсотків браку. Велико-Токмацький завод на вози дав 100 відсотків браку. Всю першу партію возів, більше ніж в 1.000 штук, треба було переробляти, бо колеса були розраховані на одну тону, тоді як вози мали бути п'ятитонними. В самій конструкції воза був також ряд дефектів. («Ком.» ч. 175 з 29. УІ).

— Текстильні виробки по карточках. Заведено карточки на текстильні виробки, які надалі будуть продаватися виключно членам кооперативів. Нитки видаватимуться по 1 катушці на 1-2 чоловіка, простирадла — одно на родину до 3 осіб, так само фуфайки, штани, панчохи. («Ком.» ч. 190 з 12. УІІ).

— Совітський робітничий кооператив. В Нікопольському робітничому кооперативі скрізь неймовірний бруд.

Крам зберігають погано, лантухи з крамом лежать на підлозі, поруч цукру й чаю — крем для вауття. Багато лантухів ушкоджені пацюками. На складі з минулого року лежало 22 лантухи з зіпсованою крупою. Цю крупу змішали з 40 лантухами доброї крупи й так продавали. Контролю немає й тому товар з кооперативу розбазарюється. Перевірки крамниці не було з 1927 року. («Ком.» ч. 183 з 15. УІІ).

— В комунах. В комуні «Маяк Ільіча» Бориславського району на Херсонщині: «Вийдуть люде шувати, прикажчик ззаду з палочкою походжає, потім ляже в холодку й читає газету, поглядає лише, чи всі роблять. Культурної ніякої нема; живуть комунари в поганих будинках, неохайно. Чимало випадків чиновницького ставлення до рядових членів підриває авторитет комун серед навколишньої людности.

— У селі Феліксівці, Липовецького району на Вінниччині, артіль ім. Шевченка розпадається. На 250 дворів колективізовано 112, але щодня селяне подають заяви про вихід і кількість членів артілі все меншає. («Ком.» ч. 184 з 6. УІІ).

З життя укр. еміграції.

У Франції.

16 липня в Парижі відбулося під головуванням п. Гольдена засідання Шкільної Підкомісії Дорадчої Ради при Високому Комісарі по справах біженців. На засіданні були присутні представники українських, російських і жидівських організацій, що беруть участь в Дорадчій Раді, представники інтернаціональних благодійних установ, які входять до складу вищезазваної Ради, а також представник Високого Комісара у Франції п. Пон.

Предметом праці підкомісії був розгляд доповіді в справі допомоги дітям біженців, що його виробив, після переведеної анкети, секретаріат підкомісії.

Після відповідних поправок, згаданий доповідь було стверджено.

і він має бути переданий для дальшого вжитку Високому Комісаріатові по справах біженців.

Між иншим, присутні на зборах представники громадських організацій висловили побажання, щоб Високий Комісаріат розпублікував до загального відома дані доповіді, надзвичайно цікаві.

— До Франції, а саме до Парижу приїхав з Чехословаччини на довше перебування п. Довженко. Цю вістку з особливою радістю мають прийняти всі ті, хто заінтересований в процвітанні нашого кобзарського мистецтва, яке своїм поширенням за кордоном в значній мірі мусять завдячувати безінтересовній майстерності, з якою п. Довженко вироблює бандури. Треба сподіватися, що й у Франції п. Довженко продовжить свою корисну працю, а аматори наші використають його перебування, щоб поширити національний інструмент, що так добре надається для культурно-просвітньої й національної пропаганди.

Поіменний список жертвodawців на Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі. (Продовження)

По листу ч. 367, виданому Укр. Громаді в Анесі. Збірка п. Л. Болюби. Датки зложили: по 5 фр. пп.: І. Арцимович, Беленко, Сліпчук, Клецак, Кепелювич, П. Цап — 2 фр. і NN — 3. Разом фр. 30.

По листу ч. 365, виданому Укр. Громаді в Еш (Люксембург). Збірка п. Рогозний. Датки зложили в бельг. фр.: 1) п. С. Шкрабій — 10, 2) п. Михайло Івашенко — 10, 3) п. О. Чуб — 15,4) п. Танський — 10, 5) п. Потапенко, — 10 і 6) п. Г. Рогозний — 30. Разом — 100 бельг. фр.

По листу ч. 250, виданому Укр. Громаді в Ліоні. Датки зложили: 1) п. Ковальчук з дружиною — 20, 2) п. Кесь — 1, 3) п. Рябовол — 5, 4) п. Рябовол — 2, 5) п. Бойко — 5, 6) п. Остапець — 3, 7) підпис нечиткий — 5, 8) п. Горбатенко — 5, 9) п. Сав-

кевич — 1, 10) п. Таран — 3, 11) п. Косенко — 5, 12) п. Гуцалюк — 5, 13) п. Кравченко — 5, 14) п. Вілокін — 5, 15) підпис нечиткий — 2, 16) п. Кравець — 4, 17) підпис нечиткий — 1, 18) п. Губаренко — 5, 19) п. С. Паламарчук — 5, 20) п. С. Таран — 2, 21) NN — 1, 22) підпис нечиткий — 5, 23) п. Іванів — 5, 24) п. Зінкевич — 5, 25) п. Пидан — 2, 60, 26) п. Ганченко — 2, 27) пані Лагошна — 4, 28) підп. нечиткий — 2, 29) підпис нечиткий — 5.

По листу ч. 251, виданому філії Т-ва б. воєнків армії УНР в Ліоні. Датки зложили: 1) п. Ф. Чміль — 15, 2) п. Гдешинський — 5, 3) п. Гр. Тимченко — 5, 4) п. П. Квасок — 5, 5) п. Галайда — 3, 6) п. Скірда Йосип — 5, 7) п. М. Некрасів — 5, 8) п. Форманчук — 5, 9) п. Волков — 5, 10) п. Адамович — 10, 11) пані Марія Чміль — 10, 12) п. Цицюк — 5, 13) п. Василенко — 5, 14) п. Мороз — 5, 15) п. Гуля — 5, 16) п. Бобровник — 5, 17) п. Шемет — 10, 18) п. Г. Валлон — 5, 19) п. Скалецький — 5, 20) п. Багінський — 5, 21) п. Попель — 5.

Збірка по листу Спілки укр. студентів в Німеччині замість знахідки по бл. пам'яті С. Петлюри. Датки зложили (в нім. марках): 1) Спілка Студентів в Німеччині — 15, 2) Вол. Полетика — 2, 3) Сидір Чучман — 1, 4) Р. Ярій — 1, 5) Др. Зенон Кузеля — 1, 6) Г. Зеленівський — 10, 7) М. Селешко — 1, 8) В. Кужім — 1, 9) С. Кузьменко — 1, 10) Е. Яковенко — 0,50, 11) В. Кучабський — 0,50, 12) М. Дельвіг — 0,50, 13) Н. Антонович — 0,50, 14) В. Лебідь-Юрчик — 1, 15) Б. Крупницький — 0,50, 16) Кривенький — 1, 17) Н. Іванина — 0,50, 18) П. Кожевників — 3, 19) С. Тимчук — 1, 20) Н. Н. — 2, 21) І. Петрушевський — 3, 22) О. Шпінський — 1, 23) Д. Дорошенко — 1, 24) Др. Володимирів — 1, 25) М. Румянців — 1, 26) Через О. Шпінського — 1.

Разом Mk. 52.

По листу ч. 357, виданому панові Варнак-Вонарсі в Срес-

рпін, датки зложили (в фр. франках): 1) п. С. Кремь — 20, 2) п. І. Вонарха — 10, 3) п. П. Гульдинський — 5, 4) п. П. Мамонтів — 5, 5) п. Ф. Котвицький — 5. Разом 45 франк. фр.

По листу ч. 360, виданому Української Громаді в Schauteau de la Foret, датки зложили: (в франц. фр.): 1) п. М. Кантор — 10, 2) п. О. Мацей — 16, 3) п. М. Радкевич — 6, 4) п. І. Вінічук — 11, 5) п. В. Криль — 6, 6) п. С. Костюк — 6, 7) п. М. Чорний — 6, 8) п. В. Головецький — 6. Разом франц. фр. 67. Збірку перевів п. В. Радкевич.

По підписному листу збірка п. З. Різнікова в Pont de Chevry. Датки зложили (в франц. фр.): 1) п. З. Різніков — 5, 2) п. Станрет — 5, 3) п. Кузан — 5, 4) п. Дубрівський — 5, 5) п. Жовніц — 5, 6) п. В. Поляків — 2. Разом франц. фр. 27.

Від Українців на Буковині на Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі поступили такі пожертви.

По підп. листах, висланих п. представникові Бібліотеки Д. Анточукові, під час Академії 25 травня в Чернівцях зібрано всього 3746 левів або 520 фр. 85 с. Датки склали такі особи:

По листу ч. 275: 1) М. Пілат — 20, 2) проф. Федорович — 100, 3) п. Бережин — 20, 4) Др. Лев Когут — 100, 5) п. Фотічук — 20, 6) дрібні датки — 25, 7) О. Калинюк — 100, 8) Стефан Джуран — 40.

По листу ч. 276: 9) Вол. Церкевич — 50, 10) пані Аглай Федорович — 100, 11) п. інж. Купченко — 100, 12) п. Василь Шерей — 100, 13) п. Михайло Підгірний — 20, 14) проф. Бриздан — 60, 15) п. дир. Горвацький — 25, 16) п. Комарівський — 100, 17) П-на Кулик — 20, 18) п. інж. Радзівський — 20, 19) п. Іван Циганюк — 20, 20) Ярослав Романівський — 20, 21) Полк. Антончук — 100, 22) Степан Ясинецький — 100, 23) пані Олена Голота — 60, 24) п. Сербинюк — 60, 25) пані Алиськевич — 20, 26) п. Іполіт Омельський — 25,

27) п. Петро Козубо — 20, 28) пані Марія Бондарюк — 20, 29) пані Одарка Будний — 20, 30) пані Олена Балюк — 11, 31) пані Ольга Войнович — 13, 32) пані А. Джулинська — 20, 33) п. Л. Романівський — 20, 34) пані Мураль — 25, 35) п. Л. Івасюк — 20, 36) п. Мельничук — 20, 37) пані Мельничук — 20, 38) Мик. Кошман — 20, 39) п. др. І. Ясинецький — 100, 40) пані Стрончевська — 60, 41) Богдан Прокопович — 60, 42) п. Глипка — 20, 43) пані Іваницька — 20, 44) NN — 40, 45) NN — 30, 46) пані Найман — 20, 47) п. дир. Ісопенко — 40, 48) п. Чубка — 20, 49) NN — 20, 50) NN — 20, 51) п. Лунашевич — 20, 52) пані Ольшак — 20, 53) п. Шкраба — 10, 54) пані Васкян — 20, 55) NN — 20, 56) NN — 20, 57) Олег Якубович — 20, 58) NN — 20, 59) проф. Василяшко — 100, 60) Петро Когут — 20, 61) пані Войтанович — 20, 62) п. Клапоушак — 40, 63) п. Флора — 20, 64) Іван Енджейовський — 100, 65) пані Др. Гузарева — 100, 66) пані Лукашевич — 50.

По листу ч. 277: 67) підпис нечиткий — 20, 68) др. Кирилів — 100, 69) п. дир. Руснак — 100, 70) Степан Буртник — 25, 71) п. Ліпечський — 20, 72) п. Будний — 20, 73) підпис нечиткий — 30, 74) п. Дячук — 10, 75) п. Підгірний — 5, 76) п. Райлян — 20, 77) п. Бурик — 100, 78) п. Настручек — 20, 79) п. Заважський — 20, 80) п. Моргоч — 20, 81) п. Михальчук — 30, 82) п. Шлемко — 14, 83) п. Грекул — 20, 84) п. др. Проць — 100, 85) п. Князький — 20, 86) п. Олійник — 20, 87) NN — 15, 88) п. Грегулець — 20, 89) пані Козуб — 20, 90) п. Ткачук — 20, 91) п. Покорський — 20, 92) п. Скрентович — 100, 93) NN — 10, 94) п. Соколинин — 20, 95) п. Войтанович — 20, 96) п. Чайкевич — 20, 97) п. др. Руснак — 20, 98) п. дир. Івасюк — 20, 99) NN — 20,

Разом 3746 левів рум., з котрих, за покриттям витрачених на видатки на Академію, одержано суму 520,85 фр.

Від представника Бібліотеки в Буквині п. Дм. Геродота одержано 715 фр. (4762 лей). Ця сума поступила: від особи, що побажала залишитися невідомою — 1000, від п. Вол. Григоровича — 10, від адвоката П. Белея — 100, від його дружини — 100 та від двох його малих діток — 40.

По підп. листові ч. 213 на Академії в Букарешті — 1445, від Комітету вшанування пам'яті С. Петлюри — 1000, та отримано по підписних листах з провінції — 1067 лей.

(Далі буде)

Рада Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі висловлює всім жертводавцям глибоку й ширшу подяку

В Югославії

— Вечір Л. Глібова. Як повідомляли ми раніше в «Тризубі», Українська Громада в Білгороді упорядковувала час од часу товариські вечорниці, програм котрих складався з реферату, декламації та співу. З часом Громада прийшла до того висновку, що для ліпшого осягнення завдання, яке мали ці вечорниці, — ознайомлення членів і гостей з нашою літературою, піснею і т. ін., краще впорядковувати вечорниці, присвячені одному якомусь поетові чи письменникові, бо таким способом зберігається суцільніше враження і матеріал відповідний подається в більшій системі. Треба мати на увазі, що Громаді приходить мати справу з публікою, майже незнайомою з нашими культурними досягненнями.

Дня 5 липня відбувся перший такий вечір, присвячений цього разу творчості Л. Глібова. Програма вечора складалася з двох частин. У першій — реферат п. Зіверта про життя і творчість нашого байкаря, декламація байок, які виконали пані М. Шляхова, пані Заполенко і Зіверт та співу: пані Пугачова проспівала пісню Глібова: «Стоїть гора високая». Друга частина складалася з ріжко-

манітного програму: пан Чорний відіграв на бандурі де-кільки наших пісень; представник місцевої організації «Вільного Козацтва» п. Кондрюков продекламував один свій вірш і нарешті старий полковник Цвітанович (Дід Цвітай) прочитав де-кільки своїх безпретенсійних, але ширших віршів.

Взагалі цілі вечірні пройшли дуже приємно на помітне задоволення як громадян, так і закликаних гостей.

В Туреччині

— Представники української колонії на азейбарджанському святі. 28 минулого травня в помешканні редакції журналу «Oglu Jurt» (який, до речі, сказати, радо розгорнув свої сторінки для української інформації), органі азейбарджанських самостійників в Стамбулі (Царгороді), було пишню одсвятковано 12-ту річницю проголошення незалежності Азейбарджанської республіки. На святі тому взяли участь крім азейбарджанської колонії представники українців (пан В. Мурський та сотн. М. Забелло), Північного Кавказу, Криму, Ка-

зані, Башкирів, Туркестану. Приєно було бачити на національному святі одного народу таку яскраву демонстрацію єдності усіх націй, поневслених большевицькою Росією.

Після відкриття академії, яко-го доконав п. Халіл-бей, бувшии міністр Азейбарджану, говорили видатні діячі азейбарджанців в Туреччині: пп. Мехмед-Заде Мирза-Бала, Шефі-бей, наш представник в Туреччині п. В. Мурський, п. Джафар-Сайдамет та голова учителів і студентів азейбарджанців в турецьких школах—професор Джафар-Оглу-Ахмет-бей.

Після офіційної частини гостей запросили до чаю, де хазійками були молоді азейбарджанки, котрі наділяли присутніх бутон'єрками з національними блакитно-червоно-зеленими стрічками. Після того відбувся концертний відділ, що складався з національних азейбарджанських музики, пісень та танців.

Виправлення помилки. В ч. 20-21 «Тризуба» в хроніці ст. 53 серед присутніх треба читати не Самойленко Володимир, а Самополенко Володимир Корнівч.

— Степан Смаль-Стоцький. Т. Шевченко—співець самостійної України. Видавництво «Самостійна Україна». Прага. 1930. Ст. 16.

— Володимир Дорошенко. Шевченкова подорож по Волині 1846 року. Відбиток. Львів. Ст. 4.

— В. Дорошенко. В. Дроздовський. Л. Н. Толстой в українських перекладах. Відбиток. Львів. Ст. 7.

— Лотоцький О. Державний провід Симона Петлюри. Відбиток. Париж. 1930. Ст. 24.

— Прохода В. Українська Армія та Головний Отаман С. Петлюра. Відбиток. Прага. 1930. Ст. 40.

— Мазепа І. та Феденко П. Історія української революції. Відбиток. Прага. 1930. Ст. 96.

— Якимчук Т. Відблиски зловійного травня 1926. Париж. 1930. Ст. 96.

— А. Коршнівський. Бразилія. Загальні відомості про Бразилію для української еміграції. Каліш. 1930. Ст. 25.

— Літературно-Науковий Вістник. Львів. 1930. Липень-Серпень.

— Український Інвалід. Місячний орган українських інвалідів на еміграції. Ч. 24-27. Каліш. 1929.

— Розбудова Нації. Орган провуду українських націоналістів. Прага. Ч. 5-6 травень—червень 1930.

— Закордонне Бюро Української Радикально-Демократичної Партії. Бюлетень ч. 4. Видання неперіодичне. Прага. 1930.

— Вістник спілки інженерів та техніків українців емігрантів в Польщі. Орган неперіодичний. Ч. 1. Варшава. 1930. Ст. 32.

— Пчолка. Выдає Т-во «Просвіта» в Ужгороді. Ч. 9. 1930.

— Канчук. The ukrainian Whip. Орган бойової дружини міста Нью-Йорку. ч. 1, 2. 1930.

— Odlu-Jurt. Milli azerbaijan fikriyatini tervec eden ayeik mestua. 1930. ч. 17 (5).

— Більшовик України. Політично-економічний журнал ЦК КП б У. Числа 8, 9-10, 11. Харків. 1930.

Нові книжки і журнали надіслані до редакції

— Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Том СЛ. Ювілейний Збірник Наукового Товариства в п'ятидесятиліття існування 1873-1928. Праці філологічної і історично-філософичної секції. Львів. 1929. Ст. XX—458.

— Записки Української Господарської Академії в ЧСР. Том другий, випуск другий. Факультет Інженерний. Подєбради. 1929. Ст. 90.

— Записки Української Господарської Академії в ЧСР. Том другий, випуск третій. Факультет Агрономічно-лісовий. Подєбради. 1929. Ст. 195.

— Das geistige Leben der Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart Herausgegeben von Universitaetsdozent Dr. Zalozeckuj (Deutschtum und Ausland — Studien zum Auslandeutschtum und zur Auslandkultur herausgegeben vom Georg Schreiber). Muenster in Westfalen. 1930. ст. 219.

— Матеріяли до української бібліографії. Том IV, випуск 2. Выдає Бібліографична Комісія Наукового Товариства імени Шевченка. У Львові, 1930. Ст. IX—81-184.

— Річне справоздання Українського Історично-філологічного Товариства в Празі. Рік сьомий (1929-1930). Прага 1930. Ст. 32

БЛАГОДІЙНО-ДОПОМОГОВИЙ КОМІТЕТ ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ АКАДЕМІЇ В ЧСР

СПРАВОЗДАННЯ

ПРО ПРИБУТКИ ТА ВИДАТКИ СУМ НА ПІДТРИМКУ НЕМАЄТНИМ СТУДЕНТАМ АКАДЕМІЇ ЗА ПЕРШУ ПОЛОВИНУ 1930 Р.

ПРИБУТКИ	в ч. к.	в		
		ам. дол. 1 д. - 33 чк.	ам. дол. 1 д. - 33 чк.	
Виналося на 1 січня 1930 р.			13370.97	405.21
А.				
Від Української Господарської Академії та установ при ній.				
1. Пожертви від лекторського складу та службовців.	22529.55	682.71		
2. —»— Академічної Громади	646	19.58		

3. —»—	Громади Студентів	741	22.45		
4. —»—	Ідальні «Наша Хата»	105	3.18		
5. —»—	Ідальні «Україна»	1470	44.54		
6.	Від лотереї по розигришу муз. інстр. «Віоло», принал. Комітету	870	26.36	26361.55	798.82
Б.					
Пожертви українських емігрантів, бувших вихованців Академії.					
7.	З Чехії	582.85	17.66		
8.	» Польщі	276.50	8.38		
9.	» Канади	653	19.79		
10.	Від спілки укр. інженерів та техніків у Варшаві	4508	136.60	6020.35	182.43
В.					
Пожертви укр. емігрантів та їх організацій.					
11.	З Чехії	311.85	9.45		
12.	» Польщі	247.50	7.50		
13.	» Волині	202.50	6.13	761.85	23.08
Г.					
Пожертви від українських організацій та окремих осіб різних країн.					
14.	З Буковини	1036	31.39		
15.	» Канади та Америки	4247.50	128.71		
16.	» Галичини	5337.32	161.74		
17.	Далекого Сходу («Просвіта» в Харбині).	261.30	7.92		
18.	Відсотки по поточному рахунку	253	7.67	11135.12	337.43
Разом.....				57649.84	1746.97

ВИДАТОК.

А.					
Видано допомоги.					
1.	Студентам з Наддніпрянщини та Кубанщини	34526.50	1046.26		
2.	Студентам з Галичини	6615	200.45		
3.	Студентам з Волині	12155	368.33	53296.50	1615.04
Б.					
Інші видатки.					
4.	Канцелярні	179.70	5.45		
5.	Друк та розсілання відозв до громадянства Галичини, Волині, Буковини та Америки	749.45	24.16	977.15	29.61
Лишилось на 1 липня 1930 р...				3376.19	102.32
Разом.....				57649.84	1746.97

ГОЛОВА, ДОЦЕНТ В. ІВАНІС (в. р.)

СКАРБНИК,
СТУДЕНТ ТУЗІВ (в. р.)

БУХГАЛТЕР, ТЮРІН (в. р.)

СЕКРЕТАРЬ
СТУДЕНТ ДМИТРЕНКО (в. р.)

Віт з грошей, що їх було зібрано Українським Республікансько-Демократичним Клубом у Празі на ювілейний дар постові О. Олесеві (Напдибі) з нагоди 50-тиліття з дня його народження.

Прибуток:

1.	На підписний лист Респ.-Демократичного Клубу в Празі від членів Клубу та інших українців в ЧСР (через п. З. Мірну)	к. ч.	821
2.	На підписний лист Укр. Жіночого Союзу в Празі від українців в Берліні (через п. Ю. Зеленивську)	к. ч.	800
3.	Від буковинських громадян (через д-ра Д. Майсра-Міхальського)	к. ч.	540
4.	Від персоналу Української Господарської Академії в Подєбрадах (через п. К. Безкровного)	к. ч.	351
5.	Збірка з Парижу (через п. Б. Лотоцького)	к. ч.	270
6.	Збірка з Шалегу у Франції (через п. Бацуцу)	к. ч.	260
7.	Збірка з Оден-ле-Тіш (через Укр. Громаду)	к. ч.	228
8.	Від персоналу Українського Педагогічного Інституту в Празі (через п. І. Кабачкова)	к. ч.	180
9.	Від українців в Канаді (через ген. Г. Сікевича)	к. ч.	170
10.	Збірка Укр. Допомогового Комітету в Букарешті (через полк. Порохівського)	к. ч.	168
11.	Від українців з Бєсарабщини (через п. Д. Геродота)	к. ч.	120
12.	Збірка Укр. Жіночого Союзу в Румунії (через п. Н. Трепке)	к. ч.	100
13.	На підписний лист Укр. Жіночого Союзу в Празі, від українців в Римі (через п. Є. Онацького)	к. ч.	68.96
14.	Від п. Труби-Біднової з Пльзня	к. ч.	25

Разом к. ч. 4.101.96

Видаток:

1.	Золотий годинник з золотим ланцюжком та ювілейним жетоном в національному стилі	к. ч.	2500
2.	Папка на адресу (укр. вишивка), вишив. рушник, квіти та інші подарунки	к. ч.	995
3.	Організаційні видатки на улаштування свята	к. ч.	312.10

Разом к. ч. 3807.10

4.	Асигновано на видання, присвячене ювілею	к. ч.	294.86
----	--	-------	--------

Разом к. ч. 4101.96

Голова Клубу проф. К. Мацієвич (в. р.)

Заступник Голови З. Мірна (в. р.)

Прага 9. VII.1930.

Петро Зленко

скарбник Клубу (в. р.)

Замість відповіді.

Рада Парафій У. А. П. Ц. у Парижі повідомляє всіх священнослужителів, які зголосили свої кандидатури на посаду настоятеля рухомих парафій у Франції про слідує:

Непередбачені сучасні матеріальні ускладнення парафій на разі позбавили можливості дати остаточну відповідь, що й примусило пан-отця Павла й надалі виконувати свої обов'язки, до часу винайдення засобів.

Зміст.

Париж, неділя, 3 серпня 1930 року — ст. 1. М. Садовський. Хто це робить? — ст. 3. А. Яковлів. Харківський процес «Спілки Визволення України» — ст. 7. Намі позиції — ст. 14. Давній. Літературні спостереження, XVII — ст. 16. О. Бочковський. Із спогадів про Т. Г. Масарика — ст. 20. В. С. 5 життя й політики — ст. 26. Observator. Є міжнародного життя ст. — 31. Полковник М. Фролов (некролог) — ст. 33. Заклик Головної Еміграційної Ради — ст. 34. З діяльності уряду Української Народньої Республіки — ст. 36. Хроніка: З Великої України — ст. 37. З життя української еміграції: У Франції — ст. 41. В Югославії — ст. 43. В Туреччині — ст. 44.

Збірник пам'яті Симона Петлюри

виданий Міжорганізаційним Комітетом вшанування пам'яті С. Петлюри в Празі можна набувати в Бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі. Ціна 1 долар — 25 фр. з пересилкою.

Гроші слати на ім'я бібліотекаря:

Mr I. Rudicev. 11, Square de Port Royal Paris XIII. France.

Незабаром вийде книжка поезій

Є. МАЛАНЮКА

„Земля й Залізо“

Ціна 10 фр.

Замовляти в книгарні «Тризуб», 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V).

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет. Адміністратор: Іл. Коєнко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.

ТИЖНЕВИК · REVUE HEBDOMADAIRE · TRIDENT
UKRAINIENNE

Число 31-32 (239-40) рік вид. VI. 31 серпня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

3-го серпня 1930 року в Жиданові на Познані у Польщі
спочив навіки

Граф
Михайло Тишкевич,

колишній голова Української Мирової Делегації в Парижі і
Української Дипломатичної Місії у Ватикані.

Про тяжку втрату — смерть видатного громадянина, щедрого
мецената, заслуженого громадського й політичного діяча з тяж-
ким сумом подає до відома всьому громадянству нашому

Редакція «Тризуба».

Париж, неділя, 31 серпня 1930 року.

Темою політичною дня являється питання про європейське об'єднання, що стоїть на порядку денному вересневої сесії Ліги Націй.

Наш сьогоднішній огляд з міжнародного життя сплиняється на тих труднощах і перешкодах, що їх зустріла французька ініціатива. Перешкоди ті, труднощі та застереження пробиваються через надто ввічливий тон дипломатичних відповідів, надходять свій відбиток виразний і в світовій пресі.

Говорять про те, що не всі європейські держави покликано навіть до обміркування тієї справи; говорять про застережливе становище Англії, для якої найбільшу вагу мають її по-за-європейські інтереси; говорять про протилежність інтересів різних європейських держав, про розходження між переможцями та переможеними; говорять, що в Європі є багато незадоволених сучасним станом річей, який витворився в наслідок великої війни і який французька пропозиція мала б ще зміцнити.

Без сумніву на ближчій сесії Ліги Націй буде знову сказано великих слів велику силу. По-за дифірамами декларацій і пишними фразами прилюдних засідань пролунає чимало притишених, але гострих голосів критики на приватних нарадах. І там — в залі Реформації, і там — в затишних салонах женецьких готелів знайдуть собі без сумніву вислів гостріший чи м'якіший оті застереження, що про них згадувалося вище. Кожна сторона виразніше зазначить свою позицію, обороняючи свої власні інтереси і своє місце в тому новітньому європейському концерті, що його заходжується підготувати таганогитий французький дирижер.

Але не буде чути там одного голосу — це голос України, Кавказу та інших поневолених Москвою народів.

А тим часом найбільшу трудність і найсильнішу перешкоду — по-за зазначеними вище — зустріне безперечно французький проект майбутньої федералізації Європи саме тут, — у вирішенню долі націй, що виявили свою волю до незалежного державного життя, до нього непереможно прямують і за нього непохитно боряться.

Взагалі сталий мир в Європі та політична й економічна рівновага на світі не можливі без справедливого вирішення національного питання, без визволення поневолених червоними окупантами країн та відновлення їх державности. Тим більше, поки це не станеться, марними

являються всі розмови навіть про можливість загально-європейського об'єднання, яке взагалі є музикою далекого майбутнього.

Почують чи не схотять почути наш голос перестороги, — до якого, ми певні, приєднуються і наші сусіди, які ділять однаково з нами нашу долю, — чи почують це сильні світа в Женеві, що багатьом з них вуха позакладало большевицьким клейтухом, — мала надія. Та — це їх діло.

А наше діло — той голос перестороги подати виразно і твердо.

* * *

Знову тяжка втрата. 3 серпня на чужині в Жидачіві на Познані помер граф Михайло Тишкевич. Надзвичайно яскрава і оригінальна, при всій його глибоко вродженій скромності, постать покійного, його самовіддане служення рідному краю, той глибокий слід, що залишив по собі в багатьох сферах нашого життя цей видатний нащадок старого литовсько-українського роду, який повернувся до рідного народу і гойною рукою сплатив йому борг предків, вся діяльність цього глибокого патріота, щедрого мецената, оригінального маляра, тагановитого публіциста, визначного громадського діяча, заслуженого мужа державного вимагає ширшого освітлення. В ближчому числі вмістимо автобіографію небіжчика, його портрет та сторінки, присвячені його пам'яті.

Цими словами хочемо ми тільки скласти на його свіжу могилу наш щирий жап і глибоку пошану.

За демократичну державу и до демократичної державности?

Живемо в часі, коли з усією яскравістю вирішується перед світом правдиве обличчя червоної окупації на Україні, коли з кожним днем наближається момент масового вибуху нової боротьби української нації за своє визволення, за своє право господаря на «нашій, не своїй землі», коли совітофілство перестає бути підставою тактики тих українських політичних чинників, які мають змогу провадити організаційну політичну роботу для підготовки нової фази цієї боротьби, щоб «оружно побідити північного окуданта» («Нов. Час» № 45), коли ця підготовка оружної перемоги йде під прапором:

«Окупанти засудили С В У! Ми, виразники вимагань українського народу, кличемо: хай живе С В У!» («Новий Час» ч. 45).

При таких умовах цілком оправданим є завдання, яке формулює «Соціал-демократ» ч. IV: «намітити правильні шляхи для організації широких народніх мас», як одне із найважливіших завдань не

лише для партійних організацій, а й для кожного свідомого своїх повинностей борця за національно-державне визволення українського народу.

Політична діяльність в цьому напрямкові не може обмежитися лише на формуванні гасел цієї боротьби. Необхідно встановити основні критерії, які дали б змогу перевіряти не лише самі гасла, а й політику та впливаючу з неї тактику політичних чинників. Таким критерієм, на нашу думку, і є заголовок нашої статті.

Попробуємо в світлі цих критеріїв зхарактеризувати деякі з гасел, що їх формулюють наші політичні групи, які виступають, як репрезентанти р е а л ь н о ї політики та відповідно до цього формують і свою тактику, як рівно ж і намітити оцінку цієї політики.

I.

Чільним гаслом, яке має своїм завданням з одного боку пірвати найширші маси української нації до боротьби з окупаційним режимом, а з другого боку відмежувати цю боротьбу від впливів російських соціалістів та созгучних їм соціалістів українських, що вважають доцільним провадити цю боротьбу під гаслом «свобідних совітів,» — висувається гасло:

«Українська незалежна демократична республіка» («С.-Д.» ч. ІУ, ст. 17).

Яку ж консолідуючу силу таїть в собі це гасло, коли розібрати його в світлі критерія «за державу» чи «до державности»?

Позиція авторів цього гасла, як і г л е а л у , якого ще треба досягнути, рівнозначна тому, що вони ідуть по шляху до державности, одкидаючи ту демократичну державу, яку ми вже здобули в перший етап нашої визвольної боротьби. Тому вони не можуть не виявити певної толеранції по відношенні до авторів гасел інших державних концепцій. І ми дійсно бачимо, що така толеранція переводиться во ім'я створення єдиного фронту для «однодумного консолідованого виступу всіх революційно-творчих сил нації» («С.-Д.» ч. ІУ ст. 13.) Воно й не може бути інакше, бо логичний хід думок при цьому такий: Ми ще не маємо держави. Ми лише ідемо по шляху до неї. Отже не маємо права заперечувати тим або іншим революційно-творчим силам формувати свої державницькі концепції, бо хто знає, яка з них знайде остаточну апробату українського народу... Таким чином наші змагання здобути державу зустрінуться з усякими, як співзвучними так і негативно заперечуючими нашим змаганням, змаганнями інших політичних чинників як українського, так і міжнародного значіння. По дорозі до державности кожний має природне право обстоювати свою державницьку концепцію в надії, що саме її прийме нація за втілення свого національно-державницького ідеалу.

Але який буде результат синтезу всіх обставин, в яких точитимуться ці змагання, — з певністю ніхто сказати не може, хоч одкидати факту (бодай лише в майбутньому) цієї боротьби не може ні один реальний політик.

При наявності ж цього факту цілком природне припускати, що в процесі політичної боротьби прихильники тої чи іншої концепції української держави пошукватимуть за слівниками. Історія нашої визвольної боротьби нас вчить, що при таких умовах не виключається можливість, що слівниками для сторонників певної політичної концепції можуть стати співзвучні політично, хоч і ворожі принципово (що до ідеї незалежності Української Державности) чуженациональні політичні чинники, і що навпаки — українські державники, але прихильники іншої політичної концепції, опиняться «по той бік барикад»...

Зовсім інакше представляється справа, коли ми розглядатимем теж гасло в світлі критерія «за державу».

В світлі цього критерія гасло «Українська незалежна демократична республіка» стає традиційною ідеєю, яка була висунута ще на початку революції самими українськими масами. Стає ідеєю, «за яку в р. р. 1918-20 велася героїчна українська боротьба, во ім'я якої понесені численні жертви, за яку пролилося багато крові синів українського народу» («С.-Д.» ч. ІУ стор. 17), за яку червоні окупанти судили і засудили найкращих синів української нації і за яку без суду, щоб не розкривати правди, розстріляли й розстрілюють, запроторили й запроторюють в Собошки тисячі найзавзятіших борців...

В світлі критерія «за державу» гасло Української незалежної демократичної республіки само обертається в критерій для визначення своїх ворогів, зовнішніх і внутрішніх.

Коли в боротьбі для оборони від перших не знаходить осуду і в і й н а , то в боротьбі для охорони від других набірає чинности закон для о х о р о н и д е р ж а в и . Ми не в стані застосувати його сьогодні реально, але моральний обов'язок кожного українського державника підпорядкуватися цьому законеві, коли він не хоче опинитися в ролі українського Ефіялята... А що таке підпорядкування, така консолідація національних сил во ім'я охорони існуючої держави фактично можлива — доводять нам факти життя. Такъ, напр., німецька соціал-демократія голосувала за військові кредити Вільгельма ІІ, бо того вимагали інтереси держави. Та ж с.-демократія з одного боку не вагалася проявити сильну владу по відношенні до чинників, що під впливом ІІІ інтернаціоналу намагалися перетворити Німеччину в совітську республіку, а з другого боку реально співпрацювала з політичними чинниками протилежного напрямку над зміцненням державного устрою, бо цього вимагали інтереси здобутої держави — демократичної республіки.

Ото-ж і ми повинні виходити з незаперечного факту, що державу і то державу демократичну ми вже здобули. В процесі роботи над закріпленням новоздобутих державних форм ми примушені були вести боротьбу на багато фронтів, а разом з тим примушені були рахуватися в політичній невідготованості не стільки народніх мас, скільки їх провідників, що не завжди уміли належно використати об'єктивно сприятливу для української влади ситуацію, а тому з тим більшою необхідністю повинні консолідувати свої активні сили українські політичні чинники довкола і н т е р е с і в здобутої уже української

демократичної держави, коли вої апелюють до політичної зрілості поодиноких політичних партій та угруповань, бо ідею цієї державності «ще на початках революції» висунули «самі українські маси» і не відкинули її ще й на сьогодні.

Необхідність твердо стояти в обороні інтересів раз здобутої уже державності, а тим більше державності демократичної диктується двома причинами: суб'єктивного та об'єктивного порядку.

До причин першого порядку належить репутація як поодиноких партійно-політичних діячів, так і цілих партійно-політичних угруповань. Ми знаємо, з якою ретельністю одкидають вони ходяче твердження, яке з подивною закономірністю в процесі визвольної (політичної) боротьби у різних народів приписується поодиноким партійним діячам: мовляв, — «коли держава не буде такою, якою хочу я чи моя партія, то хай не буде жадної держави»...

Я далекий від думки нав'язувати таке твердження провідникам наших політичних угруповань, бо вважаю це недопустимою в чесній боротьбі демагогією, але все-таки я не вважаю доцільним свідомо чи несвідомо створювати обставини, які приводять в запалі політичної боротьби до демагогічного нав'язування подібних виразів своїм супротивникам. Під цим взглядом політичні угруповання, які ідуть «до державності» (хоч би і в переконанні, що їх політика реальна), однаково створюють ці об'єктивні обставини, і ті, що пишуть: «ми маємо свою організацію, свої завдання, свій шлях до цілі, що є зараз ціллю цілої нації; ми робимо своє діло, йдемо своєю дорогою та зі свого шляху усуваємо всі перешкоди. Отже — партії чи хто б там не був, для нас так довго не існують, доки не опиняться на нашій шляху в характері колод». («Розбудова Нації» ч. 1-2. 1930 р. стор. 9)., так і ті, що пишуть: «Прапор УНР (Українська незалежна демократична республіка) лишається й надалі революційним визвольним прапором на Україні, але оскільки ми хочемо освідомлювати та організувати широкі українські маси, ми мусимо цей прапор взяти в свої власні руки». («С.-Д.» ч. ІУ. ст. 23-24. за р. 1930).

До об'єктивних причин стосується відношення до наших державницьких змагань міжнародних політичних та громадських чинників. Демократичну державу ми вже здобули, але в процесі боротьби її не закріпили. Ми переможені, але чи значить це, що ми знищені? Ні! факти міжнароднього життя показують, що в більшій чи меншій степені здобута нами демократична державність на міжнародньому форумі респектується. Ситуація сьогоднішнього дня не дає можливості виявити в повній мірі фактичного відношення до нашої державності цих чинників. Але чи маємо ми моральне право вимагати від чужинців 100 відс. респектування самої ідеї нашої демократичної державності після того, коли правну формулу цієї державності, висунуту самими українськими масами і оформлену при нашій найактивнішій участі, ми самі одкидаємо во ім'я боротьби за якусь нову формулу демократичної-ж державності, яка носить ті-ж самі ініціали (УНР) і нічим не різниться від неї по своєму внутрішньому змісту?

Ну, а якже поставляться широкі народні маси до української демократії, яка, оформивши висунуту цими масами ідею Української демократичної республіки, під впливом хвилевої поразки чи несприятливої політичної ситуації, відкидає її во ім'я якоїсь нової демократичної ж державності? Де запорака того, що ця нова державність не опиниться в положенні існуючої вже демократичної державності?!

Так випадає гасло «Українська незалежна демократична республіка» в світлі критеріїв «за державу» і «до державності».

II.

Спробуємо тепер охарактеризувати в світлі наших критеріїв ту політику, яку де-які з політичних українських угруповань називають політикою р е а л ь н о ю та на підставі якої формують і свою тактику. Не будемо розглядати її в повному обсягові політичної чинності цих угруповань, а обмежимося лише тою сферою цієї чинності, яка має на увазі підготувати широкі українські маси до активної участі в новому етапі боротьби за визволення української нації.

Реальні політики, які ведуть організаційну роботу для підготовки нового етапу боротьби за здобуття української д. державності, обмежуються визначенням своєї лише найближчої мети... Вони не потребують на сьогодні змалювати собі синтезу всіх тих обставин, в яких доведеться діяти після досягнення цієї найближчої мети. Вони певні того, що «тепер, коли під впливом загального відродження нації і особливо під впливом безоглядного визиску з боку Москви національна свідомість українських мас надзвичайно зросла, національна ідея в українській боротьбі відіграватиме незрівняно більшу, можна сказати рішачу роль» («С.-Д.» ч. ІV. ст. 15-16); вони певні того, що в новій фазі революційно-визвольної боротьби українського народу вже не повториться те, що мало місце в перші роки революції, коли «головна увага цих (українських) мас була зосереджена на справах аграрно-політичного перевороту, на своїх безпосередніх життєвих інтересах, на завданнях задоволення своїх економічних та соціальних потреб» (там-же).

Виходячи з цих предпосилок (на нашу думку дуже «кабінетних») наші реальні політики всю силу своєї аргументації скеровують в бік доказів про необхідність вести підготовчу роботу для нового етапу визвольної боротьби виключно з огляду на політичні моменти цієї боротьби. Вони виходять «з факту, що сьогодні ми не маємо національного проводу в дійсному розумінню цього слова і в тих умовах, в яких ми перебуваємо, такого проводу й не може бути, аж поки дійсно керуючий центр буде створений під впливом руху на Україні».

Тому претензії різних центрів і угруповань на роль нашого національного проводу в рішачий момент можуть лише роз'єднати, ослабити наші сили або й зовсім знищити їх шляхом братовбійчої війни в наших рядах». («С.-Д.» ч. У, стор. 10).

Спраді, жальна перспектива, про яку ми говорили в першій частині нашої статті: — замість «однотимного консолідованого істуну

всіх революційно-творчих сил нації» («С.-Д. ч. IV, ст. 13) — перед нами повстає примара роз'єднання, ослаблення або й цілковитого знищення наших сил «шляхом братовбійчої війни в наших рядах»... А на руїнах, запричинених цією війною, розпаношить я хтось третій...

Ось логичний і, на нашу думку, неминучий вислід «реальної політики», збудованої з метою здобуття української демократичної державности.

Якою же представляється справжня реальна політика в світлі критерія «за державу»?

Вона так само передбачає необхідність координації діяльності українських політичних чинників, вона так само вимагає від цих чинників кристалізації своїх партійно-політичних постулатів, вона так само вимагає докладного аналізу сучасної політичної ситуації на Україні та оцінки фактичного положення укр. політичних чинників на еміграції (це передумова дійсної реальної політики), але на цьому не можна ставити крапки...

В світлі критерія «за державу» реальна політика обов'язково повинна ставити перед собою і дальнішу мету, під якою треба розуміти організацію сил і з огляду на всі ті обставини, в яких точитиметься боротьба за закріплення існуючої уже української демократичної держави.

Серед проблем, які встають перед реальними політиками, що ставлять перед собою чи то лише найближчу мету, чи то і мету дальнішу, найважливішого значіння набуває проблема центру боротьби.

Для правильного розв'язання проблеми в першу чергу треба проводити глибоку різницю між поняттями: а) партійно-політичний осередок, б) державно-політичний центр і в) загально-національний провід. Кожне з цих понять укладається в поняття «центру», але користуватися таким поняттям, як синонімом в своїй політичній діяльності реальний політик не має права. Адже ж політична природа кожного з цих «центрів» та їх питома вага в підготовці нового етапу визвольної боротьби за закріплення здобутої уже укр. державности — не однакова.

Ознакою, по якій визначається політична природа і питома вага кожного з цих центрів, є степе́нь виміру безумовної обов'язковості його авторитету для певного національного колектива.

Авторитет партійно-політичного центру безумовно обов'язковий лише для членів даної партії.

Авторитет національно-державного центру безумовно обов'язковий для всіх членів нації. Вони можуть бути в опозиції до цього центру. Сама ж опозиція може бути або опозицією «єго величества» або «єго величеству». Перша форма опозиції в своїй основі має реформізм, друга — революцію.

Авторитет центру, що набуває характеру загально-національного проводу, є безумовно і абсолютно обов'язковий для всіх членів нації.

Цей центр загально-національного проводу в існуючих уже дер-

жавих найчастіше збігається з національно-державним центром і відрізняється від нього лише персональним складом його учасників. Інколи таким центром стає партійно-політичний центр або навіть поодиноким особа (партійна або персональна диктатура). Інколи ним стає революційний центр (в процесі перетворення існуючого державного ладу або здобуття його для поневоленого народу), але він на протязі довшого або коротшого часу формально перетворюється в національно-державний центр.

Виходячи з цих предпосилок в світлі критерія «за державу», реальна політика при оцінці українських політичних сил на еміграції не може не виходити з факту існування національно-державного центру української демократичної держави, бо:

1) Така позиція створює міцний ґрунт для всіх демократично-державних елементів, різко відмежовуючи демократичну концепцію української державности од всіх інших концепцій;

2) Вона зміцнює в українській демократії певність своїх сил і віру в свою державно-національну творчість, а тим і в і д п о р н і с т ь супроти своїх політичних противників;

3) Вона навіть при переконанню, що сучасний державно-політичний центр не є загально-національним проводом — вказує правдивий шлях організаційної роботи по підготовці нового етапу визвольної боротьби укр. нації в напрямку створення такого центру.

Ми знаємо, що характер загально-національного проводу залежить не стільки від форми організації, скільки від ідей, над здійсненням яких працюють ті або інші люде.

Ідея, над реалізацією якої працює сучасний центр Української демократичної держави, висунута самими українськими масами ще на початку революції. Вона пронесена ними через весь період активної боротьби за цю ідею. Маса ці не відступилися від неї і до сьогоднішнього дня, як про це свідчить процес над Спілкою Визволення України, яка в основу своєї політичної роботи поставила незалежну українську державу типу УНР. Отже не може бути сумніву, що маса ці одноставно стануть до реальної праці над закріпленням її, коли впаде режим окуляції на українських землях.

Чи є при таких умовах потреба в створенні якогось нового державно-політичного центру?

Ні! Такої потреби немає.

Може бути потреба в зміні частковій, чи навіть і цілковитій, р о б о ч и х сил у цьому центрі. Може бути потреба в поповненні цього центру новими (але) робочими силами, щоби в такий спосіб перетворити його в центр з значінням загально-національного проводу. От в цьому напрямку повинна бути скерована тактика усіх революційно-творчих демократично-політичних чинників по обох боках ризького кордону перебуваючих в їх конструктивній роботі над організацією нового етапу української визвольної боротьби. Бо тільки при таких умовах можна вважати правдивим твердження, що «такий центр (з функціями і авторитетом загально-національного про-

воду) буде створений (в розумінню перетворений) в одну ніч». («С-Д», ч. IV стор. 24).

Так випадають в світлі критерія «за державу» політичні моменти в організаційній праці над підготовкою нового етапу визвольної боротьби української нації.

Як-же випадають в світлі того ж критерія інші моменти: національний, соціальний та економічний?

Національний момент справді відіграватиме і при реальній праці над закріпленням і внутрішнім зміцненням існуючої уже демократичної державності незрівняно більшу ба й навіть рішачу роль. Але він ні в якому разі не одсуне, а тим паче не усуне моментів соціального та економічного порядку. Він буде рішачим лише в okreśленні тактики для полагождення соціальних і економічних моментів у житті і чинності українського народу. Сама ж по собі вага і значіння соціального та економічного моменту не тільки не зменшиться в порівнянні з першими роками революції, а навпаки, вони виявляться з усією різкістю і безкомпромісовістю, як цілком природня реакція на сучасну жорстоку дійсність українського соціального і економічного життя.

Реальний політик не може одмахуватися від цього і вже сьогодні, бодай і по методу «кабінетних здогадів чи домислів», повинен він не тільки передбачити ці питання, але і обмірковувати засоби для злагождення гостроти, з якою повстануть на порядку денному, сподіємось, недалекого майбутнього.

Я не хочу тут аналізувати цієї проблеми в усій її широчині, бо моє завдання вужче. Воно не виходить за рямці висвітлення питання доцільності створення нового центру української демократичної державності. Лише в цих рямцях я й спинюся над питаннями економічного порядку, оскільки вони є об'єктивним моментом, на ґрунті якого той або інший висновок з приводу поставленого мною питання набірає рішачого, а тим самим і обов'язуючого значіння.

Ми можемо сміливо сказати, що економічний стан української держави по упадкові окупаційного режиму буде безмежно тяжкий. Одним національним запалом, з яким завізьметься укр. нація налагоджувати своє економічне життя, — справі цього налагоджування поможеш не багато. Прийдеться шукати реальніших засобів. Виділити ці засоби — як наслідок діяльності продукційних сил укр. нації — одразу не можна буде. Отже прийдеться шукати їх на стороні. І тут можливими є два джерела:

- а) закордонна позичка
- б) вимога відшкодувань за причинену господарську руїну.

Вимога цих відшкодувань з неминучістю повстане, коли з падінням большевиків, в тій або іншій формі стануть на порядок денний такі питання, як

- а) урегулювання заборжености по старих російських зобов'язаннях,
- б) відношення до заборжености, що повстала в зв'язку з діяльністю окупаційного режиму на теренах совітської України,

в) претензії України на частку з золотого запасу б. Росії чи сучасного СССР,

г) компенсація за окупантські наїзди та зприченену ними економічну руїну і т. д., і. т. д., себ-то питання, які можна охопити терміном «російські репарації»...

В світлі цих проблем, до реального розв'язання яких можуть бути покликані лише суб'єкти міжнародного права — себ-то держави, і треба розв'язувати проблему державно-національного центру.

Тут я дозволю собі покликатися на практику одної (новоповсталой в наслідок світової війни) держави, а саме Чехословаччини.

Міністр закордонних справ ЧСР д-р Е. Бенеш в своєму докладі парламентові з приводу вирішення проблеми «німецьких репарацій», яке запало на останній репараційній конференції в Гаазі, коротко заявив, що репараційна комісія «14. IV. 1921 р., як відомо, вирішила, що Чехословаччина має право на репарації од 28. X. 1918 р. Вирішення це важливе; його досягнуто було на підставі визнання нашого народу протягом світової війни народом союзницьким, що веде війну та на підставі організації наших заграничних військ» (Dr. E. Benes. Pravda o Haagu. Exposé Ministra Zahranicnich veci v Poslane ke Snemovne (спеціальня брошурка) 30. I. 30. стор. 8. Praha).

В перекладі цієї заяви офіційного політичного діяча на звичайну мову це значить, що ЧСР домагалася свого права на участь в репараціях, на підставі участі в світовій війни та інших моментів, од якогось ранішого терміну, але рішаче значіння в цих домаганнях мав термін, коли сам чехословацький народ визначив початок існування Чехословаччини, як суб'єкта міжнародного права, себ-то початок існування Чехословацької республіки (28. X. 1918р.)

З якого ж момента повинен датувати свої претензії на право участі в «російських репараціях» справжній реальний український політик? Чи з момента, коли український народ чомусь то мав би знову заявити свою волю на державно-політичне існування в формі демократичної республіки, яку він здобув з самого початку революції? Чи з момента її фактичного існування, — реальним і формальним доназом чого є державно-політичний центр цієї демократичної республіки, що хоч і не в таких сприятливих умовах, як уряди інших демократичних республік, що повстали на теренах б. Росії, а все ж таки існує на еміграції?

Без конкретної відповіді на ці запитання не можна серйозно говорити про реальність своєї політики, бо для українських народніх нас не може не бути реальним питання про ті джерела, з яких він черпатиме засоби для відшкодування себе за запчинену йому економічну руїну і які повстануть перед ним на другий день після падіння большевиків.

Отже в світлі критерія «за державу», що різко окреслює подвійну мету найближчого етапу нашої визвольної боротьби, точно визначається відношення демократично-політичних чинників до різних україн-

ських політичних центрів, які існують на еміграції, та створюється підстава для їхньої тактики, яка ні в яким разі не повинна скеровуватись в бік обниження авторитету державно-політичного центру української демократичної державности.

М. Литвицький.

Армія Української Народньої Республіки в літній кампанії р. 1920.

В часі стримуючих большевицьку навалу боїв командування польського полуднево-східнього фронту мусило звернути головну увагу на ліквідацію прориву кінної армії Буденного, що стреміла перервати польські міжфронтові комунікації, дезорганізувати заплілля, відтяти Галичину, захопивши важливий політичний і стратегічний пункт — Львів та загрозити від полудня Варшаві, на яку скерували большевики гро своїх сил. Опанування Східньою Галичиною мало для большевиків ще й те важливе політичне та стратегічне значіння, що відтинали Польщу від Румунії.

Безпосередня ослона Галичини проти двох червоних армій — XII і XIV з доданими до останньої кінними групами Котовського і так званого «червоного козацтва» припала частинно VI польській армії, а головно Армії союзної Української Народньої Республіки. Армія та творила праве крило полуднево-східнього фронту, займаючи відтінок протягом 100-120 клм.

Армія Української Народньої Республіки складалася з 6 дивізій піхотних і 1 дивізії кінної; при чім одну дивізію — VI — було приділено до складу III польської армії генерала Ридз-Сміглого, разом з якого відходила вона в напрямку Сокаль-Замосте і обороною впертою якого в критичні дні спричинилася до перемоги. Але склад самих дивізій був дуже невеликий з огляду на неможливість поповнювання їх людськими резервами через опущення власної території, хоч тим часом у безперервних боях з переважаючими ворожими силами вони понесли дуже поважні страти. Большевики зі спеціальною фурією наступали на фронті Української Армії, при чім для піднесення духа своїх воєнків, які не могли переломити мужнього опору українських частин, вдавалися навіть до наркотичних середників.

Армія Українська провадила свої операції самостійно в порозумінні з Головним Польським Командуванням, перебуваючи в оперативнім зв'язку з VI польською армією. Не маючи змоги обсадити цілий фронт, Українське Командування на лінії північних допливів р. Дністра — Збручеві, Сереті, Стрипі, Золотій Липі і нарешті на лінії самого Дністра мало сильні опірні пункти і рухомий нагляд перемажків між тими пунктами, тримаючи в безпосередній близькості за фронтом міцні резерви — ударні групи, якими маневрувало. Цей спосіб ділань був на так широкім фронті, якого було доручено Українській Армії,

Могила ген.-хор. Е. Мешківського на кладовищі в Тарнополі.

єдино можливим і ефективним. Досить того, що ворог не міг українського фронту переламати, а сам під час наступів поносив значні страти, як приміром у 5-тиденнім бою під с. Сидоровим, у боях під Чортковим, Вучачем, Монастирськими, Ягольницею то-що. В кожному разі Українська Армія потрапила оборонити визначений їй фронт і опускала свої позиції лише в зв'язку з загальною ситуацією.

На початку серпня, коли нахабний ворог запекло наступає на Варшаву, Українська Армія завзято боронить лінію р. Дністра, ударяючи всі спроби червоних московських орд його зфорсувати; при чім завдання своє виконує чинно, доконуючи випадів за Дністро (під Нижньовим, Єзуполем, Галичем і ин.), і тим деморалізує ворога, знищуючи одночасно його підготовчі праці для форсування Дністра, забираючи полонених і значну воєнну здобич. Метою тих котротких ударів було притягнення на себе ворожої уваги та затримання на українським фронті ворожих резервів, так тоді необхідних ворогові для підсилення своїх армій на важливіших напрямках, зокрема у наступі на Варшаву.

Згідно з директивою Начального Польського Командування Армія Українська в ніч на 27 серпня форсує р. Дністро біля м. Нижньова, просовуючись аж до м. Монастирськ, чим змусила ворога наразі

звільнити цілий той відтинок, а далі підсилити його так цінними для нього в іншому місці резервами.

В зв'язку з загальним наступом південно-східного фронту Армія Українська поновно форсує р. Дністро біля с. Городниці (недалеко від м. Городенки) в ніч на 16 вересня і поруч з польським військом жене москалів на схід. Наступ Української Армії відбувається дуже швидко; українська піхота в стремлінні скорше дістатися на рідну землю своїми форсованими маршами дорівнює рухові власної кінноти. Українське військо сточує завзяті бої з більшовиками, заскочуючи більшовицькі частини своїми маневрами. На протязі 4 днів з боями, в яких було захоплено тисячі полонених, сотки кулеметів та іншого воєнного майна, нечисленна, виснажена, але заосотрена Українська Армія проходить по-над 100 кілометрів і досягає лінію р. Збруча. Їй світить перспектива остаточної перемоги над розбитим ворогом і перспектива остаточного звільнення поневоленої вітчизни від спільного споконвічного ворога, наїздника-москаля.

В найбільш критичній хвилі Армія Української Народної Республіки дотримала своє союзницьке зобов'язання не лише формально. Намагаючись добросовісно й чинно допомогти польському війську в боротьбі за його загрожену державність, Армія Українська офірно пролила кров своїх вояків, бо високо цінила поміч польського війська у боротьбі за власну, свою державність.

Р. С.

Серпень 1930 р.

Харківський процес «Спілки Визволення України»^(*)

2.

Всіх 45 чоловік підсудних було віддано під розсуд особливого складу Найвищого Суду України. Хоч йому й надано такого пишного титулу — «Найвищий Суд України», але важко назвати цей «суд» не тільки «найвищим», а й просто звичайним судом, бо він неподібний до тих органів виконання судової функції, які ми знаємо, до яких ми звикли. За царських часів політичних злочинців судили: у виключно важливих випадках суди військові, у звичайних випадках судові палати з участю так званих «сословних представителів». Військові суди були жорстокі, але все ж таки в них приймали участь фахові судді-правники; до політичних злочинців вони відносилися, як до ворогів існуючого державного устрою, судили їх жорстоко по вказівкам і на вимоги департаменту поліції, але все ж таки суд ставився до підсудних однаково, судив їх по їхній провині і не звертав уваги на те, яке їх минуло, хто їхні батьки, до якої партії належать, як поводити себе в інші моменти свого життя і т. п. Князь, студент, міщанин, робітник оцінювалися не з погляду їх класової чи якоїсь іншої приналежності, лише з погляду заподіяних вчинків. Найгіршу славу придбав за царського режиму суд судової палати з участю «сословних представителів», до складу яких, звичайно, заклали: предводителя (маршалка) дворянства, городського голову та волосного старшину,

^(*) Див. «Тризуб» ч. 29-30 (237-8)

себ-то представників дворянства, міщанства та селянства. Волосний старшина, звичайно, боявся висловитися проти «панів», представник дворянства майже завжди стояв за обвинувачення, а городський голова тримався середньої лінії, а в деяких випадках навіть ішов проти представника дворянства. Але в багатьох випадках справу вирішувала колегія суддів-правників, членів судової палати. Такий був цей найгірший суд старого режиму. Особливий склад Найвищого Суду України, держави, яка називав себе «соціалістичною», далеко позаду залишив цей найгірший старорежимний суд. По-перше, своїм складом: до складу суду увійшли: Приходько — голова; члени: проф. Соколянський, проф. Волков, Коробка — робітник київського арсеналу, Муха — робітник заводу «Серп і Молот», Одинець — селянин, Корженко — селянка. Можна думати, що лише голова суду являється тут фаховим суддею, але чи правник він, цього не можемо сказати, бо для совітських суддів правничий ценз — не обов'язковий. Не можемо також сказати, чи два названі професори — правники. Решта членів суду — 4 належать до малоосвічених лайків. Так що у відношенню особистого складу Харківський суд стоїть нижче старого суду з «сословними» представниками. Зате на боці обвинувачення Харківський суд, порівнюючи з давніми судами, має велику перевагу. Не один прокурор займає місце обвинувача, а кілька, та ще яких: товариш міністра юстиції, чи то заступник Наркомюста, генер.-прокурор республіки Михайлик, тов. прокурора Найвищого Суду — Ахматов, прокурор Наркомюста — Якимішин, нарешті 4-ий — Київський окружний прокурор — Биструков. Але цього мало. До них додано ще громадських обвинувачів, так би мовити прокурорів-гастрольорів: Любченка, бувш. укр. с.-р., що колись за Ц. Р. був за попихача у Грушевського, а потім перекинувся на комуніста, акад. Соколовського від всеукр. секції наукових робітників, Слісаренка, письменника, від федерації совітських письменників. Ще мав бути голова київської секції наукових робітників, акад. М. Кравчук, але захворів. Проти цих 7-ми прокурорів стали — 11 оборонців, серед яких були прізвища відомі ще з старого режиму, як от: Ратнер, Пухтинський, Віленський. Але треба сказати, що в умовах совітського суду оборонці не можуть бути протиставлені прокуратурі, на обов'язку їх лежить не тільки обороняти підсудних, скільки допомагати обвинуваченню їх.

Перед цим комуністичним судом на лаву підсудних було посаджено 45 обвинувачених, яких по предмету обвинувачення й по ролі в організаціях, за участь в яких їх судили, можна поділити так:

1. Центральна група СВУ: акад. Єфремов, науковий співробітник Академії Ніковський, директор школи ім. Шевченка Дурдуківський, Чехівський В., проф. Гермайзе, письменник Старицька-Черняхівська, проф. Черняхівський О., проф. Ганцов. 2. Педагогічна група: Іваниця, Дога, Шило. 3. Шкільна група: Токаревська, Трезвинський, Заліський. 4. Група Інарак: Холодний, Дубровський, Кривенюк, Туркало, Шарко, Страшкевич. 5. Група лікарська: Барбар, Удовенко, Підгасцький, Кудрицький (також Черняхівський). 7. Група літературна: Івченко (і Старицька-Черняхівська). 8. СУМ: Павлушков і Матушевський. 9. Група кооперативна: Болотович, Ботвиновський. 10. Автокефальна церква: Чехівський Микола (а також В. Чехівський), нарешті представники провінціальних філій СВУ: Полтавської — Товкач, Щепотьєв; Вінницької — Отамановський; Миколаївської — Лагута, Близнюк; Дніпропетровської — Єфремов П., Віднова, Білий; Одеської — акад. Слабченко М., його син Слабченко Т. і Панченко-Чаленко; Чернігівської — Карпович. Окремо стоїть — Маргуліс, юрист-консульт УАН.

Всім обжалованим було поставлено обвинувачення в приналежності до таємної контр-революційної організації під назвою «Спілка Визволення України», яка ставила завданням повалити совітську владу на Україні шляхом повстання за допомогою інтервенції, відірвати Україну від совітського союзу і реставрувати на Україні буржуазний лад. Цей злочин зазначено в арт. 54,2 54,3 54,11 сов. кримінального кодексу.

За обвинувачуючим актом злочинна діяльність СВУ виявилася в таких фактах і вчинках.

1920 року в Києві гуртком українських діячів, що залишилися на Україні після відступу уряду УНР і укр. армії, була утворена дуже конспіративна організація під назвою «Братство Української Державности». Вона була в зносинах з урядом УНР, з одного боку, і з повстанськими організаціями, з другого боку. Ця організація дала в уряд УНР своїх членів після вигнання більшовиків з Києва в травні 1920 р., а потім протягом 1920 і 1921 р. р. керувала повстанчим рухом на Україні. Року 1924, після остаточної перемоги більшовиків на Україні та скріплення їх влади БУД (Братство Укр. Державности) стає нечинним і перестає існувати. Але українські національні діячі цим не задовольняються, стараються зв'язатися з закордонною українською еміграцією та стремлять до об'єднання всіх національних культурних сил. З цією метою С. Єфремов переписувався з Ніковським, що перебував в той час у Берліні, закликає його повернутися на Україну та робить заходи перед совітською владою через Академію про дозвіл Ніковському на поворот. В свою чергу Ніковський радиться в Берліні з Петлюрою, Лотоцьким, Шульгиним, Дорошенком, які намовляють його працювати в контакті з Єфремовим. Крім того Ніковський і сам робить заходи про дозвіл на поворот до Києва. Нарешті, Ніковський повертається на Україну, спинається в Києві у Єфремова і через нього знаходить заробіток в Академії в комісії по складанню словника живої мови. Протягом 1925 р. Єфремов і Ніковський одбувають наради з українськими гуртками і окремими особами, при чому активна роль належить Ніковському, який, як оповідає Єфремов і Дурдуківський, сповістив, що «закордонна еміграція організує «Спілку Визволення України» за кордоном і вважає, що й на Україні треба таку Спілку організувати». В квітні м. 1926 р. Єфремов одержує через одне з чужоземних консульств в Києві «листа від Л. Чикаленка з допискою В. Садовського», в якому Єфремова сповіщалося, що в Празі, в помешканню М. Славинського одбулася нарада за участю Петлюри і головних керівників еміграції: Лівичького, Прокоповича, Феденка, Мазени, Лотоцького, Дорошенка і Шульгина. На цій нараді вирішили, що «настав час починати на Україні» і організувати закордонну СВУ, в склад якої увійшли всі, хто приймав участь в нараді, та ще Чикаленко, Садовський та Мацієвич (в цій точці зизнаня Ніковського, Єфремова, Дурдуківського різняться, хоч всі вони посилаються на листа Чикаленка). «Цей лист відіграв дуже важливу роль в організації СВУ», як заявив Дурдуківський.

Після вбивства С. Петлюри 26.V.26 р. було влаштовано панахиду по Петлюрі в Софійському соборі в Києві, на якій Павлушков і Матушевський, члени студентської організації «Спілки Української Молоді», скорочено СУМ, що заклалася 1925 р. і була під впливом Єфремова, розкидали прокламації. Нарешті, в червні 1926 р. одбулися з ініціативи Єфремова установчі збори фундаторів СВУ, на яких взяли участь: Єфремов, Дурдуківський, Чехівський, Гермайзе, Ніковський, Старицька-Черняхівська і Гребенецький. На цих зборах було прийнято план організації СВУ по п'ятьборках, вироблений Ніковським, і політичну платформу організації, яка містила в собі такі точки: 1. Організація зветься «Спілка Визволення України» і ставить своїм завданням визволення українського народу на всіх просторах його етнографічної території і заснована самостійної і незалежної УНР. 2. Державний устрій УНР засновується на демократичних засадах; на чолі стоїть виборний президент, виконавча влада належить кабінетові народних міністрів, відповідальному перед Радою народних представників. Прокламується всі громадянські свободи, встановлюється безкоштовне навчання і т. д. 3. Земля залишається селянам, що її посідають, на праві власності за певний викуп. Землі колективів переходять до держави. 4. Поновлюється право власності на підприємства; всі націоналізовані підприємства, за винятком тих, що мають державне значіння, повертаються давнім власникам. Слідуючі параграфи говорять про внутрішню організацію СВУ. На кінець 1926 р. було вже організова-

но 15 п'ятьборок СВУ, головним чином у Києві. Але потім виявилася незручність такої форми організації, бо вона перешкождала поширенню СВУ. Тоді, в червні 1927 р. цю форму було замінено на групову за професійно-виробничим принципом; було утворено групи: академічну, літературну, автокефальної церкви, при Інституті Наукової Мови (Інарак), шкільну при школі ім. Шевченка, кооперативну, педагогічну, медичну та філії в Чернігові, Полтаві, Дніпропетровському, Миколаєві, Одесі, Вінниці. «Спілка Укр. Молоді» — СУМ була допомоговою організацією СВУ, яка нею керувала та через неї планувала доконувати терористичні акти над видатними членами совітської влади, як центральної (Ворошилов, Сталін), так і місцевої (Скрипник). СВУ тримала зв'язок з закордонною СВУ та з де-якими сусідніми державами, одвідуючи представників цих держав та висилаючи за кордон своїх емісарів. Так, проф. О. Черняхівський двічі був закордоном в наукових командировках р. 1926 і 1928, а проф. Ганцов один раз р. 1929. СВУ використала їх, щоб через них передавати важливі інформації до закордонної СВУ та одержувати від неї інформації про діяльність укр. еміграції, уряду УНР, про його зв'язки й плани. Зв'язковим для цих емісарів був Д. Дорошенко, що перебував у Берліні.

Так в головних рисах обвинувачуючий акт характеризує «злочинну контр-революційну» організацію СВУ та її діяльність. Контр-революційні організації та їх діяльність передбачені арт. 54, 2 совітського кримінального кодексу: «всього сорту організаційна діяльність, спрямована на підготовку або доконання злочинів, передбачених в інших статтях, рівно як участь в організації, що має на меті підготовку або доконання одного з злочинів — карастяся карою, передбаченою в відповідних статтях цього розділу». Отже, хоч закон і оголошує злочином діяльність організації або приналежність до них, але для вимірювання кари відсилає суд до відповідних статей, які встановлюють кари за певні конкретні злочини. Тому попердне слідство, встановивши факт існування й характер СВУ, як «контр-революційної організації» та факт приналежності до СВУ підсудних, мусило ще довести, які саме злочини ця організація виконала або готувалася доконати. І воно це зробило, нагромадивши на плечі членів СВУ найтяжчі злочини, передбачені кримінальним кодексом: підготовка повалення совітської влади на Україні шляхом повстання та інтервенції, відірвання України від совітського союзу, реставрація буржуазного ладу. Останнє характеризує діяльність СВУ, як «контр-революційну», а повстання, інтервенція, повалення совітської влади — як раз ті злочини, що означено в арт. 54, 2 кримінального кодексу, який встановлює «найвищу міру соціальної охорони» — розстріл.

Не дивлячися на те, що зазначених фактів було досить, щоб знищити фізично підсудних, попереднє слідство, а потім і суд старалися довести ще й інші злочини, ніби то доконані, або підготовлені СВУ, злочини — менш важливі з погляду кримінального закону, але більше голосні, більш придатні для поставленого совітською владою завдання — дискредитації підсудних, як національних діячів, а разом з тим і цілого українського національного руху. Це, по перше, терор, терористичні акти, які, ніби-то, планувалися та підготовлялися СВУ через СУМ. По друге, так званий, «медичний терор», або позбавлення лікарями життя своїх пацієнтів-комуністів «ріжними хемікаліями», як висловився Павлушков. Далі — саботаж у продовольчій справі, саботаж у школі, а саме виховання учнів в національному, а не в інтернаціональному дусі, антисемітизм, негативне ставлення до українізації, націоналістичний ухил взагалі, попередня контр-революційна діяльність, участь в уряді УНР, в армії, в державних установах УНР, в національних організаціях, укр. політичних партіях то-що, нарешті, непролетарське походження, політична діяльність батьків, родичів то-що. Довести всі ці «контр-революційні злочини» на термінологію совітського кодексу та запламбовуючі підсудних факти — і було завданням суду.

Але це завдання суду, прокуратура і навіть оборонці розуміли по своєму, по більшовицькому, та підходили до нього з «діалектичним методом».

особа, що співчувала їм, хоч одне обличчя, на якому підсудні могли за-примітити хоч тінь співучасті. Чи був там той, хто в тяжку хвилину для підсудного, міг підбадьорити його, міг відповісти йому так, як колись Тарас Бульба відповів Андрієві: «Чую, сину».

Треба зважити ці тяжкі умови, оцінюючи поведження підсудних на суді. Виснажені фізично довгим сидінням в «одиначках» ГПУ, перетерпівши психично систему допиту попереднього слідства, розбиті морально — підсудні приходили з в'язниці до залі суду й ставали перед очима суду, прокурорів, ворожого натовпу, що піднімає крик і регіт від особливо «одіозних» термінів і виразів, які суд і прокурори навмисне кидали підсудним: «попівські сини», «глітаї», «запроданці», «буржуї», «антисеміти», «погромщики», «петлюрини бандити», «благовістники автокефальної церкви» і т. д. Такі епітети викликали найбільший регіт і галас судової зали. Прокурори розшукували все, що могло б в очах суду й публіки запламувати підсудних та кинути тінь на їх ім'я: тут були й походження підсудного, батьків його, родичів, вчинки батьків і родичів, попередня громадська та політична діяльність, політичні переконання і т. и. Павлушкова ставилося у вину, що його батько — священник сидів у в'язниці за переходування церковних рілеу, Іваниці — що ніби-то мати його була членом «Союзу Русского Народу», Біднов й, що її чоловік знаходиться на емі-гранції, Холодному — що його брат «петлюрин міністр», Панченкові-Чаленкові — що його теща перебуває в Румунії. Маргуліса обвинувачували за те, що він був — л і т е р а т о р о м . Потім це обвинувачення сам прокурор назвав «великою помилкою обвинувачуючого акту».

Прийнявши під увагу всі ці тяжкі умови большевицького попереднього слідства й судового процесу, ми зрозуміємо поведження більшості підсудних: на суді вони виступали цілком виснажені фізично й морально, а ті зізнання, які вони змушені були дати на попередньому слідстві, ті писані декларації про своє «покаяння», які ГПУ примусило їх написати, підписати і оголосити на суді, підірвали решту їх фізичних і моральних сил та довели їх до цілком ненормального стану, до якогось психозу, психичної хвороби, завдяки якій досить було з боку прокуратури чи суду одного підвищення голосу, повторного запиту то-що (на суді були випадки і прямих загроз), щоб негайно ж підсудний, який в процесі допиту звільнявся потроху від психозу, знов втрачував психичну притомність.

Ми не знаємо в с і х обставин попереднього слідства, ми не знаємо всіх тасмиць большевицького ГПУ, нам не відомі навіть всі деталі перебігу справи перед судом, щоб ми могли вповні освітлити і оцінити поведження підсудних на суді та дати задовольняючу відповідь на питання, що виникало у кожного, хто знайомився з цим процесом: чому всі підсудні визнали себе винними, чому всі вони склали «покаяння» перед совітським судом, чому вони, в більшості, не боронилися проти таких обинува-чень, які були очевидно неправдоподібними, чому нарешті вони, визнаючи себе «контр-революціонерами», ніби-то ствердили цим правдивість обину-вачення?

4.

Суд закінчив свою працю 17-го о 4 год. дня і пішов на нараду для ви-несення присуду. Нарата продовжувалася аж до 11^{1/2} г. ночі 19 квітня, коли суд оголосив свій вирок. Суд визнав, що матеріали попереднього судового слідства з вичерпною повнотою довели, що СВУ ставила за своє завдання повалити совітську владу на Україні шляхом повстання за до-помогою інтервенції, відірвати Україну від совітського союзу і рестав-рувати буржуазний лад. Вирок подав повну мотивіровку присуду, пере-раховуючи не тільки всі точки поставленого обвинувачення, але навіть додаючи цей нові обвинувачення. Характерним для цього являється й те, що при формулюванню злочинів, ніби-то наведених на суді, суд вживав найбільш голосних термінів із сучасного комуністичного лексикону, чим надає вироківі Найвищого Суду України характеру якоїсь «ударної» прокламації.

Найвищий Суд України засудив:

1. С. Єфремова, В. Чехівського, А. Ніковського та Павлушкова до позбавлення волі з суворою ізоляцією, строком на 10 років, і з поразкою прав на 5 років перших трьох, а Павлушкова на 3 роки. Ростріл замінено їм цією карою лише тому, що перші троє принесли повне каяття, а Павлушкова підмовили Єфремов і Дурдуківський. 4 ос би.

2. На 8 літ позбавлення волі з суворою ізоляцією і позбавленням прав на 3 роки засуджено: Дурдуківського, Ганцова, Холодного, Барбара, Удовенка і Підгаєцького — 6 осіб.

3. На 6 літ позб. волі з сув. ізоляцією і на 3 роки позб. прав засуджено: Іваницю, Близнюка, Слабченка М. (на 2 роки позб. прав), 3 особи.

4. На 5 років позб. волі з сув. ізоляцією і на 3 або на 2 роки позб. прав присуджено: Старицьку-Черняхівську, Черняхівського, Гермайзе, Гребенецького, Матушевського (без позб. прав), Заліського, Голоскевича, Товкача, Єфремова П., Отаманівського — 10 осіб.

5. На 3 роки позб. волі з сув. ізоляцією і позб. прав: Маргуліса (без позб. прав), Дубровського (теж), Ботвиновського (2 роки), Чехівського М. (2 роки), Слабченка Т. (без позб. прав) — 5 осіб.

6. На 2 роки ізоляції і на 2 роки позбавлення прав — Болозовича. 7. Кудрицького, Кривенюка, Туркала, Івченка, Трезвинського, Токаревську, Лагуту, Біднову та Шило засуджено умовно на 3 р. позб. волі без позб. прав і негайно звільнено з під варти — 9 осіб.

8. Решта підсудних: Догу, Страшкевича, Шарка, Білого, Щепотьова, Карповича, Панченка Чаленка ухвалено вислати на 3 роки за межі Ук-раїни — 7 осіб.

Щоб оцінити наведений присуд, треба мати на увазі слідуюче. В нор-мальній карній системі совітського кодексу, ростріл, як вища міра соціально-го захисту, признається надзвичайною карою. Вищою ж нормальною карою являється позбавлення волі з суворою ізоляцією на 10 років. Це є вища нормальна кара, до якої ще додано 5 років позбавлення прав, яку суд пристосував до 4-х підсудних. Позбавлення волі з суворою ізо-ляцією це така кара, яка означає в'язницю з «одиначкою», з примусовою роботою, згідно фаху. Позбавлення прав означає: позбавлення публічних прав, державних і громадських, одняття всіх прав майстрових (володіння будинками, землею, арендою), права займатися будь-якою діяльністю, права трудового землекористування, права вільного вибору місця прожи-вання і переїзду на території цілого союзу, а також родинних прав. Отже повна поразка всіх прав протягом певного строку. Нарешті, видалення за межі України на певний строк означає давню «сылку на поселення».

Отакій присуд виніс Найвищий Суд України. Для багатьох підсуд-них цей присуд означає повне фізичне знищення, з огляду на їх старий вік і здоров'я, для решти-зараховання назавжди в розряд осіб, небезпеч-них для совітської влади.

(Кінець далі)

А. Яковлів.

В п'яті роковини смерти Володимира Самійленка

(12. VIII. 1925 — 12. VIII. 1930).

12-го цього серпня минуло п'ять років з дня смерти Володимира Самійленка. Не знаємо, чи згадають світлу пам'ять небіжчика в цей день на Україні, на тій «рідній, не своїй землі», де навіки спочило його виснажене злиднями тіло, але ми, українська політична еміграція, часткою якої був небіжчик, з ідейними гаслами якої такими органічни-

ми зв'язками був з'єднаний його могутній дух, ми не можемо обминути мовчанкою цієї сумної дати.

Хочеться згадати тут не про великого майстра слова, не про письменника, перед творчістю якого давно вже схилив голови цілий український люд від Сяну до Кубані, а просто про людину. Мовчазну, самозаглиблену людину, що мовчазно, з фаталістичним спокоєм, з терпінням подвижника-анакорета переживала довгу трагедію свого довгого, безраднісного життя.

Навіть творчість, та могутня сила, що блиском свого чарівного сяйва здібна освітити найтемніші закутки змученої людської душі, що має здібність розганяти нагромаджені в ній чорні тумани, перетворюючи особисте життя людини з темної ночі в ясний, весняний день, навіть і ця чарівна сила не спромоглася виявити своєї чудодійності й запашними квітами не прикрасила тернистої путі письменникового життя.

Лиха недоля відібрала Самійленкові і той єдиний скарб, що його, яко непорушну власність, посідають усі справжні мистці: почуття мистецького осягнення, творчого самозадоволення. Цього почуття не мав Самійленко протягом цілого свого життя, не мав його, без сумніву, і в хвилину розставання з ним, у ту хвилину, кола наближення смерті змушує людину окинути одним поглядом довгий шлях свого земного існування й внести позитивний чи негативний вирок про сумарний вислід своїх змагань на ньому. Де-яких людей цей вирок заспокоює, де-кому він забарвлює на-світло останні хвилини земного існування. Безраднісне Самійленкове життя не дало йому цієї «останньої радості».

Поміраючи в тій духовній самоті, в атмосфері якої пройшло ціле його життя, він не мав змоги потішити себе думкою про те, що уділений йому талант він використав, що залишив нащадкам усі духовні цінності, які міг створити, що зафіксував на папері всі натхненні шепотіння своєї всесильної музи. Не підлягає сумніву, що літературна спадщина Самійленкова надмірно убога, що письменник не залишив по собі й четвертини тих творів, які, об'єктивно кажучи, мав би залишити за інших, ліпших умов, коли би перебіг другої половини його життя та ціла обстановка його оточення не позначилися такими аномальними рисами. Причин до цієї несприятливої аномальності було багато. Їх треба шукати і в загальному характері невеселої української сучасності, і в надмірно м'якій та лагідній, просто таки «неземній» едачі небіжчика і нарешті в несприятливій обстанові родинного життя.

Земне існування Самійленка це вічний присмерк, його мелодія це сумний ноктюрн. І останнім акордом ноктюрна був поворот письменника на «батьківщину», в атмосферу того страшного знущання над самою душею українського народу, яким так болів Самійленко, яке таким гарячим вогнем пекло до болю патріотичне серце письменника. Автор «Геї» — на совітській Україні, під владою катів, яких він ще вчора знищував вогневими стрілами своєї могутньої сатири... Що може бути тяжчим від цього страшного морального удару?

Ми згадали допіру про поему «Гея», останній більший твір поета,

який він був викінчив незадовго до свого від'їзду на Україну *). З огляду на те, що перші три розділи поеми було уміщено (р. 1921) у львівському тижневику «Визволення» — часопису, що по-за Галичиною майже не мав поширення, зміст цих трьох розділів залишився для нашого ширшого загалу майже невідомим. По цій причині ми згадаємо тут у найкоротших словах основний зміст цих розділів.

Головний герой поеми — марсіянин, з фаху астроном, що, захочений своїми спостереженнями над сусідньою планетою Геєю (Землею), задумує й здійснює подоріж до цієї планети. «Космоплан», на якому марсіянин дрилітає на Землю, пристає на вершці гори. В близькому сусідстві міститься астрономічна обсерваторія, яку марсіянин без труднощів розпізнає по зовнішності. За хвилину він уже в стінах обсерваторії, де його гостинно зустрічає земний колега з фаху. Перші спроби порозумітися не приводять ні до чого. Нарешті марсіянин, побачивши на стінці мапу своєї планети, показує пальцем місце, з якого він походить. Страшна сенсація й найвищий екстаз господаря. Далі починається наука земної мови. Господар вибирає есперанто, як найлекшу та універсальну мову. За де-який час марсіянин набуває вже можливості порозуміватися з мешканцями Геї й вирушає в свою інформаційну подоріж. Другий розділ поеми описує перебіг цієї подорожі в межах Західної Європи, третій — в межах совітської України. Цим третім розділом починається найцікавіша частина поеми, бо обстановка комуністичного раю московських сатрапів дала едачний матеріал спостережливому окові талановитого сатирика. Певну уяву про цей сатиричний малюнок совітської сучасності може створити IV-та (невикінчена) частина поеми, що її минулого року було вміщено на сторінках «Літерат.-Наук. Вісника». Прочитавши цей уривок «Геї», кожний ясно представить собі ті переживання, що ятрили душу поета, коли він під натиском родинних обставин (від'їзд дружини на Україну, де вмірала донька,) змушений був капітулювати, від'їзжаючи до малоруської колонії всесильної Москви. І не з бадьорим зацікавленням марсіянина з «Геї», а з тяжким каменем на серці, з почуттям ідейного банкрутства та морального краху переступив письменник Збруч.

Минуло 5 років з дня смерті Володимира Самійленка. Не знаємо, чи відмітили цю сумну дату якоюсь згадкою про поета на Україні, чи вшанували якимось актом його дорогу пам'ять. Але українська національна еміграція, що втратила почуття того близького ідейного зв'язку, який лучив її думки з творчістю Самійленка, не забула про поета й дату п'ятих роковин його смерті відзначає драгоцінним актом: виданням великого збірника на честь поета. У цьому збірникові, що

*) Другу, неоголошену друком, половину поеми Самійленко надіслав був свого часу до редакції празького журналу «Нова Україна», що виходив під редакцією М. Шаповала та Б. Винниченка. Негативна рецензія останнього про поему (мабуть з політичних моментів) зпричинилася до того, що її не було видруковано; самий рукопис після цього кудись зник, ни видно навіть загинув.

друкується в Празі накладом «Чесько-українського видавництва», буде вміщено Самійленкову автобіографію, його листування та спогади по-над тридцять визначних українських письменників, учених та громадських діячів, присвячені різним моментам поетового життя та загальним обставинам тогочасного літературного й громадського життя українського суспільства. Книгу буде прикрашено 25 ілюстраціями, зібраними коштом великих зусиль з боку редакції Збірника. Цим збірником українська еміграція кладе на дорогу могилу незабутнього співця правди й національної волі нев'янучий вінок.

Борис Лиснянський.

15. VIII. 30

Перший відгук

В ч. 22-23 «Тризуба» за 24 червня була вміщена стаття п. Липовецького, де він закликав 1125 українців, котрі б річно давали по одному доларові на утримання Бібліотеки ім. С. Петлюри. П. Л. каже, що потрібно утворити низку товариств «Прихильників Бібліотеки».

На цю статтю до Ради Бібліотеки відгукнувся листом і грішми один наш чоловік, що вже давно покинув рідну землю й перебуває зараз в Алжирі. Він пише: «Подаючи 25 франків, прохаю зарахувати мене до Т-ва Прихильників Бібліотеки нашого великого страдника Симона Петлюри. Громадяне, — каже далі п. Бакуменко, — це треба лише 1124 українців, щоб справа з Бібліотекою стага на тверді ноги. Не ззолікайте часу, приходьте швидче. Творімо найкращий монумент найкращому синові нашого народу. І коли ці 1124 громадяне знайдуться (за що я певен), тисячу разів тоді лекшою буде чужа земля нашому вождезі й відданому борцеві за визволення Української Землі».

Друкуючи цей лист, ми лише подаємо його до відома громадянства. До нього нема чого й ні для чого дописувати будь що було.

І. Р.

Із спогадів про Т. Г. Масарика*)

7.

На початку літа 1908 р. у Празі відбувався конгрес слов'янської студентської молоді. Того самого року повстав т. зв. неославізм, що назверх прикриваючися поступово-демократичною фразеологією, фактично був планомірною спробою польсько-російського порозуміння за український рахунок. Галицьким москвофілам була дана *carte blanche* для захисту російського національного характеру у Східній Галичині. Польки мали одержати певне політичне відшкодування з Петрограда, а зрештою,

*) Див «Тризуб» ч. 29-30 (237-8)

як Р. Дмовський признався під час війни д-ру Бенешові, — вони прийшли до Праги виключно для того, щоб робити там свою реальну польську, а не якусь абстрактно-слов'янську політику.

Українцям не було очевидно що робити у цій *sui generis* слов'янській спілці з дуже обмеженою порукою, дарма, що батько та ідеолог неославізму д-р Крамарж тріумфував, гадаючи, що гидра українського сепаратизму була щасливо задущена московсько-польськими братніми обіймами.

Проф. Масарик стояв демонстративно осторонь від цих неослов'янських залицянь. Він добре оцінював не тільки реальні прямування цього молодого руху, але і досить старий дух буцім то нової його ідеології.

Слов'янська поступова молодь теж негативно віднеслася до-неославізму. Своім конгресом вона хотіла маніфестувати модерне демократичне слов'янство, висловлюючися, розуміється, за принцип національної рівноправності всіх слов'янських народів та домагаючися захисту для неослов'янських меншостей на слов'янських територіях.

Одною з найчисленніших національних делегацій на цьому конгресі була українська. Вона виконала на ньому чималу фактичну працю. Проф. Масарик дуже цікавився цим конгресом. Бував на його засіданнях. Слідкував за його працею. Пригадую його привітальну промову. Коротеньку та ядерну, як завжди. Він висловив побоювання, щоб цей конгрес не був першим та останнім. Жартуючи він казав, що слов'яне взагалі охоче пишуть вилицезні вступу так, що на переведення самої праці їм звичайно не лишається рже часу. Він не хотів, щоб цей конгрес слов'янської молоді залишився таким вступом без продовження. Між иншим проф. Масарик цікавився дуже українською делегацією та навіть фотографувався з деякими її членами. Пригадую, що там був В. Піснячевський, вельми активний делегат української секції.

На бажання проф. Масарика та як генеральний секретарь цього конгресу, я написав про нього інформаційну статтю для «*Nase Dobu*», щомісячного його журналу.

8.

У цей час проф. Масарик писав монументальну свою працю про Росію та Європу. Він дуже цікавився всім, що відносилось до Росії та російського революційного руху. Цікавила його, природне, і революційна еміграція, що у ці роки проїздом бувала у Празі. Місцева чеська с.-д. організувала тут щось на зразок допомогового етапного пункту для революційних біженців. Допомога була матеріальна, але також і правна: захист перед царською жандармерією, яка не раз хотіла вилловлювати свої жертви навіть і по цей бік російського кордону. Проф. Масарик з власної ініціятиви стояв близько до цієї акції, різно допомагаючи нещасним жертвам царизму. Іноді йому доводилося робити інтервенції в австрійського міністра юстиції, коли виникала небезпека видання Росії якогось терориста під закидом бандитизму, як звичайно мотивував свої домагання з цього приводу царський уряд.

Коли з заслання втік був. с. д. посол 2-ої Думи-Білоусов і у Празі промовляв на мітингу протесту проти переслідування політичних в'язнів, проф. Масарик був присутній на цих зборах, промовляв і взагалі приймав живу участь у цій акції, чимало роблячи для революційних втікачів.

Очевидно, що серед цих іноді появлялися спекулянти від революції, які дуже гостро хотіли часом заманіфестувати свою «безкомпромісову пролетарськість» і були випадки, на щастя виїмкові, коли вони критикували «буржуазність» проф. Масарика та мали намір особисто висловити йому це в особ незadowolення. Тоді доводилося енергійним робом втихомирювати таких істеричних десператів і все обходилося без можливого прикрого інциденту.

Серед т. зв. міродайних чинників та прихильників брукового патріотизму — проф. Масарик ніколи не користувався популярністю. Навпаки національна мірнота його ненавиділа за те, що він програмово та без жалю розбивав люблені її ідоли та систематично робив замах на незаймані, на її думку, національні святощі (напр., славетня його кампанія проти підроблення буцім-то старочеських рукописів). Натомість, по-за батьківщиною він мав безперечний авторитет, як один з наймаркантишних предстанників чеської нації. Його промови у віденському парламенті завжди були політичною подією і слухалися уважно всіма.

Дуже його любили південні слов'яне, головне хорвати і серби. У цьому я переконався у 1909 році у Загребі під час відомого загребського процесу про державну зраду, провокаційно інсценізованого австро-угорським урядом з явно антисербською тенденцією. Саме на цьому процесі проф. Масарик здемаскував злочинні методи австрійської дипломатії та закордонної політики. Отже популярність його серед сербо-хорватського загалу була зрозуміла. Все ж таки дивувала стихійність симпатій до нього та масове поширення його імені навіть серед селян.

7 березня 1910 року у Празі на Віноградах святкувалися 60 роковини народин проф. Масарика. Зійшлося сила людей. Очевидно його вірних прихильників та симпатиків. Це було наявним доказом, що, хоч він весь час був в опозиції до пересічної громадської opinio, громадський його вплив, зокрема серед інтелігенції та студентства, — був протє чималий. Наочно це виявилось підчас війни, коли проф. Масарик, цей вірний outsider серед своїх, став на чолі революційної акції і планомірно здійснив величезний програм національного визволення чехословацького народу. Згадане ювілейне свято мало дуже інтимний характер. У нього не було нічого офіційного та неширокого, чим, на жаль, грішать більшість ювілейних урочистостей.

Зійшлися на ньому люде не тому, що мусіли, бо цього вимагав громадський такт, але тому, що почували внутрішню потребу вшанувати людину, яка борючися проти всіх, працювала не покладаючи рук для власного народу. Ювілянт був наявно зворушений. Призвичасний до того, що загал і громадська opinio весь час таврували його національним зрадником або запродавцем, він не чекав, певне, побачити на своєму святі такої сили щиро відданих і безсумнівних своїх прихильників та однодумців.

У своїй скромній відповіді, якою він реагував у нічці свята на безліч привітальних промов, проф. Масарик, між иншим, з натиском зазначив, що праця, яку він досі зробив, є властиво вступом і що те головне та справжнє має доперва прийти.

Сьогодні ми знаємо, що ці його слова були дійсно віщунською якоюсь інтуїцією, бо головну та історичного значіння працю для свого народу проробив він дійсно згодом у 1914-1918 роках під час всесвітньої війни, програмово розбиваючи Австро-Угорщину та невтомно і планомірно простуючи шляхи до повстання самостійної чехословацької держави.

Так само пророчим був ще инший уступ з цієї його промови. Ось він:

— «Я часто собі постановляв та постановлюю знова, що мушу витримати що найменше до 80 років».

І цю свою постанову він дотримав. Недавно минуло власне 20 років від часу, коли ці слова були сказані і Т. Г. Масарик святкував 80 роковини своїх народин. Можливо, що ці останні 20 років його життя й діяльності були справді завершенням того «вступу», який кінчився у 1910 році.

Ювілей проф. Масарика з перед 20 років я згадую ще й тому, що у зв'язку з ним довелось у перше писати про проф. Масарика публіцистично.

Передовсім у «Раді», де я був постійним кореспондентом і куди послав інформаційний нарис про діяльність та значіння проф. Масарика. Потім до краківського польського журналу «Крутука», яку видавав відомий історик польської літератури покойний Фельдман. Він звернувся до редактора «Slovanskeho Prehledu» А. Черного, щоб той рекомендував йому когось для написання нарису про проф. Масарика. А. Черний звернувся до мене і я для березневого числа «Крутуку» зробив нарис ідейного силуету проф. Масарика, трактуючи це, як спробу характеристики його особи.

На бажання редакції петроградського журналу «Славянській Мір», я, трохи переробивши цей польський нарис, оголосив його друком по російськи.

Врешті через десять років — я знова вернув до цієї теми, опрацювавши її на українській мові для віденського тижневика «Воля» з нагоди 70 роковин народження Т. Г. Масарика.

Через рік (1921) з додатком нарису — Масарик про Україну — та з перекладом його критичних заяв про большевизм, ця моя студія вийшла книжкою під заголовком «Життя і світогляд Т. Г. Масарика».

Бачу, що проблема Т. Г. Масарика є для мене немов тема con variazione. Усно — у викладах, писемно — у статтях, мені доводиться все до неї вертати, кожного разу трактуючи чи освітлюючи її з якогось нового боку або становища.

Не знаю, але мені либонь не приходилося у життю зустрічати більш цікаву і своєрідну людину та вдачу. Як вчений і зокрема соціолог, Масарик захоплює своїм позитивно-творчим відношенням до реального життя. Він ніколи не належав до тої нудної касті фахманів, що в масі своїй продукують мертві теорії та зайві наукові системи, які не можуть бути навіть прокрустовим ложем для дійсного життя, так вони реально до нічого.

Не дарма світогляд Масарика — був названий реалізмом, тому у нього ніколи не було і не може бути розходжень між теорією та практикою. І він, як вчений, не міг би жадним робом допуститися блясфемії на зразок того великого німецького філософа, що самоневнено казав: тим гірше для фактів, коли вони суперечать мої ідеям...

Добре схарактеризував Масарика під цим оглядом його приятель і біограф д-р Гербен, кажучи — «насмілююсь сказати, що Т. Г. Масарик був серед нас від 1882 року новим чехом. Серед влучних і академічних промовців так само, як і серед таборових громобійців — стояв Масарик, як людина твереза, а протє — повна вогню. Його класифікуючий розум не був у суперечності з темпераментом. Серце було гаряче, голова — зима. Він потрапив відділювати речі головні від підрядних, речі цінні від декоративних та з кожної ситуації брав власне те, на чому залежало. Він навчав річам. Не було о тже дивним, коли за кілька років його напрям був названий реалізмом. Масарик це визнав: так, я реаліст».

Мало яка проблема цікавила Масарика так інтенсивно, як російська. Розуміється, не виключно політично, але передовсім у філософській своїй істоті, і, так мовити, з європейського становища. Росія і Європа. Що це? Неминуча антитеза? Вічна ділсма?

У своїй класичній монографії «Rusko a Evropa», що вийшла перед самою війною, Масарик вже на вступі відповідає на це запитання, рішуче відкидаючи абсолютну суперечність між Росією та Європою. Росія це бувша і тільки запізнена у своєму розвитку Європа. Отже різниця між ними ише часова, не сутєва, а тому переможна згодом.

Достосвський є центральною проблемою другого тому «Росії та Європи». Масарик заперечує теорію і практику цього велеття російської літератури, якому він попри М. Горького присвячував мабуть найбільше уваги. Бодай «Дневник писателя» був його постійною лектурою у ті часи.

Мені пригадується, як, здається, у 1912 або 1913 р. до Праги приїхав одного разу відомий польський соціолог та історик російської революції Л. Кульчицький, їдучи до Парижу, де він хотів збирати дальші джерела для своїх праць про першу російську революцію.

Він не знав особисто проф. Масарика і хотів з ним познайомитися. Ми зайшли до редакції «Часу» і довідалися, що проф. Масарик саме у Празі. Я телефонував йому до хати і переказав бажання Л. Кульчицького познайомитися з ним. Відповідь була, що ми можемо зараз же їхати до нього і що він чекатиме нас.

Це було перед обідом. Ми застали проф. Масарика в його кабінеті. Він читав саме «Дневник писателя». Його цікавила історія революції Кульчицького. А цього — праця Масарика про Росію та Європу. Отже між ними виникла жива розмова з цього приводу. Дуже цікава для мене тим, що я міг обсервувати і порівнювати різні методи і підходи у трактуванні цієї палкої проблеми між ними.

Поляк і франкофіл — Кульчицький був під впливом свого матеріалу, котрий він історично опрацьовував. Його штампункт був майже російський в сенсі російської революційної ідеології.

Масарик — чех і sui generis русофіл — був тут європейцем чистої крові. Видно, що він суверенно засимілював величезний матеріал з приводу цього питання і не піддався йому, а навпаки — опанував його, зохвавши повну свою незалежність.

Ще цікавіша була дальша розмова про Францію і Париж, куди їхав Кульчицький. Я знав, що у молоді роки Масарик дуже цікавився французькою літературою і культурою. Знав мову і стежив за французькими справами. Тому мене дивувало його річeve стримане відношення до Франції і головне до Парижу у порівнянні з найвим франкофільством і чималим захопленням Парижем у Кульчицького. Тоді я пояснював це собі перевагою у Масарика симпатій до англо-саксонської культури. В кожному разі ця зустріч була для мене цікавою тим, що яскраво виявила різницю між типом польського і чеського дослідника суспільних явищ.

(Кінець далі)

О. Бочковський.

Шостий з'їзд міжнародної організації інвалідів і бувших вояків «Сіамас» у

25-29 липня у Парижі.

25-29 липня в Парижі, в Сорбоні, відбувся 6-ий з'їзд міжнародної організації бувших вояків і інвалідів, що більш всього відома під скороченою назвою «Сіамас» і купчить в собі широкі демократично настроєні маси як бувшого воцтва Антанти, так і центральних держав.

По врочистім відкритті з'їзд розбився на три комісії — статутарну, інвалідну і організації миру (політичну). Протягом двох днів 25-26 згадані комісії продебатували силу докладів як політичного змісту, так і практично цікавих справ, особливо для інвалідів — членів організації. Дуже гарячими були дебати в комісії політичній, на якій обмірковано як всі загрожуючі мирові явища в міжнародньому житті, так і способи організації тривкого миру.

25 липня з'їзд урочисто вітали в мійській думі Парижу міністр пенсій і голова мійської ради, 26 членів з'їзду приймав голова ради міністрів

Делегати з'їзду СІАМАС'у на могилі Невідомого Вояка у Парижі.

Тардье. Увечері 26 липня у великій залі Сорбони відбулося урочисте засідання з'їзду з промовами франц. сенатора де Жувенеля, депутата німецького рейхстагу Росмана, голови польського союзу інвалідів Коркушки та інших. Потім відбувся концертний відділ. У неділю рано делегати з'їзду поклали вінок на могилу невідомого французького вояка і закінчили з'їзд пленарним засіданням, на якому були прийняті вироблені комісіями резолюції і інші постанови. Що особливо цікаво, це те, що на цьому ж таки засіданню до складу «Сіамас» у була прийнята «Спілка Укр. Інвалідів на еміграції в Польщі», що її репрезентував п. І. Косенко і за прийняття якої дійсним членом «Сіамас» у він дякував з'їзду стислою промовою такого змісту:

«Шановні Пані і Товариші,

Дякую за прийняття, яке ви зробили представникові бувших українських вояків і інвалідів. Не дивлячися на те, що ми знаходимося на вигнанні, не дивлячися на те, що наша батьківщина ще кривавиться, не дивлячися на те, що хижий російський імперіалізм нас ще давить і мучить, ми бажасмо, щоб краще був мир, ніж війна; ми щиро присяднемося до вас, щоб шукати справедливости, а з нею і миру. Хай живе «Сіамас». Хай живе міжнародня справедливість».

Рясні оплески з'їзду, що вкрили оголошення прийняття Спілки і промову делегата її, ясно показували, що з'їзд цілком свідомо і прихильно ставиться до українських вояків, яких вважає рівними і справедливими ідеї яких вважає своїми власними.

У неділю 27 по закінченню з'їзду чужоземні делегати були запрошені французькими представниками на парадний обід в ресторан «Лютетія». На цьому обіді, на якому було до 400 душ присутніх, крім обміну промовами, делегати мали змогу і ближче ознайомитися одні з другими і поінформувати про ті чи інші інтересні їм питання.

Як висновок з того факту, що Спілка укр. інвалідів у Польщі прийнята до «Сіамас» у треба вказати на те, що це дає нашим воякам ширші перспективи популяризації української справи і можливість здобуття певних поліпшень свого матеріального і юридичного стану. Бюлетень «Сіамас» у його з'язди це все є до послуг укр. вояків, що можуть за допомогою цієї організації голосно говорити і про свої потреби вузькі і про те, як вони вважають справедливим гарантування справи миру на Сході Європи, якого так потребує їхня батьківщина Україна і який злочинно і неправдопорушають вороги справедливості.

З міжнароднього життя.

— Європейське об'єднання. — Польський коридор.

17 травня поточного року, як відомо, французький міністр закордонних справ вислав усім європейським державам, що входять до Ліги Націй членами, свій меморандум про можливість утворення європейського федерального об'єднання. Терміном для відповіді Аристид Бріан визначив був 15 липня, але мусів чекати їх трохи довше, ніж гадав, бо остання із 26-ти одповідей швейцарська — надійшла до Парижу лише на серпень. Тепер уже всі вони є, і у французькому міністерстві закордонних справ іде посилені праця, спрямована на підготовання того доповіді про європейське об'єднання, з яким Аристид Бріан має виступити у Женеві на засіданні Ліги Націй, призначеному на вересень місяць.

Праця та переводиться дискретно й тасмно, і характер майбутнього виступу французького міністра на міжнародньому женецькому форумі зостається поки-що невиясненим. А втім, в європейській пресі над цим питанням провадиться жвава дискусія, наростає вже ціла література його, а де-які з пробних балонів, що їх через пресу було пушено до світу, викликали навіть певні міжнародні тертя й непокої.

На цьому місці переказано було зміст одповідей головних держав на меморандум Аристида Бріана; відповіді менших контрагентів мало що додають до того. Взагалі кажучи, всі ті оповіді, коли їх взяти в цілому, не дуже то сприятливі, хоч і прикрашені вони всіма барвами дипломатичної куртуазії на адресу французької ініціативи. Усі держави наче-то щиро вітають її, вкривають хвалою Аристида Бріана, висловлюють гаширо вітання на адресу французької ініціативи. Усі держави наче-то щиро бажання із свого боку спричинитися до справи остаточного замирення європейських народів та встановлення організаційної єдності на європейському суходолі. Але одночасно з тим майже в усіх одповідях можна знайти часом гостру критику французького проєкту. Найчастіше висловлюється занепокоєння, що нова європейська організація, запропонована Аристидом Бріаном, стане конкуренткою Ліги Націй, зменшить її значіння, перебравши на себе багато з її справ, не маючи однак ні того авторитету, ні тих засобів, що ними володіє Ліга Націй.

Але не ця критика може бути небезпечною для нового проєкту європейського об'єднання, хоч як раз вона найбільше мабуть буде дискутована на вересневій сесії Ліги. Небезпечніше то, про що говоритиметься не на офіційних засіданнях, а за кулісами їх та на так званих приватних побаченнях міністрів закордонних справ, що стали побутовим явищем у Женеві за часи сесії Ліги. Справа в тому, що вказані вище одповіді ще раз виявили, що Європа не єдиноманітна, що складається вона з ріжкого роду державних груп, інтереси яких не сходяться, а часто-густо впрот протилежні одні одним.

По-перше, двом державам — ССРСР та Туреччині, хоч вони територіально до певної міри й належать до Європи, не послано навіть і запрошення

вступити до майбутнього європейського об'єднання. Це, правда, легко пояснюється формальними причинами, а саме тим, що ССРСР і Туреччина не входять до Ліги Націй, але факт зостається фактом: до майбутнього європейського об'єднання заводиться не ціла Європа, а лише частина її. Цю прогалину поглиблює ще становище Англії. Англієська відповідь, хоч і яка вона куртуазна, але не дає жадної гарантії, що ця країна пристане на французький проєкт. Той факт, що британські інтереси полягають не лише в Європі, а розкидані по цілому світі, не пояснює нічого, бо ж ціла ініціатива об'єднання виходить од Франції — держави, що являється великою колоніальною імперією, другою після Британії, та й інші європейські держави також мають свої не аби-які маленькі інтереси по-за океанами.

По-друге, навіть решта Європи, зосереджена на суцільному континенті ділиться на дві частини, саме на держави переможні і держави переможені чи впрот незадоволені тим розподілом інтересів, сили та впливів, що сталися після великої війни. Франція та її союзники належить до першої групи, перед другою ведуть Німеччина та Італія. Ці дві останні держави в одповідях своїх не тільки заговорили про необхідність ніби-то мати в складі майбутнього європейського об'єднання ССРСР та Туреччину, але так само недвозначно вказують на те, що раніше, ніж складати те чи инше європейське об'єднання, необхідно переглянути мирні договори, поліпшити міжнародне становище переможених, задовольнити незадоволених і т. и., бо без того їм нема чого приставати до того об'єднання.

Усі ті факти утворюють такі труднощі й такі комплікації, які віщують мало доброго що-до майбутності федерального плану Аристида Бріана. Не означає це ще його кінця, бо дипломатичне мистецтво, яким так влучно володіє французький міністр закордонних справ, не сказало ще в цій справі останнього слова. Але безперечно одно — вереснева сесія Ліги Націй матиме що робити і на офіційних зібраннях і на ніби-то приватних побаченнях та сніданках.

* * *

Вище згадано про пробні балони в пресі. Їх було кілька, але найбільше розгону викликав той, що його пустив політичний журналіст Сорвен у газеті «Le Matin». Гарячий прихильник Аристида Бріана і талановитий публіцист, він за згоду Німеччини приступити до майбутнього європейського об'єднання вважав можливим, правда, зауважено, приобцяти як раз те, чого німці собі найбільше бажують, а саме ревізію польсько-німецьких кордонів з додатком до того нового зменшення репарацій та анулювання обмеження розвитку військової сили Німеччини. Думка та, публікована зараз же після повної евакуації рейнських провінцій, у Франції припала на час парламентських канікул, але в Німеччині вона впала на гарячий ґрунт виборної парламентської кампанії, а в Польщі викликала одверте обурення, бо вдарила болоче по національному питанню і державному почуттю польського народу.

Так званий «польський коридор» став некучею темою політичного дня майже в цілій Європі. Про Німеччину нема чого довго говорити. Немає, мабуть, ані одного німця, який би щиро замирився з тим фактом, що між західною та східною Пруссією немає спільного кордону, а між ними лежить довга аж до моря смуга території, що входить до складу іншої держави, се-то Польщі. Публічна опінія німецька що-до цього цілком однодушна, і ріжниця для німців складається лише з того, що одні з них хотіли б зараз знищити ту чужу смугу всякими методами, а другі вважають, що треба вичекати, поки надійде для того слушний час. Так звана східна орієнтація Німеччини, тоб-то приятельство з ССРСР мабуть таки на половину, коли не більше, сперта саме на тому, що польськецька держава може спричинитися до утворення того «слухного» часу.

Німецькі уряди з цього приводу ніколи офіційно не висловлювалися, але всім було ясно, що урядова німецька політика базується як раз на тому припущенні «слухного часу». Виявилось це особливо яскраво тоді, коли німці ухилилися від того, аби скласти з Польщею договір дружби

і приєднання, аналогічний пакту Лонариському, складеному з Францією. Бо ж такий договір мав би гарантувати Польщі її сучасні західні кордони, себ-то володіння тим самим польським коридором до моря. Але тепер, в загалі виборної кампанії на позиції вичікування не утрималися й офіційні представники німецької республіки, а самий гарячий з них д-р Тревінарус, міністр окупованих, а тепер звільнених територій, на маніфестаційних зборах представників західних та східних німецьких провінцій, виголосив промову, де впросто говорив про «незакриту рану на східньому німецькому флангові», про «розрізану на частини німецьку провінцію над Вислою», а закінчив безпосередньою загрозою на адресу Польщі, бо сказав:

Майбутність нашого польського сусіда, що своїм державним існуванням в значній мірі завдячує пролитій німецькій крові, може бути забезпеченою лише тоді, коли між Польщею та Німеччиною не буде перешкоди у вигляді несправедливо поставленого кордону.

Цілком зрозуміло, що в Польщі такі слова викликали обурення й занепокоєння. Треба однак скласти справедливість полякам; вони зустріли їх на зовень стримано й не допустилися до можливих у таких випадках ексцесів, хоч би лише й на шпальтах газет. Польський міністр закордонних справ вислав відповідну ноту протесту, а польська політична опінія одповіла тим, що зправа на ліво, од ендеків до соц.-демократів, заявила, що в країні немає поляка, який би не взяв зброї до рук, коли б настав час, боронити західні польські кордони од німців.

До справи вмішалася Франція, польська союзниця, і це все спричинилося до того, що д-р Тревінарус спростував сам себе, вказавши на те, що він не хотів говорити у своїй промові те, що в ній побачили французи й поляки, а за ними й цілий світ. Цим дипломатично закінчено вказаний інцидент, але справу польського коридору тим не вирішено. Вона зосталася на порядку політичного дня, зостанеться й надалі. Чи буде вона вирішеною реально, як і коли, про це зараз годі говорити, бо сьогодні воно напевно — не на черзі.

* * *

Для нас українців, це питання польського коридору — вказівка і навчання, бо не треба бути пророком, аби знати, що встануть і перед нами такі питання, коли прийде час встановлення наших державних кордонів.

Польський коридор, досить глянути на мапу, безперечно аномалія, але ця аномалія встановлена не Версальським договором, а існувала задовго до нього. Населення коридора, себ-то Познані та Померанії, не німецьке, а свою національність ще за пруських часів виявляло тим, що посилало до німецького рейхстагу польських депутатів. Польський коридор розбиває суцільність німецької державної території, але він ніколи німецьким не був. Приналежність його до Прусії — наслідок історичних розділів польської держави; на тих розділах годі будувати яке будь історичне чи якесь інше право. Встановлення польського коридору — це лише відтворення польського історичного права і також другого ще великого для наших часів права на самоозначення народів. Відтворення цього права надщербило інтереси німецької республіки, бо роз'єднало її німецькі провінції. Але анулювання його вдарило б ще гірше по інтересах польських, бо одірвало б од Польщі її стародавню, а може й одвічну землю. Німці звуть польський коридор несправедливістю — чому? Тому, що він їм муляє, а ще більше мабуть таки тому, що вони ще вчора були неконечно сильніші за поляків, почувують себе такими й зараз і не можуть органічно припустити, щоб той, кого вони вважають слабшими, смів заявляти про свої права, ба навіть і реалізувати їх.

Observer.

Полк. М. Фролов († 11. VII 1930 р.)

Пам'яті полковника М. Ф. Фролова.

I.

11 липня 1930 р. в Літомишльському позітовому шпиталі в південно-східних Чехах на 33 році свого життя помер од туберкульоза донський козак полковник Михайло Федорович Фролов, командир Донського козацького полку при 3-ій Залізній стрілецькій дивізії Армії УНР. Смерть прийшла для молодого вояка-лицаря несподівано. Полковник виїхав в перших днях липня з Варшави до Франції, сподіваючись, що південне сонце та гірський воздух вилікують його від недуги. Але доля судила інакше. По дорозі до Парижу небіжчик заїхав до Чеської Тржебови, щоби побувати на могилі свого покійного батька та одержати спадщину по ньому. Але там стало йому зовсім зле. Його відправили до шпиталю, де за пару днів його не стало.

Поховали полковника Фролова українські старшини та його бувший гімназійний професор п. М. А. Горчуков, друг його покійного батька. Поховали його в дуже затишному місці Літомишльського кладовища, що міститься на пагорку, ніби високій могилі, засаженій старими липами, звідки можна бачити гарні околиці.

Там найшов вічний відпочинок од бурхливого, повного завзятої боротьби, життя один з перших піонерів, що високо підніс прапор боротьби проти Москви за незалежність Вільного Дону.

Полковник Фролов народився 13 листопаду 1897 р. в Новочеркаську. Його батько був директором Новочеркаської імени отамана Платоза гімназії, яку полковник Фролов скінчив у р. 1915 (з золотою медаллю). Тоді він поступив до Новочеркаської козацької військової школи, а по закінченні її скороченого курсу прийняв участь у Світовій війні.

Після революції 1917 р. полковник Фролов один з перших став творцем Донської армії. Але це була надзвичайно тяжка праця. Двох найлютіших ворогів мала молода Донська армія: з лівого крила загально панувавша тоді деморалізація й пасивність в боротьбі з більшовицьким нахабством, а з правого — вихований століттями психоз величі єдиної Росії. Оці вороги спричинились до того, що Вільний Дон і до цього часу не є вільним.

В зліму 1917-18 р. полковник Фролов приймав участь у відомому для Донців «Степовому поході» (до Сальських степів) на чолі з генералом Поповим, в якому, на посаді командира кулеметної сотні в загоні полковн. Назарова, був тяжко ранений. Але по вицужанні полковник Фролов увесь час приймав участь в боях і походах Донської армії. В початку р. 1919 він був призначений помішником командира 42 Донського козацького полку по муштровій частині, а в травні того ж року вступив в командування Донським партизанським відділом, замість раненого полковника Чекунова. Цей відділ весь час був при 42 Донському полку й відзначився видатними бойовими подіями. Діставалося від нього і нам, українцям. Особливо великі втрати були нанесені дуже бойовій 4-ій стрілецькій дивізії Сірожупанників під Тульчиним на Поділлі 19 жовтня 1919 року. Але полковника Фролова це не тішило, бо він уже тоді передповідав розвал добровольчої армії. Психоз величі єдиної Росії ввів Донську армію в склад російської добровольчої армії генерала Денікіна, що, поборюючи незалежну Україну, поховала й волю Вільного Дону.

В час розгрому російської добровольчої армії полков. Фролов відступав з групою генерала Бредова до Польщі. Тут на Поділлі, йдучи з своїм полком по-над Дністром, полковник Фролов остаточно усвідомив собі величезну шкоду від перебування Донської армії в складі Російської добровольчої і перший високо підніс донський прапор.

Група Бредова на початку березня 1920 р., відходячи під тиском большевиків по-над р. Дністром на північний захід, дійшла до лінії українсько-польського фронту на р. Калюс в районі м. Нова Ушиця-Жванець-Калюс. Не бачучи перед собою перспектив, щоб битися з большевиками далі, Бредов, хоч його група чисельно і технічно переважала большевиків, які його переслідували, погодився на інтернаціональне відділення групи в Польщі.

Ще як тільки бредовці наблизилися до українсько-польського фронту, українські вояки з Окремої бригади полковника Удовиченка (потім 3-я Залізна дивізія) почали серед них агітацію, головно серед мобілізованих Бредовим українців, кубанців і донців, за залишення шерегів московської добровольчої армії. В наслідок цього, між ин-

шими зголосився полковник Фролов до полковника Удовиченка і запропонував свою разом з цілим своїм полком службу, на засадах внутрішньої автономії, в Українській Армії. Пропозицію полковника Фролова нашим Головним Командуванням було прийнято і полк було приділено до 3 дивізії.

Таким чином він стає з своїм полком до спільної збройної боротьби за Вільний Дон проти Москви в ряди союдної Української армії. Донський козацький полк полковника Фролова був при 3-ій Залізній Стрілецькій дивізії аж до останнього моменту наших тяжких боїв з переважаючими силами московського окупанта.

На еміграції полковник Фролов розпочав рішучу боротьбу з другим ворогом Вільного Дону — психозом величі єдиної Росії. Але це була найтяжча боротьба. Те, що століттями просякало до плоті й крові старшої донської генерації, не можна було знищити за пару років. Наслідків у безбройній політичній праці доводиться чекати десятками років. Події тут відбуваються надто повільно. А це для творчого духу полковника Фролова, що рвався весь час вперед, було надто тяжким.

Він разом з старшими своїми бойовими товаришами (генерали Бикадоров, Стариков та інші) гаряче взявся за пропаганду ідей Вільного Козацтва.

10 грудня 1927 року почав виходити у Празі журнал «Вольное Козачество — Вільне Козацтво». Але там полковник Фролов не знайшов належного зрозуміння. Незабаром він залишив редагування цього журналу і цілком відійшов од праці в ньому.

Відсутність незалежних грошових засобів, що являються значним прискорюючим чинником в політичній праці, зв'язувала полковника Фролова по руках і ногах. Це та значна інертність козацької еміграції спричинилась до того, що молодий талантовитий політик, випередивши своїх товаришів на десятки років, — горів і згорів самотній.

Хай же після смерті полковника Фролова хоч молода донська генерація не забуде тих шляхів, що він указав. Для нього це буда найкраща пам'ять, а земля братнього чехословацького народу буде легкою.

В. Прохода.

II.

Несподівано зійшла в могилу постать хороброго борця і патріота, яка в серцях українського громадянства залишила по собі світлі спогади.

Він не був українцем. Широкі простори Донщини були його батьківщиною, яку він любив всією своєю душею і визволення якої так гаряче він прагнув до останніх хвилин свого життя.

В складі 3-ої Залізної дивізії ділив його полк з українською армією всі труднощі бойового життя і славу її перемоги, до яких не раз і сам спричинявся. Тут на полях боїв, могилами і кров'ю полеглих

за спільні ідеї борців — міцно зав'язувалися вузли братерського союзу України і Дону. Ідея цього єднання разом з ідеєю незалежності Дону — світила полк. М. Фролову в цілому його дальнішому життю на еміграції. Він неспинуче працює для одної і для другої, бо в його уяві вони сплелися в одну цілість, яка лише може принести кращу майбутність його поневоленій батьківщині.

Він пропагує свої ідеї всіма можливими шляхами серед донської козацької еміграції.

В останньому періоді свого життя в Польщі полк. М. Фролов не опускав майже ні одного реферату в «Прометею», ні одної урочистости української, на яких репрезентував він єдність України і Дону.

Пригадується тут бадьора привітальна промова полк. Фролова на 2-му Делегатському з'їзді української еміграції у Польщі, в якій говорив він про потребу спільної боротьби України, Дону і всіх поневолених Москвою народів. Неначе зараз несуться на сали останні його слова — голосний і бадьорий клич — «Слава Україні, слава».

Слава і тобі, ідейний вояче, вояче-союзнику. Слава і вічна пам'ять в серцях української еміграції, яка сьогодні схиляє із смутком голову над свіжою твоєю могилою.

І. Липовецький.

Д-р Василь Білецький

(некролог)

23 квітня с. р. в м. Царьгороді (як вже відмічалось свого часу в «Тризубі») помер від тяжких мук раку в шлунку д-р Василь Олександрович Білецький. Покійний недавно прибув до Туреччини. Народився він 21 березня 1867 року на Чернігівщині. Був він сином урядовця. По скінченню середньої школи та курсу медичних наук в Київському університеті, став лікарем.

21 червня 1896 року було його зараховано, як лікаря, в резерв російської армії. В цій ролі був на Далекому Сході за часи російсько-японської війни. Брав участь і в останній великій війні.

Після революції 1917 року увесь час перебував на службі України, приймав участь в боротьбі, і в 1920 році евакуювався разом з армією УНР до Польщі, де після табору перебував один одірваний від усіх своїх в м. Болехові (Галичина) до кінця 1929 року. Бажаючи поправити стан свого здоров'я, переїхав на південь до Туреччини, де мав великих приятелів панство Мурських.

Українці дуже радо прийняли в Царьгороді нового на Босфорі щирого патріота. Приїхав д-р Білецький до Царьгороду в самий поганий час — повної сльоти та вітрів взимку. Гадав небіжчик, з весною на півдні поправитися, але вже в березні його перевезено було до Єнішлькею (Сан-Стефано) до болгарського шпиталю в Царьгороді. Виявилося, що у нього давній заболгарського шпиталю в Царьгороді. Виявилося, що у нього давній заболгарського шпиталю в Царьгороді. Виявилося, що у нього давній заболгарського шпиталю в Царьгороді. Що не день, то йому ставало все гірше й гірше. пущений рак шлунку. Що не день, то йому ставало все гірше й гірше.

Д-р В. О. Білецький († 23. IV 1930).

Підходили Великодні свята. Д-р Білецький почув, що наступає кінець і почав готуватися до нього. Найбільше болівав він за тим, що не побачить, як він казав, вільної самостійної України.

На четвертий день великодніх свят не стало д-ра Білецького. А на слідуючий день 24 квітня його поховано було на грецькому православному кладовищі в околиці Шішлі. Тепла сім'я українців одпроварила небіжчика в останню дорогу. Труна була накрита українським прапором, хрест обв'язано було українськими стрічками.

Вічна йому пам'ять! Легкою хай буде йому чужа земля.

З.

По широкому світу.

— Під час бунту корейських селян в Тянзені в Кореї вбито 4-х селян, ранено 26, а 9 японських поліцаїв поранено.

— В наслідок переведення закону про державне страхування у Франції відбулися численні робітничі страйки протесту проти стягання з робітників половини цієї премії.

— Литвинов призначений комісаром закордонних справ замість Чичерина.

— Двохмісячна посуха в Америці наробила нечислим шкodi в сільському господарстві.

— Недавній землетрус на півдні Італії спричинився до 3.000 людських жертв і зруйнування економічного цілої провінції.

— В Кобленці під час свята під натовпом провалився міст. Втопилося до 30 душ.

— В Лондоні відбулася конференція «Міжпарламентарного Союзу» що обмірковувала проєкт «захисту меншостей».

— В Женеві відбулася сесія міжнародної комісії інтелектуальної співпраці.

— В Скапа-Флоу англійці витягли ще один з крейсерів німецької ескадри, яка там була затоплена, а саме «Гинденбург».

— По згоді з англійськими владами індійські помірковані лідери Тел-Сакру і Яйакар мали 4-х годинне побачення у в'язниці з Ганді, якого вони нахилили до спинення повстання проти англійців.

— Бувшого литовського диктатора Вольдемараса заарештовано за наказу теперішнього литовського уряду.

— Не дивлячися на протести большевиків і кампанію большевицької преси, французький посол Ербет повернувся до Москви до виконання своїх обов'язків.

— До Ірландії прибув перший французький посол в цій країні.

— В зв'язку з протидинастичним виступом єгипетських націоналістів заявив претензію на єгипетський трон екс-хедив Абас Хільмі.

— В Німеччині заснувалася нова політична партія під назвою «Державна партія».

— Парламентські вибори в Канаді дали повну перемогу консерваторам.

— Підписано большевицько-італійський комерційний договір.

Доктор ВАСИЛЬ ВІЛЕЦЬКИЙ

помер по тяжких стражданнях 23 квітня с. р. в Царьгороді, про що земляків повідомляє засмучена Українська Громада в Туреччині.

11 серпня 1930 року в Літомишлю в Чехії спочив навіки

Полковник МИХАЙЛО ФЕДОРОВИЧ ФРОЛОВ

командир 3-го Кінного полку армії УНР.

Про смерть заслуженого бойового старшини, вірного приятеля України з гирким жалем повідомляємо земляків.

Хроніка.

З Великої України

— Як проходить «чистка» Української Академії Наук. На першому засіданні комісії по чистці Академії, голова цієї комісії доложив, як поставилися до чистки і до робітників, що чистку проводять, члени Академії Наук.

«Певна частина наукових робітників — говорив цей голова комісії — ставилась до чистки вороже. Ворожість ця виявилась в тому, що вони намагалися робити опір обслідувальній роботі, ставились до робітників так, що, мовляв, «чи ж вам нас перевіряти». А коли бригади вперто провадили свою роботу, ця група мовчала й довго не відповідала на запитання, а коли заговорили, то говорили не все. Коли ж робітники вимагали документів — ці наукові робітники зовсім розгубилися. Друга група ставилась до чистки з недовір'ям і сама розцінює чистку наукової установи, як недовір'я до неї, бо, — запитують вони, — чи ж личить чистити наукового робітника. Третя група, найактивніша, допомогла робітничим бригадам виявити хиби в роботі як технічного складу, так і наукових секторів».

Першого дня чистки було комісією перевірено таких осіб. Новицького — члена комісії історії західної Росії та українського права. Виявилось, що він цілком не знає української мови. Він «захоплюється архівами X-XII віку — як доложив голова перевіркової комісії, — що ж до політичної та марксо-ленінської освіти, то Новицькому треба пов-

читися ще, щоб бути вченим». Пригадала також комісія, що Новицький є власником будинку.

Далі перевірено Шульгинову — зав. відділу етнографії, музею антропології, яка «показала себе за зовсім політично неграмотну. Вона не знає назви міжспілчанської організації в Києві, а сама є профделгатка. Вона не знає, що таке ВУРПС».

Маковський — зав. бюро обміну й поширення академічних видань ВУАН — галичанин, що є на Україні з 1915 року. Він «хоч і засуджує шкідницьку діяльність сфремовської зграї, але не може забути послуг деяких членів СВУ».

Назимов — науковий робітник юридичної секції — на чистку не явився і заявив, що «не вам мене перевіряти». Коли йому запропоновано принести свої наукові праці, він заявив «я вам не кур'єр». Комісія пояснює це тим, що він є сином генерала.

Не з'явилася на перевірку також Жуківська — асистентка катедри історії України. Під час перевірки Петрова, секретаря етнографічної комісії, голова перевіркової комісії зачитав деякі місця з його творів, «в яких кобзарські пісні коментувалися так, що видавалося за революційне те, що є контр-революційним». («Пр. Пр.» ч. 174 з 30. VII).

— Харківський Інститут Шевченкознавства перейменовано на Всеукраїнський Літературознавчий Науково-Дослідний Інститут ім. Т. Г. Шевченка. Обсяг роботи інституту разом з тим поширюється. Замість 7 катедр-кабінетів, він

матиме надалі їх 12. («Ком.» ч. 206 з 28. VII).

— Московський жидівський театр на Україні. По різних містах України гастролює зараз Московський жидівський державний театр («Ком.» ч. 208 з 30. VII).

— На Україну прибувають на працю німецькі шахтарі. — 19 липня до Харькова прибула партія німецьких шахтарів з Рурського басейна, числом 300 чоловік. Вони запрошені більшовиками на роботу в Донецьких шахтах. На мітингу, який при зустрічі німців улаштували більшовики, ці останні підкресливали, що німецькі шахтарі можуть бути певні того, що вони та їх родини будуть добре матеріально забезпечені. («Ком.» ч. 197 з 19. VII).

— Прибуло на Україну ще 130 німецьких робітників гірників. («Пр. Пр.» ч. 174 з 30. VII).

— Зруйнований транспорт не встановив виконати свої завдання. Робота українських залізниць щодалі все більше погіршується. Найбільше відстають Донецька та Катерининська залізниці. За другу декаду місяця липня, наприклад, Катерининська залізниця виконала лише на 76,4 відс. план навантаження. Не дивлячись на те, що плана на другу декаду було скорочено на 440 вагонів на добу, всеж таки за цю декаду не довантажувалося щодня по 2552 вагони.

З огляду на такий стан залізниць, було скликано нараду зі всіх керівників українських залізниць. На цій нараді встановлено, що небезпека невиконання планів осінніх перевозів, тобто перевозів хліба, дуже зросла. Виявляється, що між порожніми вагонами, які надходять за вантажом на Україну з Росії, мається цілком непригодних для навантаження 40 відс. Ремонт паротягів дуже незадовільний. До того недисциплінованість службовців на залізницях приймає загрозливі розміри. («Ком.» ч. 203 з 25. VII).

— Водний транспорт рівно ж в дуже незадовільному стані і не є підготованим до перевозів хліба. Судоремонтні майстерні Запоріжжя повинні були до 1 серпня відремонтувати кілька пароплавів, але ремонт затримується, що загрожує зривом хлібних перевозів, бо в Запоріжжю є хлібозаготівні пункти, що не сполучені з залізницею. («Ком.» ч. 203 з 25. VII).

— Залізничні катастрофи стали буденним явищем. Щоденно совітська преса наводить випадки десятків катастроф на українських залізницях, які стаються переважно наслідком упадку дисципліни службовців. За даними Південних залізниць за останні місяці більше ніж 60 відсотків всіх катастроф трапилося саме в наслідок цієї причини. («Ком.» ч. 197 з 19. VII).

— Занепад вугільної промисловости. Робота по добуванню вугілля в Донецькому басейні позначалася дальшим зменшенням видобутку. День 20 липня дав тільки 70 відс. добової програми. За 20 перших днів липня недобір вугілля становить 414.702 тони. На зменшення видобутку вугілля впливає, крім специфічних умов совітського режиму, ще й брак електричної енергії. На шахтах Артемівщини одержується, наприклад, лише 40 відс. потрібної енергії, чому механізовані роботи на шахтах припинено. Але й з тою електричною енергією, яка подається, становище дуже непевне й кожного моменту подача її може припинитися. Трест «Артемвугілля» сповіщає: «Потрібні негайні рішучі заходи. Становище катастрофічне». («Ком.» ч. 201 з 23. VII).

— Пятиденник з 20 по 25 липня не вніс жадного поліпшення в добування вугілля. За цих п'ять днів Донецький басейн не додав 120.718 тон вугілля. («Ком.» ч. 206 з 28. VII).

— Велика промисловість не виконує своїх планів. За перших 15 днів липня

місяця металургійні заводи на Україні дали тільки 88 відс. чавуну й 84 відс. сталі.

— На заводі «Плуг і Молот» в Миколаєві, де виробляються с.-г. машини, виконання плану робіт упало до 78 відс. («Ком.» ч. 199 з 21. VII).

— «Прорив» на Дніпрельстані. Друга декада місяця липня дала ще гірші показники в бетонувальних роботах на Дніпрельстані, ніж перша. Треба було покласти 13.770 куб. метрів бетону, положено ж всього — 11.533 куб. м.

— На будові гідроелектростанції на Дніпрельстані виконано за другу декаду липня лише 72 відс. бетонувальних робіт. На шлюзи за ту же декаду виконано тільки 48 відс. планового завдання по бетонуванню. («Ком.» ч. 205 з 27. VII).

— Інженери і техніки «Дніпробуду» (заводів, які мають бути навколо Дніпрельстану) на своєму зібранні узнали, що будівництво на «Дніпробуді» стоїть перед фактом зриву робіт, визначених на будівний сезон 1930 року. («Пр. Пр.» ч. 175 з 31. VII).

— Селянський терор. В колгоспі «Зоря» в селі Вільне, В.-Писаревського району вночі забито в полі трьох колгоспників. («Ком.» ч. 199 з 21. VII).

— В Кудеволівському колгоспі ім. 1 травня на Кременуччині селяне підпалили хліб у копах. Згоріло 27 кіп. Заарештовано 3 селян. («Пр. Пр.» ч. 175 з 31. VII).

— На Зінов'ївщині селяне підпалили 40 кіп. хліба в Пустопільському колгоспі; спалено хліб на 8 гектарах в колгоспі ім. Розі Люксембург; підпалено копи в колонії Громоклій. На полях «Гробазі» — «Відродження» селяне понабивали залізних кілків, щоб поцувати жнивварки. В с. Водяно-Михайлівському вночі селяне стріляли на колгоспників. («Пр. Пр.» ч. 174 з 30. VII).

— Розстріли. Сумський окружний суд присудив до розстрілу та конфіскації майна селян села Володимирівки на Сумщині — Орлова та Ільченка за

вбивство комсомольця. («Пр. Пр.» ч. 172 з 27. VII).

— Тираспільський суд засудив до розстрілу селян с. Ананівки, Охнянського району — Нікітова й Котлевського за підпал майна колгоспника. («Ком.» ч. 200 — 22. VII).

— Розшукують. Пан Роман Сіренко з Франції розшукує панів Кирила Шмаглія, Андрія Холодного й Романа Силенка, яких, або осіб, що знають про місце їх перебування, проситься подати відомості до Генеральної Ради для передачі п. Сіренкові.

З життя укр. еміграції. У Франції.

— Пам'яті генерала С. Мешковського. В суботу 26 липня Товариство б. воєнів Армії УНР у Франції з приводу десятиліття лицарської смерти ген. штабу ген.-хор. Євгена Мешковського, що помер 9 липня 1920 року в Тарнополі од ран, отриманих в бою під Чорним Островом, влаштувало жалібне зібрання, присвячене пам'яті покійного лицаря.

Зібрання одкрив голова Товариства ген. О. Удовиченко стисло, але змістовно промовою, де познайомив присутніх з головними датами і фактами з життя і діяльності небіжчика, позначивши особливо його заслуги, як організатора українських військових сил, що багато зробив для зміцнення і збереження перших українських частин. Одмітивши його патріотизм та відданість військовій справі, оддав голд його лицарській смерті. По тому зібранні на пропозицію голови вшанувала пам'ять покійного вставанням.

Потім В. К. Прокопович подав яскраву характеристику небіжчика на підставі зустрічей з ним та спільної праці. Не спинатимемося на ній докладніше, бо вона має з'явитися цілком на сторінках «Тризуба».

Останнім взяв слово ген. М. Капустянский, товариш покійного по військовій академії. В

коротких словах він виразними рисами одмітив глибoku військовість небіжчика, його надзвичайну працездатність і ті багаті дані, які мав покійний, щоб стати вождем. У вельми інтересній характеристиці бою під Чорним Островом М. Капустянський з особливою увагою спинився на його психологічному значінню: під час загального відступу під натиском ніби непереможної ворожої кінноти в несприятливих умовах залізничної катастрофи і нічного бою, полковник Мешковський на швидку організованими і слабими силами дає рішучу одсіч ворогові. Під Чорним Островом покладено підвалину тому психичному переломові, що привів до перемоги.

Залю було прикрашено прекрасним портретом ген. Є. Мешковського, що його оздоблювали національні прапори та жалола. Портрет пензля нашого молодого і талановитого майстра Л. Перфецького, як живий, відтворив перед очима образ покійного таким, яким він був в роках 1919-1920. Портрет передано до Бібліотеки імені С. Петлюри. Повний експресії ескіз бою під Чорним Островом роботи того ж майстра, який завжди докладає всіх зусиль, щоб зберегти традиції нашої збройної боротьби, ще поглиблював вражіння.

Весь вечір пройшов у однодушнім настрою пошани світлої пам'яті покійного, вшанувати яку зібралися численні земляки.

На другий день в неділю 27 липня після заупокійної служби Божої одправлено було в грецькій православній церкві панахиду по ген. Є. Мешковському. Сумна релігійна церемонія знову зібрала до церкви товаришів покійного по зброї і паризьке громадянство наше на чолі з видатними його представниками.

— Панахида по М. Фролову. Одночасно на тій же панахиді молилися присутні і за упокій душі полковника М. Фролова, що помер 11 серпня в Чехословаччині. Жаль, що завдала ця несподівана втрата молодого і вірного друга України,

об'єднав усіх присутніх, серед яких особливо одчував це безпосередній начальник талановитого кавалериста ген. О. Удовиченко, б. командір 3-ої Залізної дивізії, до складу якої входив 3-ій кінний полк, що на його чолі стояв небіжчик.

— З життя Бібліотеки імені С. Петлюри. Лекція проф. В. Щербаківського. Українська Бібліотека імені С. Петлюри вводить у звичай використовувати перебування наших учених в Парижі, влаштуючи прилюдні виступи. Як і минулого року проф. В. Щербаківський, що літував на студіях в Парижі, ласкаво погодився на запросини Ради Бібліотеки поділитися своїми вражіннями з останнього з'їзду слов'янських географів та етнографів, який відбувся на початку літа в Югославії.

В живому викладі лектор познайомив присутніх із завданням з'їзду, їх організацією, значінням та участю в них укр. учених. Розповів далі про оборону наших наукових національних позицій, інтерес до української науки з боку представників інших народів і нарешті дав низку малюнків з життя і побуту триєдиного королівства, з яким учасники з'їзду мали змогу ознайомитися під час трьохтижневої подорожі Сербією, Хорватією та Словенією.

Глибоко інтересний, багатий на зміст і приступно викладений одчит шановного гостя викликав таке зацікавлення присутніх, що майже двохгодинний виклад було вислухано з неослабною увагою.

Присутні, на жаль через вакаційний час не дуже численні, наділили лектора рисними оплесками, віддаючи разом з тим належне вченому, який був єдиним представником української науки перед ученим слов'янським світом. З тим більшою приємністю довідалася аудиторія після кінця докладу про те, що проф. В. Щербаківського нагороджено сербським орденом святого Сави. В цій нагороді українського про-

фесора в наших обставинах можна добачати не тільки особисті відзначення, а й певне признание з боку офіційних кол Югославії до української науки.

Треба бути дуже вдячним проф. В. Щербаківському за його цінний виступ і разом з тим побажати, щоб і інші наші вчені, перебуваючи в Парижі, не забували про існування Бібліотеки, свого українського культурного осередку.

— З життя Бібліотеки ім. С. Петлюри. За минулий липень Бібліотека дістала ріжні дари від таких осіб:

П. Є. Вировий (Прага) 9 аркушів укр. поштових марок? продаж яких іде на користь Бібліотеки. П. Липовецький (Варшава) — збірка ріжних газет звітими про процес СВУ. Пані М. Кучерявенко (Париж) — 2 англ. кн. П. О. Козловський (Подєбради) — 5 кн., 1 журн. Проф. В. Щербаківський (Прага) — 4 відбитки власних праць. П. Гр. Довженко (Париж) — 36 кн., 41 назв-років ріжних журн. та 3 теки архиву Вид-го Т-ва в Подєбрадах. П. П. Титлюк (Париж) — 4 кн. Полк. В. Вишваній — 1 кн. П. О. Кесс (Ліон) — 36 чисел франц. журн. Др. Є. Студинський (Париж) — 5 чч. журн. і газет. Ген. Безручок (Варшава) — 4 фотографії. П. Хоменко (Тарнопіль) — 3 негативи. Пані Пердризє (Париж) — 10 кн. франц. Українська Госп. Академія (Подєбради) — 2 кн. своїх Записок. П. Соколюк (Париж) — 3 книги. Сотн. М. Забелло (Царгород) — 9 кн. сов. видань, переважно в справі процесу СВУ. Від п. О. Козловського з Подєбрад одержано 3 пакунки книг та журналів від пп. проф. Б. Мартоса, доп. В. Лисинського, інж. Є. Гловінського, інж. К. Опалчого та Громади Студентів при Укр. Госп. Академії. В цих пакетах був також вошит матеріялів до творення об'єднання укр. емігр. організацій в ЧСР. До збірки цих друзів спричинилися пані Гревізирська,

пані Іванисова, пп. Гловінський, Зайців та О. Козловський.

Всім жертводавцям та всім що допомагали Рада Бібліотеки висловлює свою щирю подяку.

За місяць липень Бібліотека на свої заклик та підписні листи дістала такі пожертви: 1) через п. В. Н. Андрієвського з Калішу від пань: Безсонова, Васерис, Гомилко та пп. Білецького, Василюка й Собка разом 10 зл. пол. 2) п. Т. Ковалюка (Франція) — 10 фр. 3) Українська Громада в Брюсселі збірка на лист ч. 317 — бел. фр. 150. 4) Представник Б-ки в Ченстохові п. К. Клепачівський на підп. листи 218-19 (частина) — 200 фр. 5) пан Р. Ішук з Рівного на Волині на підп. лист. ч. 230 — 391.40 фр. 6) Через п. Г. Олександрова збірка серед членів Громади в Букарешті — 45,35 фр. 7) Українська Громада в Дижоні (Франція) на лист. ч. 363 — 19 фр. 8) п. Петро Джус (Париж) 15 фр. на збудовання пам'ятника на могилі С. Петлюри. 9) пп. Гаврилко (бацько й син) з Нью-Йорку — 2 долари. 10) п. В. Прокопович 50 фр. замість вінка на могилу С. Петлюри в IV річницю смерті. 11) Пан-отець Петро Білон з Канади — 3,50 долари збірка на лист ч. 108 та зібрані ним раніш фр. 58.20. 12) п. О. Колтоновський з Нового Саду в Югославії збірка на лист ч. 299 — 4 долари. 13) п. Гр. Дідоха з Неварку Спол. Держ. — 100 фр. 14) Полк. Олександр Рєків з дружиною з Рущука — 50 фр. 15) Українська Господарська Академія в Подєбрадах на лист ч. 278 — к. ч. 298. 16) через п. асист. В. Кучеренка (Подєбради) на лист ч. 253 — 15 кор. чєс. 17) від п. В. Кучеренка, яко голови Тимчасового Комітету вшанування пам'яті С. Петлюри в наравку під час жалібної академії й записані на лист ч. 245 — кч. 132.90 та решта з коштів, зібраних на влаштування академії — 154,30. 18) Представник Б-ки в Римі п. Є. Онацький на підп. лист ч. 252 — 100 італ. лір 19) Красвий Молочарський Союз «Маслосоюз» зі Львова — 100

зл. пол. 20) Т-во Прихильників книг в Празі на підп. листи чч. 254-55, від Укр. реальної гімназії в Жевничах та п. С. С-ко разом кч. 60.20, 21) п. М. Трубласевич через п. Ямкового — 15 фр. 22) Зібрані п. М. В. Лівницькою — 82.50 зл. пол. Всього по день 27 липня включно надійшло пожертв 8893 фр. Всім жертводавцям Рада Бібліотеки висловлює своє щире признання та глибоку подяку.

За минулий місяць Бібліотеку відвідало 95 осіб.

З інших проявів життя Бібліотеки варто відмітити її відношення до різних культурних справ: на заклик Комітету по заснованню фонду на видання творів пок. Є. Х. Чикаленка Бібліотека переслала 100 фр. Також було вислано 40 швейцар. фр. на покриття видатків по вшанованню пам'яті М. П. Драгоманова в Женеві. Крім того, Рада Бібліотеки, стоячи на засаді, що всі українські установи мусять підпомагати одна одну, вписалася членом видавництва «Червона Калина», яке провадить так цінну й корисну діяльність.

За останній час Бібліотека придбала на одержані пожертви поліції для книг, і за якийсь час одержані книги вже не будуть лежати в пакетах. Протягом останніх місяців окремі особи своєю працею багато допомогли в біжучій роботі. Рада Бібліотеки вважає своїм обов'язком висловити за це свою щирю подяку пані С. С. Косенковій та пп.: Карбовському, інж. Бокитьові, п. Гр. Довженкові, і студентам пп. Поповичу та Долинському.

— Цінний дар для Української Церкви. Нещодавно наша церква дістала вельми цінний дар від п. Кисотя: два прекрасно вималювані образи Спасителя та Божої Матері (збільшена копія мал. Куриласа). Нарешті наша церква буде мати свої українські образи. Але на що треба звернути увагу наших «патріотів» і «націоналістів», що так багато розпинаються за українські справи, так це те, що церква

дістала цей дар від чоловіка, який не будучи ні в укр. армії і не беручи участі в укр. національному рухові, лише з любови до землі, на якій він виріс і яку полюбив, віддає безкоштовно свій талант, час і працю для... нас, українців.

Як би хотілося, щоб це стало зразком для багатьох, багатьох наших... свідомих...

— Лекція сен. А. Марголіна. 12 липня відбулася в Парижі в салі Сосьєте Савант доклад-лекція сен. Марголіна на тему «Сполучені Штати Північної Америки, їх конституція та боротьба за незалежність 60 років». Доклад випав надзвичайно цікавим. Докладчик, що ґрунтовано ознайомлений із Сполученими Штатами, де пробув більше як п'ять років, в своєму докладі подав дуже багато інтересних річей про характер, риси, життя цієї модерної держави Нового Світу. Аналіз конституції та законів окремих штатів викликав живий інтерес у публіки, яка нагородила лектора рясними оплесками.

Після докладу сен. Марголін давав відповіді на численні запитання, які ставили йому присутні.

В Польщі.

— Десятиліття смерти генерала Є. Мешковського. 9 липня в десяту річницю лицарської смерти генерального штабу генерал-хорунжого Є. Мешковського, що спочиває на кладовищі міста Тарнополя, у місцевій греко-католицькій церкві було відправлено за спокій душі його службу Богу. Тогож дня на могилі покійного одслужено було панахиду. Могилу лицаря старанною рукою прикрашено було живими квітами. В ногах лежав прекрасний вінок од Уряду УНР з написом: «Вірному синові України — Уряд УНР». На сумну Урочистість вшанувати світлу пам'ять покійного зібралися вдова його пані Є. Мешковська, що саме

на той день приїхала з Франції, член УЦК п. Краснопільський, який з доручення УЦК спеціально прибув з Варшави до Тарнополя скласти іменем еміграції пошану на могилі покійного, представник УЦК в Тарнополі п. Хоменко, який ласково взяв на себе догляд за надгробком, та земляки, що перебувають в Тарнополі.

— VII з'їзд українських інвалідів. 14 липня у Каліні відбувся VII делегатський з'їзд Української Спілки Воєнних Інвалідів на еміграції в Польщі. Головував на з'їзді полковник Михайло Садовський при заступниках ген. хор. О. Козьмі й ген.-хор. А. Пузицькому та секретарях підполк. М. Харитоненкові й хорунж. С. Бурбелі. З'їзд заслухав звіти й справоздання, затвердив їх, апробував діяльність Правління Спілки та висловив йому подяку за щирю й корисну працю. До складу Правління Спілки на рік наступний з'їзд обрав: підполк. С. Скрипку, ген. О. Загородського, полк. М. Садовського, сотника М. Маршенка й сотн. Водзінського.

З'їзд вислав на і'мя п. А. М. Лівницького, Голови на той час держави Української, привітання такого змісту:

До пана Головного Отамана Війська і Флоти Української Народньої Республіки.

Українські воєнні інваліди — покалічені діти славних бойових дивізій — в цей урочистий день свого VII-го делегатського з'їзду з подякою шлють свій привіт синовій матері своїй, славній армії Української Народньої Республіки на чолі з її вождем верховним, паном Головним Отаманом Андрієм Лівницьким.

Знай, Головний наш Отамане, що коли доля судила повести військо наше на широкі степи України й коли сурми військові проголосять світові про твій наказ ставати до бою, — то інваліди не залишать місць своїх у військових частинах і підуть разом із ними у передових лавах бойових.

Віriamo, що час той прийде, як віriamo ще й в те, що під твоїм, Пане Головний Отамане, зверхнім проводом славна армія українська в прийдешніх боях за волю народу здобуде дальшу собі невмирущу славу, а народові українському волю.

Панові Головному Отаманові, Начальній Команді Армії, бойовій старшині й славному козацтву Слава!

Голова З'їзду Полковник М. Садовський
Заступник Голови: Ген. Хорунжий О. Козьма
Ген.-Хорунжий А. Пузицький (Місце печатки)
Секретарі:

Підполковник М. Харитоненко
Хорунжий С. Бурбело

† Олександр Терлецький. 4 липня в одному з варшавських шпиталів помер Олександр Матвієвич Терлецький. Покійний народився в Кам'янці-на-Поділлі 9 червня 1899 року. До Польщі прибув, займаючи посаду старшого токаря дирекції польових залізниць. В останньому часі працював він на державному тартаку в Гайнівці. Покійний осиротив дружину і двоє дітей. Поховано його на православному кладовищі на Волі у Варшаві 8 липня с. р.

Вічна йому пам'ять. Найлегкою буде йому чужа земля!

— Панахида по М. Фролову у Варшаві. 20 липня с. р. в митрополітальній церкві св. Марталини у Варшаві відбулася панахида по бл. пам. полк. Михайлові Фролову, який помер 11 липня б. р. в м. Литомішці на Чехах. Панахиду було відправлено з ініціативи і заходами Головної Управи УЦК. Лицарська військова минувшина покійного, який на чолі полку донських козаків брав визначну участь в лавах української армії під час визвольної боротьби, його не менш активна участь в організації донської еміграції, — спричинилися до того, що на

панахиду з'явилася велика кількість як українського, так і кавказького громадянства.

— З життя Спілки Інженерів та Техніків Українців Емігрантів у Польщі. Новиною в життю Спілки є вихід нового вошиту «Вістей», які вийшли 1 липня с. р. Вони нові і відмінні, бо друковані вже не на ротаторі, а в друкарні. Їх редакції присвячено належну увагу. Артистично виконана окладинка надрукована в двох мовах — українській та німецькій. Зміст зшитку складається з чотирьох досить цікавих і цінних з наукового погляду статей та 3 відділів — бібліографії, хроніки з життя Спілки, наукових новинок і т. д. Статті такі: проф. Шовгенова — «Норми при проєктуванні осушення земель відкритими каналами і дренажними рурами», інж. А. Топачевського — «До фабрикації фосфорових угновень», інж. Т. Білоуса — «До впливу меліорації ґрунту на його родючість» та інж. О. Н-ка — «Шляхи розв'язання мешкальної проблеми в західній Європі».

Завдання, яке ставлять перед собою «Вісті», проступає із змісту цього збірника. Хто з нас, разом з редакцією, не хотів би бачити у «Вістях» поважного збірника наукової творчості українського інженера на еміграції, доброго інформатора про наукові новинки, справочної книжки, або, сумуючи це все, доброго зв'язку з науковим світом взагалі? Але для виконання цих завдань мало «Вістям» тих 32 сторінок, на яких вийшло біжуче їх число. А до того й напис — орган неперіодичний — вказує на те, що редакція не має певності і в цьому розмірі видавати журнал систематично. І цю певність мусіли б дати редакції передовсім члени Спілки, яких вона налічує на сьогодні 185 осіб, як і українське інженерство на еміграції взагалі. В цьому ж зшитку «Вістей» знаходимо деякі докладні дані про її життя. На сьогодні налічує вона в своєму складі,

як вже про це згадано, 185 членів, в тому три жінки, (174 інженери і 11 техніків). Фахове обличчя Спілки малюють наступні дані розподілу членів по фахам: 60 агрономів, 32 лісників, 32 гідротехніків, 24 економістів, 10 технологів, 4 металургів, 10 будівників, 5 мірників, 5 електротехніків, 2 механіків та 1 автотехнік. Розкиданість членів по теренах цілої Польщі змушує членів Спілки об'єднуватися в її філії, яких на сьогодні Спілка має чотири: в Білостоці, Кельцах, Кракові та Піотрокові. Заслужують на увагу також деякі цифри з фінансової діяльності Спілки. Так, напр., започаткована Управою Спілки збірка грошей на користь незможних студентів в Подєбрадах дала — 1332 зл. 20 гр., з яких 1200 зл. вже вислано. Допомоговому Комітетові при УГА в Подєбрадах. З стипендіального фонду Спілка видає одну стипендію студентові УГА в розмірі 450 кор. на місяць і вживає заходів до поширення цього фонду.

Підводячи підсумки трохи більш як двохрічного існування Спілки, мусимо сказати — пишуть «Вісті», що за цей час була переведена велика організаційна праця, і що розвиток Спілки йде нормально не дивлячися на особливі умови життя її. Все ж маємо підстави сподіватися, що в найближчому часі Спілка займе одно з поважніших місць серед наших організацій української еміграції і осягне цілком одне із своїх головних завдань — не дати розпорозитися нашим фаховим технічним силам на еміграції, зв'язати їх на ґрунті фахових інтересів та створити з них організовану силу.

— Українська Станиця біля м. Каліша. 29 червня цього року в Українській Станиці відбулося свято бойової родини 3-ої Залізної стр. дивізії.

О 12 год. в залі Товариства вояків, в присутності старшин і козаків дивізії, а також почесних гостей, було відправлено молебна, а о 14 год. також відбулася товариська бесіда. В тісній ро-

дині Залізних пригадувалось веселі воєнні часи, славетне бойове товариство і широкі, широкі степи... Підсилило значіння моменту зачитання привітань, що наспіли на цей час як від високих осіб, так і від частин, організацій та старшин і козаків, що перебувають по-за Станицею.

Активізм, віра в непереможність нашої ідеї і готовність до збройного чину — ось ті вражіння, що полишило по собі традиційне дивізієне свято Залізних.

— 22 липня цього року до вояцтва 3-ої Залізної див. в Українській Станиці настигла від ген. Шандрука сумна звістка про несподівану смерть на Чехах славетного командира 3-ого кінного полку дивізії полковника Фролова.

Помер той, хто першим з синів Тихого Дону визнав на ділі українську правду, хто не раз покривав славою Залізну дивізію і кого так щиро поважали й любили всі Залізні — , отже як один вони зібрались на панахиду 23 липня по дорогому товаришеві...

Дійсно, вічна пам'ять і слава позостанеться в наших серцях по тобі, безстрашний вояче, а правнуки наші не раз чутимуть від дітів оповідання про лицарські чини славетного донця в рядах Української Армії — Михайла Фролова.

Залізний.

— Козацька могила. Збройна боротьба українського народу за свою державну незалежність розкидала по всіх усядах світа більші і менші поодинокі і збірні — братські могили. Таку збірну братську могилу залишило військо наше на місці свого інтернування в Олександріві Куявському в Польщі. Щоби могилу схоронити від знищення і надати їй певного значіння, як історичної пам'ятки, заходами нашої славної 6-ої Січової Стрілецької дивізії насипано було на ній великого кургана, поставлено хреста, побудовано огорожу і названо Козацькою Могилою. З того часу пройшли ро-

ки. Могила руйнувалася. Рештки української військової еміграції, що залишилися в Олександріві і згуртовані нині у відділі Українського Центрального Комітету в Польщі, баучи ту руйнацію своєї святині, рішили вжити всіх заходів і зусиль, щоби наново загородити Могилу і відремонтувати її. Не маючи для того належних грошових засобів, рішено було пустити в обіг серед української еміграції, як у самому Олександріві, так і в сусідніх місцевостях підписні листи, що дали певну суму, але якої далеко не вистачало для переведення наміченої роботи. Щоби покрити цю недостачу ухвалено було, щоб замість найму робітників кожний емігрант колонії відграв ролю робітника, відпрацювавши певний час особисто чи поставивши на своє місце платного робітника; технічне керування роботами доручено було п. Чосі.

Закипіла жвава робота і на день 22 травня праця було закінчено. Побудовано 38 бетонових стовпців та затягнуто їх кільчастим дротом; на стовпцях вибито позолочені герби України на чорному полі; головного хреста на могилі — чорного — поликовано, герби на ньому і літери позолочено; малі хрести вимальовано в блакитній кольор, а дощечки на них у кольор жовтий.

25 травня в день споминів Вождя Симона Петлюри, приємно було нашим патріотам бачити працю своїх рук. Дивилася на впертість українців і сила польського суспільства, що прийшла на Могилу в час молитви спільної за нашого Вождя.

В Югославії

— Вечір пам'яті О. Олесья. 2 серпня Українська Громада у Білгороді урядкувала черговий свій вечір, на цей раз присвячений творчості О. Олесья. Не зважаючи на велику спеку, під час якої сидіти в зачиненому помешканні є дійсно самопожертвою, вечір зібрав повне помеш-

нання публіки. Програм складався з реферату про поета, якого прочитав п. Андрієвський, декламацій, які виконані були панією М. Шляховою та п. п. О. Зіверт і В. Андрієвським, і декількох пісень, які виконав хор Громади під керуванням п. Крисутського. Цікаво зазначити, що на цьому

вечері, крім українців були також москалі і серби, але не було ні одного представника від тутешньої української «Просвіти», хоч зараз і ведеться акція про ліквідацію ворожнечі між «Просвітою» та Громадою і установа тисного контакту для спільної праці.

Поправка

В статті «Із спогадів про Т. Г. Масарика» («Тризуб» ч. 29-30) слід виправити такі друкарські помилки: на стор. 21 рядок 15 згори подруковані «етикетне» має бути: «стихійне» на стор. 22. рядок 21 згори назруковано «Бердстольд» має бути «Берх-тольд»

на стор. 22 рядок 16 снизу надруковано «Друбною» має бути «Друіною» на стор. 24 рядок 12 снизу надруковано «special alternitatis» має бути «speciae aeternitatis»

Зміст.

— Париж, неділя, 31 серпня 1930 року — ст. 2. — *** — ст. 3. — М. Литвицький. За демократичну державу чи до демократичної державности — ст. 3. — Р. С. Армія Української Народньої Республіки в літній кампанії року 1920 — ст. 12. — А. Яновлів. Харківський процес «Спілки Визволення України» — ст. 14. — Б. Лисянський. 5-ті роковини смерті В. Самійленка — ст. 21. — І. Р. Перший відгук — ст. 24. — О. Бочковський. Із спогадів про Т. Г. Масарика — ст. 24. — Шостий з'їзд Міжнародної організації інвалідів СИМАС у Парижі 25-29 липня — ст. 28. — Observator. З міжнародного життя — ст. 30. — В. Прохода і І. Липовецький. Пам'яті полк. М. Фролова. I-II — ст. 33. — Д-р Василь Білецький (некролог) — ст. 36. — По широкому світі — ст. 37. — Хроніка: З Великої України — ст. 39. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 41. — В Польщі — ст. 44. — В Югославії — ст. 47.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагус — Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.

ТИЖНЕВИК · REVUE HEBDOMADAIRE · TRIDENT
UKRAINIENNE

Число 33 (241) рік вид. VI. 7 вересня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 7 вересня 1930 року.

Не може бути українського емігранта, свідомого своєї мети, свідомого того, через що і для чого він побивається на чужині, який би найуважніше не стежив за тим, що діється в Женеві.

Коли не слід перебільшувати значіння і ролі в нашому житті установ, зв'язаних з Лігою Націй, що на них покладено турботи про біженців, коли не слід покладати особливих надій на можливі там досягнення, — то так само не можна применшувати ваги участі нашої в цих установах, роботи наших представників на міжнародньому ґрунті, нехтувати нею.

По-за тими реальними можливостями, нехай не великими, які відкриває ота робота перед нашою еміграцією, є ще одна сторона її — далеко важніша: там, на світовій арені ставиться, хоч в певних межах еміграційних, українське питання, там українці перед очима чужого світу займають виразно окреслені, окремі позиції і обороняють їх.

Серед дуже складної ситуації, в надзвичайно несприятливих умовах проходить робота українських представників; вона вимагає від наших делегатів багато пильності, напружености, такту, витриманости й послідовности і в охороні інтересів наших життєвих на чужині, і особливо в боротьбі за право на власне національне ім'я.

Вони мають проти себе суцільний ворожий фронт, де об'єдналися москалі різних кольорів. Тим часом нерозважні й нескоординовані виступи де-яких наших земляків, значно утруднюють і без того не-

легке становище українських делегатів в боротьбі за загально-національні інтереси.

Одсилаємо читальників наших до листів з Женеві, що їх уміщено в цьому числі. Там вони знайдуть перебіг останньої сесії Дорадчого Комітету та його подробиці.

Над ними варто спинитися і задуматися нашої еміграції. Нехай сама вона зробить з того і належні висновки.

20-ти літній ювілей першого педагогічного журналу на Великій Україні.

(Згадка про журнал «Світло».)

У вересні 1910 року вийшло в Києві перше число «Світла», першого українського педагогічного журналу на Наддніпрянщині *). Поява «Світла» була повною несподіванкою для загалу українського учительства і громадянства. Справді, в той час на В. Україні не тільки не було жадної української школи, а навіть не вільно було вчителювати в школі української мови під час т. зв. пояснювального читання. А тут раптом виходить український педагогічний журнал, призначений для сем'ї і школи.

Ініціатори, що підняли на себе справу видання українського педагогічного журналу при повній відсутності на В. Україні української школи, вірили, що «Світло» об'єднає навколо інтересів національного виховання все свідоме українське учительство. І треба сказати, що ця віра не завела ініціаторів «Світла».

Розпочинаючи третій рік видання «Світла» редакція його з повною вірою в успіх бадьоро дивилася вперед, як про це одверто висловлюється редакція в своїй статті «Перспективи» (ч. I. 1912 р.). «Підстави для цієї віри, — читаємо в цій статті, — дає свідомість, що ми (себ-то ініціатори «Світла») не самітні, що наш читач — український народній учитель, в руках якого доля рідної освіти, думає однаково з нами, прагне того, чого й ми, і, не зважаючи ні на які утиски й кари, береже в серці своїм велику ідею відродження рідного краю через народню освіту рідною мовою».

Душею «Світла» і першим його редактором був талановитий народній учитель Григорій Пилипович Ш е р с т ю к , який одразу після закінчення учительської семінарії почав працювати в школі, як свідомий українець. На жаль, не довго довелося йому учителювати: за участь у визвольній русі посаджено було його до в'язниці, після чого вже не могло бути вороття до учительської праці. Однак Г. Шерстюк не відійшов од справи рідної школи. Досить вказати, що він після того

*) В інших українських землях уже видавалися українські педагогічні журнали, як, напр., в Ужгороді. — «Учитель» (з 1867 р.), в Чернівцях — «Руска Школа» (з 1888 р.), у Львові — «Учитель» (з 1889 р.).

склав «Коротку граматику для школи», був одним з фундаторів видавництва «Український Учитель» і, накінець, заснував разом із своїми однопумцями журнал «Світло», який і редагував до дня своєї смерті (24. X. 1911 р.). Дуже влучно охарактеризував Г. Шерстюка, як редактора «Світла», один з найближчих співробітників цього журналу С. Єфремов: «Українство було його життям, і я не бачив, не знаю випадків, коли б погнулося тверде переконання Григорія Пилиповича й хоч на хвилину, хоч у думках зневірився він що-до рідної справи» (ч. 3, з 1911 р.). Після смерті Г. Шерстюка видавцем і відповідальним редактором «Світла» стала його дружина Любов Шерстюк, яка й продовжувала видання «Світла» до вересня 1914 р. *), бо в літі того ж року царський уряд видав наказ про заборону всіх часописів, що виходять на українській мові. Так з наказу царської влади припиняється на В. Україні перший український педагогічний журнал, що повстав в власній ініціативи народнього вчителя на скромні кошти свідомого учительства.

За весь свій недовгий вік — протягом чотирьох років — «Світло» випустило 36 чисел (по 9 чисел річно), в яких вміщено низку статей педагогічно-методичного й публіцистичного характеру, з-під пера Х. Алчевської, Н. Григор'єва, Д. Дорошенка, С. Єфремова, М. Левицького, І. Липи, В. Прокоповича, О. Русова, С. Русової, Ю. Сірого, С. О. Сірополка, Ф. Шлюсаренка, І. Стешенка, С. Черкасенка, Г. Шерстюка, С. Шелухина та ин.

Надзвичайно багатий і цікавий матеріал містили в собі такі постійні відділи в «Світлі», як «З біжучого життя», «Шкільна хроніка», «Огляд журналів», «Критика і бібліографія».

Де-які з вміщених в «Світлі» статей не втратили свого актуального значіння і по цей день і в кожному разі стоять значно вище тих статей, які знаходять собі місце в сучасних педагогічних журналах на сов. Україні — «Шлях Освіти» і «Радянська Освіта». І це зрозуміло: «Світло» було вільним органом українського учительства, тоді як педагогічні журнали на сов. Україні є «казьонними» органами Наркомосу. **)

Ст. Сірополко.

Граф Михайло Тишкевич.

(на підставі власного curriculum vitae)

Член Наукового Товариства в Києві. Почесний член комітету відбудови університету в Лувені. Почесний член Інституту Петра Могили в Канаді. Почесний член Т-ва Прихильників миру в Києві і Голо-

*) «Світло» виходило що-річно з вересня по травень включно. Од останнього числ (вересень 1914) залишився по забороні тільки коректурний примірник.

**) В додаток до статті п. С. Сірополка слід зазначити, що од смерті Г. Шерстюка і до кінця існування «Світла» редактором його за винятком кількох чисел, випущених С. Черкасенком та Д. Дорошенком, був В. Прокопович. Ред.

ва його. Почесний член Варшавського Т-ва Мистецтва. Почесний член Т-ва публіцистів у Парижі. Голова Українсько - литовського Т-ва у Швейцарії. Член Т-ва допомоги жертвам війни і т. д.

Заснував фундації просвіти та філантропійні у Києві, Львові, Лувені та Варшаві.

Голова Делегацій УНР при Конференції Миру та при Ватикані.

Кавалер великого хреста Св. Григорія (1907) та срібної звізди Червоного Хреста.

Родився в с. Андрушівці на Україні 7-го квітня 1857 року із старого українського роду, сполонізованого. Гімназію кінчив у Вільні, вчився в Академії Мистецтва в Петербурзі, де його одзначено срібним медалем, і хоч мав право zostатися в Академії, поступив на воєнну службу в Фінляндії, не бажаючи користуватися з прав, який надавав медаль. Тоді розійшовся з своїми польськими товаришами, які вимовляли йому, що він, як українець, не підписав їхньої адреси до Крашевського. Відбувши службу, виїхав за кордон учитися і малювати. Вернувшись, обняв хазайство і віддався праці літературній, національній пропаганді між селянами, філантропії та політиці.

Написав і видав «Documents relatifs à l'Histoire de l'Ukraine», «Cartes de l'Ukraine», «La littérature Ukrainienne», «Memoire sur l'Ukraine», «L'Ukraine en face du Congrès» і т. д. Опріч цього «Пісню про Байду» (в рукописі), «Historia Rusi podług polskich źródeł» (рукопис) та інші і залишив власні спомини.

Писав статті в «Літературно-Науковому Вістнику», в «Раді», в «L'Ukraine», у варшавськiм «Slowo», «Dziennik Kr», «СПет. Вѣдомостяхъ» та в західне-європейських виданнях: «La Gazette de Losanne», «Le Journal de Genève», «La Tribune de Losanne» (одна стаття його про Туреччину, назедена Густавом Лебон в його «Psychologie de la guerre».) «Der Bund», «Zuricher Nachrichten», «Köln. Volkszeitung», лондонськiм «Atheneum», «Tribuna» та в інших журналах і газетах. Статті його було перекладено на данську, іспанську, а навіть фламандську і каталанську мови.

Видав своїм коштом «Le traité de Pereiaslav» Степанківського, допомагав перекладати і видати «La Constitution de 1711», «L'autonomie de l'Ukraine» Нольде, «Ukraina, Wolyn» Яблуновського, «Рідний Край», «Шляхи» і т. д. Помогав українським і польським артистам й письменникам.

Продав у молодості — буде тому літ 50 — свої надзвичайно цінні старі фамілійні документи, а за отримані гроші установив при Львівській «Просвіті» нагороду за історичну драму і повість з української історії. Це був початок його діяльності.

Потім заснував фундацію для артистів — 50.000 франків на пам'ятку про тих, з котрими провів молодість: 20.000 рублів для Київський Академії Наук на столітній ювілей Шевченка і 3.000 франків на заснування катедри українознавства при університеті в Лувені.

Від 1914 до кінця війни своїм коштом провадив українську пропаганду в колах Антанті.

Призначений головою місії при Ватикані одержав визнання Свя-

Граф Михайло Тишкевич.

тим Престолом нашої самостійности. Був близький і до того на Конференції Миру, та на перешкоді стала воєнна перемога большевиків.

Через непорозуміння в делегації та розходження з урядом він уступив з посади, віддавши більше як сто тисяч франків на утримання делегації.

Під час перебування в Швейцарії французький уряд звернувся до нього з пропозицією у березні 1918 року запропонувати Німеччині мир з віданням Лотарингії (за африканські колонії), і відказом від всякої претензії до Ельзасу. Такі вигідні для Німеччини умови не були прийняті графом Берклінгом, який їх одхилив. Тишкевич сподівався, що Німеччина, вільна від західного фронту, допоможе встановитися Великій Україні, не оглядаючися на Росію.

В той же час йому робилися ріжні пропозиції колами литовськими і німецько-російськими, які пропонували йому перед Скоропадським гетьманство і велике матеріяльне підтримання, але він одмовився і продовжував працювати завжди для Української Народньої Республіки, хоч і вважав, що проведена аграрна реформа — це руїна. Він мріяв про одне: про самостійну Україну.

Пам'яті Гр. Михайла Тишкевича

Несподівана вістка про відхід з поля боротьби за волю України одного з найкращих і незломних борців графа Михайла Тишкевича має наповнити сумом серце кожного українського патріота. Не вважаючи на дуже поважний вік небіжчика і на його нестале здоров'я, ця сумна вістка дійсно була несподіваною для всіх його приятелів, бо в цьому старечому тілі крилося ще стільки молодої душі, стільки юнацького захоплення і волі до боротьби, що того вистарчило б на багато молодих повних життя.

Треба зазначити, що в цій волі і в цьому захопленні не було нічого особистого, ні егоїстичного. Як легендарний герой, цей «дідусь слабосилий» був віддавна свідомий того, що його особисте життя кінчене і він жив лише непереможним бажанням побачити ту «обіцяну землю», ту улюблену, вимріяну Україну, що їй віддав найкращі дари своєї талановитої вдачі, для якої розірвав надвоє своє особисте життя і від якої не бажав нічого іншого, як там в тій рідній землі, на тих ширококолих ланах «старі кости покласти».

Ця ідея цілковитого занедбання власних інтересів, якою відмічене все його життя, проходить червоною смугою через всі його листи та особисті розмови останнього часу. При всіх своїх майже безпорівнянних на українському обрії особистих даних він нічого не бажав для себе і радів як дитина, коли діставав доказ, що про його не забули, його пам'ятають і думкою його цікавляться... Таким незвичайним щастям були пересякнуті його листи, коли він несподівано для себе переконався, що на свято його 70-річного ювілею відгукнулося все українське суспільство з усіх країв світу, за винятком натурально поневолої України, де сама згадка його імени вважалася тяжким злочином.

І червоні окупанти української землі дійсно мали всі права вважати його одним з найнебезпечніших ворогів своїх.

Походження від старих руських князів, широка освіта, визначний публіцистичний та артистичний талант, глибокий патріотизм та величезні родинні та персональні зв'язки робили небіжчика втіленням живої традиції колишньої слави України та носієм невимірності української національної ідеї і в нормальніші часи легко могли б згуртувати коло його імени небезпечні для московського панування елементи.

Але не так склалось, як жадалось. Революційна завірюха та поновна окупація України московським військом зробили своє діло. І духові спадкоємці Петра та Катерини, які колись свідомо віддали на поталу часу пишній палац Разумовських, а тепер влаштували Чека в Андріївському палаці Тишкевичів, розписаному рукою небіжчика, можуть радіти з свого щастя. Немає Михайла Тишкевича і з ним розірвався один з найміцніших зв'язків, що лучив Україну з її славним минулим.

Постать графа Михайла Тишкевича вченого і артиста, мецената і філантропа, дипломата і громадського діяча є занадто маркантною

і своєрідною, щоб робити спробу дати їй оцінку в цих рядках, що пишуться над свіжою могилою. Вона безперечно буде мати своє почесне місце в пантеоні великих людей України, але зараз годиться накреслити, на підставі свіжих спогадів та вражень, відлітаючий віп нас в безконечну путь образ його, доки серпанок часу не зробить нам його далеким та недосяжним.

Невеличка та суха постать графа, що здавалося зійшла з портрету 60-х років, така скромна в руках та словах і одночасно вщерть наповнена привабливістю та грацією шляхетної старости, є знайома багатьом з нашого старого громадянства, але певне небагато знайдеться тих, хто би мав нагоду та приємність ближче пізнати надзвичайну суцільність і кристалу ясність його духової істоти та дитячу цілинність його душі.

Основною рисою його природи була надзвичайна чуливість щодо краси та справедливості, яка робила з нього людину, що викликала захоплення одних та здивовання інших, негідних його зрозуміти. Я не знаю іншої людини, щоб так з однаковим захопленням відчувала могутню розкіш собору Св. Петра в Римі і тиху красу сільської української хати, яка б так однаково втішалася і бурхливою мінливістю океану і тихим спокоєм степового ставочку, загубленого серед безконечних ланів України, і яка б так вміла передати слухачам це своє почуття.

Мимоволі згадуються тихі, теплі вечори в Римі, в його скромному пансіоні, коли він, оповівши якусь старосвітську римську легенду, сідав до роялю і брав кілька акордів старої української пісні з таким надзвичайним почуттям та мистецтвом, що слухачі забували, де вони і душа щеміла від ще тоді свіжої туги за батьківщиною.

А одного разу, коли український спів (небіжчик більше за все любив Байду) примусив нас забути гірку дійсність і переніс в думках до дому, він сів за рояль і несподівано загравав гопака. Перші акорди були якось соромливо несмілі, але далі танець звучав все певніше і нарешті тяжко було подумати, що ця чарівна, бадьора та захоплююча мелодія є всім нам з дитинства відомий гопак.

Таке ж мистецтво і таку ж душу вкладав він у все, що робив, і це залишало в усіх, кому привелося пізнати його ближче, невідладимий слід. За ці роки довгих мандрівок за кордоном, коли прийшлося побачити так багато гарного та величнього, найкращим і найцікавішим здається мені те, що показував і про що оповідав з властивим йому глибоким знанням старий граф.

Це захоплення всім гарним приймало у небіжчика форми правдивої пасії, коли ходило про щось українське. Широко знайомий з всесвітньою культурою, людина західно-європейського виховання, він горів душею за далекою батьківщиною і все з нею зв'язане здавалося йому величним та прекрасним. Під час своїх довгих побутів за кордоном він вишукував найдрібніші сліди старих зв'язків по-між Україною та Заходом і старався тим з'ясувати чужинцям колишню славу своєї батьківщини. Він старався перенести на чужий ґрунт все,

що було можна українського, і не раз оповідав з щирим захопленням, який успіх у французів мали його маленькі сини, як тридцять років тому, вони виступали в Булонському лісі в Парижі в українських убраннях і в супроводі двірського козака в пишному однострою.

Але це пристрасне захоплення своїм і ця твердість національних позицій завдяки глибокій культурності його натури ніде і ніколи не приймала форми шовінізму, рівно як його глибока релігійність та відданість католицькій церкві ніде не межувала ні з фанатизмом, ні нетерпимістю.

Але найбільше глибина культури та висока артистичність його натури підкреслювалися його надзвичайною скромністю. Треба було довгий час прожити в його товаристві, щоб змусити його сісти за рояль, а ще довше, щоб довідатися, що він є не аби-яким артистом-маляром, нагородженим Академією Мистецтва в Петербурзі. І ця скромність була так природня і не мала в собі настільки нічого удаваного, що він щиро і так наївно радів, коли діставав доказ, що громадянство або український уряд помічають його «незначні», як він думав, заслуги. Згадую його шире задоволення, коли він дістав призначення стати на чолі нашої делегації до Конференції Миру і ту майже побожну поважність, з якою він готувався до цієї праці, що на жаль коштувала йому решток сил та решток його, вже так дуже обмежених, засобів.

Його шляхетна, широко відома вдача і глибина його не сучасної культури мусили би звільнити мене від обов'язку згадувати тут про його філантропійність і повну відсутність матеріалізму в його натурі, яка сягала до того, що він дав на подорож Мануїльському, коли той їхав з Швейцарії на Україну в 1917 році і він зробив це так просто і з такою сердечністю, що цей запеклий комуніст, який тоді ще заявлявся українцем, не втримавшись поцілував старого графа в руку і, не промовивши ні слова, вийшов з кімнати з сльозами на очах. Ця сторона його діяльності, повторюю, є загально відома, але всеж я не можу тут не згадати один факт, що може ще не є знаний широкому громадянству.

Перебуваючи на посаді українського посла при Ватикані і позбавлений, заходами свого найближчого співробітника, всяких матеріальних засобів, небіжчик зумів з власної ініціативи і без жадної будь чийої співпраці увійти в стосунки з нашими полоненими в Італії і допомогати їм як морально, так і матеріально, уриваючи можливе та неможливе зі свого нужденного бюджету.

Маленька кімнатка скромного пансіону, де він перебував в той час, коли демократичні *par excellence*, заступники українського народу не могли знайти в Римі гідних себе палаців, була дійсним осередком, куди сходилися всі нитки, що лучили випалену сонцем Азінару та непривітне Касіно з далекою і несподівано вільною батьківщиною. Його слово було першим рідним словом, що долетіло до вояків наших, відірваних через довгі роки від рідного краю, і його гріш був тою лептою, що полекшила останні хвилини не одному коначочому на гарячих каміннях чужої землі, що мала стати місцем його вічного упокою.

* * *

«Залучаю тут моє *curriculum vitae*, як умру — напишіть хоч добре слово». Так писав небіжчик в листі до мене з 14 жовтня 1926 року з Жиданова, де він тимчасово перебував.

Ці сумні слова не були висловом не зневіри, ні розпачу, але наша боротьба затягалася і старий граф почував, що його сили слабнуть. Смерть Головного Отамана, в якого він вірив з усією силою свого палкого серця, була для нього великим моральним ударом і він, очевидно, вперше ясно почув, що не побачить уже України. Подумав, що може ще довгі роки громадянство не зможе за нього згадати серед революційної хуртовини, а може і просто серед ярмарку повоєнного життя, і побоявся, що все зроблене ним не буде зведене до купи, а буде знищене та розгублене в тих сумних обставинах, в яких зараз перебуває український нарід. Він як той Тарас хотів подати голос молодому поколінню, що гартувалося в муках еміграції до будучої боротьби. Але він не знав, наскільки він є близьким та цінним тому громадянству, до котрого він завертався, стоячи на краю, як він писав, могили, і який щирий відгук знайде він в ньому на цей свій останній заклик з-по-за могили.

Цей короткий та похапцем написаний *Curriculum vitae* далеко не обіймає всієї різнородної і глибоко патріотичної діяльності небіжчика і звичайно нічого не говорить за ті сумні обставини в яких він перебував, коли його щедра рука давала останні дари на національне діло або на допомогу нужденним землякам, але треба зазначити, не вважаючи на це, всі, хто до нього зверталися, ніколи не лишалися без моральної чи то матеріальної підтримки, доки на то була хоч найменша спроможність.

Численні установи та численні особи є того свідками, як рівночасно численні видання, написані просто і ясно, з надзвичайним талантом популяризованню, лишаяються пам'ятниками його наукової та патріотичної діяльності.

Улюбленною мрією небіжчика була реставрація Києва в його старо-українських рисах і чищення його від московського, останнім століттям нанесеного, намулу.

Центральним місцем цього проекту було те, що він називав «Княжий шлях», а саме історична путь, що мала зачинатися від Святої Софії переходити через Михайлівський майдан і спускатися по Малій Житомирській до Хрещатику. Цей величавий шлях, призначений виключно для пішоходів, мусів бути прикрашений статуями князів та великих людей України в хронологічному порядку і рельєфами з української історії. І тепер, над свіжою могилою автора цього величнього проекту, хочеться думати, що вільна Україна не забуде його виконати і що постать Михайла Тишкевича займе своє почесне місце в колі його предків і серед тих, хто як він, по слову поета, «все, що, мав то віддав для одної ідеї і горів і страждав і боровся для неї».

М. еремів.

З подорожі В. Прокоповича.

I.

В Царьгороді

В неділю 8 червня, саме на Зелені Свята до Стамбулу прибув пароплавом В. Прокопович. На пристані чекав, щоб зустріти дорогого гостя і привітати його від імени нашої царьгородської колонії, сотник Микола Забелло, Голова Громади в Туреччині. Представившись панові прем'єрові і привітавши його від наших земляків в Туреччині, Голова Громади, в якому В. Прокопович ще здалека з пароплава пізнав свого українця, одпровадив шановного гостя до Ешельєя (Сан-Стефано), де на дачі панства Мурських було виготовлено для нього помешкання.

Перші дні перебування В. Прокоповича в Царьгороді було використано на ближче ознайомлення з життям нашої еміграції в Туреччині. Розмови з представниками в Царьгороді, які там перебувають довший час і добре знають місцеві умови та потреби, докладні їх звіти про роботу й життя наших людей в Туреччині дали В. Прокоповичеві багатий матеріял. Тоді ж В. Прокопович мав де-які зустрічі в справах і в один з тих днів навістив Голову Громади в його господі і прийняв запрошення панства Забелло одвідати у них хліба-соли.

Як уже повідомлялося у нас, В. Прокопович використав свою подорож і для того, щоб вияснити становище української церковної справи, що просила його зробити Головна Рада української еміграції. Тому од самого його приїзду п. п. Мурському і Забеллі доручено було поробити заходи у Вселенському Патріархаті, де вони були вже не раз прийняті і де їх знали, як представників українських, про призначення панові Прокоповичеві аудієнції у Вселенського Патріярха. Прийняття призначено було на 14 червня.

В. Прокопович прибув до Фанару (резиденції Вселенського Патріярху) в супроводі п. п. Мурського й Забелли. Їх зустрів секретар Синоду, який і одпровадив прибувших до кабінету Патріярха. Вселенський Патріярх приймав В. Прокоповича в присутності одного з митрополитів, близького свого співробітника. Після того, як Патріярх дав благословення, одбулася звичайна на сході церемонія прийняття — частування варенням з троянди з холодною водою. Патріярх спитав спочатку, як то водиться, чи давно приїхав п. Прокопович до Царьгороду, як одбулася подорож, як подо- бається в Царьгороді.

В. Прокопович в стислому, але змістовному викладі вияснив сучасне становище церкви на Україні. Зазначивши традиційну відданість українського населення своїй давній вірі благочестивій, сте загострення релігійного чуття, яке помічається зараз в наслідок усього пережитого; він перейшов далі до страшних переслідувань церкви і віри з боку окупантів і заявив, що поневолений український народ, позбавлений змоги задовольняти свої релігійні потреби, разом з тим позбавлений і всякої можливости не тільки влаштувати своє релігійне життя до своєї вподоби, а навіть висловити одверто свої бажання що-до цього. Українська еміграція не може бути байдужою до долі нашої церкви на поневоленій отчизні нашої і просить Вселенський Патріярхат мати на увазі цю справу і готуватися до її вирішення, яке повинно прийти при встановленню нормального життя на Сході Європи. Вирішення цієї справи пекучої — по відновленню власної української державности і встановленню традиційних зв'язків України з Царьгородським Патріярхатом — може бути тільки одно: згідно з канонами церковними і історичними традиціями України та волею її народу — автокефальна українська церква в самостійній українській державі.

Далі В. Прокопович перейшов до релігійних потреб нашої еміграції: розвиток національної свідомости, що її особливо, глибокою робить одірваність од батьківщини, разом з тим загостренням релігійного почуття,

яке спостерігається всюди в наших громадах, давно вже витворили нагальну необхідність задоволення духовних потреб наших людей на чужині в рідній формі. Роз'єднані з своєю рідною церквою, яку окупанти засудили на смерть, українці на чужині особливої ваги надають організації свого власного церковного життя відповідно своїм бажанням і потребам. Тому Головна Еміграційна Рада, яка об'єднує значну більшість організованої української еміграції в Європі, вважає за свій обов'язок вдатися до Вселенського Патріярха з проханням прийняти згуртованих коло неї українців під його юрисдикцію і, вважаючи своєю паствою духовною, допомогти щасливому задоволенню її релігійних потреб.

Його Святійшість поставив цілу низку питань, яка виявила і заінтересованість Вселенського Патріярха долею української церкви і потребами релігійними нашої еміграції, і розуміння справи і те, що в керуючих колах церковних уявляють ту вагу, яку матиме правильне вирішення цього питання, і уділяють йому належної уваги. Цікавило також Вселенського Патріярха становище української еміграції взагалі, її кількість, розташування по різних країнах, способи сучасні задоволення своїх релігійних потреб.

В. Прокопович подав при тому два меморандуми: один історичного характеру, що в загальних рисах знайомить з минулим і сучасним нашої церкви, а другий, де викладалися наші desiderata — а саме вивчення і уважне ставлення до сучасного становища церкви на Україні і задоволення релігійних потреб на еміграції.

Святійший Патріярх, з прихильністю поставившись до прохання, обіцяв піддати розвазі Синоду патріяршого справу української церкви взагалі. Що-ж до бажань і потреб еміграції, то сприятливе вирішення піднятого питання, яким так само має зайнятися Синод, уявляється його Святійшості тим можливішим, що по канонах церковних опіка над вірними, одірваними від рідної церкви і в розсіянні сухими, припадає саме на голову православної церкви — Вселенського Патріярха.

Одповідь, як саме буде вирішено це питання, — зазначив Патріярх Фотій, — дано буде після обміркування його на засіданню Синоду патріяршого. В дальшій розмові його Святійшість виявив прихильність до українського народу і його правого діла, висловивши певність в перемозі правди. «Тим, що Бога люблять, — закінчив Патріярх словами апостола Павла, — всі речі на добре служать».

Прощаючися і дякуючи Вселенському Патріярхові за ласкаве прийняття і увагу до релігійних потреб українських, В. Прокопович просив Його Святійшість, уділяючи благословення йому, благословити в особі його всю українську еміграцію.

Святійший Патріярх Фотій таке благословення дав, і це являється великою моральною підтримкою усім нам.

* * *

З огляду на п'ятницю — недільне турецьке свято, — коли люде вільні од роботи, панство Мурських улаштувало 13 червня прийняття на честь шановного гостя.

В гостинній хаті господарів зібралися представники видатніші нашої колонії, що об'єднує в собі наших людей з різних українських земель аж до Кубані. День, проведений в товаристві царьгородських земляків, дав можливість В. Прокоповичеві ще ближче зазнайомитися і з нашою еміграцією в Туреччині, і з її настроями та бажаннями. Пізніше до українського гурту приєдналися де-які наші приятелі, репрезентанти південних сусідів України. І ця інтимна зустріч українців з їх азербейджанськими, грузинськими та кримськими приятелями підкреслила ще раз спільність інтересів, що еднають нас з іншими поневоленими нині народами колишньої московської імперії.

Маючи своїм головним завданням тільки вияснення сучасного становища та головних потреб нашої еміграції на Балкані, а також поставлен-

ня на порядок денний питання про упорядкування церковного життя українців на чужині, В. Прокопович офіційних візитів у Царьгороді не робив, а обмежився лише приватними зустрічами з ближчими нашими приятелями. Та він не міг не одвідати давнього і вірного приятеля України замісника Болгарського Екзарха в Царьгороді митрополита Бориса, який вже виявив стількі прихильності й уваги до наших людей і до нашої справи. Про зустріч, яку зробив п. Прокоповичеві високопреосвященний Борис, нема чого й говорити — настільки вона була мила й приємна. Після звичайного на сході частуванням гостей — і тут В. Прокопович був разом з п. п. Мурським та Забеллою — розмова одразу набула широго і простого характеру. Високопреосвященний Борис, вихованець одної з давніх духовних академій, ще з часів свого студентства зійшовся з товаришами-українцями, що з них де-які відиграють нині визначну роль в нашому політичному і культурному життю. З того часу має він розуміння нашої справи і симпатію до неї. Це все надавало розмові особливо приємного напрямку. Наприкінці високопреосвященний Борис провів гостей до своєї домової церкви, що її оздоблено і даром нашої колонії — українськими іконами, прикрашеними чудовими рушниками. Особиста знайомість з цим давнім приятелем України залишила на паризького гостя як найкраще враження.

Присвятивши останні дні свого перебування в Царьгороді докладнішим розмовам з видатнішими представниками нашої еміграції, наш гість в неділю 15 червня рушив залізницею у дальшу подорож до Софії. Одировадити В. Прокоповича на двірці Сірвіджі зібралися наші царьгородські земляки. Коротке перебування Голови Уряду, якого більшість колонії бачила вперше в своєму гурті, ще більше зміцнило ті зв'язки, які існують між окремими нашими громадами, розкиданими по світу, і центром нашим політичним. Проводи і прощання посили надзвичайно сердечний характер. Представниці українського жіноцтва в Туреччині пані Мурська та Забелло піднесли на прощання В. Прокоповичеві прекрасні квіти.

Потяг рушив, і земляки, що провозжали свого гостя, надовго зберегли глибоке враження від його перебування в їх сім'ї та приємну згадку про особисту знайомість з ним.

М. З.

II.

В Софії

Проїздом з Царьгороду на Букарешт, Голова Міністрів УНР, зупинився на два дні і в Софії. 16 червня в 6 год. вечора на час приходу потяга на залізничний двірць прибула президія «Української Громади в Болгарії» в складі голови п. Романюка і членів п. п. Мищенка, Дементюка і Цибульського, яка зустріла почесного гостя і на автомобілі провела його в готель «Сплендід», де замешкав на час свого побуту пан прем'єр.

Висловивши своє бажання ознайомитися з життям української еміграції в Болгарії, пан прем'єр попросив Раду «Громади» на другий день зібратися вкупі з ним на спільну бесіду.

17 червня до помешкання п. полковника Цибульського завітав п. міністр, куди також зібралася і Рада. Ознайомившись від Ради з справами нашої еміграції в Болгарії взагалі, п. міністр поцікавився і життям нашої організації запитав про нашу працю тепер і наміри в майбутнім. Чистосердечно Рада розповіла про все п. міністрові, не криючи ні наших потреб, ні взагалі всіх болячок нашого організаційного життя, на що одержали обіцянку п. міністра бути нам в допомозі що-до урегулювання цих болячок, які особливо дають себе знати в українському організованому життю в Болгарії.

Увечері Рада Громади мала честь в своїй громадській родині вітати дорогого гостя за вечерею, на якій були присутніми і пані — жінки наших членів, пані Мищенкова та Дементюкова.

18 в 9 г. вечора п. голова міністрів з Софійського двірця відбув до Букарешту. Рада Громади провозжала на двірці, при цім маленька дочка пана Мищенка піднесла од'їзжаючому квіти.

Під час свого перебування п. міністр склав візиту пані Шишмановій — дочці М. Драгоманова, після чого разом з полк. Цибульським був запрошений на обід в тісному колі її родини — сина й невістки.

Відвідав п. міністр могилу Драгоманова, поклавши на ній китицю білих троянд. Використав він час і на те, щоб обдивитися достойні уваги місцеві особливості: Олександро-Невський собор, парк Царя Бориса, пам'ятники, музеї і ин.

Приїзд п. голови ради міністрів, приїзд нової свіжої людини у нас, до того ще відомого українського політичного і громадського діяча, наче б розворушив застояле наше емігрантське болото «обивательщини», яке потроху засмонтує нас в мул своїх «шкурних» інтересів. Цікавіші і бгачки стали, хоч часом і не зовсім правдиві висновки можна було почути, як результат цих балачок взагалі дуже оптимістичного забарвлення.

Та разом з тим з де-яких джерел почали розповсюджувати різні неправдиві чутки, що знайшли свій відбиток і в місцевій пресі. Зараз же після від'їзду в болгарським часописі «Независимость» зв'язано приїзд пана прем'єра з «рішучою акцією реалізування французького плану» (підкреслення кореспондента часопису).

Між тим приїзд пана міністра і його перебування в Софії мало тільки одне завдання — ознайомитися з становищем української еміграції, вияснити її потреби й бажання шляхом персонального контакту.

Н.

Листи з Женевы

(Од власних кореспондентів)

I.

26 серпня відбулося чергове засідання Дорадчого Комітету приватних організацій при Високому Комісаріяті по справах біженських. Це засідання мало підготувати різні побажання для іншої, теж дорадчої комісії, але міждержавного характеру, що має одбутися в Женеві 2 вересня в складі 14 представників зацікавлених в біженських справах держав. Засідання розпочалося промовою на честь покійного Нансена, а також Люціана Вольфа, члена Комітету, чергового голови його на останньому заміданню, англійського письменника і делегата жидівських організацій. Росіяне на цей раз зваяжилися висунути свого кандидата на голову, а саме старого дипломата ще царських часів п. Гулькевича. З огляду на те, що всі інші можливі кандидати на голову рішуче відмовилися, Гулькевич дійсно пройшов. Російська делегація була на цей раз особливо блискуче репрезентована: крім незмінних Гулькевича і Рубінштейна — їх лідерів в біженських справах, тут був і граф Ігнат'єв, б. міністр народньої освіти царських часів і Авксент'єв та Лебедев — міністри доби Керенського та лідери с-р.в, п. Федоров та пані Жекуліна і т. д. Росіяне на чолі з Рубінштейном сиділи ліворуч од президії, праворуч секретаріат розсадив українців. Вперше на цей раз засідало чотири наших делегати: Союз Інвалідів був прийнятий тільки на минулих зборах і міг тільки тепер в особі генерала Удовиченка мати свого репрезентанта. Центр. Комітет в Польщі

13

заступав Голова Головної Ради проф. Шульгин, Генеральну Раду у Франції — п. Шумицький, Громадський Комітет в Румунії пані Ганна Келер-Чикаленко.

День випав босвий. Треба сказати, що українська делегація додержувалася дотепер такої тактики, що, проводячи на засіданнях комітету активну політику, вона по можливості всі свої практичні бажання залагоджувала, минаючи Дорадчий Комітет, маючи до діла безпосередні з самим комісаріатом. Пояснювалася ця тактика тим, що в Комітеті є атмосфера неприємлива для нас: росіяне, особливо коли до них приєднуються дуже покірливі вірмени і часом жиди, уявляють там абсолютну більшість. Вони властиво добилися в свій час заснування і Комітету і самого Комісаріату по справах біженських. Весь час від початку вони найближче до нього стояли і звикли вважати себе повними господарями в Комітеті. Можна собі уявити, як прикро їм було бачити появлення на засіданнях спершу проф. Шульгина, а потім і других делегатів українських. Часом навіть дивно, як ці останні могли туди пробитися. Але річ в тому, що все ж там засідає і кілька нейтральних осіб, представників Червоного Хреста і різних других міжнародних благодійних організацій. Крім того там є п. Джонсон, заступник Нансена, людина об'єктивна і безстороння. Усунути зовсім українців — це була річ неможлива, це значило обурити проти себе всі ці сторонні чинники, в яких росіяне так зацікавлені. Отже чотири наші організації свого часу таки добилися прийняття, але тепер наші противники вирішили вжити всіх заходів, щоб не допустити жадного поширення української делегації. Про це вони навіть досить цинічно заявили. До того, на їхню думку, пропорційно до кількості російської і української еміграції, наших делегатів і так забагато в Комітеті.

Вже другу сесію іде суперечка в справі Празького Об'єднання, на чолі якого стоїть проф. Яковлів. Відомо, оскільки ця організація є поважна, як багато «Об'єднання» і його колективний член Республіканско-демократичний клуб зробили для еміграції. І все ж комісія по прийняттю нових членів в березні винесла негативну резолюцію, мотивуючи її тим, що не має відомостей про «Об'єднання», хоч голова останнього дав вичерпуючі відомості в розмові з представником високого комісаріату в Празі. Проф. Шульгин в березні настояв на перегляді справи. «Об'єднання» на цей раз листовно і безпосередньо передало докладні відомості про свою діяльність, і все ж комісія дала негативне заключення. Мотиви подані нею були такі: «Об'єднання» не є центральною організацією і не репрезентує більшості української еміграції в Чехії. Сам голова підкомісії почував себе дуже ніяково, це був п. Макензі, мила людина, англієць, голова товариства допомоги дітям, що не раз вже і нашим дітям допомагав. П. Макензі на засіданні приніс вибачення на адресу п. Шульгина, але цілком ясно, що на нього і на комісію було зроблено натиск і що нитки інтриг треба шукати аж в самій Чехії. П. Шульгин на цій точці взяв слово: «ми українські делегати, — заявив він, — думаємо, що тепер, коли нас четверо, зможемо гірше або ліпше захищати українські емігрантські інтереси і не надамо за великого значіння дальшому поширенню нашого складу. Але цілком зрозуміло, що така поважна організація, як «Об'єднання» бажала б мати свого спеціального репрезентанта. З огляду на те, що комісія вже вдруге виносить в цій справі негативне рішення, ми тут не поновлюємо кандидатури «Об'єднання» і полишаємо цій самій організації вирішити, що далі вона має робити. Але не можу тут не сказати кілька слів з приводу мотивів одмовлення комісії. Що «Об'єднання» — є значна організація, про це свідчить сама діяльність останнього. Це є сама велика і поважна організація серед інтелігентської частини нашої еміграції в Чехії. Чи є ця організація центральною? Розуміється, ні; ми маємо великий союз найбільших українських організацій, Головну Раду, яка охоплює більш як 80 відс. всієї нашої еміграції. Але маючи честь бути головою цієї організації, я не ставлю її кандидатури до складу Дорадчого Комітету, бо ми дуже добре знаємо, що подвійність представництва не є допустима згідно нашим попереднім ухвалам і що оскільки складові частини Головної Ради вже прий-

няті до складу Комітету, центральна організація ставити своєї кандидатури не мусить. Через це я задовольняюся мандатом одної з цих складових частин — саме Центрального Комітету в Польщі. Але ж при цих умовах не має, на нашу думку, жадних перешкод до прийняття одної з дуже важливих складових частин Головної Ради — «Об'єднання». Повторюю, ми лишаємо самій організації вирішити, що вона має робити далі».

Але слідом з цим питанням виникає нова українська «проблема», яка забирає безліч часу в Комітеті.

Річ в тому, що на порядковому денному поставлено було кандидатуру «спільного делегата» для таких організацій: «Українська Громада в Люксембурзі», «Робітничий Союз в Чехословаччині», «Громада Українська в Чехословаччині», «Український Комітет», Товариство «Єдність» в Празі, «Просвітне Товариство в Болгарії», «Національний Комітет в Бельгії», «Українське Товариство в Данії». Спільним кандидатом всіх цих організацій був п. Дм. Андрієвський.

Як тільки голова оголосив цю кандидатуру, піднявся п. Рубінштейн і заявив, що це йде цілком всупереч всім традиціям Комітету, де репрезентовані є не персони, а організації; колективних делегатів Комітет не знає, і з такою заявою, як заява п. Андрієвського він рахувався не може, а тому мусить одкинути її, не передаючи навіть в Комісію.

На оборону п. Андрієвського виступив проф. Шульгин. В імені українських делегатів він заявляє, що буде підтримувати кандидатуру п. Андрієвського. «Останній, — говорить між иншим проф. Шульгин, — виявив повну коректність, переславши нам копії своїх листів до п. Джонсона. Але коли б п. Андрієвський дав мені ці листи наперед, я б йому порадив не виставляти відразу стільки організацій, бо це дійсно не відповідає традиції Комітету. Але це є тільки технічна помилка. Маючи на увазі те, що крім «Робітничого Союзу», всі організації від яких він виступає є малочисленні, п. Андрієвський думав кількістю їх посилити своє становище. Отже все це можна полагати, передавши прохання п. Андрієвського, як і звичайно до комісії, яка вже порозуміється з ним самим, яку саме організацію з названих ним має вона прийняти».

Цю ж позицію передачі до комісії заяви п. Андрієвського піддержав дуже твердо і п. Джонсон. Але Рубінштейн, користуючися силою своїх юридичних аргументів, настоював на своєму. В результаті його пропозиція пройшла, а за передачу в комісію голосували тільки українські делегати і ще 1-2 сторонніх, серед них п. А. Гольденвайзер, представник жидівських організацій. Таким чином кандидатура п. Андрієвського перепала.

Все це було затіяно націоналістами, які збирали мандати п. Андрієвського по всій Європі. Цим хотіли вони очевидно протиставити Головній Раді всі ті організації, які об'єдналися навколо Андрієвського. Навряд чи вони сподівалися, що гарячим їх оборонцем буде... той самий Шульгин, на якого вони стільки собак вишали. Це маленька наука націоналістам, що з одного боку не можна на міжнародному полі робити сепаратні виступи без повного попереднього порозуміння з тими, хто там вже працює; що в той час, як «Розбудова Нації» торік во ім'я своїх гуртових інтересів ганьбила всю нашу акцію в Лізі Націй і розбивала єдність нашого фронту, тепер українські делегати, що належать по своїм переконанням до табору противників, во ім'я національної солідарності однодушно їх же захищали.

Але цей «український день» цим не закінчився. Як тільки перепала кандидатура п. Андрієвського, голова п. Гулькевич оголосив нову заяву чотирьох організацій з Чехії, «подану П. Шульгиним». П. Шульгин здивовано заявляє, що він жадних заяв не подавав і що це якимсь непорозумінням. Президія разом читає якийсь папірець і голова знов заявляє, вже не згадуючи п. Шульгина, що така постулила заява чотирьох організацій з Чехії і прочитав їх заяву. Тоді українські делегати і інші роз'яснили, що це ті самі організації, що вже значилися в списку п. Андрієвського. Звірили — дійсно той же «Робітничий Союз», Галаганівська Громада, здається «Громада Кубанців» і нікому невідома «Єдність». В заяві до речі

подано було і кількість членів в кожній з цих організацій (натурально фантастичну). Українські делегати, нічого не розуміючи, замовкли, а голова досить добросовістно старався розібратися, чи це те саме прохання чи нове. П. Рубінштейн настоював, що те саме. В результаті воно теж було відкинуто без передачі в комісію.

Тільки пізніше довідалися українські делегати в канцелярії Високого Комісаріяту, що це була заява п. Шелухіна, ім'я якого в канцелярії спілутали з прізвищем Шульгина (пікантне для українців змішання). Отже п. сенатор «забув», що вже давав мандат п. Андрієвському. Нема вже чого казати, що нашим празьким організаціям і в голову не прийшло, що коли в якійсь міжнародній організації існують вже свої представники, то пробиватися туди по-за ними є просто національний скандал. З цього ми все ж мусимо зробити висновок, наскільки ж п. Андрієвський стоїть вище від цих празьких добродіїв. Бо він все ж таки вважав своїм обов'язком поінформувати своєчасно п. Шульгина про зроблені ним кроки. Уявляємо собі його власне становище, коли з одного боку йому дають мандат оід цих організацій, а з другого боку, минаючи його, безпосереднє подають свої заяви до тої ж установи.

Але на цьому ще не кінець: виникає ще одна контрверсія між українцями і росіянами. Річ в тому, що Дорадчий Комітет приватних організацій має своїх експертів в міждержавній комісії в справі біженській. На минулих зборах останньої проф. Шульгин був індивідуально запрошений секретаріатом, як експерт. На цей раз п. Шумицький запропонував обрати п. Шульгина, як експерта від Комітету. Згідно попередній ухвалі що-року два експерти мають вибувати і змінитися новими двома. Отже цей раз один експерт Л. Вольф помер, другий, Гольден, демісіонував. Росіяне негайно на місце цих двох делегатів з Англії запропонували знов двох англійців: Макензі і того ж Гольдена, що буцім-то має такі прихати до Женеви. П. Шульгин був третім кандидатом. Але п. Шумицький крім того поставив внесок, щоб згідно встановленому порядку два старих експерти з числа 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусять вибути і таким чином залишити вільні місця. Навколо 6 все ж мусь

Так влучними ходами росіяне усунули українського кандидата. Як бачимо, боротьба в цей день велася повним ходом. Становище українських делегатів було не легке: вимагало воно і такту, і витривалости. І тим більше прикро констатувати, що воно ускладнюється недотепними виступами своїх же компатріотів.

Женець.

II.

Прегарне місто Женева з її гарним озером, горами, серед яких виділяється Мон-Блан, сьогодні є не тільки центром мирової політики, алеж і центром, що багато важить в долі еміграції, зокрема української. Правне становище, матеріальна поміч, перевозка емігрантів з одної країни до другої, санітарна допомога та инш., всі ці потреби еміграції, взагалі опіка над нею, — цим відає Верховний Комісар по справах біженських. Зі смертю п. Нансена, великого приятеля росіян і нашого неприятеля, його заступає молодий, енергійний п. Джонсон, що всім серцем відданий біженській справі.

Для безпосереднього контакту еміграції з Верховним Комісаром, виявлення її потреб, при останньому утворено «Дорадчий Комітет», який складається з делегатів оід еміграції різних національностей. Цей «Дорадчий Комітет» займається виключно справою реальної допомоги еміграції, так воно є назовні; алеж по за лаштунками цього комітета про-

вадиться серйозна політична боротьба. Справа в тому, що в цей комітет входить переважуюча кількість представників од російської еміграції, які зайняли там пануюче становище тає фактичними диктаторами в ньому.

Крім росіян, в комітет входять представники від еміграції вірменської, жидівської та української. Вірмене, що забули різню, яку влаштували росіяне по-між вірменами та татарами, свято віряють, що щастя для свого народу вони здобудуть з рук росіян, тому ідуть поруч з ними. Жиди підпирають росіян, бо надіються на великі і багаті милости з боку останніх, які безумовно зведуться до «черти оседлости», звичайно в межах «Малоросії».

Отже українські представники, які твердо і непохитно стоять на своїх національних позиціях залишаються самітні. Вони є небажані для росіян, бо вони кажуть про свою українську національність, про свою особність від Росії. Звичайно, вони є вороги «Єдиної-Неділимої Росії», а тому треба їх душити, нищити. Цілком зрозуміло, як було прийнято росіянами появлення першого українського представника в «Дорадчому Комітетові» пр. О. Шульгина, який увійшов в цей комітет першим від української організованої еміграції; він звичайно, не був бажаним гостем для росіян. На його долю спало велике і відповідальне завдання—гідно відстоювати національні інтереси української політичної еміграції. Він виконав його з честю і вміло, бо за надзвичайно важкої ситуації, яку утворили росіяне, він не тільки твердо і рішуче відстоював інтереси української еміграції, алеж зумів придбати певну повагу з боку ворогів своїми дипломатичними здібностями. На сьогодні доведено кількість українських представників, в «Дорадчому Комітетові» до 4.

Частині української еміграції, яка до сього часу не розуміє, що не можна лобом пробити мур, нерозуміючи політичних обставин, при наявності багатьох невдалих політичних «отаманів», які гадають що вони зроблять все і ліпше, здається, що українські делегати в «Дорадчому Комітетові» осягнули замало. Так воно здається, алеж при тій політичній ситуації, яка існує зараз, вони зробили там, властиво все, що було можливим. Коли-ж чого вони не осягнули, то в цьому винна сама українська еміграція, бо частина її не може хоч б назовні свої національні інтереси поставити вище від партійних або інших політичних переконань. Частина еміграції цілком не розуміє, які політичні завдання сьогодні можна виконати і які ні. Найліпшою ілюстрацією наших слів було останнє засідання «Дорадчого Комітету», що відбулося 26 серпня б. р.

Отже треба констатувати, що останнє засідання «дорадчого комітету» не було для нас щасливим. Хоч таким побитом росіянам вдалося настояти на своєму та провалити українські внесення, але у всіх присутніх од цієї «перемоги» залишилося неприємне вражіння: чужі і безсторонні люди побачили одвертий прояв диктатури росіян, оте славетне московське — «закидали шапками».

Звичайно, як ми згадували вище, умови роботи в «Дорадчому Комітетові» не є сприятливі для українців, алеж не можна зачиняти очі на те, що коли частина української еміграції буде виступати в примітивно-сепаратний спосіб на міжнародній політичній арені, нам загрожують дальші неуспіхи. Наші національні завдання сьогодні можуть бути осягнуті тільки шляхом політичної роботи. Цей шлях вимагає від української еміграції спільного національного фронту; кожне відхилення від цієї позиції понижує нашу гідність, ослаблює нашу визвольну боротьбу.

Українські делегати в «Дорадчому Комітетові» виступають не як люди певної групи або орієнтації. Вони репрезентують усю українську еміграцію. На останньому засіданні українські делегати дали ще один доказ цьому.

Різним авантюристичним вибрикам назовні пора покласти край. Хай вони будуть достоїнням нашого внутрішнього життя. Всіх «отаманів» і кустарів політики треба поставити на своє належне ім місце. Треба не забувати, що наш виступи в Женеві є політичним іспитом української еміграції, до якого пильно придивляються всі, кому на тому залежить.

27. 9. 30.

Женева.

I. Ч.

17

З життя и політики.

— Партийний з'їзд. — Його результати. — Перспективи п'ятилітки. — Її дотеперешні досягнення та їх оцінка.

Події, що мають місце на совітській Україні останні два місяці, відбуваються під знаком закінчення в половині шляха XVI з'їзду ВКП. Той твердий курс на стовідсотковий військовий комунізм, який так твердо і неухильно здійснюється тепер на просторах совітських держав, той рішучий поворот у ліво після весняного сталінського запоморення від успіхів — все це стоїть в тієному і безпосередньому зв'язку з результатами XVI з'їзду.

Результати XVI з'їзду для нас не являються жадною несподіванкою. В свій час, слідкуючи за черговими зітхагами большевицької політики, ми підкреслювали, що весняні виступи Сталіна і зайніційовані ним резолюції ЦК про ослаблення колективістичного курсу, не поворот в совітській політиці, а лише певний тактичний хід, який при зміні ситуації буде взятий назад. Так само ми, оцінюючи спроби правих елементів під час підготовки до з'їзду зайняти критичні позиції щодо сталінської політики, зазначали, що при існуючих відносінах в комуністичній партії не можна сподіватися, що її праві виступи відбулися на характері і перебігові з'їзду. Результати XVI з'їзду в повній мірі виправдали ці наші передбачення.

Сам по собі з'їзд був надзвичайно нудний і нецікавий. Це не був з'їзд партії в європейському розумінню цього слова, на якому в результаті взаємної боротьби думок і поглядів виробляється та спільна лінія, яка визначає дальшу напрямку даної політичної групи. Політична боротьба, яка виродилася тепер в СРСР в боротьбу осіб, провадилася в тієному отоєнка кремльєвської камарілї і не на з'їзді, а до з'їзду, провадилася до того ченно кремльєвської камарілї і не на з'їзді, а до з'їзду, провадилася до того при широкому використанню методів адміністративного примусу. Про характер і перебіг цієї внутрішньої боротьби ми не знаємо майже нічого, окрім випадкових повідомлень закордонної преси, правдивість і автентичність яких перевірити, розуміється, дуже трудно. Про цю сторінку з історії з'їзду ми очевидно дізнаємося колись з мемуарів теперішніх совітських діячів, так само, як тепер з мемуарів царських достойників нам розкривається закулісовий бїк самодержавного режиму распутінських часів. Те, що маємо ми тепер про XVI з'їзд, — це тільки відомості про ту зовнішню аранжування, яке було досягнуто шляхом довгої закулісової підготовки праці. І це аранжування, як ми підкреслили, виразно свідчить, що тут ми не маємо до діла з партійним з'їздом в європейському розумінні цього слова. Це був не партійний з'їзд, це були збори, скликані згідним деспотом, на яких учасники мали право вітати диктатора, виголошувати похвальні промови на честь його мудрости і геніяльності і голошувати за ті резолюції, які були їм запропоновані і ухвалені. Правда мали вони ще право обкидати болотом і нищити тих небагатєох, які насмілилися були висловити сумнів щодо геніяльності політичної лінії диктатора, і доводити, що ті ухильники не цілком визнали свою вину і не принесли каяття в повній мірі. Це своє «право» учасники XVI партійного з'їзду використали цілком і вповні.

Коли ж од цієї зовнішньої аранжовки з'їзду перейти до оцінки його політичних результатів, то треба констатувати, що вони є мізерні, вірніше кажучи, ніякі. Та інакшого й сподіватися не можна було. Сталін скликав з'їзд і організував його так, щоб перевести односторонньо ухвалі своїм теперішньої політики. Цієї своєї цілі він добився в повній мірі і в цьому відношенні мав повний успіх. Але до оцінки результатів з'їзду той політичний груп, яка має претензію думати, що вона, а не Сталін, керує держанням на певний час при владі диктатора, а з погляду інтересів країни, з погляду нарешті інтересів і майбутности цієї самої ніби керуючої полі-

тичної групи. В цих відношеннях результати з'їзду зводяться до зеро. Ні одного нового слова, ні одної нової думки не було висловлено на з'їзду. Резолюції з'їзду — це повторення сталінських задів з часів перед запоморенням від успіхів. П'ятилітка, колективізація в добре відомий нам старій сталінській інтерпретації ще раз була зафіксована, повторена і покладена в основу всіх з'їздовських резолюцій. Сталін заплює очі, свідомо чи несвідомо, на всі ті неминучі ускладнення і труднощі, з якими зв'язаний його курс, на ті труднощі і ускладнення, які ведуть країну до катастрофи. Так само з заплюєними очима переводив свою роботу так званий партійний з'їзд ВКП. Аналогію з результатами XVI комуністичного з'їзду можна знайти в подіях військових часів. Багато в той час в Росії відбувалося всяких нарад та з'їздів, які, заплюючи очі на ситуацію, виносили резолюції про війну «до побідного кінця». Ці резолюції війни «до побідного кінця» не доповрадили й царського самодержав'я не врятували. Чи врятують тепершні резолюції сталінське самодержав'я? Чи папір, на якому написані ці резолюції, буде міцніший проти напору життя ніж папір довесного виробу?

Нїде правди діти. Ціла та зовнішня декоративність, з якою був аранжований комуністичний з'їзд, на де-кого справила своє вражіння. Справила вражіння не тільки на окремих представників західно-європейського громадянства, якому так трудно зорієнтуватися в цілком чужих для нього східніх відносінах, але так само вплинула на де-кого з українців. Де-хто піднав гіпнозу цифр, якими так щедро перепоєнені всі доклади на комуністичному з'їзді й майже повірив в реальність п'ятилітки. Більше того, знаходимо голоси в українській пресі, які urbi et orbi возвіщують «геніяльність» Сталіна. Отже доводиться присвятити увагу геніяльному винаходові геніяльного Сталіна — п'ятилітці, яка ще раз стверджена останнім партійним з'їздом.

Хочемо власне звернути увагу на той органічний дефект всіх комуністичних планів, який цілком й абсолютно виключає можливість переведення в життя їхньої п'ятилітки. В большевицькій концепції п'ятилітки, в змаганні догнати і перегнати Західню Європу і Америку є два моменти. Большевики хотять засвоити собі європейсько-американську техніку, зрівнятися з Заходом, а той перегнати його щодо кількості, якості і собівартости виробів своєї промисловости. Але з другого боку вони рішуче відкидають всю ту соціально-економічну надбудову, на якій ця європейсько-американська техніка утворилася і на ґрунті якої в даний історичний період є єдино можливим її доцільне використання; ця надбудова базується на приватній власності на засоби продукції, на свободі приватної ініціативи і на принципі конкуренції; сучасна європейсько-американська держава є далеко від того, щоби цим принципам надавати якийсь самодовляюче значіння, щоб відмовлятися від регулювання в інтересах цілого цих движучих сил сучасного економічного ладу, але так само далеко від того, щоб ставати на ґрунт їх повного знищення.

Ми не затуляємо очей на всі ті негативні моменти, які має в собі ця європейсько-американська соціально-економічна надбудова; ми знаємо, що вона функціонує з певними перебоями і недоладностями. Але в кожному разі тільки на її основі відбувався і відбувається й зараз господарський розвиток, підвищується добробут народніх низів, забезпечується можливість господарського поступу. Большевики цю надбудову відкидають, як відомо, цілком і вповні й ідея п'ятилітки полягає у включенню європейсько-американської техніки в цілком інші, нові соціально-економічні форми. І в здійсненні п'ятилітки по большевицькій концепції є два моменти; один, який вони висувають звичайно на перший план і яким вони гіпноізують — це кількісно-якісні досягнення в обсязі розвитку окремих галузів народнього господарства, передовсім промисловости; другий, який звичайно лишасться у большевиків на задньому плані і свідомо ігнорується,

це — спосіб досягнення цих числових результатів й наслідки їх для добробуту широких народних мас і загального стану народного господарства. П'ятилітка була б здійснена, більшовики тоді б догнали й перегнали Європу і Америку, коли б вони могли довести, що досягнення запроєктованих ними кількісно-якісних результатів здобується шляхом безболісного, найбільш гармонійним, більш посланим з інтересами народних мас і цілого народного господарства ніж ті шляхи розвитку, які є питомі європейсько-американській господарській системі. Допустимо на хвилину, що всі соціально-економічні дані про темпи кількісного зросту продукції відповідають об'єктивній правді, що вони не уложені на зразок давньої статистики волосних писарів. Хіба ці одні дані можуть ще свідчити про успіх п'ятилітки, про якусь перевагу сов'єтської господарської системи над системою, що панує в європейсько-американському світі? Хіба не являється найбільш елементарним загальним положенням про те, що продуктивність праці в європейсько-американській системі є значно більшою, ніж вони виявляються в фактивних темпах розвитку. Коли ці можливості не використовуються в повній мірі, то тільки тому, щоб досягти найбільш безболісного, найбільш гармонійного розвитку цілого народного господарства, щоб уникнути криз, щоб ослабити пониження кон'юнктури. Правда, це не скрізь і не завжди вдається, кризи відбуваються, але ми підкреслили, що не збираємося затуляти очі на негативні риси сучасного господарського ладу. І коли в СРСР хвалиться, як успіхом, тим, що в певних галузях промисловості їм вдалося випередити капіталістичний світ, то для того, щоб мати право пишатися цими успіхами більшовики мусять б довести, що вони їх досягли шляхами більш безболісними і більш гармонійними, ніж ті шляхи, які знає європейсько-американський господарський лад. А як раз цього більшовики довести і не можуть. Два роки п'ятилітки, які тепер кінчаються, той період, в часі якого здобуто ці кількісні досягнення, як раз і являються періодом найгострішої економічної кризи, якої ще не знала країна сов'єтів, — кризи, яка стоїть в найтіснішому зв'язку з цими кількісними досягненнями, з цією прискіпленою індустрією Сільзациєю. Продовольча криза в країні набула небувалих розмірів. Сільськогосподарство зруйноване до щенту. З березня 1929 р. по березень 1930 року, як це засвідчив в своєму докладі на партійному з'їзді комісар земельних справ Яковлев, в СРСР зменшилася кількість великої рогатої худоби на 15, корів на 18, овець на 13, свиней на 25 («Комуніст» ч. 191 з 13. VII). Зруйнований грошевий обіг і справа тепер доходить до того, що населення починає приховувати розмінну срібну монету. І весь цей розвиток і все далі поширення і поглиблення кризи, стоїть в нерозривному зв'язку з теперешнім здобуттям кількісних темпів у важкій індустрії. Коли б на заході знайшовся який проєктер, який би запропонував піднести в цей спосіб темп розвитку народного господарства, йому б було запропоновано звернутися за консультацією до психіатра. А коли на сході Сталін і цей план переводить в життя й після XVI з'їзду мас доклади до переведення його ще більше енергійно, його через щось починають уважати... геніальним. Треба пам'ятати, що суть п'ятилітки полягає не в одних кількісних досягненнях; коли ж її розуміти так, як вона конструована більшовиками, як цілосу концепцію, то вся сума фактів дотеперешнього її переведення свідчить про її повний і рішучий провал.

Але навіть в легшій частині здійснення п'ятилітки, в частині досягнення європейсько-американських якісних і кількісних темпів (в першу чергу якісних) справи більшовиків стоять неймовірно зле. Адже кількісно-якісні результати продукції є наслідком праці робітника і машини, а не одної лише машини. А продуктивність праці робітника і машини, способом зв'язана з загальним рівнем його культурності і підготовки і з умовами його праці. І тут знов таки десятилітній період існування по-руч сов'єтської і європейсько-американської господарських систем вираховує, що всі передумови для підготовки робітника нашої промисловості і загальної культурно-технічної підготовки в умовах сов'єтської господарської системи. І надолужити відсутність цих умов переробкою арабських

ських методів на сталінський лад, пропагуванням «ударництва» і соціалістичного змагання, розуміється, є цілком безнадійною річчю. Бо в кожному ліпшому підручникові політичної економії можна знайти, що вільна праця, на разі праці європейсько-американського робітника, є і буде завжди більш продуктивною ніж праця раба, хоч би той раб і мав ярлик громадянина СРСР, члена ударної бригади і учасника соціалістичного змагання. Робимо висновок: для тих, хто не піддається гіпнозу цифр, хто хоче уяснити всі деталі сучасної господарської кон'юнктури СРСР, для тих мусять бути ясным, що п'ятилітка вже провалилася, що більшовики вже знаходяться у розбитого корита. А будуче принесе ще довгу низку нових фактів, які ствердять це положення, в повній мірі. Становище Сталіна в обсязі здійснення його господарських планів вже тепер є безвихідним. Йому лишається лише робити те, що він робить: гіпнозувати себе і других, відмінюючи на всі лади і способи сакраментальне слово «п'ятилітка» аж до «побідного кінця».

* * *

На закінчення увага спеціально для тої категорії емігрантських читачів, для якої всі міркування і прогнози щодо сов'єтських відносин мають цінність тільки остільки, оскільки вони дають відповідь на одно «прокляте» питання: коли впадуть більшовики. У цієї категорії читачів неодмінно виникне питання про зв'язок, який існує між господарським провалом п'ятилітки, про який мова мовиться вище, і упадком сов'єтської влади. Цих читачів ми, на жаль, мусямо розчарувати. При існуванні певного зв'язку між господарськими перспективами і політичною міцністю сов'єтської влади говорити все таки про наявність такого тісного й безпосереднього зв'язку, при якому зміни одного чинника викликали б негайні і тотожні зміни другого чинника, не доводиться. Є цілком можливою ситуація, коли при крахові сов'єтської господарської політики, сов'єтська влада політично втримається. Кожний переворот є результатом певних змін в громадській психології, певного наростання громадської активності. При пасивності людності, яка для переважної частини населення СРСР росіяні — становить одну з ніби основних національних рис, влада може займатися експериментами в стилі п'ятилітки і крахувати з ними неозначено довгий період часу.

Питання отже про упадок сов'єтської влади зв'язано з вивченням процесів наростання громадської активності, яке з нашою темою нічого спільного не має. Отже з наших господарських висновків не слід і не треба робити висновків політичного характеру, як не були б вони милі для певних категорій читачів

В. С.

3 міжнародного життя.

— Нова система сов'єтської торгівлі. — Іта-до-сов'єтський договір.

За останні часи увагу європейської opinio була звернуто на новий цілком особливий метод, що його використовують більшовики в своїх торговельних зносинах з цивілізованими країнами, а почасти і в сусідніх в СРСР азійських державах. Складається він з того, що майже на всіх світових ринках з'являється різноманітніший сов'єтський крам, починаючи з хліба, лісу, вугілля, руди, нафти й кінчаючи сірниками, текстилем і металургічними виробами всякого роду. Крам той продається по надзвичайно дешевих цінах, з якими ніхто конкурувати не може, бо вони менші за собівартість того краму навіть у СРСР, де праця робітника оплачується нижче, ніж де-інде в цілому світі, де до того ще й мається примусова робота усіх засланих і не засланих, так званих куркулів і представників усіх неробітничих верств населення. Крім того, виявився ще й той факт, що не весь той крам, кинутий більшовиками на ринки, був ви-

роблений у совітській державі. Константовано й такі випадки, що московські кіпці купували там а там великі партії краму начеб-то для ССР, а на ділі зараз же відускали його по дешевій ціні на ринки до другої, а іноді навіть і до тої самої країни, де його перед тим було куплено.

На початках гадалося, що всі оті махінації совіти примушені робити, бо потребують чужої валюти, якої, за відсутністю для них довготермінового кредиту, інакше мати не можуть. З біди, мовляв, продають большевики те, що можна й не можна, своє й чуже, аби лише збити якусь готову копійку на свої внутрішні та зовнішні державні потреби. Довго так тягтися ніби-то не може, а тому, — чому не використати трудне становище такого контрагента, як ССР, і не придбати де-що від нього по дешевих цінах. Однак, аналіз фактів виказав, що цього разу Європа та й цілий світ мають справу з дуже поважною загрозою на їх адресу з боку большевиків. Сконстатувати це допомогли й самі комуністи, бо що-до своїх більших планів вони звичайно таємниці великої не роблять.

Виявилось, що московським людям не по силі стало чекати світової революції, а прискорити її голою комуністичною пропагандою чи загрозою війни начеб-то зовсім не можна. Тому вони спланували новий метод боротьби з капіталістичним світом. Метод цей полягає в тому, щоб дезорганізувати світові ринки, знизити ціни на різнманітний крам, викликати тим кризу продукції, закриття індустриальних підприємств, збільшення числа безробітних, себ-то внесення до економічного життя цивілізованих країн розкладу, після чого зостанеться вже лише роздмухувати незадоволення, непокої, заколоти і т. и. Час вибрано було дуже влучно, бо ж справді зараз цілий світ, а Європа особливо переживає велику економічну кризу, кінця якої сьогодні не видно.

План свій Москва не тільки задумала, але й пильно виконує і то на широкій штиб, пристосовуючи його до особливостей кожної окремої країни. Так в Голандії большевики «працюють» з продажем хлібу, бо ця країна, як відомо, веде, може, найбільшу в Європі оптову торгівлю хлібом. Голандія, як то було свого часу на цьому місці викладено, мусіла впрост одмовитися від купівлі хліба, привезеного з ССР. У Бельгії большевики налягли на сірники, продаючи їх там втрос дешевше, ніж на своєму внутрішньому ринкові. Бельгійці, що являються великими виробцями цього краму, примушені білі закрити три найбільших сірникових фабрики. Те саме сталося з Швецією, що мусить вживати рішучих заборонних заходів, аби боротися з совітськими сірниками. У Польщі московські люди «працюють» текстилем, а то не де-інде, як у Лодзі, одному з найбільших текстильних центрів не тільки самої Польщі, але й цілої колишньої Росії, продаючи гуртові кількості матерій вдвоє дешевше, ніж у себе дома. На совітську «торгівлю» гірко скаржаться усі сусіди большевицькі, як Фінляндія та Норвегія, де московські люди використовують для своєї лісової матеріали; Литва, Латвія та Естонія, куди Москва кидає цілі комплекси торговельного краму; нарешті — Австрія, Угорщина та інші. Але не тільки малі держави відчувають тягар московської нової системи, — зачинає допікати вона й торговельних велетнів, як Сполучені Штати Північної Америки, Англія з домініями, Японія то-що. До Америки Москва довозить по «своїх» цінах ліс, нафту, хліб, а до Англії навіть вугіль.

Для того, аби збільшити свої можливості, большевики вирішили в майбутньому вивозити не тільки сировину, як то вони роблять зараз, а особливо мануфактурні і промислові вироби. Бо-ж оскільки сировина руйнує головним чином торговців та підприємців, остільки вивіз «дешевої» промислової продукції спричиняється до збільшення безробіття, себ-то в кінцець розбиває можливість нормального співробітництва робітника і підприємця. Тому Москва, переводячи свою славетню «п'ятилітку», пристосувала її до агаданого вище мети. Свою промисловість поділяє вона зараз на дві частини: 1. Фабрики й заводи, що їх продукція спрямована на задоволення потреб населення ССР і 2. спеціальні підприємства, що продають вивозять на експорт. Цих останніх має бути більше, оборудован

вони будуть ліпшими машинами і обслужені ліпшими майстрами і робітниками, головним чином чужинцями.

Стаючи на цей шлях, Москва хоче добитися трьох цілей: 1. економічної, себ-то дістати чужу валюту; 2. пропагандної, бо хоче примусити Європу повірити, що її «п'ятилітка» провадиться успішно; і нарешті 3. головної — революційної, бо змагається систематично дезорганізувати європейські ринки. Як будуть останні наслідки московської праці, сьогодні ще рано говорити, але що десь в-осени чи зимою поточного року большевицька робота дасться Європі в знаки, — це можна з певністю передбачити.

* * *

Що може протиставити Європа большевикам? Зараз і в означеній вище площині начеб-то нічого. Окремі країни борються, як можуть, але всі ті оборонні заходи малого варті, бо непродумані, не об'єднані якоюсь програмою, прикладаються до большевиків не систематично, а так мовити — лише од факта до факта, та й до лише тоді, коли ті факти надто вже пекучі та яскраві. Європа роз'єднана політично, розбита на ворожі табори, — тому вона свого часу, коли то легко було, не могла вжити політичних засобів, аби знищити совітську державу на самих її початках. На сьогодні вона так само, коли не більше, роз'єднана і розбита на табори й економічно, і тяжко думати, щоб європейські держави зговорилися між собою, хоч і яка загроза насовується на них із московського сходу.

Навпаки, можна припускати, що окремі країни спробують використати нову большевицьку систему торгівлі, аби використати спекулятивний її момент чи то для власного вжитку, чи то з метою нашкодити другим економічно, а разом з тим і політично, бо живемо за таких часів, коли не існує економіки без політики і політики без економіки. Більше від того, одна з держав уже й пішла тим шляхом: це Італія, що на початках минулого серпня склала з Москвою новий торговельний договір, обумовлений, як можна здогадуватися з преси, де-якими моментами політичного характеру.

Фашистський італійський уряд, як відомо, був першим, що визнав большевиків de jure і склав з ним торговельну згоду. Але згода та не дала якихось добрих наслідків для Італії, бо совіти купували мало італійських виробів, а натомість довозили туди багато своєї сировини. Тепер, на основі нової згоди, обидві сторони мають довозити і вивозити однаково, при тому большевики купувати будуть італійські автомобілі, сільсько-господарські та інші машини, а італійці задовольнятимуться нафтою, хлібом, рудою та вугіллям, довозеним із ССР у відповідній кількості. Аби згода не зосталася порожнім місцем, бо совіти ніколи не мають готових грошей, італійці поклали на себе обов'язок фінансувати большевицькі замовлення, даючи совітам довготерміновий кредит, 75 відс. якого взяла на себе італійська скарбниця.

Договір цей назавень начеб-то мало-що різниться від де-яких інших, складених з большевиками, — скажемо, од німецького, що гарантує большевикам кілька сотень мільйонів марок, чи од англійського, що його склав з совітами Мак-Дональд, ставши вдруге головою британської влади. Але тоді, коли склалися вказані договори, не виявлено була нова підступна система совітської «торгівлі», і можна було складати з большевиками всяку згоду, маючи на оці інтереси чисто економічного порядку. Тепер же всякий, хто складає з большевиками торговельний договір, тим самим мусить маніфестуватися, як їх політичний приятель і ворог їх противників.

Заманіфестувалася подекуди вже й Італія. Одна із італійських газет, а саме «Lavoro Fascista», себ-то, судячи по зоголовку — робітничая газета, так оцінює новий договір, бо вважає, що, усталюючи своє приятельство з большевиками, тим самим вчинила тяжку поразку «надто-демократич-

ній» Америки і «надто-парламентарній» Франції. Чужа преса продовжила думку італійської газети. Паризький «La Journal» висловив навіть гадку, що крім чисто торговельних статей в совітсько-італійському договорі, чи по-за ним, мається ще погодження чисто політичного характеру, викликане тим, що Італія шукає собі союзників, бо сподівається в Європі нової близької війни. Швейцарські газети йдуть ще далі. «Journal de Genève» лише припускає можливість чогось більшого за чисто торговельну згоду, але «Neue Züricher Zeitung» в кореспонденції з Риму говорить про новий потрійний союз: Італія, Німеччина і ССР, що має ставити протиположною французькій перевазі в Європі та європейському об'єднанню, спланованому французьким міністром закордонних справ Аристидом Бріаном. Політичним забарвленням дружби Італії з ССР може post factum пояснити й те, що італійський уряд, відповідаючи на меморандум Бріана, вставив з свого боку бажання бачити в числі членів європейської федерації нового свого приятеля — совітську державу.

* * *

Так воно чи інакше і до якої міри, — виявиться в майбутньому, — можливо недалекому. Зараз для нас, українців, важливий той факт, що за наші українські — хліб, вугілля, руду залізу — Москва придбала собі друга. Ми мусимо факт цей зважити в своїх національних інтересах, пам'ятаючи, що совітська держава мине й не вернеться, а італійцям і надалі потрібна буде наша пшениця, аби виробляти макарони, наше вугілля та наша руда, аби не стали їхні заводи.

Observer.

Маю на продаж 4 готових кобзи, ціною в 25 доларів
Без пересилки й упаковки
Гр. ДОВЖЕНКО. — 21, av. Marie à Coeuilly. Champigny s./Marne
France. (Seine)

Хроніка.

З Великої України

— Трус в кабінеті акад. Єфремова. «Бригада наукових робітників», якій було доручено оглянути кабінет акад. Єфремова, знайшла в його кабінеті багато цінних матеріалів що-до історії літератури та громадського життя на Україні. Знайдено зокрема рукописи Куліша, Коцюбинського, Нечуй-Левицького, Марка Вовчка та Грінченка. Ряд документів стосується до 1830-40 років («Ком.» ч. 214 з 5. VIII).

— Міжнародний конкурс на пам'ятник Т. Шевченкові та на оперу в Харькові. Всеукраїнське товариство культурного зв'язку розіслало по всіх країнах запрошення архітектам взяти участь в міжнародному конкурсі на проєкт пам'ятника Т. Шевченкові та на проєкт оперного театру в Харькові («Ком.» ч. 212 з 3. VIII).

— Гастролі Московського жидівського державного театру. В Харькові відбулися гастролі Московського державного жидівського театру, якими закінчилося чотирьохмісячне перебування цього театру по різних містах України («Ком.» ч. 217 з 8. VIII).

— Новий адміністративний поділ України Президією ВУЦВК'у затверджено проєкт нового адміністративного поділу України. Округи ліквідується. Україна поділяється на 289 районів та 34 міста, які підлягатимуть безпосереднє вищій владі в Харькові. Проєкт вводиться в життя з 1 жовтня с. р. («Ком.» ч. 214 з 5. VIII).

— Студенти на вулиці. В Одесі не матимуть помеш-

кання 8.000 студентів, яких мають прийняти. На всю цю кількість будуватимуть гуртожитків лише на 1.300 чоловік, які не будуть готові в строк. Теж в Києві для 9.000 студентів будуватимуть гуртожитків лише на 1.500 чоловік. Щоб хоч якось задовольнити студентів мешканням — будуватимуть тимчасові бараки («Ком.» ч. 225 з 16. VIII).

— Технікум та Інститут під відкритим небом. Київський технікум садівництва та городництва перебуває під загрозою закриття, бо не має досі помешкання, коли шкільний рік мусів розпочатися 1 вересня («Пр. Пр.» ч. 187 з 15. VIII).

— В Харькові має відкритися цього року Поліграфічний Інститут, що випускатиме інженерів поліграфічної промисловости. Набір студентів уже оголошено, але помешкання Інституту ще досі немає («Ком.» ч. 211 з 2. VIII).

— Хлібозаготівлі на Київщині за 10 день серпня дали лише 6,2 відс. місячного плану («Пр. Пр.» ч. 184 з 12. VIII).

— Осінні перевозки хліба під загрозою зриву зза браку вагонів («Ком.» ч. 221 з 12. VIII).

— Пропускна здібність залізниць падає. Продуктивність роботи українських залізниць в липні знизилася проти червня на 9 відс. Місячний план перевозів виконано лише на 86 відс. Хлібні перевозки виконано тільки на 64 відс. перевози руди — на 72 відс., вугілля перевезено 75 відс. плану (на 16 відс. менше ніж у червні) («Ком.» ч. 215 з 6. VIII).

— Упадок всієї української промисловости. Вугільна промисло-

вість на Україні продовжує все далі падати. За першу половину серпня недовиконано програму по видобуттю вугілля на 552.000 тон («Ком.» ч. 226 з 17. VIII).

— По металургічних заводах на Україні усі запаси вугілля вичерпано. Жадний завод не має вугілля більше як на 2 дні. На деяких заводах окремі цехи уже стали аза браку вугілля. Особливо бракує консу. Через його брак деякі домни не можуть бути пущені («Ком.» ч. 226 з 17. VIII).

— Легка українська промисловість занепадає по всіх видах продукції. Промисловість шкіряна, текстильна все зменшує свою продукцію. В липні місяці наприклад, місячний програм з виробництва мішків було виконано лише на 47 відс., снопов'язального шпагату на 67,5 відс. і т. д. («Ком.» ч. 222 з 13. VIII).

— Зімою не буде палива, бракує його вже зараз. Вугілля до Харькова для потреб мешканців доставлено лише 45 відс. плану, а дров 35 відс. На зиму вугілля буде доставлено до Харькова лише робітникам і по тим, які мають різні привілеї, дрова ж також не можуть бути на зиму доставлені, бо передовсім бракує транспортних засобів («Ком.» ч. 215 з 6. VIII).

— Селянський терор. У селі Слобідці-Рихтецькій, Кам'янецького району підпалено хліб на громадському току, де згоріло 200 кіп пшениці колгоспу. Згорів хліб також і деяких господарів («Ком.» ч. 223 з 14. VIII).

— У с. Калинове, Петрівського району, двох селян у полі напало на комсомольця і поранили його ножем.

— На полях колгоспу ім. Петровського у Слов'янському районі підпалено скошений хліб («Ком.» ч. 220 з 11. VIII).

З життя укр. еміграції. У Франції.

— З життя Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. Літній сезон також трохи відбився на поже-

рті книг та різних матеріалів для Бібліотеки. Всеж і в серпні надійшло книг 129 прим. журн. 130. Надіслали пожертви: п. К. Штундер (Волинь) — 5 чч. журналу та два прекрасні вироблені на шовку портрети Шевченка та Косцюшка. 2. п. Шербаченко (Париж) — 4 чч. журн. 3. проф. А. Яковлів (Прага) — фотографія єпископів укр. автокеф. церкви, оригінал листа С. Петлюри та фото з другого листа. 4. п. Л. Перфенький (Париж) — 1 кн. 5. п. Представник Б-ки В. Королів надіслав книги зібрані пп. Козловським та Татаровим в Подбрадах (Чехія) — 38 кн. та 61 чч. журнал. і 11 малих друків. Він же передавав 4 стрічки від вінків покладених на могилу пок. Каленського. 56. п. Брагцев (Париж) — 20 кн. серед яких багато провідників по різних країнах. 7. п. Інж. Прохода (Подбради) 1 кн. 8. п. Св. Онацький (Рим) — 1 ч. журналу. 9. Ген. Удовиченко (Париж) — 14 різних фотографій. 10. Обозна Команда Канад. Січної Організації (Вінніпег) — 13 кн. та 10 карток. 11. п. Никитюків (Париж) — 1 кн. 12. п. В. Ємець (Америка) — 1 ч. журналу. 13. п. И. Книш-Слобожанський (Париж) — 1 картку малюнок — кравид Український, вималюваний легіонером в Мороко та машинку до шивання паперів 14. п. А. Кість шовкову хусточку з вишитим тризубом. пам'ятка про школу танків п. Авраменка. 15. п. NN (Париж) — 12 книг та 46 чч. українських соціалістичних журналів. 16. п. Коваль (Париж) — 1 кн. 17. М. Забелло (Царьгород) — 1 кн. 18. п. Дм. Геродот (Букарешт) — 1 кн. та 1 ч. журналу. 19. Представник Б-ки і К. Клепачівський (Ченстохова) надіслав книжкі дари від пп. М. Кулака — 23 кн., п. М. Гупела — 1, пані Москвиної — 4, п. Ю. Басенка — 12 кн. та 9 чч. газет і журн., п. С. Шрамченка — 8 чч. журн. та 7 малих друків, п. Клепачівського — 6 чч. газет.

Почали знаходити газети: «Україна» Чикаго, «Канадійська Січ» Вінніпег та «Шляхом Незалежності» — Варшава.

Всім жертводавцям Рада Бібліотеки висловлює свою глибоку подяку.

В серпні Бібліотеку відвідало 118 осіб.

За місяць серпень поступили такі пожертви: 1) через п. О. Коряко від Української Журнівської групи в Румунії — 244 лей та від Т-ва Просвіта ім. С. Петлюри при Журнів. групі — 150 лей. 2) від Представника Б-ки в Софії п. Б. Цибульського: по листу ч. 279 — 120 динар, по листу ч. 280 — 410 дин., по листу ч. 260 — 200 дин. 3) від п. Оп. Дубини — 5 фр. 4) від пані Л. Д. Крижанівської з Берестя по листу ч. 324 — 120 зл. пол. 5) від п. Директора Кооперативи «Село» в Берестю п. Силенка на лист ч. 323 — 34 зл. пол. 6) від Директора Укр. Коопер. Банку в Берестю п. О. Базилевича на лист ч. 322 — 96 злот. пол. 7) від п. Кузьміва — 8.50, 8) від п. Павла Пашевського з Луцьку — збірка підчас служби Божої на лист ч. 326 — 25 зл. пол. 9) від Др. М. Ш. Левицького на лист ч. 320 — 6 зл. пол. 10) від п. З. Різнікова — збірка кількох осіб — 16 фр. 11) від Укр. Громади в Труа — на лист ч. 361 — 20 фр. та 12) від Укр. Громади в Гаврі на лист ч. 364 — 114 фр.

Загалом вже в касу Бібліотеки надійшло пожертв 10.200 фр. тимчасом годі сказати, що принесе вся акція, бо з розісланих по різних країнах 380 листів повернулося лише 54. Але варто одмити, що українці у Франції, що під оглядом економічним стоять не дуже добре, відгунулися пожертвою в сумі 3213 фр. 40 с.

Всім пп. жертводавцям та особам і організаціям, що переводили збірки, Рада Бібліотеки висловлює свою щирю й глибоку подяку.

— Шалет. 15 серпня відбулися чергові загальні збори Громади, на яких за скінченням терміну уповноважень керуючих органів Громади, обрано новий склад. До Управи Громади ввійшли: Головою Громади — п. М. Левицький і членами — п. п.

Стоцький (замісник Голови і завідувач фінансовими справами) Свенціцький (завідувач культурно-освітніми справами), Денисюк (завідувач кооперативними справами), Марр (завідувач майном і помешканнями), Марушак (завідувач церковними справами і інформаційним відділом) і Безносук (секретарь Управи). До ревізійної екомісії обрано п. п. — Ю. Бацуцу (головою) і Лузняка та Маслюка — членами.

* * *

— Розшукує Афанасій Тиквиця, з Поділля, який не що давно прибув з України до Франції, — свого батька Софрона Івановича Тиквицю — в Румунії, який в 1927 році втік з України на Бесарабщину і мешкав в селі Почта, що коло села Кременчук біля Сорок;

своих братів в Польщі: Маркела Григоровича Тиквицю, який в 1927 році перебував в Познані; Терентія Гнаговича Тиквицю, який ще минулої весни був у Варшаві, та Якова Андрійовича Балабана, брата в перших по матері.

Проситься вказані особи подати свої адреси до редакції «Тризуба» для передачі.

В Польщі

— З таборового життя в Каліші. 28 серпня ц. р. в Українській Станиці при м. Каліші відбулася скромна урочистість: було посвячено у станичній церкві образ св. Іова Почаївського. Образ цей спорудила власним коштом група емігрантів родом із Полтавщини. Прекрасної роботи малюнок святителя на цілий зріст уміщено в коштовну дубову, чорну з золотом рямю. Над постаттю преподобного чудотворця в мініятурі вималювано сюжет із канта про чудо в Почаївській лаврі: Мати Божа повертає стріли на турків по молитвах ігумена — отця Заліза

(мирське прізвисько чудотворця). На іконі золотими слов'янськими літерами вміщено такий напис:

«Отець Залізо. Прп. Іов Почаївський. На славу і вічну пам'ять тим, що любили Україну і життя своє віддали за Неї. Пом'яни їх, Господи, у царстві Твоєм. Року Божого 1930 у м. серпні».

Перед іконою зроблено ставник у формі меча, на якому гнізда для свічок. Ікона робить чарівний вигляд як багатством, так і оригінальністю оздоб. Як відомо, преподобний святий був ревним воюком, що обороняв віру православну не тільки словом і молитвою, але й мечем. Тому цей меч під свічками набуває особливого значіння: мовляв, творячи молитву, не забувай, що найміцнішою опорою твоєї молитви усе буде меч! Така ідея цілком природна для наших воюків, що згадують тепер своїх пращурів-запорожців, які вміли боронити у свій час рідну справу наперед шаблею, а коли вже рука не здужала її вдержати, то тоді молили-ся за неї в монастирі.

По акафистові святителеві-воюкові зібралася громада полтавців на бесіду та серед тутешніх пісків мазурських теплими словами згадала рідні степи полтавські та береги красуні-Ворскли, прозорого Псьолу, Сули і діда-Славути. Говорилося багато про минуле. А на майбутнє висловлено побажання, щоби той, хто останнім із полтавців виїздатиме з табору, подбав, аби тую ікону було вивезено у нашу Полтаву та поставлено у нашому соборі коло хатки нашого славного земляка І. Котляревського. Щоб і нащадки наші не забували про те, що ми хоч і на еміграції, але не втратили надії на ліпшу будучину та лишилися вірними старим козацьким традиціям-заповітам.

Як чувати, за прикладом полтавців наміряються піти і з інших країв наші емігранти. Отож наша церква незабаром має прикраситися образами українських свя-

тителів од чернігівців, киян та українського жіноцтва.

Полтавець.

Листи до Редакції.

До хвальної редакції «Три-зуба» у Парижі.

Хвальна редакціє!

В чч. 29-30 (567-568) «Українського Голосу», який виходить у Перемишлі, між іншими видруковано й про мене відомості, котрі инакше, як чистісенькою вигадкою і клеветою я не можу назвати. Зараз же по прочитанню тих брудних вигадок я послав до редакції спростовання, писане по формі, якої вимагає пресовий закон. Але досі редакція «Українського Голосу» того спростовання не видрукувала.

Не маючи інших способів боронити себе від нападів і калюмній «У. Г.», отсим прошу Вас видрукувати додане моє спростовання, яке було послано до «У. Г.». В залуці до цього додаю ще й копію мого приватного листа до редактора «У. Г.». Коли хвальна Редакція найде то потрібним, то може скористуватися й тим матеріалом, скоротивши його в разі потреби по власній уподобі.

Прошу прийняти запевнення в моїй правдивій до Вас пошані.

Віктор Андрієвський

22 серпня 1930 р.

Українська Станиця при м. Каліші.

I.

Спростовання.

До редакції «Українського Голосу»

в Перемишлі.

В ч. 29 (567) Вашого органу, в статі Ф. Крушинського згадано між іншими особами і про мене, при чому автор подав про мене неправдиві інформації, котрі в інтересах правди прошу виправити. Отже:

1. Неправдою є, що «від повстання проти Скоропадського до 1927 року я возив із собою

сокиру і жадним дотиком з петлюрівською бандою себе не сплямив»:

Н а т о м і с ь п р а в д о ю є, що від початку повстання проти Скоропадського, я відразу став на бік його противників і служив у різних інституціях УНР аж до 16 липня 1920 року (час фактичної ліквідації у Берліні Української Республіканської Капелі, якої членом я був). Також правдою є, що ніде й ніколи з собою ніякої сокири невозив.

2. Неправдою є, що я «у Відні розвадив отой хор і почав писати спогади».

Н а т о м і с ь п р а в д о ю є, що 4 жовтня 1919 року «той хор» у повному складі виїхав із Відня до Швейцарії і перебував там і скрізь в Європі у повному складі аж до свого розв'язання у Берліні, яке було зроблено адміністрацією капелі і затверджено Українським Посольством у Берліні 17. VII. 1920 року.

Т а к о ж п р а в д о ю є, що спомини мої я писав у роках 1921 та 1923 в Чехах в Мукачеві — на Закарпатській Україні.

3. Неправдою є, що я «тамже» (у Відні) «охрестив С. Петлюру найгіршим ворогом української справи, провідником різних банд нехристів і запродавців»...

Н а т о м і с ь п р а в д о ю є, що скрізь, де тільки мені приходилося прилюдно виступати, я без огляду на мої розходження з офіційною політикою головних провідників УНР, боронив бл. п. С. Петлюру перед нападами російських кбл од червоних аж до найчорніших включно.

4. Неправдою є усе чисте, що подає про мое життя і громадську роботу в Каліші пан Ф. Крушинський.

Н а т о м і с ь п р а в д о ю є, що всі до одного данні, які він подає про мене, як факти, є чистісенькою вигадкою пана Крушинського.

Правдивість усього тут сказаного можу ствердити як друкованими моїми спогадами, на які посилається пан Крушинський, так і іншими документами чи,

в разі потреби, посвідченням відповідних осіб.

Віктор Андрієвський.

26 липня 1930 року
Українська Станиця при м. Каліші.

II.

До пана редактора «Українського Голосу»

в Перемишлі.

Пане Редакторе!

До сьог о залучаю моє спростовання на подане про мене п. Крушинським в ч. 29. (567) «Українського Голосу» і прошу видрукувати оте спростовання без ніяких змін (моє право, якого я можу домагатися на підставі пресового закону).

Але крім того спростовання — мовляв офіційного — дозволю звернутися до Вас приватно, як до українця, в которого, надіюся, почуття звичайної людини й громадянина українського ще не є остаточно заглушені різними міркуваннями характеру спекулятивно-політичного.

Пане Редакторе!

Нащо Ви друкуєте того рода паскудства, як «рevelяції» пана Крушинського? Ще більше, — нащо ви ведете у Вашім органі тую роботу, яку кожному, без огляду на його політичні переконання, українцеві годі назвати инакше, як роботою брудною і зрадницькою, що шкодить доброму імені нашого народу в його цілому — без огляду на партії чи політичні переконання?

Де-які з наших публіцистів на отакі Ваші «рevelяції» дискретно питають: «Сui prodest?» А я от Вам у вічі відповідаю: московським більшовикам prodest, Пане Редакторе! Ви служите більшовикам, використовуючи для того усіякі відпадки нашої еміграції, що втратили почуття встиду й

людської гідності. Щоби не бути голословним, подаю Вам деякі відомості про автора останніх ревеляцій. От деякі факти з життя і політичної діяльності пана Крушинського:

1. Якийсь час п. Крушинський виконував обов'язки вартового старшини при штабі Головного Отамана С. Петлюри і з тої посади був усунений з наказу самого С. Петлюри в зимі 1920 року.

Тепер Крушинський прикривас свою теперішню діяльність тою колишньою службою, замовчуючи її кінець.

2. В час перебування Крушинського головою Філії Укр. Центр. Комітету в Каліші він розтратив на свою користь скарбницю Філії і, щоби горити тую розтрату, грубо підробив у справозданню числа (подавав зера до чисел). Той факт стверджено і оголошено до загального відома Ревізійною Комісією в 1924 р., яка мала притягнути його до відповідальності, алеж він утік до Франції.

3. З Франції він повернувся до Польщі з дозволом від большевиків на в'їзд до ССРСР, який він добув, невідомо в якій цілі.

4. В Каліші він серед еміграції розкладаву роботу, за що був усунений з Управи Калішської Філії Т-ва б. вояків Армії УНР і віданий під суд (27. II. 28 р.)

5. Постановою гонорового суду з дня 16. VII. 1928 р. був викинутий з числа членів Т-ва б. вояків Армії УНР і на заяву Управи Т-ва йому було заборонено вступ до станиці.

6. Нарешті, за його большевицьку роботу польськими урядовими органами був викинутий із Польщі в січні 1929 р.

Того, надіюся, досить. Заперечувати подане годі, бо в разі потреби я то можу підтвердити свідками і ще, як хочете і перед яким хочете судом.

Але я певен, що особа Крушинського є відома і Вам, і «Проводові Українських націоналістів», хоч це не перешкоджає українським «націоналістам» (яка ганьба!..) користуватися прислугами різних людей лише для того,

щоби підкопати так ненависну українським «націоналістам» політичну організацію УНР. Як же назвати таку роботу, яку робить у тому напрямі хоч би й «Розбудова Нації»?.. А Ви з Вашим ортаном продовжуєте тут тую роботу, після того як «Розбудові Нації» закритий доступ до українського громадянства в межах Польщі, як можна догадуватися, в тій самій цілі.

Такот, Пане Редакторе, коли наші публіцисти не одважувалися до сі поставити крапки на «і», то дозвольте те зробити тепер мені:

Я тверджу, що Ваш орган є органом московських большевиків, так само як і «Розбудова Нації» — ще в більшій мірі, ніж напр. «Рада», «Нові Шляхи» чи ще який там орган в Галичині чи на еміграції, видававший явно на большевицькі гроші. Це моє твердження я підпираю посиланням на співробітництво очевидних большевицьких агентів, якими являються Ваші «ревелянти» в роді згаданих. Лише ріжниця є та, що перші органи не криються зі своїми «радянськими» симпатіями. Ви ж, виступаючи позірно проти Москви, — в дійсності робите для неї тим більшу роботу, бо між иншим баламутите своєю порожньою націоналістичною фразеологією мало свідомих політично людей. Я не стану боронити проти Ваших нападів і клевети чи центр УНР чи окремих осіб із еміграції чи й себе самого, бо уважаю це непотрібним і нижчим од власної гідності.

Але дозволю собі звернути Вашу увагу не на особистий, тільки національно-політичний бік справи. Дискредитуючи УНР (по наказу із Москви, де Ваші «ревеляції» використовувє в першу міру і найбільше московська преса),

Ви руйнуєте одиницький політичний осередок, який є небезпечним Москві в цей час.

І що-ж замість нього Ви високуєте? Рівно нічого. — крім порожніх фраз Ваших про соборність і т. п. політичні ідеї, не підперті фактично жадною практичною роботою. Отже,

коли допустити, що сьогодні, згідно бажанням укр. націон. щезне політичний центр УНР, то хто візьме по-за кордоном на себе підготовлення збройної боротьби проти большевицьких окупантів? Ніхто! Це Ви добре знаєте, як знаєте й те, що окупанти московські усі свої сили тепер уживають на розвалення власне того — одинокого, небезпечного їм за кордоном, політичного центру. А в такому разі Ваша теперішня робота являється ще одним наявним доказом того, що Ви свідомо несете свою допомогу Москві в цей, так критичний для неї час. Коли деякі з т. з. «укр. націоналістів» може роблять те не свідомо, так дозвольте поставити це питання перед ними раз і на все і назвати речі їх власними іменами та зложити відповідальність за зрадницьку роботу на самих винуватців!

Але крім суті роботи Вашої, звертає увагу ще й зовнішня форма її. Хіба який будь шануючий себе поважний орган дозволить собі друкувати того рода сенсації, як Ваші інформації про небувалий розвал УНР, або такі твори, як остання праця пана Крушинського? Та-ж не треба бути редактором поважного друкованого органу, аби відчути, що того рода інсинуації, калюмнії, втручання в особисте життя, прості й очевидні брехні та вигадки сенсаційних, але в дійсності ніколи небувалих фактів — весь той бруд і паскудство, оті помії виливати на людей не дозволить собі порядна людина чи пристойний часопис.

Нашо-ж робите Ви, Пане Редакторе, у Вашім либонь «українським» органі? Чи не на те, щоби остаточно обкидати болотом перед людьми саме ім'я української преси та дискредитувати і так уже досить дискредитоване Вашими товаришами по роботі саме ім'я українця? Коли так, то встидайтесь!

Як ви бачете, я пишу до Вас цей лист приватне, але за кожне його слово я готовий відповісти перед судом українським-громадським або і перед яким хочете

державним, бо виносити на останні суди того рода «образи» стало звичаєм Ваших товаришів і співробітників типу п. Крушинського (як нам, емігрантам, то відомо, з наказу ППУ, аби тим сприяти розвалові укр. еміграції...)

Після всього вище писаного Ви зрозумієте, чому я ні в початку, а ні при кінці цього листа не можу звернутися до Вас у формі, прийнятій в листах до людей звичайних, с-т., що свою політичну чи літературну роботу звикли вести у спосіб инший, як то робите Ви, Пане Редакторе, з Вашими співробітниками.

Віктор Андрієвський.

* * *

Відозва.

Волинського спархіального комітету оборони права православної церкви на церковне майно.

Православні!

Всі ви знаєте, що в-осени минулого року Римо-Католицькі біскупи внесли до суду позви на Православну Церкву в Польщі, маючи на увазі відібрати від нас більше 700 наших Православних Святинь та вирвати в нас наше Православне серце — Св. Успенську Почаївську Лавру з чудотворним образом Божої Матері й мощами Преподобного Іова.

Кожний з вас, православні, знає, скільки документів, праці й засобів треба для проваження одного судового процесу. А скількиж цього всього треба для сотень процесів; у нас на Волині їх 155.

Св. Синод Православної Церкви, приймаючи під увагу небувалий у світовій історії розмір передстоячої праці в ділі захисту наших Православних Святинь, ухвалив утворити для того в кожній Спархії Комітети, в складі 6 заступників православної суспільности (3 від кліру й 3 від мирян), обраних до Спарх іальних Зібрань в час виборів до Помісного Собору. Спархіальний Комітет, в склад якого увиходить також Спархіальний юрисконсульт, представник Консистоії,

знаходиться під почесним головуванням Єпархіального Архидієцеля.

Волинський Єпархіальний Комітет, утворений на цих основах, розпочинаючи свою працю збирання й розборки потрібних для захисту церковного майна історичних матеріалів, звертається до вас, православні, з гарячим закликом:

якщо вам дорогі церкви й монастирі, які кров'ю й потом будували ваші предки та в них з сльозами на очах шукали втіхи й зносили до Всевишнього молитви; якщо ви хочете, аби ці церкви залишилися православними, а не стали католицькими й уніятськими;

якщо ви хочете, аби наша Лавра Почаївська й надалі була для вас притулком у хвилини жалю, надалі залишилась-би, як од віків, нашою православною, а не стала-би осередком р-католицизму, —

то міцно скупіться навколо Волинського Громадського Комітету Оборони Православних Цер

ков і допоможіть йому не тільки грошовими пожертвами, але й збиранням необхідних історичних документів та книг (як напр.: друком виданих архивів різних та історичних праць), які можливо стоять у вас без користі на полиці чи гниють на горіщі або в підвалі та які можуть принести величезну користь ділу захисту Православних Церков.

Матеріали й пожертви просимо скеровувати на адресу: Кремінець, Богоявленський монастир, Єпископові Симонові.

Православні, від вашої підтримки діла оборони Церков залежить майбутнє нашої великої страждальниці Матері Церкви Святої.

Віримо й маємо надію, що Господь благословить нас у нашому святому та справедливому ділі й натхне душі православних тою вірою, твердістю й жертвністю, до яких ми закликаємо.

Комітет.

М. Кремінець.
25-12 липня 1930 року.

Зміст.

— Париж, неділя, 7 вересня 1930 року — ст. 1. — Ст. Сіропол-ко. 20-тилітній ювілей першого педагогічного журналу на Великій Україні — ст. 2. — Граф Михайло Тишкевич (некролог) — ст. 3. — М. Єремів. Пам'яті графа Михайла Тишкевича — ст. 6. — З подорожі В. Прокоповича. I-II — ст. 10. — Листи з Женев. I-II. — ст. 13. — В. С. З життя й політики — ст. 18. — *Observer*. З міжнародного життя — ст. 21. — *Хроніка*: З Великої України — ст. 25. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 26. — У Польщі — ст. 27.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)
Tél. Danton 80-83.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins, Paris XIII.

ТРИЗЕННИК. REVUE HEBDOMADAIRE. UKRAÏNIENNE. TRIDENT.

Число 34 (242) рік вид. VI. 14 вересня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 14 вересня 1930 року

В газетах промайнула звістка про те, що ніби большевики звернулися до благодійних організацій Сполучених Штатів Північної Америки, щоби останні, на випадок голоду у совітів, допомогли населенню так, як це зробили вони в страшні і пам'ятні роки 1921-22.

Не знати, як поставилися відповідні чинники Сполучених Штатів до такого своєрідного прохання совітів, але звістка про це звернення в кожному разі проречисто показує можливість і загрозу насунення голоду у совітів, а головним чином, на Україні.

Ті звістки, що ми маємо з України, та ті дані, які правда, так сучасний продовольчий стан на нашій батьківщині, — цю можливість і загрозу голоду підтверджують у повній її силі.

Наша батьківщина, колишня «житниця Європи», втретє стає перед лицем голоду, втретє може зазнати стихійного лиха, що дорого коштуватиме життю мільйонів наших земляків.

І справді, заведення карточної системи, довгі хвости у дверей крамниць продуктів першої необхідности, брак цих останніх, страшна дорожнеча, зникнення з обігу дзвінкої монети, — ось ті неоспоримі факти-передвістники нещастя, що їх не заперечити ніякими постановами партійних з'їздів. Це ті невмолимні наслідки убійчого господарювання совітів на Україні, що впливають з їхньої політики, з їхнього панування.

Наша батьківщина, що зазнала вже стільки лиха і страждань від

нелюдської кількірочної окупації, — стоїть на порозі нового лихоліття, нових іспитів. Тим ще страшніше це лихоліття проступає з-за завіси майбутнього, що найголовніший потенціальний ресурс країни — селянство — на плечі якого спадало найбільше під час продовольчих криз — сьогодні цілковито зруйноване большевицькою колективізацією.

Большевицьке місто на випадок голоду шукало рятунок на не большевицькому українському селі. Але сьогодні, коли наше село зруйноване вщент, воно навіть за допомогою ГПУ і відділів «особого призначення» врятувати большевиків не зможе, бо гине само. Большевики підрубали самі те гілля, на якому сиділи.

Але не доля большевиків нас обходить, нам ходить про те, де і в чому знайде порятунок само населення України?

І відповідь завжди і є і буде одна — у своєму визволенню з під ярма чужої Москви, у с в о є м у самостійному і ні від кого незалежному життю, у самовикористанню своїх ресурсів, у налагодженню с в о є ї господарки, збудованої на задоволенню с в о ї х інтересів, с в о ї х потреб.

І чим скоріше це станеться, тим швидче зникне примара голоду з території замученої України.

Чим скоріше повстане українська нація до свого власного життя, тим швидче зникне в непам'яті навіть можливість таких нещасть, як голод, на такій багатій і плідородній території, яку посідає наша батьківщина.

Порятунок України — тільки в її самостійному життю.

Харківський процес «Спілки Визволення України»*).

5.

Виносячи цей присуд, суд виходив з того, що на попередньому слідстві й на суді всі обвинувачення, які були поставлені підсудним, являються вповні доведеними. Розуміється, цей суд і не міг винести іншого присуду, бо й він, як і оборонці, мусів вжити «самообмеження», себ-то просто каячучи, мусів виконати до кінця даний йому наказ.

Але, коли ми поставимося критично до всього матеріалу, який було попереднє слідство і обвинувачення на суді, коли ми його проаналізуємо і званимо на підставі основних засад звичайного нормального суду карної правової держави, то ми прийдемо до цілком протилежного висновку: жадне з головних обвинувачень, що були поставлені під

*). Див. «Тризуб» ч. ч. 29-30 (237-8) і 31-32 (239-40).

судним, не було на суді доведено і не могло бути доведено, бо ті вчинки, які поставлено у провину підсудним, в дійсності не існували.

Головні обвинувачення були такі: СВУ намірялася повалити совітську владу, за допомогою інтервенції чужоземних держав відірвати Україну від совітського союзу та реставрувати буржуазний лад. СВУ організувала чи підготовляла повстання через зносини з повстанцями і через автокефальну церкву, організувала терор через СУМ і медсекацію і т. д.

1. Що-до повстання, то воно доводилося на суді тим, що, мовляв, Єфремов був у зносинах з повстанцями. Але ці зносини були ще в 1920-1921 і 1922 роках, отже по-за межами діяльності СВУ, по-друге, ці зносини, як вияснилося на суді, складалися з того, що до Єфремова приходили його знайомі отамани повстанців та що було організовано збірку грошей на допомогу одному повстанцеві, який сидів у в'язниці і якому ніхто не допомагав. Обвинувачення в підготовці повстання через автокефальну церкву базувалося головним чином на тому, що, ніби то в складі церкви було багато бувших повстанців, старшин укр. армії і т. д. Чехівський В. на це відповів, що ці люди йшли до церкви в складі церкви нічого нового, лише піддакували та приймали висновки, які за них робила прокуратура. Не можна заперечувати, що були думки про повстання, були розмови про повстання, більше того, члени СВУ, як українські патріоти, як політичні діячі, обмірковуючи причини й способи розкладу і упадку совітської влади на Україні, приймали на увагу можливість повстання, може й рахували на повстання, як на фактор, що прискорить повалення совітської влади, це все так, але ж це були лише теоретичні міркування і від них до організації повстання було далеко.

2. Теж саме було і з інтервенцією. Це не був чин, лише питання, яке дебатовалося і то не організаційно на формальних зборах, а за столом, серед бесіди. На доказ обвинувачення в інтервенції наводили думки того чи іншого підсудного: Павлушкова, Ніковського, Слабченка та ин. про те, які держави можуть прийняти участь в інтервенції, інтервенція якої держави корисніша і т. д., а також ніби то зносини Єфремова з консулами чужих держав. Але не дивлячися на те, що суд навмисне з метою накинута ніби то тайну на це місце обвинувачення, зачинив двері судової залі, все ж таки з натяків прокурорів, оборони й підсудних вияснилося, що справа тут йшла лише про одержання та передачу листів через чужоземні консульства та ще й дуже підозрілих що-до автентичности, а не про прямі переговори з метою підготовки інтервенції. Коли пригадаємо, що по совітським законам суворо забороняється громадянам союзу мати будь-які зносини з представниками чужоземних, а тим більше одвідування помещкань представників цих держав, то стане очевидним, що в очах совітської влади вчинок Єфремова являється тяжким злочином, але в нормальних умовах державного життя — немає жадного злочину в таких зносинах, бо справа не у формі зносин, а в їх змісті.

3. Терор. Попереднє слідство й суд старалися довести, що СУМ — це терористична, бойова організація, через яку СВУ думало переводити терористичні акти індивідуальні над большевиками; називалися навіть конкретні факти: підготовка атентатів на Ворошилова, Сталіна, Скрипника. Що ж дало слідство і суд? Жадного факту, який би це обвинувачення стверджував. Правда, Павлушков, якому належить честь відкриття цього злочину, про себе сказав, що зустрівши Ворошилова, він п о д у м а в , що як би мав револьвер, то стріляв би у Ворошилова. «Подумав» лише і тоді, коли револьвера не мав, а як би мав, чи подумав би і чи зробив би атентат? Отже думна про можливе в очах переляканих слідчих перетворилася в атентат. Павлушков назав, далі, що були балачки про терор, оцінювали терористичні акти, які мали місце (на Леніна і інші), але це була теорія, були балачки академиків і вчених. Які ж ще докази терору? Може те, що хлопці збирали гроші на зброю та збрали 10 руб., що мали «склад зброї», в якому знаходився старий заржавілий кинджал, який такого страху завдав Дурдучівському! Це ж байки для малих дітей.

І такими «доказами» суд доводив терористичну діяльність СВУ і СУМ'у! Також стояла справа і з «медичним» терором. Велися балачки між лікарями-українцями. Ставилося питання, чи, під час одвертої боротьби з ворогом, може лікар, всупереч лікарській етиці, відмовитися лікувати ворога. Одні були за, другі — проти. Це категорично ствердили на суді лікарі. Але суд повірив Павлушкові, який стверджував, що лікарі, ніби то ухвалили «нищити большевиків різними хемікаліями». І на підставі цієї явної вигадки, яку підсудні характеризували, як «нісенитницю», суд засудив 3-х представників медсекції на 8 років в'язниці.

4. Відривання совітської України від союзу, вони одерто висловлювалися за багато підсудних. Як українські патріоти, вони одерто висловлювалися за те, що Укра на в совітському союзі, є не самостійною, а колонією Росії, що вона позбавлена прав, забезпечених конституцією і т. и. Але на запит прокурора, чи не через повстання має бути переведено відривання, Дубровський заявив: «навіщо — повстання? По конституції, бо прокурор забув, що по конституції можна республіка, як член союзу, має право добровільно вийти із складу союзу. Це все замовчується і суд це трактує, як злочин проти держави, проти союзу.

По-за цими основними обвинуваченнями, які не були доведені, підсудним поставлено багато інших обвинувачень, які цікаві тим, що я криво характеризують дій ну суть совітської влади і дійсні завдання цього процесу. Я зазначу тут де-які особливо характерні:

а. підсудних обвинувачували в націоналізмі, ш вінізмі і в «націоналістичному ухилі». Гребенський на запит прокурора Ахматова, чи вважає він роботу свою за шкідливу, відповів «так, я провадив ідею соборної України. Коли викладав про природні багатства України, то виявив цей факт, як забезпечення самостійності України».

б. обвинувачували в тому, що підсудні не визнавали можливим в національній школі, якою офіційно була школа ім. Шевченка та й інші укр. школи, провадити науку інтернаціональну.

в. підсудним ставилося у вину, що вони в своїй науковій діяльності не провадять ідей «офіц. комунізму», «класової боротьби» і т. п.

Прокурор Ахматов запитав проф. Ганцова: «Чи в науковій діяльності ви були аполітичними?». Ганцов: «Моя наукова діяльність так відмежована від політики, що не мала відбивати на собі політичних впливів. Ми так любимо свою науку... і наша праця перед очима: це — словник живої української мови, збудований на наукових принципах. В науковій праці я не був тенденційним... Ахматов: «Але і в науці можна говорити про класові моменти». Ганцов: «В моїй науці це не можливо, бо це не література, а — мова». Прокурор Михайлик: «Якою методологією ви користалися в своїх наукових дослідках?». Ганцов: «Методологія... в теоретичних працях по мовознавстві можлива лише одна».

г. Особливо гаряче обвинувачували підсудних в антисемітизмі. Але цього обвинувачення на суді не було доведено і, хоч прокурор Михайлик патетично кричав, що «кров жертв погромів є на ваших головах», та все ж таки жиди-оборонці, що так чутливі до антисемітичних настроїв, заперечували й виправдували підсудних. Дісталось лише покійному С. Петлюрі: його й на Харківському суді обвинувачували у погромі, а Маргуліс двічі оправдав Шварцбарда та ще й додав, що він, Маргуліс, одмовляв київських діячів висилати документи й свідків на процес до Парижу.

д. Нарешті, всіх підсудних разом обвинувачували в українському націоналізмі, в тому, що вони не комуністи, що вони ідеологічні вороги комунізму і т. д. Ці обвинувачення, дійсно, були доведені, але не судом, а самими підсудними, які все це визнали.

6.

Підводячи підсумки всьому, що дав Харківський процес, вважаю необхідним констатувати, що не дивлячися на велике уміння большевиків замаскувати факти сучасної дійсності на Україні, не дивлячися на

ті страшні засоби фізичного і морального примусу, якими розпоряджас большевицьке ППУ, не дивлячися на високо розвинену систему демагогії, агітації й пропаганди, яку вона пристосувала до справи 45-ти підсудних, не дивлячися на напруження всіх совітських органів: суду, прокуратури, преси й партійних організацій, все ж таки цей процес виявив кожному неупередженому читачеві, а тим більше безстороннім наочним свідкам і слухачам процесу, багато такого, що аранжери процесу за всяку ціну бажали сховати й замаскувати.

Так, по перше, із зізнання підсудних можна бачити, що всі вони, були українськими патріотами, для яких національний ідеал завжди стояв вище всього, для яких Україна, український народ, українська держава були найдорожчими предметами їх любови, надій і завдань. Підсудні заявляли, що першою й найважливішою метою вони ставили собі утворення єдиного фронту «який визнають всі українці», на основі ідеї самостійності України. «Моїм ідеалом була самостійна Україна», заявив проф. Ганцов. «Одна спільна лінія була, сказав Вол. Чехівський, це — визволення України». «СУМ, як і старше громадянство, заявив Павлушков, ставило метою утворення самостійної української держави, бо... ми розглядали Україну, як колонію Росії». «Конечним ідеалом, який нас об'єднував, казав Дурдунківський, була незалежна Україна, незалежна од інших інших народів». І цих людей суд обвинувачував в тому, що вони приривали до запродання України, до утворення з неї колонії, до поділу її між сусідніми державами.

По-друге, підсудні визнали, що ідеалом державного ладу самостійної України вони вважають Українську Народню Республіку. «Найбільш популярною концепцією на Україні була УНР», заявив Ганцов. На запит прокурора чи підсудні стояли за владу УНР, Ніковський одповів: «Так». Павлушков сказав: «Ми думали, що здійснення нашої мрії — УНР». Він же ствердив що Єфремов і Дурдунківський за найкращі часи вважали добу Ц. Ради і УНР. Заліський ствердив: «Пшов до СВУ, бо був проти рад-влади і хотів самостійної УНР». Барбар заявив: «Чекали повалення рад-влади, на місце якої мала прийти УНР». Шило сказав, що він «майже одверто проповідував УНР». Нарешті, всіх підсудних оборонець Пухтинський охарактеризував так: «СВУ, конечно, действовало по директивам УНР, руководилась идеалами УНР, они для нея билі «путеводной звездой». «Я спрашивал Єфремова, — продолжує Пухтинський, — как этот пасивный большой человек (Дурдунківський) мог организовать столько п ят-рок? Єфремов ответил «раскачался і організовав». А по мому делу обстоит так, что почва била готова. Стоило только упомянуть об УНР, о национальных приобретениях, а у людей било предубеждение против советской власти... программы не спрашивали». Идея УНР настільки живою і діючою на Україні, і що навіть інтервенція чужої держави була б прийнята прихильно, аби провадилася вона під прапором УНР. Це по-свідчує той же оборонець Пухтинський: «представьте, если бы явились «спасители» Украины — УНР з поляками. Впечатление било бы такое, что они виручают из неволи. Ми прекрасно понимаем, что кулачико ... без у слов но присоединилось би к ним».

Але не тільки інтелігенція та та частина українського населення, яка по термінології большевиків називається «куркулями», були ворожі совітській владі та стояли за національну владу УНР, але все взагалі селянство українське трималося таких же поглядів. Як і настрої селянства на Україні під большевицькою владою, про це оповів на суді Холодний: «Було листування з селянами. Кожний знає з нас про настрої селянства. Воно все більше згромаджувалося і ми чекали вибуху. На селі говорять про збройне повалення рад-влади. Селяне казали, що зброї вистачить. Селяне нічого не мають проти війни. Чекають війни... Вибухне війна, покотиться із заходу на схід хвиля, ворожа СССР. Селянство охоче прийме цю хвилю... Роки проходили, настрої не вмیرали». «Маса, селянська стихія, — сказав Білий, — колись заговорить». Отже, як бачимо, і серед інтелігенції української, і серед селянства були тіж самі

настрої, тіж самі бажання та ідеали. А крім того, було встановлено тісний зв'язок між інтелігенцією й селом. Як сказав Гермайзе: «С В У ф а к т и ч н о в и к о н о в а л а с о ц і а л ь н і з а м о в л е н н я у к р а ї н с ь к о г о к у р к у л ь с ь т в а» (читає селянства). Єфремов, Нірковський, Гермайзе та інші були за тих ідеологів, на яких могли зорінтуватися куркульські групи (себ-то ціле селянство), в критичний момент. От це було найбільш важливе, найбільш небезпечно для совітської влади. Не ті безглузді обвинувачення в розпродажу України закордонному капіталові, в перетворення її в колонію, в повернення поміщиків і т. и. треба було виставити проти підсудних, а обвинувачення в ненависті проти совітської влади, в підтримці ворожих совітській владі настроїв села, в прагненню скорого скинення її та визволення України. Але поставити такі обвинувачення, це значить одверто признати, що український народ проти влади окупантів, ворожий їй, бажає повороту влади УНР, не хоче бути в союзі з Москвою і т. д. Це — значить признати повне банкрутство комуністичного режиму, індустріалізації, колективізації і капітулювати. Ясно, що совітська влада не могла зробити собі «харакірі» і тому вона виставила проти підсудних, а через них і проти УНР, брехливі безглузді обвинувачення, яким ніхто не вірить як на Україні, так і за кордоном.

Далі зізнання підсудних підтверджують той факт, що українська інтелігенція не дала себе обдурити ані українізацією, ані розв'язання національного питання большевицьким способом. «З українізації — кепкували» свідчить д-р Барбар, а Біднова на запит, як вона ставилася до національної політики совітської влади, заявила: «В культурній галузі спочатку ставилася дуже прихильно. Але потім почала розчаровуватися. Українські школи були всі закриті. Не залишилося ні одної української установи. Спостерігала, що партійці не повинні були українізуватися. Не було щирости в програмі совітської влади». Дубровський кинув докори совітській владі, що вона порушує суверенність України, анексує українські країни, скасувала Українську Академію Мистецтв утворила всесоюзну Академію, закрила українські університети. Любченко, допитуючи Старицьку-Черняхівську, сказав їй: «Існують в СРСР незалежні національні республіки, такі, навіть, як татарська. Вільно говорити по татарському так як хочете. Оце вам радянська національна політика». На це Старицька одповіла: «Прикажете і по татарському заговорять». Народ український, як свідчать підсудні і обвинувачення, по своєму розумінню національне питання, національну політику. «У них, сказав оборонець Гродзінський, було своє розуміння національної культури. Радянська культура йде за гаслом: інтернаціональний зміст під національною формою. Але вони хотіли загальної української культури, себ-то культури буржуазної». Український народ прагнув до рідної національної культури, національної і по формі, і по змісту. Замість того йому давали лише українізацію, себ-то форму, та й то необов'язкову, а зміст вкладали інтернаціональний, комуністичний.

Тому то український народ не довіряв українізації, не бажав інтер національної культури, замаскованої українською формою.

Совітська національна політика викликала не тільки недовір'я українського населення, але й посилила ворожість між ним та іншими народами, що населяють Україну. Оборонець Ривлін так характеризує Ганцова: «Что больше всего поразило прокурора і нас в проф. Ганцове і виявило р а з д р а ж е н і є ? Е т о у к р а ї н с ь к і й н а ц і о н а л ь н и й ш о в і н і з м». Ганцов говорів — «я своєю ненавистю перенес на Росію». На запит прокурора в якому зміслі він говорив про засилля жидів, Чехівський Миш одповів «що радустанови переповнені жидами». Прокурор Якимичин сказав про Дубровського, що він яскраво виявлений націоналіст, шовініст, фашист. «Виявляє ненависть до всього російського... Одмовляється, Росії яких будь культурних здобутків і залишає їй соху, лапоть і самовар». Підсудний Заліський заявив, що він хотів би, щоб «на межах України було насипано гірського хребта, який захищав би Україну від Москви,

як з погляду кліматичного, так і з погляду політичного». Саме собою розуміється, що всі такі вияви українського націоналізму трактувалися на суді, як націоналістичний ухил, як крайній шовінізм; вони викликали «раздраженіє» у представників совітської влади, настановленої Москвою. Але чи винні підсудні, що ненависть до всього московського, яка залишилася на Україні ще з царського режиму, знайшла так багато матеріалу і при совітській владі, яка продовжує в цьому відношенню царську політику. Про Україну і українців можна говорити все, можна ламати всі її права й культуру, і це — нічого, бо культура має бути інтернаціональна, але коли українець запротестує проти цього, то це вже буде вияв ненависти національного шовінізму.

* * *

Всі наведені вище факти, які цілком замовчує большевицький суд і преса, найкраще свідчать про те, що влаштований большевиками Харківський процес являється нічим іншим, як спробою при допомозі слухняного судового апарату замаскувати дійсну суть сучасних відносин на Україні, а саме: ненависть населення до окупантської влади, до комуністичних доктрин, до большевицької господарки, до всього, що носить на собі тавро большевизму і Москви, і навпаки, вірність українського народу ідеям УНР і надії на скоро визволення. Совітська влада бажала все це сховати і разом з тим виставити передові лави української свідомої інтелігенції, цих «ідеологів УНР», національними злочинцями, що торгували батьківщиною, що бажали реставрації поміщиків і капіталістів, закріпощення селянства і робітників. Та дарма. Ми певні, що не тільки за кордоном, але й на Україні мало хто повірив цим обвинуваченням. Не вірять їм і самі большевики, бо хоч і кричать і пишуть вони, що процес остаточно знищив українських контр-революціонерів УНР-овців, але, як оповідає редакція «Діла», большевицький консул в у Львові, Лапчинський, з наказу Харькова, розсилав тепер по Галичині листи з новими документами та хоче переконати в тому, що вся українська інтелігенція на Україні визнає й підтримує совітську владу, а Єфремова і його товаришів, як найостріше осуджує. Коли б це було правдою, то не потрібно було б ні процесу, ані обтяження консулів такими дорученнями.

А. Яковлів.

«Апогей нашої зброї».

В ч. 33 Перемишлянського «Укр. Голосу» 24 серпня 1930 р. надруковано було відозву Генштаба Ген.-хор. М. Капустянського «До Вояцтва Соборної Української Армії».

В ній на початку ген. Капустянський говорить про речі загально відомі й зрозумілі: про те, що українські армії часто-густо осягали блискучих успіхів, що треба святкувати дні славетних перемог, не забувати про них, а творити традиції, бо це дасть позитивні наслідки для молодішої генерації.

Вірніше трудно сказати, навіть $2 \times 2 = 4$ не може суперничати з такими твердженнями.

Але є перемоги й перемоги. Перемогу нашу ми відчуваємо, навіть вгадуючи Крути й Базар, бо там перемога духа, перемога живучости нашої ідеї. Крути й Базар справді можуть виховувати покоління, бо

вони гозорять про геройські чини, бо вони нагадують нам про героїв Тернопилів.

Ген. К. в своїй відозві закликає нас святкувати день 30 серпня 1919 року, «Світлий День» «славетної перемоги соборних армій», що власними силами взяли столицю Соборної Землі — Золотоверхий Київ. Він називає цей день «апогеєм нашої зброї».

І от тут, що до цього дня, я й не розумію ген. Капустянского. Тай не лише я один. Я знаю що, Т-во б. вояків у Франції відмовилося взяти участь в цьому «святі», стоячи на засаді, що цей день не може вважатися днем славетної перемоги, а швидче днем сумного відступу.

Кожна історична подія, а тим більше перемога військова, тоді може бути славна, коли вона повела за собою якісь позитивні наслідки. Бо інакше, то не буде «Світлий», славний День. Хто називає Крути й Базар світлим днем?

Правда, ген. К., ніби відчуваючи свою слабу аргументацію, каже, що «внаслідок чого ми опанували величезні обшари Правобережжя». Але чи це правда? Я ніде ні в яких спогадах не читав, щоб після 30 серпня «ми», себто українці, такі простори опанували. Навпаки, ми, залишивши без бою Київ, почали й втрачати терени Правобережжя.

Невже ген. К. не знає, що завжди треба підходити до історичних фактів, коли й не зо всією правдою, якої нам учасникам, часом ще не видно, то бодай не треба допускати свідомої неправди. Навіть тоді не треба, коли це може бути комусь до вподоби, або «виховувати молододу генерацію».

Ген. К. кличе нас творити свято. І він дійсно творив його. В паризькій московській газеті ми читали оголошення про «торжественное собрание». Лише не було сказано, з якої нагоди це «торжество». Але було відомо з раніш розісланих запрошень, що мова йде про день 30 серпня. Значить ген. К. вважав, що трапилося щось такого, що треба робити празник, урочистість. Чому в рос. газеті було потаєно причину «торжества» незвідомо. Може совісно було признатися, а може москалі не схотіли. Але не в тому річ. Річ в тому, що ніхто сьогодні не вважає цей день за свято перемоги. От, напр., тойже «Укр. Голос» в ч. 34 пише так в своїй передовій: «ця історична дія перемінила дні великої радости в тяжкий смуток, сіючи зерна глибокої зневіри, поклялася зловіщою тінею на душу стрілецтва. Після згаданої Київської події почався загальний відворот обидвох армій на усіх фронтах, зачалася демобілізація армії не лише фізична, але, що найстрашніше, духовна».

Так орган націоналістів кваліфікує цей день, що його ген. Капустянский, теж націоналіст, трактує, як день славетної перемоги, як день світлий. Цікаво, чи багато є ще генералів укр. армії, які думають так, як ген. К? Чи ще хто додумався до потреби відсвяткувати цей день «торжественним собранием» та обідом? Можна робити сходини, можна ділитися спогадами про цей день, слід панакхиди правити, але робити «торжество» — це вже занадто. Занадто, бо це не лише фальшиво, а навіть більше. Так чомуж, нащо й для кого ген. К. пише свої реляції про апогей нашої зброї? Бо щоб врешті решт не спитав хтось з гіркотою сумом: чиєї зброї?

А прочитаймо, що пишуть наші історики про цей день.
Др. Степан Шухевич. Спомини, частина III. Ст. 33-41.

...«Тимчасом російська Добрармія підступала під Київ від Сходу. ... У Винниці спорили над тим, хто шорше займе Київ — чи З'єднані українські армії, чи рос. Добрармія»...

Рівночасно з нашими арміями підступила під Київ на лівім березі Дніпра також Добрармія Денікіна і її частини увійшли також дня 31 серпня 1919 р. до Києва. Це привело до непорозумінь і стрілянини»

...Коли опісля штаб НКГА заїхав на двірць у Києві ген. Тарнавський за ніяку ціну не хотів опускати свого вагону, бо прочував щось недоброго. Вкінці ген. Тарнавський поїхав до міста. Та вже на Безаківській вулиці стрінув поодиноких кавалеристів з Гал. Армії, що утікали з Києва. Від них ген. Тарнавський довідався про все, що сталося в Києві. Він негайне звернувся до двірця, куди почали вже падати стрільна денікинської артилерії».

...Які були причини київської скандалічної пригоди, про це не беруся говорити. Про це писало стільки старшин, які там були, і з Гал. армії і з Дієвої.

...Часть нашої армії і її добро попали в руки Добрармії. Сталось щось підком инше, ніж мало статися.

...Ми мали в Києві заосмотрити нашу армію, а між тим армія з Києва нічого не взяла, а навпаки ще залишила там свої засоби.

...Разом з иншими попав тоді в денікинський полон і командант III Галицьк. корпусу ген. Кравець.

...Ясно, що подія в Києві мала далеко сягаючі наслідки, зокрема ослабила Галицьку Армію, бо велика частини III Гал. корпусу дісталася в денікинський полон.

...Дуже великий, від'ємний, моральний вплив мала ця подія на Гал. Армію, бо кожний її вояк мусів бачити, що з хвилиною невдачі в Києві, ще й при тодішніх відносинах, дальша війна вже була безцільна й безвиглядна, і що тим самими всі дотеперішні змагання мусіли залишитися без вислідку. В дійсности зайняття Києва було вершном здобутків обох армій, але рівночасно нещасна пригода в Києві стала зворотною хвилиною, від котрої з'єдинені армії скочувалися все низче й низче...

...Дня 7 вересня Винниця святочно празнувала заняття Києва. Сумно говорили стрільці: Ми святкуємо тому, що Денікин заняв Київ...

А от що пише ген. В. Куц. (Календар Червоної Калини за р. 1929, ст. 105-7).

...Тут довідалися, що денікинці напали на поїзди гал. частин, що були на двірці. Значиться вертати на двірць було неможливо і ми рушили через Вел. Васильківську до переїзду, де була наша сторожа. По дорозі — й зокрема на переїзді, куди зі всіх боків наспівали відомости, можна було довідатися про події у місті й на мостах. Були вістки про підступне обезброснення й навіть полонення частин на мостах. Декому вдалося втекти ще в ночі, а декому значно пізніше. Штаб заночував в хатинці за Демієвкою. Про відпочинок не могло бути й мови. Весь час находили відомости від частин і поодиноких вояків, що надходили з міста.

...Сотник Євтимович та держ. інспектор Дерещук вибралися до міста. На ранок вони вернули. П. Дерещук, зібравши коло себе кількадесятів козаків і старшин почав раду. Дико блимаючи очима, доводив він про необхідність атакувати зараз

місто й вибити з нього денікінців. Докази про відсутність певного зв'язку з частинами й командуванням гал. армії, про невпорядкованість відділів через вчорашні події, про необхідність за всяку ціну запобігти знищенню столиці — все це було для нього нічим. Та вітніці наспів наказ яким доручено Запоріжській групі відійти на Фастів.

...Звільна почався відворот. Щойно в часі відвороту частини збиралися та впорядковувалися...

І свою статтю ген. Куца кінчає так: «Довершилося... Нам вдалося тільки ступити ногою на Землю Обітовану. Та на цей раз не судилося оволодіти нею».

Чуєте, пане генерале Капустянський? «Та на цей раз не судилося оволодіти нею».

Але я ще наведу уступи, найкрасномовніші уступи, очевидця тих подій п. Маріяна Карпенюка. (Календар Червона Калина р. 1930, Ст. 34-47).

...Києне, зігнані під Думу, діляться на дві партії: українську й московську. — «Хай живе Самостійна Соборна Україна» — «Да здравствует Великая, Єдина, Нераздельная Россия».

...Під Думою появилoся знову де-кілька денікінських старшин і вояків. Їм навстрічу над'їхало автом кілька гал. старшин. Обмінялися окликами і стали... обніматись... цілуватись. — «Ха! ха! ха! «союзники». Жовтосиня Україна і трицвітна Росія!

...На вулиці під Думою «союз», братання і згода. А в недалеком арсеналі і над Дніпром триколірові «союзники» розоружують наші відділи. Для постраху розстріляли двох, що не хотіли віддати зброї. А всіх розоружених обдерли до сорочки.

...Десь перед 12 годиною запросив комендант добровольчих військ нашого четаря, що доводив сотнею, яка стояла на мості й... зажадав зложення зброї, бо так наказав ген. Бредов. Ще зачим ці два «союзники» переговорювали, протестували й виясняли, ті, що недавно браталися з стрільцями, вмить уставилися в бoєву лаву і... зажадали зброї. Двох, що зірвалися на рівні ноги і здавалося мали намір спротивитися, пролило в цю мить 15 штиків. Опір в такому положенню був би нерозумом. «Союзники» віддали «союзникам» зброю, гроші, годинники, наплечники з білизною, шапки, плащі, навіть блюзи, сподні, черевизи. — «Нашо вам того, ви вже війну скінчили», — потішали російські арміїці.

...А під Думою йшло в той час сердечне братання.

...Решта сотень подалися взад. А не знаючи положення внаутрі міста подалися вони його краями. Не знали також про це нічого придніпрянци, котрі охороняли два інші мости. Їх зайшли денікинці ззаду. Опір був неможливий. Зброю здали. На них денікинці «допускалися ще й чинної зневаги «Бож предателі матушки Россі і батюшки царя».

Рівночасно коло арсеналу забили кількох для постраху, а потім зажадали зложення зброї. По довершенню останнього геройського вчинку денікинці замкнули всі вулиці, які вели з нутра міста до арсеналу і до Дніпра. Не пускали ані туди, ані звідтам нікого

...Відділ денікинців скинув з будинку, де міститься Укр. Черв. Хрест, жовтосиній прапор.

Коло Музею в напрямі до нас поставлено скоростріляю. У ритовника замовлено печатку: «Командирь города Києва».

Хтось видав газету, в якій хвалить ідею Добров. армії, а українців обкидають болотом.

...Денікинці господарюють не зле. Шей п'ятої частини не мають а такі самопевні. — Що робити? Мир чи війна? Вони плюють нам в лице, здирають, наші стяги, а ми... їдемо на закріплення союзу.

...У повітря віє закріплення союзу. Дістаємо приказ вивісити побіч жовто-синього й малинового прапора, що від рана повівали на чолі Думи, ще й триколірову російську хоругов. — Що, на це ми проливали кров, щоб в Києві повівав символ 300 літнього гніту. — «Приказ. Військо на те, щоб слухати, а не політикувати».

Також цивільне укр. населення стало негодувати...

...З душі зсунувся тягар. Нарешті порозуміння, союз, любов України і Росії. Галицькі старшини збиралися коло авта, вивязалася сердечна гутірка на теми дальньої спільної боротьби з...

Солодке вдоволення наповняє душі. Таки доборолись... В тій радості, що найшли друзів розглядаємось довкола і... бачимо російську розстрільну, що з найженими багнетами наближається бистро до нас, зібраних при авті. — Ставити опір? А той скоростріл, що глядить просто на нас з вікна першого поверху! А ганьба, ганьба неволі у підлого ворога! Колиш неволя була спасінням. Тепер, неволя сором, ганьба! Віддати зброю, з якою нас в'яже стільки споминів? — Ні, ніколи. — А може удалося втечи? — Так, але куди? Кругом російська розстрільна. — А може прийде поміч? Таж за містом два наші корпуси і частини придніпрянців! Але і від сторони Думи російська розстрільна.

— Слави придбали ми чимало. Гляділи все лише на славу, а ніколи на хосен.

...Старшини здались. Схилили карки під клеймо ганьби. Стрільці, сини гір і піль, хотіли боронитися, одначе старшина візвала їх до здачі зброї. — Зрада? Трусість?!

...Ви, оборонці України! каменярі на шляху її долі де ваші молоти — кріси, пістолі, мечі? — Не прогуляли, не пропили, лише легкодушне занастигли...

...Ідемо пригноблені і з жаждою пімсти на... схід... на Дарницю... Проходимо коло Думи. Українські прапори зняті. На бальконі дріжить куца, трибарвна хоругов...»

Так описують учасники та очевидці, як воно було в дійсності.

Одна є правда: був справді прекрасний марш на Київ. Але дійти до Києва, побути в ньому день, або й менше, це ще не значить вписати славному сторінку в нашу військову історію. Ми в Київ увійшли. Але, коли глянути правді в вічі, то треба признати, що одночасно на Київ сунулися і білі москалі, які в тойже день увійшли в Київ, що й ми. Правда й те, що ми під їхнім натиском залишили Київ. І коли ми залишали терени Правобережжя, то білі москалі їх займали, а якщо й не займали, то й ми їх не посідали, а все губили й губили.

Деж той «величезний обшар» Правобережжя генерала Капустянского?

Я трактую цей день днем сумного відступу, вимушеного, без бою, без жадного опору. Мені це не радість, не торжество, а сум, і сум тяжкий, болючий, важкий. Це не апогей нашої зброї, а день глибоко трагічний. Бо це був той переломовий день, з якого пішли наші найбіль-

ного бою». (Ці слова поручика В. Мельника покриваються дружніми вигуками: «Слава Україні, Слава»).

«Ваша Ексцеленце, продовжує далі п. пор. Мельник, нам відома та велика праця нашого уряду, яку він робив і робить для визволення України з під московсько-більшевицької окупації. Нам відомо, що праця нашого Уряду наближує мент росплати з ворогом України. Допоможи Боже, щоби це сталося як найскоріше та щоби в найкоротшому часі нарід український та його військо вітало Вас, Пане Міністре, в ні відкого незалежній Державі Українській.» (Знову загальне гучне: «Слава»).

Пан Голова Ради Міністрів вітає групу від імени п. Головного Отамана та від Уряду УНР.

Радісне: «Слава», яке виривається з усіх молодечих грудей бувших і майбутніх українських воєнів показує, що всі присутні горять почуттями високого піднесення.

Коли хвиля цього стихійного піднесення трохи стихла, п. Голова Ради Міністрів виголосив змістовну й високо-патріотичну промову, яку зібрали дуже часто переривали гучним: «Слава».

Торкнувшись діяльності Уряду УНР, п. Голова Ради Міністрів зазначив, що дійсно працювати доводиться при надзвичайно тяжких обставинах, але праця провадиться з усією рішучістю й з усім напруженням твердої волі. Уряд виконує і виконає до кінця покладену на нього місію. Він не зійде зі свого шляху до того часу аж доки не звільнить Україну з під московсько-більшевицької окупації. Тільки на рідній землі, тільки в самостійній ні від кого незалежній Державі Українській, перед суверенним народом, складе він свої повноваження. Закликаючи до дальшого скріплення єдності, бо тільки єдність і рішуче прямування до нашої мети, допоможе нам визволити нашу батьківщину, п. Голова Ради Міністрів зупиняється на тих страшних муках, яких зазнає український нарід під окупаційною владою Москви.

Але терпець нашого народу, каже п. Голова Ради Міністрів, уже уривається, а могутня національна сила прокидається й готується роздати московську гидру та раз на завжди визволитися з під бруталного московського личака. Вже недалеко той ясний день, коли у відродженій вітчизні, під дзвони Святої Софії, вільний нарід український буде вітати жовто-блакитні бойові прапори.

Промову покривають згуки національного гимну, які згучать особливо бадьоро, особливо урочисто і повно. Кожний відчуває всім своїм єством, що Україна не вмерла, що вона живе і буде жити.

Коли замовк останній акорд гимну, п. Полк. Порохівський, в короткій але сильній промові зазначив, що частини української армії, як регулярної так і партизанської, не з легким серцем залишали рідну землю що йшли вони на чужину не для урятування свого життя, а лише під тисненням фізичної сили ворога, надіючися в той-же час, що скоро наступить мент, коли відношення сил зміниться.

Далі промовець підкреслює, що українські воєнки, які перебувають в Румунії, часами в дуже тяжких матеріальних обставинах, ніколи не забували свого обов'язку перед батьківщиною й готові виконати його в кожну хвилину. За десять років перебування на чужині українські воєнки не загубили ні характерних для доброго воєнка рис, ні почуття духовної єдності зі своєю рідною армією. Можна сказати з певністю, що воно ніколи вже їх і не загубить, як-би довго не судила йому доля залишатися на чужині.

В імени всіх українських воєнів, що перебувають на терені Румунії, полковник Г. Порохівський урочисто заявляє, що вони готові кожною хвилиною по першому знакові свого єдиного законного Уряду УНР взятися за зброю для того, щоби ціною своєї крові звільнити український нарід від чужого ярма та ціною свого життя прокласти вільній Україні широкий шлях до щасливого майбутнього.

«Прошу Вас, Пане Міністре, закінчує свою промову п. полковник Порохівський, передати Панові Головному Отаманові та Уряду УНР, що воєнки, які перебувають в Румунії, як ті, яких Ви зараз бачите, так са-

до й усіх інших груп, з великою увагою стежать за тяжкою працею Уряду, високо цінують її і з нетерпінними очікують менту, коли вони зможуть збройно спричинитися до великого діла визволення рідного краю під проводом нашого уряду.

Прошу, Пане Міністре, передати тако-ж всім воєнкам української армії, розкиданої по земній кулі, яких Ви матимете нагоду бачити, що ми — українські воєнки перебуваючі в Румунії, одділені від них прогромами, душею завше з ними, що серце наше — повне братерської любови до них і що ми з нетерпінням очікуємо того часу, коли над нами всіма з'єднаними в одні міцні збройні лави, зашумлять бойові прапори для слави та щастя України».

Промова переривалася частим гучним: «Слава».

Після цього Українська Журжівська група підносить Панові Голові Ради Міністрів писану адресу такого змісту:

«Ваша Ексцеленце. Ми українська Журжівська група, в урочистий день Вашого перебування у нас, масмо нагоду заявити Вашій Ексцеленції, що схилиючи низько наші голови перед світлою пам'яттю Симона Петлюри та всіх лицарів полеглих за Державність України, ми складаємо свою обітницю свято та непорушно виконати до кінця свої обов'язки перед батьківщиною. В день відновлення боротьби, під проводом Головного Отамана Військ Української Народньої Республіки та його Уряду, ніхто з нас не завагається покласти своє життя за визволення Української Держави з під московсько-більшевицької окупації».

Пан Голова Ради Міністрів, подякувавши за адресу й за все те, що він чув та бачив, залишає саяло зібрання та йде відвідати групову бібліотеку імени Симона Петлюри. В помешканню «Просвіти», пана Голову Ради Міністрів зустрічає Управа «Просвіти» на чолі з її Головою поручником О. Коряко, який дає відповідні інформації про заснування та про діяльність «Просвіти» імени Симона Петлюри.

Пан Голова Ради Міністрів дякує Управу «Просвіти», підкреслюючи при цьому велику вагу культурної праці.

Далі п. Голова Ради Міністрів оглядає окремі кімнати людей групи, де його радо й сердешно вітають господарі чистих і гарно прибраних кімнат.

Оглянувши помешкання групи, п. Голова Ради Міністрів затримується кілька хвилин в кімнаті Шефа групи поручика В. Мельника, а потім відїжджає з п. полк. Порохівським до міста, а звідти у дальшу дорогу.

До пізньої ночі люди зі захопленням ділилися своїми незабутніми вражіннями. Задоволення та радості не було кінця.

«Ми, казали бувші українські воєнки, на свої вуха чули, на свої очі бачили нашого Міністра. Ми йому віримо й за ним підемо».

Хай-же ці прості, але щирі слова нададуть нашому Урядові сил в його важкій і корисній праці.

24. VI. 1930 p.
Giurgiu. Romania.

В. Смуток.

Листи з Женеви.

(Конгреси. — Комісія біженецька. — Розгляд нашої справи).

Де-далі тим частіше з'являються українські делегати в Женеві. Кінець літа — початок осені — найбільш взагалі модні часи над Леманським озером. Ще властиво сезон не почався. Над отелями ще не мають прапори, що скоро позбігаються слідом за делегатами з цілого світу. В час, коли лист цей буде друкуватися, Вавилонське стовпотворіння вже буде в повній своїй силі: за кілька день розпочинає свої засідання Рада і

Асамблея Ліги Націй. Кажуть, буде величезний з'їзд делегатів і міністрів. В центрі всього — проєкт Бріана про європейську федерацію.

А тим часом в Женеві збираються один за одним конгреси і різні комісії Ліги Націй. Отже, вертаючися до українських делегатів мусимо сконстатувати, що одночасно поприїздили наші аж на два конгреси і на одну комісію. Саме тепер засідає в Женеві конгрес меншостей, що як і завжди, збирається на передодні Асамблеї у Женеві. Яких тільки народів тут немає: болгар з Румунії і Югославії, баски, каталонці, натурально, найбільше німців, які ведуть перед на цих конгресах. З списку делегатів довідуємося, що існують національні німецькі меншості аж в семи європейських державах. Багато також представників жидів і... росіян (де ділася слава російської імперії? Уже росіяне стали меншістю!) Останні приїхали з Естляндії, Польщі, з Чехословаччини (певно «наш» чоловік з Підкарпаття!) і з Румунії. З Польщі приїхали Серебряніков і д-р Юраш-прекевич, галицький москвофіль, що хотів репрезентувати Галичину, але незгідний з конгресом причислив його до росіян з Польщі. З українців приїхали посол Палів та Буковини — посол Кракаля. Згадано в списках й призвище сенатора д-ра Залозецького, але, здається, що він так і не приїхав. В центрі обміркування натурально — проєкт Бріана про міжевропейську федерацію у її стосунку до справи меншостей, а може і в зв'язку з можливим чи бажаним для багатьох меншостей переглядом державних кордонів. Наші делегати засідають і на річному конгресі університетської федерації для Ліги Націй (в обох організаціях Україна є репрезентована). Перша є чисто академічна організація, беруть в ній участь головним чином люди молодші і де-які професори, друга є чисто політичний союз, в якому працюють міністри, делегати до Ліги Націй, різні політики і професори (нагадаємо наш відчит про останню Асамблею цієї Унії в Женеві в червні, де так активно виступали українські делегати). Очевидно федерація університетська не має того значіння, що Унія, але за нею — молодість, тут зустрічаються між собою майбутні діячі Європи. Через це можна вітати, що на цей раз в її засіданнях брали участь не тільки проф. Бородавський, що так систематично і упорто тут працює, але і представники молоді пп. Бойків і Руснак. Восьмим пунктом денного порядку стояли українські справи: по статуту федерації організації, що беруть в ній участь зв'язані з державами з певними національними територіями. Участь вже на протязі кількох років української емігрантської організації була так мовити протизаконною. На цей раз справа була легалізована остаточно: наша організація зберегла властиво всі права, тільки на загальних конгресах має дорадчий, а не рішеннячий голос. Це добрий результат, бо головне застається наші люди беруть участь в цій установі, заводять знайомства, інформують чужинців і завжди можуть знайти нагоду, щоб ту чи іншу українську справу поставити на порядок денний.

* * *

Але чи не найбільша притягається увага принаймні українського емігрантського загалу до засідань міждержавної дорадчої комісії для справ біженських. Українська справа на порядку денному не стоїть, але всі чекають, що вона все ж винирне під час цієї сесії.

Як і раніше пильнує за нею проф. Шульгин при активній допомозі пані Келер-Чикаленко. Новим є приїзд проф. Мартоса, який вже з початку року дуже багато уваги присвячував справі нансеновських паспортів. Панове Андрієвський, Галаган і Шелухин, що нахвлялися приїхати, здаєть ся ріжних поглядів і темпераментів, якихось суперечок і розходжень принаймні на зовні начеб-то не видно. Проф. Шульгин відповідно до ухвал, що запали в Президії Головної Ради, вирішує справу поставити. Проф. Мартос проти того не заперечує і активно працює в тому ж напрямі. Ситуація досить ризикозна і очевидно українські делегати підсту-

пали до неї не без застережень. На повний успіх рахувати не доводилося. Делегати говорили, що вони хочуть досягнути лише практичного результату, що дав би реальну змогу еміграції одержати нансенівські паспорти з написом «українського походження».

Гарячково велися переговори з ріжними делегаціями і секретаріатом Ліги Націй. Вже на перший день засідання комісії з'ясувалося, що справу українську береться поставити румунський делегат міністр Антоніаде, який вже минулого року вважав за потрібне дати гарячу відповідь д-ру Нансену. Знаючи його настрої, проф. Шульгин звернувся до нього з офіційним проханням порушити справу взагалі і добитися принаймні того щоб Ліга Націй не перешкождала порозумінню наших емігрантів з поодинокими державами в справі нансенівських паспортів.

4 вересня по обіді п. Антоніаде бере слово:

— «Минулого року справа української еміграції була вже порушена в комісії. Вона не була ні вирішена, ні одкинута, отже вона була одкладена (ajournée). Таким чином питання зосталося одвертим. Я маю намір його порушити, але для того я хотів би, щоб був присутній тут представник українських організацій п. Шульгин.

Голова п. Наваї, представник Франції, говорить, що засідання є публічне, отже це певно задовольнить п. Антоніаде. Останній все ж запитує чи п. Шульгин є в залі. Йому відповідають, що так, і румунський делегат продовжує свою промову в спокійних речевих тонах:

«Справа порушена українськими біженцями може бути розглянута з політичного боку і той вона робиться пристрасною і тяжкою до розрешення. Але я не ставлю її в цій площині. Справа ходить про те, що українці хочуть, щоб в нансенівських паспортах зазначалося, що вони є «d'origine Ukrainienne». Я не бачу, які заперечення можна поставити щодо цього бажання. Мій уряд готовий іти цілком на зустріч цьому бажанню і я тут особисто підпіраю це жадання української еміграції. Зазначити етнічне походження певного народу — це ще не значить робити політику, визнавати його суверенитет. Може бути — досить нагадати приклад Австро-Угорської імперії, або Туреччини — в одній і тій же державі кілька етнічно ріжних народів. Отже я гадаю, що комісія мусіла б задовольнити бажання української еміграції. Оскільки ж ми цього по тим чи іншим причинам здійснити не можемо, то треба полегшити окремим державам можливість розрішити це питання».

Далі бере слово п. Обрембський, представник Польщі і в стислій енергійній заяві в імені уряду свого і своєму гаряче приєднується до пропозиції п. Антоніаде.

Останнім бере слово сам голова Комісії де-Наваї. Він не зголен з тим, як собі уявляє справу на минулій сесії комісії п. Антоніаде і нагадує, що покійний Нансен зазначав, що ця справа, як політична не підлягає рішенню комісії. З цим додає п. Наваї буцім то погодилася і комісія. Вона справу в її торішній постановці не ухвалила, не відкинула і не одклала, вона її не обмірковувала, як справу політичну. Нині п. Антоніаде порушує цю справу в іншому, вже не політичному, аспекті. Отже щодо жадання, яке обороняє румунський делегат, то п. Наваї думає, що це відноситься до того, як примінювати на практиці паспорти Нансена. З приводу цього було зроблено кілька міжнародних конвенцій, але вони тільки в загальних рисах можуть опреділювати характер них пасів. «Держава є за великий чоловік» і вона є вільна робити ті модифікації, які вона вважає потрібним. Отже цим може бути розрішене питання порушене п. Антоніаде.

— «Чи ніхто не заперечує проти такого пояснення голови», — запитує п. Наваї.

Всі мовчать п. Антоніаде звертається до п. Шульгина і запитує чи не хоче він взяти слово. п. Шульгин жестом відповідає, що так. Тоді п.

Антоніаде просить голову дати слово українському представникові. Голова заявляє, що п. Шульгин знаходиться серед публіки і при всій своїй симпатії до останнього, він не може сам порушити правил комісії, в якій мають брати слово тільки делегати і експерти. Сам він цього розпізнати не береться і запитує комісію. Коли ж ніхто не зголосився, то голова замість того, щоб уділити слово п. Шульгину, негайно заявив, коли ніхто не зголосився, значить пропозиція перепала.

п. Антоніаде, який почував себе ніяково заявляє, що він думав, що п. Шульгин вже є призначеним експертом на цю сесію. Очевидно, що йому було слід наперед вирішити справу в президії, а тоді вже кликати до слова п. Шульгина.

Справа цим вичерпується... Натурально таке прикрє непорозуміння, поставило українського делегата в становище досить неприсмне, оскільки до того тут сиділи росіяне, що радіють кожній найменшій нашій невдачі. Позаздрити п. Шульгину в усякому разі не можна.

Але з найгіршої ситуації можна знайти якийсь вихід. На другий день п. Шульгин подав голові комісії особисто листа, що був розісланий також всім делегатам.

Подаємо дослівний переклад цього документу:

Пане голово,
Дозволю собі подати мої зауваження з приводу вчорашнього такого гідного виступу Й. Е. п. міністра Антоніаде, делегата Румунії, якого енергійно підтримав п. Обрембський делегат Польщі.

Цілком зрозуміло, що я продовжую цілковито обстоювати тези висловлені мною в листі на і'мя Й. Е. пана голови Ради Ліги Націй. 30 серпня 1928 р. Але я мушу скостатувати, що заключні слова поважного делегата Румунії, так само, як Ваше резюме сказане в імені комісії дасть нам певну сатисфакцію з погляду практичного. Треба нагадати, що українські біженці з часу, коли почали вводити нансеновські паси, почали зватися там «росіянами», а не «українцями». Вони протестували багато разів і коли в одних країнах їм давали повне задоволення, в других їм в цьому одмовляли, з огляду на те, що уряди вважали себе зв'язаними конвенціями підписаними з приводу цього в Женеві.

При таких умовах ми надаємо певне практичне значіння словам, в яких ви, пане голово, заявили, що уряди є вільні в приміненню і в інтерпретації системи нансеновських паспортів.

* Констатуючи цей практичний результат інтервенції пана румунського делегата, я висловлюю сподівання, що у відповідний час українські емігранти знайдуть у високих установах Ліги Націй повне задоволення своїх бажань.

Прийміть і т. д.»

Таким чином проф. Шульгин в цьому листі перш за все підкреслює, що стоїть, як і раніше на своїх позиціях, з другого боку пояснює, чого він хотів добитися на цей раз від комісії і чого властиво добився. Дуже шкода, що це не вдалося йому сказати усно: вся справа виглядала б тоді інакше і вражіння було б далеко ліпше.

Ставлючи на цей раз питання, очевидно ні п. Шульгин, ні інші делегати не сподівалися властиво на більший результат. Було зарані точно відомо, що мусить сказати п. Наваї, який рішає слово має в комісії. З тактичних міркувань українські делегати вважали за потрібне прийняти це мінімальне задоволення; отже здавалося б, що усе добре. Але частковий успіх є вже тим кепським, що його можна трактувати на всі лади, кому як до вподоби. Отже росіяне страшенно задоволені: вони гадають, не розуміючи, чого саме добивалися цього разу українці, що їм справа не вдалася. Звичайно вони використають прикрый випадок з п. Шульгином. Але в дипломатичних обставинах всяко буває. Можемо все ж сконстатувати

цілком певно, що виступ п. Антоніаде був дуже добрий, що репліка п. Обрембського тільки посилила попередню заяву, що опозиція завдяки ріжним дипломатичним ходам не виступила, що досягнуто якогось практичного результату. Може на цей раз і цього вистачить.

* * *

Ще кілька слів про загальну справу організації допомоги біженцям. Справа переживає зараз велику і небезпечну кризу. Після смерти д-ра Нансена високий комісар фізично і юридично перестав існувати. Справа опинилася в повітрі і почала шукати нових форм її дальшого існування. Дорадчий комітет приватних організацій доручив своїм представникам — експертам міждержавної комісії (що тепер засідала) одстоювати рішуче проєкт збереження єдності існуючої організації, на чолі якої вже 9 років фактично стоїть майор Джонсон. Ми підкреслюємо слово єдність, бо генеральний секретаріат Ліги Націй хотів конче розділити цю організацію на дві частини: функції політично-правничні він готовий взяти під свою руку, а гуманітарно-соціальної припоручити окремій новій установі. Такий проєкт загрожував розбиттям всієї справи. Сам п. Джонсон всі сили прикладав, щоб не знищилася установа, яка вже так добре налагодила працю. Здавалося і експерти в особі їх лідерів Рубінштейна і Гулькевича будуть підпірати цю ідею. Але п. Рубінштейн, що весь час говорив на комісії в імені експертів тільки для виду одстоював проєкт єдності організації і зараз же в угоду «сильним міра сего» здав всі позиції, зрадивши тим самим імперативному мандату, що йому дав Дорадчий Комітет приватних організацій, зрадивши найбільшого приятеля емігранції Джонсона і всіх тих делегатів на чолі з представницею Англії пані Гамільтон, що хотіла одстоювати позиції самих біженців. Це викликало в колах комісаріату велике обурення проти Рубінштейна і Гулькевича. Що-до першого, то це нас не дуже дивує: треба тільки раз послухати цього «разв'язного» пана, щоб знати на що він здібний, але міністр Гулькевич (теж земляк з Поділля), що має вигляд старого англійського джентльмена, здавалося б мусів зберегти більше коректності і такту відносно своїх друзів. Але така вже людська природа, нічого не поробиш.

Ми чули, що українські делегати хотять на слідуєчому засіданню Дорадчого Комітету виступити проти такої негідної поведінки цих панів на міждержавній комісії. Нині вже комісія ухвалила розділ функцій, утворення двох установ, що звичайно коштівуватимуть дорожче.

Буде шкода, коли в результаті цих змін занепаде організація нинішнього комісаріату. Її керівник п. Джонсон з великою відданістю працював коло цієї справи і виявляв повну безсторонність як до вірмен, росіян так і до українців. Але вже ця його безсторонність що-до нас хвилювала й дратувала росіян завжди.

Женецький.

3 міжнароднього життя.

— Турецькі справи.

Про Ізмаїла, одного з колишніх хедивів єгипетських, переказують такий анекдот. Було це ще за часів французьких впливів у цій країні. Хедив побував у Парижі, зацікавився політичним життям і став часто одвідувати засідання республіканського парламенту. Йому дуже подобалися парламентські дебати і красномовні бої між депутатами, а особливо подобалося те, що в наслідок того голосувалися добрі закони. Повернувшись до-дому, хедив вирішив організувати парламент і в себе. Виданий був відповідний закон, переведено парламентські вибори, призначений був день відкриття представної інституції. Усе йшло гаразд, але на першому ж засіданню виявилася одна неприсмна для хедива риса нового парламенту, а саме: серед депутатів не було опозиції, бо всі вони належали до уря-

дової партії. Ніхто з урядом не сварився, всі його прославляли, а урядові пропозиції переходили одногласно і без дебатів. Хедив був незадоволений але швидко знайшов засіб, як виправити цю парламентську аномалію. Особливим указом він утворив опозицію, призначивши для того певну групу депутатів. Призначена опозиція прекрасно виконувала свої обов'язки, і хедив дістав таким чином справжній парламент. Треба, однак, зауважити, що з того часу і парламент і опозиція стали органічною часткою політичного єгипетського життя, хоч пізнішим хедивам й королям вони часто густо бували дуже не до смаку.

Щось подібного, тільки зовсім не анекдотично, а цілком ділово і поважно, переходить зараз і в Туреччині. Як, відомо, країна ця після великої війни, перебувши монархистичні пертурбації, стала демократичною республікою, але республікою зовсім особливою, до європейських неподібною. Не зовнішню своєю формою, а внутрішнім змістом. Як то їй подобає республіці Туреччина має демократичні установи, парламент, кабінет міністрів, президента. Але президент, міністри, державний апарат і цілий парламент належать виключно до однієї партії урядового характеру, закладеної сучасним головою турецької держави Кемалем-пашею в 1923 р. на початках командної політичної чинності його. Ця єдина — національна — партія обхопила своїми впливами цілу Туреччину і робила в ній усе, що хотіла. Але могла вона дістатися до такого становища не тому, що то була її сила, а тому, що вона була партією самого Га з і переможця — Кемалю-паша, національного вождя, улюбленого народом своїм, — тому, що вона творила не своє, а його діло. Під прозорим серпанком республіканських інституцій, в країні встановлено було фактично диктатуру однієї особи, — президента Кемалю-паша.

Великий патріот і талановитий політик Кемаль-паша зробив дуже багато для своєї батьківщини. Він підніс національну гідність свого народу, одстоявши за Туреччиною багаті приморські малоазійські провінції та забезпечивши частину європейської території з Царьгородом од численних зазіхань європейських держав; він усталив державні кордони, встановив точну лінію міжнародної політики, відтворив значіння Туреччини, як певного фактора тої політики на Чорному і Середземному морях, на Балканах та в передній Азії, а особливо у магометанському світі. Одночасно з тим неодмінна увага диктатора звернута була і до внутрішніх турецьких справ де він, встановивши адміністративний лад та судовий порядок, безоглядно переводив європеїзацію народного життя, не спинаючися навіть перед тим, щоб знищити старовинну турецьку азбуку, заступивши її латинкою, або заборонити традиційний турецький одяг, замінивши його європейським піджаком та капелюхом.

Необмежена популярність Кемалю-паша дозволяє йому йти дуже далеко в площині внутрішніх реформ. Народ приймає їх слухняно, старанно виконуючи накази свого вождя. У батьківщині своїй диктатор не знає ні перепон, ні противників. Трохи інакше стоїть справа з міжнародними взаємовідносинами Туреччини. Лінія зовнішньої турецької політики за останніх часів була збулована на двох загальних підставах: 1. звільнення Туреччини од впливів великих держав, особливо Англії та Франції, і 2. наближення до держав у війні переможених чи її наслідками незадоволених. Од свого ж північного сусіда Туреччина себе забезпечила тим, що вішаючи нещадно своїх домашніх комуністів, одночасно поставила собі на службу цілий СРСР тим, що склала з ним договір дружби і приятельства, зміст якого їй досі не достатнє вияснений.

Така міжнародна позиція турецької республіки, поки їй потрібно було загоювати зовнішні рани свої та переводити гострі реформи з середини, була їй безперечно корисною. Вона давала їй волю рухів і можливість йти впрост до осягнення своєї мети, не оглядаючися на сусідів, ближчих чи далеких. Але з часом, коли внутрішнє життя сконсолідувалося, коли для дальшого розвитку його стали потрібні не лише диктаторські накази, але й великі фінансові засоби, відокремленість од Європи та її капіталів почали болюче відчуватися в країні.

Самі турки — народ не багатий; економічна й фінансова сила країни — до Кемалю-паша — була майже цілковито в руках грецьких та європейських капіталістів, які зараз з Туреччини примушені були виїжджувати. Приятельські — переможені і невдоволені держави так само грошей не мають і допомогти не в силі — про СРСР нема що й говорити, бо готовий він самого Сталіна продати, коли б за нього хтось дав щось валютою. А втім, без капіталів — кінець реформам, немає жадної майбутності, бо без них не вивести Туреччину із стадії збіднілої аграрної країни до становища багатой індустріальної держави, хоч і має вона всі внутрішні на те можливості, як з боку населення, так і з боку території. Явна річ, зостається одно: шукати шляхів до тої самої Європи, до тих самих багатих капіталістичних країн, од впливів яких на де-який час потрібно було щільно одгороджуватися.

Але Європа не дуже то кохається в чистих диктаторських режимах, вона особливо її капіталісти, більше люблять і головне більше вірять справжнім парламентам із справжньою опозицією, з боротьбою партій, інтересів і т. ін. А до того нове діло потрібує і нових рук, бо тяжко тим самим людям, скажемо, приятелювати з СРСР і викликати повне довірря в колах лондонських банкірів, то-що. Аби досягти своєї нової мети, Туреччина мусить піти далі по дорозі європеїзації не тільки на зовень, але й з середини, заповнивши республіканським змістом свої республіканські установи. Це й єсть те, що зветься впливом зовнішніх економічних сил на політичні установи та на саму внутрішню політику тої чи іншої країни.

Мудрий політик Кемаль-паша, як здається, чи не перший в цілій Туреччині, відчув вказану вище потребу. Бо ж тільки тим і можна пояснити його недавню промову, виголошену ним в одному з турецьких курортів, де він спочиває, і яка вся зводиться до одної тези, такої протилежної цілій його попередній практиці. Говорячи про необхідність для Туреччини стати країною європейської демократії, він, що урядовав досі за допомогою системи єдиної партії, вказав зараз, що «справжня демократія не можлива без демократичної опозиції».

Турецький диктатор знав, що робив, виголошуючи свою нову тезу. Слова його зараз же стали начеб то наказом для певної частини турецьких політиків. Він їх не призначував, але вони негайно самі з'явилися немов би по наказу, бо мабуть таки настав для того час і в Туреччині, і на чолі їх став видатний політичний діяч, давній прихильник Кемалю-паша, Феті-бей, турецький посол у Парижі, добре відомий також і в Лондоні. Списавшись з своїм патроном і президентом, він покинув дипломатичну посаду і повернувся до батьківщини, де й організував уже другу турецьку партію під назвою «Партія вільної республіки», яку однак чогось то в пресі частіше звуть ліберальною.

Нова партія має характер державної опозиції, бо, з одного боку, протиставляє вона себе урядовій національній партії, а з другого — стоїть на поготові заступити на її місце. Головні пункти її програм такі: загальне виборне право, воля зборів, спілок та друку, анулювання державних та інших монополій, вільний торг, зниження податків, поліпшення умов для доступу закордонного капіталу, регулювання державного боргу та вступ Туреччини до Ліги Націй. Нова партія викликала в Туреччині велике захоплення, і не буде нічого дивного, коли в слушний час вона із опозиційної стане урядовою а то тим більше, що вся її праця переходить так мовити з благословення самого Кемалю-паша.

Турецька політична опінія вже дала свій присуд новій партії та її майбутньої чинності в площині міжнародної політики. Програма її має означати зміну турецької досьогодняшньої орієнтації, а саме, наближення до Франції та Англії і припинення приятельських взаємовідносин з Італією, а особливо — з комуністичною Москвою. Європейська преса так само оцінює виступ нової партії, заснованої Феті-бесем. Прислухнуть до цієї оцінки і більшовицькі газети. Принаймні «Известия» впрост занепокоєні появою нової партії і висловлюють справжню тривогу що-до майбутності совітсько-турецьких приятельських взаємовідносин. Особливо боїться

московська газета того пункту програми, де говориться про вступ до Ліги Націй.

Турецький уряд не опротестував європейської opinio, але поки що зробив усе, щоб погасити запідозріння совітів. Посол Туреччини для того одвідав у Москві тов. Карахана і запевнив його, що міжнародна політика його батьківщини не може бути зміненою, бо покоїться на конкретних договорах, що приятельські відносини до Москви не будуть порушені. Однак на прикінці турецький дипломат кинув загадкову фразу: лише зміна режиму, сказав він, могла б змінити характер совітсько-турецьких взаємовідносин. Тов. Карахан наче б то задовольнився словами турецького посла, але для сторонніх людей ті слова безсумнівно двозначні. Бо як інакше назвати те, що переходить в Туреччині, коли це не зміна режиму?

Observer.

З румунської преси.

Газета «Дімінця» від 26 серпня 1930 року ч. 8505 містить цікаву статтю п. Л. П. Наста, яка трактує питання, що торкаються життєвих інтересів України, а через те дозволяємо собі навести статтю в цілому з тими наголосками, з якими надруковано її в газеті «Дімінця»:

«Чи підготовлюються нові рухи в совітській Росії.

Проблеми, які нас близько цікавлять. Україна — можливий заслон проти совітської республіки.

В нашій зовнішній політиці існує одна недоречність, яка може бути і мусить бути як найскорше виправленою. Йде мова про нашу політику у відношенні до Совітської Росії.

Безперечно, що наші взаємовідносини з совітами уявляють із себе проблему дуже тендітну і вимагають самої великої обережності. Найменша наша помилка може послужити для большевицького уряду претекстом, щоби викликати хто знає які шкідливі і небезпечні ускладнення.

Порушимо цю справу через те, що згідно з інформаціями західних газет, які дуже добре знають ситуацію в Совітській Росії, недалеко від наших кордонів готуються події, наслідки яких для нас мають надзвичайний інтерес. Говориться, що російські емігранти, які об'єднані у велику організацію з центром у Парижі, недавно мали в столиці Франції дуже важливу нараду. На цій нараді ніби-то обговорювалися питання організації революційного руху на Україні проти совітів. Російські емігранти, які розпоряджають широкою сіткою шпіонажу в Росії, констатували, що нинішні обставини на Україні є дуже сприятливі для революційного руху. Особливе невдоволення і гостре напруження панує серед селянства, викликане справами совітів перевести колективізацію рільництва, дякуючи чому в останні роки весь урожай було реквізовано у селян по установлені центром твердих цінах.

Ці-ж телеграми з Парижу повідомляють тако-ж про те, що ніби-то розрішено найтяжчу проблему, а саме — роздобуття засобів потрібних для організації такого революційного руху на широку скалю. Повідомляється, що ніби-то нафтовий король Генрі Детердінг дасть потрібні для цієї акції засоби в розпорядження російської військової організації.

Перенесення фронту на Дон.

Ми далекі від думки вмішуватися в такі справи. Тим часом маємо незаперечений обов'язок з усією увагою слідкувати за подіями, які можуть бути, або які підготовляються, бо вони можуть мати для нас такі наслідки, яких ми не в стані навіть обчислити.

І ось чому саме:

Як що цей революційний рух коли-небудь переможе на Україні, комуністичний фронт на Дністрі, який нам так дорого коштує і який нас постійно турбує, механічно перенесеться аж на Дон.

Таким чином ми були-б позбавлені небезпеки, реальної чи вигаданої, але яка нас примує нині користатися надзвичайними засобами в придністровській смузі і яка руйнує всі наші заходи по усталенню довіри фінансових кол Заходу що до остаточної стабілізації нашого північного кордону.

Вся ця справа, так само як і справа Бесарабії, були-б автоматично і задовольняюче вирішені. Наші уряди не мали-б більше потреби відповідати на тенденційні поти Москви, в яких совітський уряд намагається затримати на європейському порядку денному проблему Бесарабії, навіть після підписання протоколу Літвінова в Москві. Національна українська держава, яка повстане замість української совітської республіки, сфедерованої з Росією, утворить надійний і певний заслон, який забезпечить кордони Румунії від будь-яких несподіванок.

Чи обставини сприяють революції.

Газети, які уважно слідкують за внутрішніми подіями в Совітській Росії, підкреслюють, що такий революційний рух, добре організований, нині може мати успіх. Завдяки зникненню провідної аристократичної класи, яка складалася з представників всіх областей Совітської Росії, зник тако-ж і той цемент, який зв'язував російських європейців з народністю з виразними монгольськими ознаками. Київ, центр європейців Росії, білі українці, нічим не зв'язані більше з народністю Московії, яку перші вважали поміссю з монголами, а через те народом іншої раси. Західні газети пишуть, що ризниця ця поглиблюється і доходить до одвертої ворожнечі, підготовлюючи таким чином автоматично обставини сприяючі успішній революційного руху.

Ось ті справи, закінчує п. Л. Наста, які мусять займати й нас. Наша цінна північна союзниця Польща має виразну політичну лінію що до Совітської Росії. Ми цього ще не маємо, а через те конче потрібно, щоби наші офіційні та компетентні чинники думали над цими справами і щоби вони виробили сталу провідну лінію що-до Росії».

Революційні настрої на Україні дійсно існують, але вони виразно офарблені в національні українські жовто-блакитні кольори.

Через те всяка російська акція на Україні є справою остільки безнадійною, що над нею не варто було-б навіть зупинятися.

Ми з приємністю лише зайвий раз констатуємо той факт, що українська проблема з кожним днем набирає більшої актуальності і притягує до себе увагу відповідальних закордонних політичних діячів, поважної преси і визначних публіцистів.

На жаль, ця увага не завжди йде в парі зі знанням справи, не завжди закордонці в стані розібратися у всіх складних процесах, які зв'язані з українською проблемою.

Найкращим доказом цього є наведена нами стаття п. Л. Насти. Беручи за базу чутки про те, що російський центр (очевидячки «Обще.Воинській Союз») фінансується Генрі Детердінгом — для активізування революційного анти-комуністичного руху на Україні, п. Наста приходять до несподіваних висновків, а саме, що цей російський центр творитиме заслон проти зазіхань з боку Росії-ж на Бессарабію.

Пояснити це можна малим знанням як тих взаємовідношень, які існують між Росією та Україною, так і тих подій, які відбувалися в зв'язку з визвольною боротьбою України за свою державну незалежність.

Тому українській організованій еміграції належить звернути особливо пильну увагу на справу систематичного інформування закордонної opinii тих країн, де вона перебуває, а також і нав'язання тісніших стосунків з такими особами як автор цитованої нами статті — визначний публіцист Л. Наста — який не тільки цікавиться українською проблемою, але й хоче не залежної України.

Д. Г.

До всіх жінок Азербейджана, Грузії, Північного Кавказу та України.

Вже незабаром два роки, як існує і блискуче розвивається клуб «Прометей». Що-четверга збираються там члени і запрошені гості на чорну каву і майже що-разу хто-небудь з відомих громадських діячів або членів клубу виголошує відчит на теми, що близько підходять до завдань «Прометею».

Не будемо говорити про склад та завдання Клубу, бо про те писалося вже не один раз, хочемо лише повідомити про нову стадію його розвитку, а саме — про закладення при ньому жіночої секції. Збудовано її на тих самих підставах, що й Клуб, себ-то до Управи секції увійшли представниці тих самих народів, котрі в ньому об'єдналися: Голова — п. Валентина Завадська (Україна), заступниці голови — княгиня Багратіон (Грузія), секретарка — Валія Ханум Казум-Бек (Азербейджан), скарбник — п. Безручкова (Україна), господар — р. Фатьма Ховжого (Північний Кавказ).

Головним завданням секції є виступити на міжнародному форумі через міжнародні жіночі організації. До цього часу неможливо було емігранткам добитися права голосу нарівні з іншими щасливими жінками, що мають свою державу: На всі домагання була одинака відповідь: «Де ваша земля, де ваша держава, в імені котрої промовляєте?» Виступи представниць окремих емігрантських національних угруповань, жадного успіху не мали і тому вирішили вони об'єднатися в організацію при клубі «Прометей» для більш інтенсивної боротьби за свої права.

В тій цілі 16 січня б. р. п. Завадська виголосила в клубі відчит на тему «Роля жінки в боротьбі за визволення своєї батьківщини», в якому застановлювалася на необхідності активної політичної діяльності з боку емігранток з теренів бувшої російської держави, що об'єдналися в «Прометею».

Управа жіночої секції клубу «Прометей» у Варшаві: (зліва направо) кн. Багратіон (Грузія), Фатьма Ховжого (Північний Кавказ), Валентина Завадська (Україна), Клавдія Безручкова (Україна), Валія Ханум Казум-Бек (Азербейджан).

Однак для успішної праці Секція потрібна активної допомоги всіх відповідних національних угруповань, розкиданих по цілому світі.

Не розпоряджаючи матеріальними засобами для необхідних поїздок закордон, секція могла б користатися для виступів на жіночих конгресах силами тих емігранток, котрі в даному місті перебувають, або легко могли б на такий конгрес поїхати. Для цього необхідно нам перебувати в сталому контакті, листуючися взаємно і подаючи собі потрібні інформації.

Отже звертаємося до Вас, дорогі сестри, несебі, з проханням про поміч для справи визволення нашої батьківщини від ярма червоних катів, во ім'я чого наші чоловіки та брати так багато крові проляли і стільки жертв понесли.

Прилучайтеся до нас, як що нема у Вас своєї організації, яко філія нашої секції, наколи ж ви вже зорганізувалися, як споріднена нам сестерська група.

Пом'ятайте, що лише в єднанні сила і що лише взаємна дружба підтримка в загальній справі може дати сприятливі наслідки.

Тяжко буде нам спочатку, багато треба перебороти перешкод для завоювання собі права голосу, але це не повинно вражати нас, бо правда завжди була в меншості і стало перемагала.

Чекаємо на Вашу відповідь, твердо вірячи, що буде вона сприятливою. Чекаємо на Ваш вступ в наші ряди для провадження витривалої боротьби на міжнародному форумі за право і волю нашої батьківщини.

Отже з палкою вірою в успіх стаємо до справи во ім'я нашого пригнобленого народу.

В. Завадська (—)

Кн. Багратіон (—) Грузія

К. Безручко (—) (Україна) В. Казум-Бек (—) (Азербейджан)

Ф. Ховжого (—) (Північний Кавказ)

Ганна Млада Липовецька.

З широкого світу.

- В результаті військової революції в Перу скинуто президента-диктатора — Лейа.
- У Відні відбувся міжнародний конгрес кооперації.
- Урочисто відкрито залізничну лінію Анкара-Сівас. Турецький прем'єр-міністр Ісмет-паша виголосив велику промову.
- Новий польський кабінет міністрів під головуванням маршала Пілсудського розпустив сейм і призначив нові вибори на місяць листопад.
- В Німеччині розпочато друкування мемуарів покійного канцлера кн. Бюлова.
- Велика французька газета «Le Temps» з 28 серпня с. р. надрукувала під назвою «Наполосонецькі симпатії на Україні» велику статтю Ілька Борщака, був редактора большевицької газетки у Парижі «Українські Вісти».
- 6 жовтня має зібратися в Афинах міжбалканська конференція.
- В Пекині сформувався Північно-китайський уряд.
- Большевицький уряд звернувся до американських благодійних кол з проханням на випадок голоду в Росії виявити допомогу подібно як в 1921 році.
- Французькі авіатори Кост і Белонт вперше перелетіли через Атлантичний океан в напрямі Париж-Н'ю-Йорк. Подорож тривала 37 годин. Звідти вони вилетіли в Далас (штат Тексас).

Хроніка.

З життя укр. еміграції. У Франції.

— З життя бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі Поіменний список осіб, що зложили датки на Бібліотеку ім. С. Петлюри на підписних листах. (Продовження).

По листу ч. 249 від Українського Національного Артстичного Гуртка в Ліоні. Датки зложили: 1) А. Остапець — 10 фр., 2) В. Журавленко — 5, 3) Данильченко — 5, 4) Дяченко — 5, 5) Лагошний — 10, 6) Басюк — 5, 7) підпис нечиткий — 5.

По листу ч. 172, виданому проф. В. Тимошенкові. Збірка була переведена п. Секретарем Союзу Українців Наддніпрянців в Детройті. Датки зложили: 1) про. В. Тимошенко — 2 дол. 2) Степан Мостовий — 1 дол. 3) Михайло Бобак — 1 дол. 4) В. Василенко — 50 ц. 5) Лев Липецький — 25 ц. 6) Василь Стояновський — 1 д. 7) Олекса Шкрибала — 1 дол., 8) Василь Москаль — 50 ц., 9) Василь Дмитришин — 50 ц., 10) Семен Бурлій — 50 ц. 11) Гринько Дмитрів — 50 ц., 12) Петро Лазечко — 50 ц., 13) Іван Лазечко — 50 ц., 14) М. Небоженко — 50 ц., 15) Т. Коваль — 50 ц., 16) В. Сідлер — 1 дол. 17) В. Лозечко — 1 д., 18) Петро Семків — 50 ц., 19) Роман Бристай — 50 ц., 20) Василь Лукавий — 50 ц., 21) Іван Дідик — 50 ц., 22) Василь Дарнамук — 50 ц., 23) Василь Гуменний — 50 ц., 24) Петро Бойко — 50 ц., 25) Василь Дідюра — 50 ц., 26) Іван Гульва — 50 ц., 27) Константин В. Степко

— 1 дол., 28) Михайло Іванчук — 1 дол., 29) Г. Маланяк — 50 ц., 30) Д. Мельник — 50 цент.

По підп. листу ч. 366, виданому Українській Громаді в Л'єжі (Бельгія), датки зложили: 1) Д. Сахно — 10 фр. бельг., 2) Іван Шилипак — 10, 3) Веренко — 10, 4) Дехтяренко — 5, 5) В. Бидловська — 10, 6) Т. Бидловський — 10, 7) М. Савка — 5, 8) Ф. Глес — 5, 9) Я. Македон — 5, 10) М. Річковий — 5, 11) А. Зубрицький — 10, 12) М. Любецький — 20, 13) С. Стеців — 5, 13) І. Токарський — 10, 14) Кулицький — 10.

По листу ч. 244, виданому м. Королеву-Старому, датки зложили: А. і Є. Добровольські — 10 кч., И. Кратюк — 6 кч.

По листу ч. 356, виданому Українській Громаді в Оденде-Тіші (Франція), датки зложили: 1) Підпис нечиткий — 5, 2) Б. Винницький — 5, 3) Микола Кузь — 10, 4) Володимир Гейса — 10, 5) Василь Яремко — 5, 6) М. Омеляновський — 5, 7) М. Виницький — 5, 8) Барабанців — 5, 9) Сідлер — 5, 10) Сушко — 10, 11) Захарченко — 5, 12) Поштаренко — 10, 13) Загній — 5, 14) Лук'янеко — 5, 15) Білобровець — 5, 16) Зубенко — 5, 17) Менишин — 5, 18) Ступницький — 5, 19) підпис нечитк. — 5, 20) Нікітін — 5, 21) Костюшко — 5, 22) Василь Ковнак — 5, 23) Гордій Семененко — 10, 24) Шелестюк — 10, 25) Яцишин — 5, 26) Яцук — 5, 27) Севаст'янів — 10.

На листу ч. 376 датки зложили відвідувачі Бібліотеки: 1) Яків Тимошенко — 30, 2) Петро Титлюк — 10, Брати Д. і Д.

Курії з Америки — 27, 10, 5) Олександр Кес — 25, 6) А. Шкарбун — 10, 7) М. Стефанів — 2, 8) Вазилюк — 20, 9) Шаповал — 5, 10) Соляник — 5.

По листу ч. 317, виданому Укр. Громаді в Брюсселі, датки зложили: 1) Дм. Андрієвський — 20 бельг. фр., 2) Микола Граб — 20, 3) Мартинець — 10, 4) Осип Граб — 10, 5) Петро Руденко — 10, 6) Петро Лукасевич — 10, 7) Микола Білел — 5, 8) Кравський — 5, 9) А. Купцяка — 10, 10) Іван Фінок — 5, 11) підп. нечитний — 5, 12) Теж — 10, 13) А. Олексіюк — 5, 14) Шевченко — 10, 15) Левінський — 10, 16) Черкавський — 5.

По листу ч. 330, виданому панству Надії та Романові Ішук в Рівному, датки зложили: 1) Іван Підсригач — 5 злотих, 2) Антоній Гермашівський — 5, 3) Вацлав Раковський — 5, 4) Роман Ішук — 5, 5) Антін Кентржинський — 3, 6) Йосип Якубовський — 3, 7) Юрій Корольков — 1, 8) Надія Ішук — 5, 9) Лідія Шульгинова — 10, 10) О. Корольчук — 2, 11) Т. Клепач — 5, 12) В. Семенів — 5, 13) М. Демчук — 2, 14) І Токарська — 1, 15) А. Юхневич — 2, 16) С. Бондарчук — 3, 17) Л. Королько — 4, 18) Анатоль Карпінчук — 1, 19) Інж. Семик — 5, 20) Прокіп Ромачук — 3, 21) В. Щепановський — 1, 22) А. Бех — 3, 23) Адам Остапчук — 5, 24) Сергій Ващинський — 3, 25) М. Бура — 5, 26) С. Хеміцький — 4, 27) Юрій Дзівак — 2, 28) підп. нечитний — 2, 29) І. Ковальчик — 2, 30) А. Ганка — 2, 31) Василь Ковшецький — 2, 32) Степан Скрипник — 2, 33) Р. Миськів — 1, 34) Федір Пекарський — 5, 35) Вербицький — 2, 36) підп. нечитн. — 1, 37) Опанас Ковальський — 10, 38) А. Бляхарчук — 2, 39) С. Метельський — 2, 40) Є. Богусласський — 5.
(Далі буде).

— По Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції. 2 вересня відбулося перше після літніх вакацій засідання Генеральної

Ради Союзу, на якому заслухано: звіт про лекцію інж. Бремїва в Дижоні, про концерт хору Шалеської Громади в Дамарі, звернення Т-ва допомоги емігрантам у Львові, повідомлення про організаційні заходи в Монлюсон, про улаштування біженців з Соловків і перевезених з Фінляндії до Франції, як і рівнож великий доклад Голови Ген Ради про недавню відбуте засідання Дорадчого Комітету в справах біженців.

— Свято націоналістів в Парижі. Щоб показати свою діяльність наші «націоналісти» в Парижі вважали за потрібне святкувати день взяття Києва в 1919 р. з'єднанням українським військом. Свято само по собі не велике, бо то швидко була Пірова перемога, що вже носила в собі зародки поразки, але коли хочеться святкувати, то, розуміється, свято можна зробити і з панахиди. Отож взяли ініціативу, скликали комітет, до якого запросили всіх, всіх і почали обмірковувати програм. Довго обмірковували, чому не беруть участі в цьому Генеральна Рада Ссоюзу, Об'єднана Громада в Парижі, Т-во інженерів, Т-во б. вояків армії УНР. Вирішили, що з причини «полонофілства» і заспокоїлися.

В суботу 30. УІІ отож відбулося в помешканні Лятурмбурської Громади утворене свято. Гостей було досить багато. Перше слово виголосив Спїборський, потім ген. Капустянський, нарешті Стасів. Всі ці промови ніяк не могли довести, що день 30 серпня — треба святкувати. Але для підняття настрою збори ухвалили все ж таки, що треба привітати всіх генералів української армії, що брали участь у взяттю Києва, навіть тих, що вже тоді зносилися з Денікіним. Єдиною зачіпкою в цьому вирішенню було лише те, як привітати ген. Удовиченка, що не взяв участі у святі чи привітати і його. Вирішили, що на цей раз можна йому пробачити і поздоровити. На другий день рано уряджено було службу Божу. Очевидно проти служ-

би Божої, хто що може сказати. Молилися і за це, може їм Бог простить.

На завершення попередніх свят відбувся ще обід. Присутніх було 25 душ. По десерті знов промовляли ген. Капустянський, Спїборський, О. Чехівський, Стасів і Попович. Промови, як промови, деякі навіть ширі, як от О. Чехівського і Поповича. Але знов таки, що треба було дійсно святкувати, то те так і лишилося не доведеним, а по-за тим де-хто з «націоналістів» приватно висловлював думку, що після цього свята треба у Парижі бойкотувати зовсім тих, що не захотіли взяти участь у святі.

Опе «націоналісти» у всьому їх блискові! Святкують невпопад, соборність роблять на виворіт. Прости Господи!

— О д е н - л е - Т і ш . Оденле-Тішська Громада перейшла на нове помешкання (cite Montrouge, 22, Audin-le-Tiche. Moselle), уділене їй Дирекцією Societ  des Terres Rouges.

В Італії

— П а н н а М л а д а Л и п о в е д ь к а , відома українська співачка камерної музики задумує незабаром виставити в Турині українську оперу «Запорожець за Дунаєм» з відчитанням відповідної лекції про українську музику. Є повна гарантія того, що ці заміри сповняться, бо наша славна співачка вже завоювала в Італії чільне місце не лише пропагандою українського мистецтва, а й світового. Так вона блискаче в перший раз демонструвала італійцям музику всесвітне відомого поета і письменника Рабіндранат Тагора тощо.

З другого боку не обмежуючися артистичною пропагандою п. Липовецька веде і журналістичну і літературну, вона співробітничала в великій газеті «La Stampa», веде переговори про переклади на італійську мову українських авторів.

З приємністю відмічаємо цю корисну для української національної справи роботу в надії,

що вона послужить прикладом багатьом нашим землякам і українському жіноцтву.

В Персії

— Продовжується економічна криза. Одна за другою банкрутують солідні фірми, від большевиків нічого не прибуває. Большевицько-перський комерційний договір скінчився і зараз провадиться як раз переговори з приводу нового. Надії на його швидке складання не має, бо Персія настроєна після першої спроби співпраці з большевиками скептично і навіть вороже. Вони спїшно, напр., будують шосе «Равандуз», що має сполучити Азербейджан через Урмію, Тавриз з Мосулом і далі. Робляться і другі заходи, щоби вирватися з під економічного і політичного впливу Росії. Таким найближчим заходом є трансперська залізниця, якої знов продовженням енергійно починають займатися.

Кількість біженців з Росії не зменшується, а навпаки збільшується. З їх оповідань ясно, що у большевиків стає все гірше і гірше. Останнє між иншим робить велике враження на малоросів. Вони цілковито гублять надію на здатність москалів до відновлення нормального державного життя на сході Європи і невідомо обертаються до українства і до укр. державного руху.

З жіночого руху на еміграції

В попередніх числах «Тризуба» ми вже повідомляли про закладення Жіночої Секції при Клубі «Прометей». Діяльність свою заманіфестувала вона відозвою до всіх жінок Азербейджану, Грузії, Північного Кавказу та України, підносячи гасло спільної праці для визволення своїх поневолених народів. Текст тої відозви вміщено до преси грузинської, азербейджанської та Північного Кавказу.

5 квітня б. р. Секція улаштувала в готелю «Польонія» чайний

концерт-вечір, який перейшов з моральним і матеріальним успіхом.

По вакаціях заміряє Секція звернути свою діяльність на нав'язання стосунків з тими міжнародними жіночими організаціями, де нема статутарних застережень для емігранток.

В. З.

Листи до Редакції.

В моїй статті «Харківський процес «Спілки Визволення України» (ч. 29-30 «Тризуба»), між іншим, зазначено, що на процесі в Харькові читували «Варшавський договір 1920 р. в редакції С. Шелухина і з його коментаріями» (стор. 13).

З огляду на те, що вжитий мною вираз «в редакції С. Шелухина і з його коментаріями» не точно передає думку автора і може дати привід до хибного її тлумачення, вважаю потрібним пояснити, що вищенаведене місце треба читати так: «Варшавський договір 1920 р. в редакції, опублікованій С. Шелухином з коментаріями в брошюрі «Проф. С. Шелухин. Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1920 року. Прага. 1926. В-во «Нова Україна»».

Прошу шановну Редакцію вмістити це пояснення в найближчому числі «Тризуба».

З правдивою пошаною
А. Яковлів (—)

Прага 1 вересня 1930 р.

Від Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції

В ч. 34 Українського Голосу, що видається в Перемишлі так званими «українськими націоналістами», видруковано допис з Франції під назвою «Знов Омекур», що крім тенденційно-голословного освітлення діяльності української еміграції у Франції, ще явно свідомо і з провокаційною метою перекручує загально відомі окремі факти з діяльності Генераль-

ної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції.

Отож Генеральна Рада Союзу у Франції заявляє оцим, що твердження автора допису, що Союз Укр. Емігр. Організацій у Франції «вже п'ятий рік веде проти нас боротьбу», що «їх незадоволення викликало делегування п. інж. Андрієвського до Союзу Народів» іт. д. цілком не відповідає дійсності.

Генеральна Рада Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції ніколи не боролася з Омекурськими обструкціоністами, бо не вбачала в тому жадної користи і слави для Союзу Укр. Організацій; Генеральна Рада ніколи не вживала ніяких заходів, щоб Омекурські «націоналісти» не посилали п. інж. Д. Андрієвського до Дорадчої Ради по справам біженців при Лізі Націй; вона лише своєчасно спростувала чутки розповсюджені «націоналістами» ніби посилення ними інж. Андрієвського робиться по згоді з проф. О. Шульгиним і Укр. Еміграційними Організаціями, які він репрезентує.

Що дописувач з Омекура явно є не суб'єктивним, доводить ще й те, що на засіданні Дорадчої Ради Вис. Комісара по справам біженців при Лізі Націй 25. VIII., коли прийшло до прийняття представника «націоналістів» до її складу, голосували за це прийняття лише українські делегати: Голова Головної Еміграційної Ради п. проф. О. Шульгин, Голова Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції п. М. Шумицький, представник Укр. Допомогового Комітету п-ні Г. Келлер-Чикаленко та представник Спілки Укр. Восп. Інвалідів п. Ген. О. Удовиченко.

Таким чином очевидно всі невдачі, які терплять «націоналісти» в тім числі і Омекурські, треба віднести не на рахунок «ворожого агітації проти них Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції», а на щось інше; — на те, що винні в цьому самі

«націоналісти», які розбивають так потрібну єдність української еміграції, які в своїй негідній роботі користуються всякими засобами, які не мають ні провідної думки, ні відповідних людей що до всякої справи підходять некультурно і без огляду на вищі інтереси нації.

Генеральна Рада Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції.

«Українське Товариство Прогресу в Дамарі (Франція) пошукує Симона Кривича, бувшого свого члена, в справі повернення книжок Товариству.

Все українське громадянство та Українські Організації у Франції ласкаво прохаються в разі як їм відома адреса п. С. Кривича, подати її до Редакції «Тризуба».

Українське Товариство «Прогресу» в Дамарі.

Зміст.

— Париж, неділя, 14 вересня 1930 року. — ст. 1. — А. Яковлів. Харківський процес «Спілки Визволення України» (кінець) — ст. 2. — І. Р. «Апогей нашої зброї» — ст. 7. — З подорожі В. Прокоповича. III. Лист з Журжі — ст. 12. — Женець. Лист із Женеві — ст. 15. — Observer. З міжнародного життя — ст. 19. — Д. Г. З румунської преси — ст. 22. — До всіх жінок Азербейджана, Грузії, Північного Кавказу та України — ст. 24. — З широкого світу — ст. 26. — Хроніка: З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 27. — В Італії — ст. 29. — В Персії — ст. 29. — З жіночого руху на еміграції — ст. 29. — Листи до редакції — ст. 30.

УКРАЇНСЬКИЙ АРТИСТИЧНИЙ ГУРТОК

у Парижі ставить в субботу 20 вересня о 8 вечера в салі

«SALLE DE FETES DE BOULOGNE».

Av, Jean Baptiste Clément (metro : Porte d'Auteuil, tramw. NN 16, 23, 25)

виставу

«КУМА МАРТА»

п'єса на 5 дій Шатковського із співами і танцями.

Режисура — п. А. Світличного.

Після спектаклю балъ до ранку.

Ціни місцям: 6, 8, 10, 12 франків.

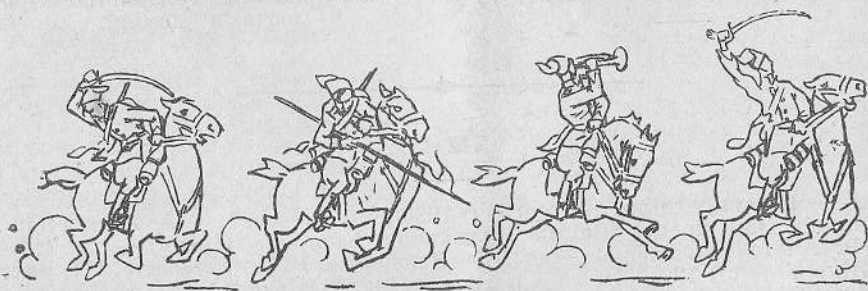
Квитки набувати:

В Бібліотеці ім. С. Петлюри, 15, Rue de la Sante (11, Square de Port Royal)

В Бібліотеці «Офеня» — Rue Nationale, Billancourt та в день вистави з 6-ої год. вечора в касі театру.

ПОПРАВКА

До статті „20-ти літній ювілей першого педагогічного журналу на В. Україні“ автор просить додати: „перші два числа „Світла“ (вересень і жовтень 1910 р.) підписала, як редактор-видавець М. Старицька, а далі (починаючи з листопаду 1910 р.) редактор-видавець Л. Шерстюк“.

Українським дітям - Рідне Військо

Великий аркуш брестольського картону в фарбах що представляє піхоту, кінноту, гармати то-що — армії УНР з 1920 р.

Постатті козаків до витинання
робота маляра-баталіста **Л. Перфецького**

Видання — «Триуба». Найкращий подарунок нашим дітям.

Добра розвага — малим, дорослим — гарна оздоба до хати.

Ціна аркушу — 2 фр. (пересилка у Франції — 15 с. за кордон — 30 с.).
При гуртовім замовленню значна книжка. Замовляти в адміністрації
«Триуба» 42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагус — Коштер.

Адміністратор : Іл. Косенко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.

ТРИЗЕНБІК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENT
UKRAINIENNE

Число 35 (243) рік вид. VI. 21 вересня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 21 вересня 1930 року.

Появилася нова культурна установа українська — Український Науковий Інститут у Варшаві. Потреба в такій установі наспіла, — поява її відповідає життєвим потребам часу.

Українські високі школи закордоном — Український Університет у Празі, Господарська Академія, Педагогічний Інститут, Студія Українського Мистецтва, виконавши свою безпосередню мету, давши високу освіту українській молоді, що опинилася по-за межами своєї батьківщини, викликали до життя організовані кадри наукових сил, серед яких лише самий професорський персонал налічує до півтора сотні людей. Праця тих наукових сил не може припинитися без тяжких наслідків для справи нашої культури. Між тим, за вичерпанням континента учнів для українських високих шкіл, існування цих останніх що-далі все більше загрожене. Тому доцільним вже стає, щоби й існуючі високі школи українські перетворилися в наукові установи характеру не шкільного, а науково-дослідчого, де могли б продовжувати свою працю і дотеперішні професорські сили, і ті молоді пагони науки, що витворилися із найбільш здатних елементів українського студентства по школах українських, чеських, польських, французьких, німецьких. Тому ж дійсно на часі стає створення нової наукової установи, що ставила б собі завдання дослідчі та спомагала б дослідчій праці численних українських наукових сил.

Таку працю з нагальною необхідністю ставлять на чергу дня найживотніші потреби наукові нашої батьківщини.